1. Rodericus. Speculum humanae vitae. finit avec la f. Bac... le f° 184.

2. a/ Levinus Lemnius. Similitudinum ac parabolarum quae in bibliis ex herbis atque arboribus desumuntur dilucida explicatio. p. 1-170.

b/ Rueus (Franciscus). De gemmis aliquot, iis praesertim quarum D. Joannes ap. in sua apocalypsi meminit. p. 171-256.

c/ Levinus Lemnius. De astrologia p. 257-288

Sorbonae ... ex lib. ... 1603

Speculum

HVMANAE VITAE, IN

Quo quid prosperi & aduersi,

quisque hominum status, dignitas & officium: quid denique vtilitatis, & vanitatis vnaquęque scientia & ars contineat. quis pecularij facile possit, autore Rodorico Zamorensi, & Calagaritano Episcopo.

[Sanchez de Arevalo]

Cum Priuilegio.

PARISIIS.

Apud Galeotum Pratensem in prima columna Palatij.

1542.

REPERTORIVM MATEriarum speculi. Ad literam alphabeticum.

A

Aduocatus qualis debet esse: & laudatur plurimum eius exercitium. libro primo capitulo, decimoseptimo.

Aduocatorũ fraudes, incõmoda, dãna & pericula. li. j. c. xviij.

Aduersa & mala cuiuslibet artis in hac vita humana. lib. j per totum.

Aduersa & mala fere omnia quę passi sunt homines, incipiendo ab origine mundi, & nominantur personę. & de causa eorundem malorum. lib. j. ca. xlij.

Aduersa mala & afflictiões que homines in omni statu patiuntur intrinsecus, & satisfit querelis hominum. & quare nullus sua sorte contentatur. lib. i. ca. xlj.

Agriculture laudes, necessitas. & vtilitas, & de eius commendatione. lib. j. ca. xxi.

Agriculture incommoda, afflictiões & labores lib. i. ca. xxii.

Ambitio. lib. i. ca. xli.

Artes omnes, & diuersi modi viuendi seculari-

C

D

DEcanatus in ecclesia, laudes & prçconia, ac eiusdem status erũne, & pericula. li. ii. c. xiii.

E

F

N

O

P

R

S

T

V

FINIS.

Epigramma in laudem actoris.

Aedidit hoc linguæ clarissima norma latinæ
Excelsi ingenij vir Rodoricus opus.
Qui norma angelica est cũstos bñ fid' in arce
Sub Pauli Veneti nomine pontificis.
Claret in Italici Zamorensis episcopus ausis
Eloquij, vt superos gloria parta viri.

AD SANCTISSIMVM ET BEATISSIMVM DOminum, dominum Paulum secundum pontificem maximum liber incipit dictus Speculum, humanę vitę. Quia in eo cũcti mortales in quouis fuerunt statu vel officio spirituali aut temporali: speculabuntur eius artis & vitę, ꝓspera & aduersa, ac rectè viuendi documenta. Aeditus à Rodorico zamorensi episcopo, & postea calagaritano, hispano, eiusdem sanctitatis in castro suo sancti angeli castellano.

SAnctissimo ac clementissimo in Christo patri domino, domino Paulo secundo sacrosanctę romanę & vniuersalis ecclesię summo pastori & pontifici maximo eiusdē sanctitatis obsequentissimus seruulus, & familiaris Rodoricus episcopus zamorensis, hispanus ac castri sui sancti angeli de vrbe fidelissimus castellanus, & referendarius: seipsum cum vtriusque hominis humilima inclinatione. Cogitanti mihi hanc munitissimā romanæ tuæ vrbis, imo totius orbis amplissimam sancti angeli arcem, tuæ. S. iussu, tua auctoritate, & dignatione custodienti (vbi aliquid

ocij super est) quid dignū tuę.S.in his tui feliciſ ſimi pōtificatus beatis initiis offerre valerē, video nil omnino mihi cæteriſque mortalibus ſu pereſſe: quod aut ad laudē, aut ad commonitio nem pertinere poſſit. Tecum enim habes ea omnia virtutum ornamenta, quibus omnis laus rectè comparatur. Tecum denique tanta inſidet ſapientia, quin potius à natura innata inge nij vis, tantaque prudentia, rerúmque omnium experientia, vt nullis egeas exterioribus adiumentis. Verum ego gloriæ & nominis tuæ.S. auidiſſimus, exiſtimaui paululum aliquid vtinā dignum tuę.S.offerre. In quo dum ingens occu pationū ſarcina, pauliſper tuā.S.reſpirare permiſerit: habeas in hoc opuſculo tuę.S.dicato, aliquas paruitatis intellectus mei ineptias, vt in eis recreationis gratia, non tā delecteris quàm tui acutiſſimi ingenij calamo atq; cenſura emēdes & corrigas. Dignū námque exiſtimaui, vt cuius corpuſculi mei mēbra tuís obtines obſequiis perpetuo deuincta, eius etiam (ſi quę ſunt animi vires) poſſideas: & dum exterioris homi nis partes ſeſe ad tua deuouēt obſequia, debilis quoq; & rudis interior intellectus ad tuę.S.glo riam non dormitet. Quo fiet, vt eidem tuę.B.ſer uiat vterq; meus immo tuus homo. Venit igitur ſepe in mentem. B.pater & pontifex maxime, quàm varia, quàmque diuerſā ſunt cunctorum hominū ſtudia, variæ artes, varia officia, varia denique viuendi genera, adeo vt anxius dubi-

uſquē

usque sit plerunque hominibus vitæ suæ modus, dubia in hoc seculo viuendi sors, nec satis eligere possint, quod tandē vitæ studiū, quā viuēdi formulam securius assequantur. Cū enim humanus animus non modo bonum simpliciter, sed (teste Aristotele) summum bonū naturali conamine appetere videatur, nihil certè deesse videtur, nisi rectè eligendi ratio. In ea igitur nonnunquam error cōtingit, illa potissimū ratione, quia cū (iuxta philosophi sententiā) electio non nisi de præcognitis existat, pro eo ꝙ nemo quæ ignorat, eligit vt ille in rectè eligendo deficiat necesse est, qui diuersorū statuum viuēdiq; generū dulcia & amara, cōmoda & incōmoda non satis agnoscit. Vt igitur noscamus quales à nobis artes, qualia studia, qualia ve cōuersandi aut viuēdi genera dū in hoc fallaci seculo vagamur, & quo ordine diligēda sectādaque sint, decreui pro modulo ingenij, quid in ea re sentio tuæ. S. dedicare, tuoq; numini cōsecrare. Nec ab re quidē. Cū enim ad te vnū ōnis vitæ modus, omnis mortaliū status, & humana cōuersatio atque cōditio referatur, tuq; cūctorū mortaliū sis norma, moderatio & speculū, tu deniq; cunctorū viuendi generum non solum distributor, sed emēdator existas, rectè tibi vni huiusmodi opusculum dirigendum atque dicandum fuit. Eritque eius libri titulus, speculū humanæ vitæ. Nam veluti in materiali speculo vnusquisq; nō mō sua, sed & aliorū ītuetur, aut

pulchra, aut deformia, & quid commendandum, quid ve emendandum sit: sic in hoc opusculo tanquàm in limpidissimo speculo liquido cõspiciet dulcia, & amara, recta aut deformia, cuiusuis status & artis totius humanę vitæ. Quo fiet, vt aptissimè agnoscat, quid in seipso: ac vita & sorte sua, & demum cæterorum mortalium, laudandum, sequendum siue reprehendendum, & corrigendum sit. Quemadmodum igitur (teste Gelasio papa) duo sunt vitæ genera quibus orbis principaliter regitur, & omnium mortalium conuersatio pendet. aliud videlicet eorum qui temporaliter, aliud illorũ qui spiritualiter viuunt: ita duos sub breui compendio tractatus attingam. In primo quidem de cunctis temporalibus statibus, siue secularibus artibus, & viuendi formulis, breui agemus: incipientes à summo temporali culmine, videlicet cæsarum, regum & principum, vsque ad bubulcos, & infimæ vitæ homines. Et in ea parte, diuersos hominum viuendi modos in tẽporali statu degentium, variaque artium & occupationum secularium genera, quibus homines sese, vt plurimum conferre, aut implicari solent, breui perstringam. Et quid in eis animæ profectus, aut temporalis honoris, vel commodi aut incommodi, laboris vel periculi lateat, succinctius atque exquisitius quàm potero explicabo. Tandem de cunctis fere malis, suppliciis, penis, mortibus, ac damnis corporalibus,

necnon

necnon de cæteris intrinsecis, & inuisibilibus erumnis, ac mentis afflictionibus, quę ab origine mundi homines, tam boni & innocentes, quàm mali & peccatores magis excellentes, & nominati in omni statu existẽtes perpessi sunt, & in dies mortales omnes patiuntur. & de causis eorũ, ad vtrámque partem breuissimè subiiciam. ¶ In secundo libro de spiritualis vitę statu, & viuẽdi genere sermo erit: qui cũ binarius sit, quorum alter ecclesiasticus, alter regularis, siue monasticus existat, de vtriusque principiis natura & origine, auctoritate, institutione & differentia, nec non necessitate & vtilitate, excellentia & prerogatiuis: sed & de eorum aculeis, laboribus & periculis agendum erit, incipiendo à summo pontifice, qui omnium statuũ vertex est, atque totius vitę humanę exemplare speculum existit. Deinde cæteros omnes ecclesiæ status & ordines particularius discutiã. Vt tandem discat humanus animus, & si vbique sit labor & dolor, vbique ad virtutes, & vitia via sit: cui potius vacare & se accommodare debeat, vt tandem dulcorem, simul & amaritudinem, cuiusque status considerans, illam viuendi formulam eligat: quę & fragilitati naturæque suę potius conueniat, minusq; periculi, sed pluris habeat bene beatéq; viuendi. In quibus quicquid à me differendũ erit suę. S. que fidei magistra est, correctioni & emendationi remitto. Quam altissimus diutinè & feliciter

protegat,& conseruet.

¶ Præfatio vtilis, in qua autoris huius libri vita,eiusque studia recoluntur, & tandem admonet ad studia legis diuinæ, potiusquàm humanę,& de effectu legum humanarũ,& de ordine procedendi in hoc libro.

VErum. B.pater vt aptior dulciorque sit circa pręmissa dicendi ordo,expertam à me in ea re luctam,atque in me ipso exercitatam dissentionem,interseram: teneboque typum dialogo similem,dum honestum quemdam atquemodestum altercationis modum inter piã matrem ac nonnullos cõtribules,& amore mihi coniunctos dudum habitam circa vitam eligendam meam breui perstrinxero. Quo fiet,vt dum rem gestam fideliter enarro, pollicitũ per soluam ordinem. Attingo iam breuem,sed iocũdam palestrã. Patre itaq; vita functo, infantulũ me pia mater ad literarũ studia destinauit. Vbi post prima illa literarum rudiméta,dialecticę & philosophię laudatis studiis, non quidem vt debui,sed vt valui,parumper operã dedi. Rursus post aliqua téporis interstitia in eis cõsummata,varię diuersęq; inter piã matrẽ & cõrribules,ac cõsanguineos,opiniões fuere. Mater si quidẽ,vt erat totius sanctimoniæ & honestatis sectatrix,ac eximię deuotiõis & virtutis cupida, optabat q̃ maxime, ad spũales me scientias

conferrę

cõferre deberẽ, illi ecõtra. Quis enĩ, inquiũt, patris nomẽ aut tenebit aut suscitabit? Nã cũ pater illius castri conciuis precipuus, & populi quoddã caput fuerit, elaborandum est, vt filius patrẽ imitetur. Deinde quis generis atq; familię honorẽ tenebit? Quis rursus matri viduæ, fratrũ sororũq; pupillorũ, necessitatibus cõpatietur? Quis deniq; totius familię, & domus onera supportabit? Quare suadebãt illi, vt ad seculares me sciẽtias conferrẽ, quę suis sectatoribus honores comparãt, summas amplasq; afferunt diuitias. Clamabat tamẽ pia mater cũ Hieronymo ad Demetriadẽ virginẽ dicens, instruendã in teneris annis debere esse animã diuinis eloquiis, vt coruscãte verbo dei, diaboli astutię repellãtur. vt adolescens resistere sciat, quẽ hostẽ pro residuo vitę habiturus est. Addebat rursus mœsto animo in diuina lege paucos admodũ, sed in profanis studiis humanisq; legibus plurimos laborasse. Secularibusq; deniq; artib⁹ (quas rectè seculi lucratiuas vocãt) gymnasia plena esse. Quare dolebat apprimè, q᷑ omnes fere legẽ dei aspernerentur, in qua cũ rege & propheta iubẽtur meditari die ac nocte. Quippe veluti cęci atq; ignaui, ita passim derelinquerẽt fontẽ aque viuę, & foderẽt in cisternis dissipatis, seculari b⁹, videlicet, disciplinis, quę nec dulces, nec viuas aq̃s cõtinere possunt. Rurs⁹ illi, vt iuridicas sapiẽtias sectari deberẽ, summopere suadebãt, canonicã, videlicet, & ciuilẽ: q̃m habitus ille iu-

ridicus eius generis erat, qui votis piæ matris faciebat satis. Vtpote quæ si ad sensum legislatoris leges ipsæ ferũtur, normã bene recteque viuendi tribuũt, docentq; quo virtutis & rationis tramite, quo disciplinæ vigore, ecclesiæ atq; mundus ipse regatur: sed & prebent documenta, atque veras explicationes illius iuris naturalis nõ scripti, quod cum apostolo, insitum est in cordibus nostris, & tanquã lumen vultus diuini, signatum est super nos, alterũ, videlicet, non ledere, & iussum vnicuiq; tribuere. Cui siquidẽ iuri naturali non distinctum, quinimo idem videtur esse ius diuinum cunctos mortales cõmouens, vt quæcũque volumus vt faciãt nobis homines, ea eisdem & nos faciamus. Tandem victa est mater pia, at si vinci pietas non potuit, propinquorũ suasionibus timida satis acquieuit. Decretum est ergo, vt eis ipsis studijs vacarem. Commonebat maternus amor, vt inter humani iuris regulas, diuini nequaquam esse immemor. Et licet (vt dicebat) pulchrum admodũ sit de iustitia humana agere, necessarium tamẽ sibi videbatur, diuinam non obliuisci. Addebat denique, ꝙ cũ contra ius iniuria fiat, tunc me rectum, verumqne iuristam crederet, si nullam deo iniuriam inferrem. Quippe tũc optimus legista euaderem atq; prẹclarus, si sua immortali deo iura, suasq; leges immaculato calle seruassem. Tandem pro quodam (vt ita dicebat) iocali semper memorabili, illud propheticum

mihi summopere relinquebat, meditandũ die ac nocte: quia beati immaculati in via, & qui ambulant in lege domini. Subiiciebat tamẽ postremo, vt ab illis penitus studiis animũ abstraherem, quæ nõ veritate, sed fabulosis figmẽtis homines, & presertim iuuenes oblectantur: vt rectè cum eodem propheta dicere possem: narrauerunt mihi iniqui fabulationes, sed non vt lex tua. Accepta igitur materna bñdictione, aptísq; ad studia necessariis rebus, salamãtinæ me contuli vniuersitati, vbi per decem annos eisdẽ iuridicis legislationibus vacaui. Memor tamẽ sapientis pręcepti, ne dimittas legem matris tuę: nonnunq̃ inter sedula iuris exercitia, veluti cuiusdam solatij gratia, sacrarum literarũ lectioni me raptũ cõferebam. Sed & philosophię præsertim moralis dulcedinẽ tanto ardentius pręgustabam, quanto vltra ea oblectamẽta quę doctrina ipsa ad morũ informationẽ adducit plenius tamen atq; vberius cunctorũ iuriũ legũq; humanarũ, verũ intellectum elicere videntur. Adde, quia vt semper mihi visum est, idq; & Cicero in libro de legibus ait: postergatis moralis philosophiæ doctrinis atq; principiis, neminem contingit in iure ipso eruditũ, præclarũq; euadere. Tãdem vero expletis studiorũ cursibus, assuetis doctoratus insigniis, exiui vtinam dignè togatus. Sed ilico grandis admodum in matrem piam, & consanguineos, ac attinentes concertatio suborta est: sed longe maior inter

vtrũque meum hominẽ conflictus inualuit. Instabat enim tẽpus, petebat ætas, ipsa quoq; ratio, & affinium expectatio poscebat, vt tandem aliquem futuræ vitę modũ eligerẽ. Et quia teste Gelasio, vt pręmisimus, duo sunt viuendi genera, quibus hic totus orbis regitur, & sustentatur. Alterũ, eorũ qui se spũaliter in sortẽ dei dedicant. Alterũ, eorum qui se secularibus prębẽt negociis, alij ecclesiastici, alij vero laici. Ea de re, illi vt secularẽ vitæ formulam captarem: quia eam progenitores ipsi honestissimè seruarunt. Mater vero veluti quę nedum corpusculũ meum intra eius viscera duxerat, sed & educauerat, atque ad eum vsque statum perduxerat, & ob eã rẽ plus diligebat, suadebat nõ statim à me eligendã fore vitæ formulã. Sed hortabatur vt prius matrem ipsam ex acie vna, cæteros vero consanguineos & amicos ex altera, auditem altercantes super cũctas vitæ humanæ artes, & viuendi modos: incipientes à statu temporali, qui primo mortalibus occurrit, vt illius falsis ꝓsperitatibus & veris calamitatibus plenè conspectis, tandẽ ad spiritualem statum, qui optimi finis rationem habere videtur, me vt optabat transferrẽ. Acquieuerunt affines discussioni, acquieui & ego. Illi ergo, vt animo tenero dulciorem status & vitę temporalis modum facilius imprimerent, decreuerũt à summo terreni stat⁹ culmine, imperiali, videlicet, & regali inchoare: vt ex illius sublimitate & fœlicitate,

ae,quae multos in dies facit foelices, ad aliquem tẽporalem viuendi modum allicerent. Tandem vero cęteros alios terrenos viuendi modos tangere,& discutere menti erat, vsque ad infimos bubulcos,necnõ ad rusticanos homines. His igitur pro quadam praefatione introductis,accedendum est ad rem ipsam. In duos igitur libellos (vt praemisimus) hic liber diuiditur. In quibus discutiuntur, examinantur materiae infra scriptae, vt in tabula sequẽti aperti⁹ declaratur.

¶ De materiis pertractãdis in primo libro, & de tabula capitulorum eius.

PRimus liber agit de cũctis statibus & exercitiis siue viuendi modis temporibus incipiens à Cęsarea potestate,& regali dignitate,quę culmen habet omnium temporalium statuũ,vsq; ad bubulcos, ac infimas artes exercẽtes. In quo discutiũtur & examinãtur cõmoda & incõmoda,dulcia & amara, fauores & labores, solatia & miserię,facilitates & difficultates, ꝓspera & aduersa,quietudines & pericula vniuscuiusque status,& vitę huius tẽporalis seu formę viuendi in hoc seculo.

Capitulũ primũ, de primo ac sublimiori statu tẽporali, videlicet, imperiali & regali, ac aliorũ principũ,& de hui⁹ stat⁹ culmine & excellẽtia, ac de illi⁹ foelicitate & ꝓsperitate, necnõ de ei⁹ cõmoditatib⁹, pręrogatiuis, laudib⁹, & ꝑconiis,

Capitulum

Capitu-

Capitulum vigesimumsecundum, de incommodis, oneribus, difficultatibus, & laboribus agriculturæ: & de aculeis, & miseriis huius status. Et narrantur plura de hoc viuendi genere, circa eius solicitudines, & anxietates: & quomodo repugnat præclaris ingeniis agricultura ipsa & quales debent esse agricultores.

Ca.xxiij. de diuersis aliis modis, & artibus viuendi in hoc seculo: & presertim de artibus mechanicis in genere, & vtilitate earum. Et quot sunt artes mechanicæ: & qualiter earũ exercitia possunt: & quæ artes sub eis cõprehẽdũtur & quomõ in dictis artibus clari multi euaserunt. Et quod mediocritas vitę mechanicæ nõ est despiciẽda.

Ca.xxiiij, cũ rubricella sequẽti, de dissuasione ĩ genere vitæ mechanicę: & quomodo licet sint artes necessariæ, tamẽ non est necessariũ illarũ habere exercitiũ: & quare mechanicę artes inuentæ sunt: & quis sit illarum finis, & quare sic appellentur: & an sint vtiles ingeniis hominũ. Et an artifices sint veri ciues & partes ciuitatis.

Ca.xxv, vbi particulariter agitur de prima arte mechanica, videlicet, de lanificio, & cæteris artibus quæ ei subalternantur: & de illius vtilitate, & incommoditate, dulcibus & amaris.

Ca.xxvi, de secunda arte mechanica, videlicet, fabrili, armatura, aut architectorica: & de partibus eius, de vtilitate & prærogatis illarum, ac de commoditatibus, miseriis & oneribus earũ.

Capitulum vigesimumseptimum, de tertia arte

Capi-

pericula omnium statuum: & ostendit eas omnes plures habere aculeos,& miserias: quàm gaudium,quietem,& securitatem,discurrēs per omnes modos viuendi in hoc seculo.

Capi.xlij,in quo inquiritur causa quare à prima mundi origine boni,& mali in quouis statu existentes,diuersas miserias, pœnas, cruciatus, plurimaque, & incommoda corporaliter passi sunt,& breuiter enarrantur calamitates in specie,omnium fere magis excellentium personarum vtriusque testamenti.

Capi.xliij,in quo ostenditur homines in quouis statu viuentes non solum pœnas exilij,cruciatus,& mortes,& cætera corporalia incommoda assidue pati:sed & alias diuersas intrinsecas mentis afflictiones:vt nusquam vita aut sorte sua contenti sint:& breuiter tangit particulariter omnes fere huiusmodi mentis querelas,& molestias ad vtranque partem.

¶ De materiis pertractādis in secūdo libro,& de tabula capitulorum eius.

SEcundus liber de statu vitę spiritualis?qui in duos subdiuiditur status seu viuendi modos, videlicet,in statum ecclesiastici ordinis,hoc est papam, cardinales,archiepiscopos , clericos,& ecclesię ministros.Item in statum monasticum siue religiosorum: in quo sunt capitula sequentia.

Capi.

prærogatiua officij archidiaconorum & honore, & veneratione ei debitis: & de his quæ ad eum spectant: demum de plurimis oneribus, & afflictionibus, defectibus & periculis illorum.
Capitulum decimumquintum, de dignitate & prærogatiua officij cãtoris, & primicerij, & de honore & veneratione ei debitis: & de his quę ad eum pertinent, demum de plurimis oneribus, & calamitatibus, defectibus, & periculis eorũdem cantorum.
Capitulum. xvj. de dignitate & honore officij thesaurarij, vel custodis ecclesiæ, & de his quæ ad eum pertinent: demũ de plurimis oneribus, & calamitatibus, afflictionibus, defectibus, & periculis illorum qui talia officia habent.
Capitulũ. xvij. de dignitate & prærogatiua officij scholastici in ecclesia, de his qui ad hoc officium spectant: demum de plurimis oneribus, afflictionibus, & calamitatibus, ac defectibus, & periculis scholasticorum.
Caput. xviij. de præeminentia & vtilitate officij archipresbyteri, & quantæ sit venerationis, & de his quæ ei competunt. Demũ de plurimis oneribus & afflictionibus, defectib⁹ & promptis periculis archipresbyterorum.
Capitulum. xix. de prærogatiua & magna vtilitate officij, & gradus canonicorum: & quanti sit honoris & reputatiõis, & quid ei cõgruat de innumeris huius status oneribus & afflictionibus, defectibus, & periculis.

Ca.xxv.de excellentia & laudibus vitę monasticæ, ac religiosę, ac de pluribus causis propter quas eligenda sit, q̄ alius viuendi modus.

Ca.xxvi, de difficultatibus vitę religiosæ, & de laboribus, & aculeis religiosorum in genere.

Ca.xxvij. particularius & latius de promptitudine periculorum huiusmodi status in specie, & de malis religiosis & abusibus illorum.

Ca.xxviij.de inclinatione & dispositione naturali & diuersitate complexionum hominū, quātum ad religionem, & de consilio in talibus.

Ca.xxix.de comparatione religiosorum inter se ad inuicem, & primo de comparatione solitariorum, ad socialem vitam agentes: & quæ vita sit perfectior altera.

Ca.xxx.de comparatione religiosorum vitam socialem agentium inter se, & quæ religio socialis alteri sociali sit perfectior, & vtrum religio eo q̄ arctior sit perfectior.

INCIPIT CAPITVLVM PRIMVM PRIMI

libri, videlicet, de primo & sublimiori statu temporali, qui est status & gradus imperialis, & regalis, ac aliorum principum secularium: & de supremo huius status & dignitatis culmine & excellentia: ac de illius gloria & fœlicitate, nec non de eius Prærogatiuis, commoditatibus, laudibus, & præconiis super alias tẽporales dignitates.

SVper cunctas humanas temporalesque dignitates, & sublimes eminentias, imperialis & regalis status culmen & excellentiam obtinent. Huius itaq; fastigij splẽdor & laus tanta est, vt satis
Ps.47.b. exprimi non possit. Sed vt paucis agamus, sicut nomen eius, ita & laus eius. Imperatoris quidẽ nomen ab imperando dictum est. Regis denique à regendo, aut Grecè basis à sustinendo. Quid enim gloriosius, quid fœlicius, q̃ vnũ intueri mortalẽ hominẽ cæteris hominibus imperantem, cunctos regentem, & ad libitũ ferentem? Isti sunt qui (teste Iob) portãt orbem. Huius certè eminẽtissimi stat⁹ honor, laus, gloria, & ex-
Iob.9.b

& excellentia,ex eo etiam maximè patet,quoniam(teste scriptura) illis tanquam sublimiori bus potestatib⁹,omnis anima subdita est. Quare(iuxta Christi preceptum) cæsaribus,atq; regibus,à cunctis fidelibus honor exhibẽdus est, subsidia præstãda,& quibus vectigal,vectigal: & quibus tributum tributum. Illis denique tanquam præcellentibus,& à deo missis,teste apostolo,parendum est:quia nõ sine causa supeminentem,terrentéq; gladium portant ad coertionem malorum,laudem vero bonorũ. Illorũ quidẽ sunt quas incolimus vrbes, illorũ castra atque possessiones,& cuncta terrena,dicente Augustino,quo iure defendis villas,nisi imperatorum regũq; iussu? Quis igitur non fœlicem,nõ cunctis prælatum hũc excellentẽ statum dixerit:qui omnibus subuenit,omnibus prodest, & omnium saluti & cõmoditati ꝓuidet? In qua re reges ipsos deo assimilari, approximariq; plurimum cernimus. Quia solus ipse vitæ necisq; hominum dominus est,salutem mortalibus cõfert; vel dando si eguerint, vel parcendo si deliquerint,vel indulgendo si supplicauerint. Qui non sibi,sed reipu. nati sunt,dum discordias pacificant,oppressos à potentibus eripiunt, ꝓuincias pace gaudere faciunt,violentias cohibent, iustitiam seruant,malos dissipant, & quicquid agendum est, siue ad bene beatéque viuẽdum, siue ad res ipsas politicas fœliciter gubernandum,finémq; debitum dirigendũ,legibus,præ-

Ro.13. a.
Mat.25.b
Ro.13.b

ceptis ac iustis lationibus disponũt. Rex enim similitudo siue imago quædam diuinitatis est in terris, dũ idipsum agit in limitato cũ in vno quoq; regno quod deus in vniuerso. Hinc re-
Ex.22.d. ges in Exodo dij vocantur. In his est prouinciarum quas regũt, summa potestas. Taceo de imperatore, cuius authoritas nullis est circũscripta limitibus: qui princeps est maximus atque optimus, qui cœleste habet arbitrium, & iura præceptaque ab eo tradita diuinitus emanari creduntur: cui est pro lege voluntas, pro libito sanctio, pro arbitrio ratio. Est deniq; rex, pater patriæ, amãs quos regit, ptegẽs quos gubernat.

¶ Rursus huius sublimissimi status excellẽtia, ex illius necessitate ac vtilitate facile agnoscitur. Nam veluti cũctis hominibus naturale est in societate viuere, sic aliquem esse oportet per quem multitudo regatur. Nã iuxta philosophũ multis existentibus hominibus, & vnoquoque id quod sibi congruũ est prouidẽte, multitudo ipsa facile in diuersa dispergitur, si modo aliquis nõ sit qui curã multitudinis obtineat. Nec
Pu.11.b illud sapiens Salomon ignorabat, inquiens, vbi non est gubernator, dissipabitur populus. Denique illa hominibus a natura innata societas rumpetur, si non foret aliquis præsidens, cuius ope prauorum audacia arceretur. Quia, teste Augustino, a diuina dispositione regna sunt cõdita, reges instituti, vt malorum peruersitas castigetur, & bonorum vita & innocentia cõser-

nentur.

netur. Et alibi, regale fastigium locus est superior, sine quo populus regi non potest. Imperatoria ergo vox, & regalis auctoritas, iniquos fugat, insolentes castigat, obtrectatores despicit, bonos premiat atq; fouet, & cunctis influit vitæ & honoris alimēta. Est enim rex in regno veluti in naturali corpore caput. Cōstat quidē caput ipsum mēbris vigorē influere, quia teste nostro Seneca, quid valet corpori robur, quid validitas lacertorū, quid velocitas pedum, nisi capitis velut principis sui, imperialis quædam amminiculetur potestas: a quo vel destituūtur vniuersa, aut omnia fulciūtur? Sine capite, inquit, iacet truncus ignobilis sine honore, sine nomine. Sed nec; in humanis tantū eius summa consistit fœlicitas. Nā præter eam exteriorem quam prædiximus, super cūctos mortales excellentiā, si bene rex optimeq; regit, immortali deo tāto ꝓpinquior, tātoq; acceptior est, quāto liberior. Sed & castigatior fuit in eo peccādi licentia, qui potuit transgredi & nō est trāsgressus, in quo peccare noluit volūtas: etiamsi emineret peccandi impunitas. Grandis certe gloria, grande premium: nā quotquot superat potestate terrena, superat & fœlicitate æterna. Scriptū est enim: quia domus Dauid erat sicut domus dei. Veluti enim fideliter regendo dei officium gessit in populo, sic ad præmiū ꝓpinqui⁹ ei herebat in cœlū. Quippe apud antiquos boni rectique principes in deos transformari

Eccl,31.b

putabantur. Et vt grandi negocio breuem finẽ imponamus, quanta sit huis sublimis status fœlicitas, nõ minus ex his quæ tetigimus, q̃ ex eo cognoscemus: quoniam si nulla (vt aiunt) maior est fœlicitas quàm multos facere posse fœlices, id certe fœlicitatis genus nulli magis, quàm regibus conuenit. Quamobrem (vt ego arbitror) illa sapiens regina saba, non modo salomonẽ regem fœlicissimum dixit, sed & eos qui ei seruiebant, ac ministrabant, seruosque seruorum suorum, per beatos asseruit. Quæ res agit, vt omnis humanus animus si sui ipsius immemor, si contemptor, si denique sui paruipensor fieri non velit: ad eandem ipsam sublimitatis dignitatem decurrat. Atque si natura suffert, si prudentia, si fortuna arridet, si potentia iuuat, ad illum omnium fœlicissimum statum totis respiret conatibus. Quodque si minus tam excelsę cedri culmen ascendere nequit, ramusculis saltem illius insideat: quoniam aut vberrimũ fœlicitatis fructum degustabit, aut saltem protectionis illius vmbra suauissima non frustrabitur. Cæterum augeret excellentiam regalis & imperialis principatus, agere de eius origine & differentia: & quis illorum sit antiquior, & iustior principatus. De quibus latius diximus in libro quem nuper edidimus de monarchia, & origine, & differentia principatus: & iterum in libro defensorij status ecclesiastici, quarto tractatu.

Capitu-

¶ Capitulum, de infœlicitate status, imperialis & regalis, & plurimis curis, oneribus, & miseriis, calamitatibus, atque incommodis illius, & quæ reges & principes comitantur: & tandem de innumeris periculis principātium.

VEra semper illa sapientis sentētia fuit, quia maiore studio miseriarum causas, & dolorū alimentaq̄ vitam conquirimus. Atq; auidius ea inuestigamus, & præelegimus quibus more pilæ huc atque illuc iactamur: quàm ea quæ plenissimam securitatem, & veram fœlicitatē tribuunt. quod certè nulli animantium præter q̄ homini accidit. Illa enim non iudicio rationis, sed naturæ instinctu vtilia eligunt. Nos vero ingenio, & animi acumine vigentes, blāda quadam atque fallaci aura ridēte, falso iudicamus, putantes id esse beatū, id perpetuū, quod facile ruit. Nec mouemur quia assiduo conspicimus quosdā, quos sicut leuis fortunę risus attollit, sic leuis ilico fletus deiicit, vt rectè de eis dicere possimus cum propheta deiecisti eos dū alleuarētur. Nec nos vincit, quod cernamus neminē tā securum, tamque mane quietum, vt non ante crepusculum à mœrore, à casu, à lapsu superetur. Cuius certe rei culpa in nobis est, qui facile ab his quæ cupimus, trahimur & superamur. Qui enim animos ad hos vanos seculi fastus accōmodat, vt pro fructu folia, pro grano pa-

Psal. 72.

seas, pro vera fœlicitate vmbram capiat, necesse est. Audita certè atque cum tota mentis attẽtione auscultata est, summa regum ac cæsarum fœlicitas, illorumque dignitas, maiestas, celsitudo, atque vtilitas, ad cœlos vsque perducta. Sed nisi fallor, fallitur qui illa falsa non iudicat, qui aperto oculo vera esse non conspicit.

¶ Dicam ergo non pari eloquentia, sed vt puto veriore sententia, regalis huius status calamitates, miserias, atque pericula. In primis itaque fateor clarissimum regis nomen fore, sed durissimum officium, clara nomina, res obscuræ, sed & difficillimum omnium ministerium, magis certè seruare difficile, q̃ noĩe delectabile. Quid enim vtilitatis affert nudũ dignitatis nomẽ, vbi res ipsa deest? Quid enim cæsar, quid rex aliud suscipit, nisi fulgidas compedes, claram miseriam? Quæ si hominibus nota essent, non homines tantopere de vno solio litigarẽt. Quinimo mirãdum est, qđ nõ plura sint regna q̃ reges. Suscipit certè rex collapsa erigere, sparsa colligere, racuperare perdita, deformia reformare. Sed etsi illa (quod rarum est) exprobauerit: reliquam laudem illius successor metet. Putasne reges his temporibus ad id prouehi, quod nomẽ ratioque regis expostulet? vt sit reip. auctor, ecclesiæ cultor, refugium pauperum, tutor pupillorum, defensor viduarum, oculi cæcorũ, lingua mutorum, baculus senum, vltor scelerũ, metus malorum, gloria bonorũ, malleus tyranno-

rum,

rum pater regum, moderator legum, & ærarij publici dispensator? Falleris certè. Mutatus est enim illorum color optimus, atque pro illius operibus, alia sibi inæqualia vendicant, quæ ilico audies. Alienant quippe reges, aut dissipant imperij & regni bona, cuius sunt administratores, non domini. Ecclesiam quam tuendam susceperunt, eiusq; ministros persequũtur, à quib⁹ tributa pœnas, & banna exiguntur, cum tamen eorum orationibus longe plus regnũ augeant, q̃ illorum armis. Populum demũ affligũt taliis, & exactionibus corpora iniuriantur. Quos ꝓpheta signat inquiens, quare atteritis populum meum, & facies pauperum commolitis? Hi (vt alibi scribitur) quod crassum est comedũt, quod fractũ est, non alligant: quod infirmũ est, nó cõsolidant: quod abiectũ est, non reducunt: quod periit, non quærunt. Eos itaque alius propheta, non reges, sed infideles principes, & socios furũ appellat. Taceo ꝙ aliena dominia occupãt, vicinos habere nullos vellẽt, limites confundũt, iustitiam non faciunt, quæ dei sunt negligunt. Esaiæ.1.

¶ Quia igitur fœlicitatis est, solo nõie rex cẽseri, & quæ regi digna sunt, respuere? Aut quid honoris est, tutores reip. appellari, & illius euersores effici? Cogor illud Adriani hispana familia nati verbũ, optimo principe dignum, ad memoriam reuocare: ꝙ illud sępius in senatu dixisse fertur. Dicebat enim ita se rẽp. gesturum, vt sciret populi rẽ esse nó ꝓpriã. Rursus reges

non tam ad gloriam & honoris fastigium, quàm ad curam solicitudinem, ac indicibiles miserias, & pericula assumuntur: adeo vt vix aliquis regnare optaret, si rectè attenderet quàm grauis regis sarcina sit grauior finis. Assumuntur quidem principes, non ad quietem, non ad securitatem: quinimo ad seruitutem, & quandam carceris speciem. Quæ enim maior est captiuitas, quàm iugiter circumcingi populi multitudine, & quasi circumligari? Nam vt noster inquit seneca, possum in qualibet parte vrbis solus sine timore incedere, quamuis nullus sequatur comes, nullus ad latus gladius, rex vero armatus, & armatis munitus in publicum prodeat necesse est. Quem multitudo gladiorum obsidet, & quocumque descendat, magnus illum apparatus sequatur. Assiduè enim omnium quos regit, timore constringitur. Vnde seneca, regnantibus multo peius periculum est, quàm his qui iudicantur. Hi enim singulos timent, illi vniuersos. Itaque illud labentii equitis romani verum est: quia necesse est vt multos timeat, quem multi timent. Cuius illa vt putamus ratio erit, quia quem quis metuit perire cupit. Et iuxta Ennium, quem metuunt, oderunt: & quem quis oderit, perisse expetit.

¶ Huius certè regalis fastigij onera, curasque grauissimas atque prompta pericula, nonnulli sensati principes peroptime cognouere, illaque experti sunt. Nam Augustus & Diocletianus, alter de dimittendo imperio cogitabat, alter iam dimisit,

dimisit, nec reuocatus assensum dedit. Deinde Marcus Aurelius,& pertinax,quorum alter ad imperium euocatus,tristior effectus, multa de miseriis imperij amicis disseruit: alter semper imperium exhorruit. Adde quod regnum non semper iustè principes acquirunt,sed plerumq; ferro. Quare ferro etiam seruatur, ac ferro plerumque amittitur. O quot legimus, quot audiuimus, quot vidimus in eculeo fortunæ motos? quot magno impetu rotatos? alios ex altiore fastigio prolapsos? quot cæsares, quot reges, aut hostium, aut suorum manibus, à summo solio pulsos, vitam simul,& regna amisisse? quot reges a regno in captiuitatem, à sceptro in carceres transire, alios exules, plurimos in acie cæsos,& domi capite truncatos,& alios (quod durissimum est) laqueo à se suspensos? Et vt paucis agamus, vbicumque reges sunt, pericula eos comitantur, & semper in medio existunt hostium, non solum cum in bello, sed cum in vrbe se recipiunt. Rursum inter cæteros homines amicitia quam maximè necessaria, atque vtilis, & delectabilis est: sed hanc reges minimè habent. Nam cum inter parentes,& liberos, ac fratres ad inuicem, virosque & vxores, firmissimè omniũ atque arctissimè sint amicitię, apud reges vero,& sępe videmus, filius à patre, & pater à filio,& coniunx a coniuge,& frater à fratre capitur atq; necatur:& quos ipsa natura ad amandum cõpellit, regnandi auiditas cogit ita

odio esse, vt plerunque de sua nece cogitent: demum plurima facit rex, que nedum amoré suorum impediunt, sed eos reddunt sibi inimicos. Exigendę sunt enim pecuniæ à subditis ad necessarios sumptus, puniēdi sunt facinorosi, prohibendæ iniurię, confiscanda bona multorum, cogendi sunt bella agere, domus, agros deserere. Quæ vna res subditis molestissima est, & omnem amorem repellit. Deniq; cui fides deest, magno bono eum carere nullus hęsitat. Quę enim familiaritas, qui vsus, qui congressus iocundus esse potest absque fide? Quis enim familiarem, quis seruum aspicere potest, si ille infidelis existat? Reges vero de nullo aut raro fidem habent. Quod ex eo licet cognoscere, quod non facile cibis ad se delatis credunt, nisi à seruitoribus prægustentur, ne quid male edant formidātes. Cęterum regibus nunquam fit satis optando, & minus cōsequēdo. Cęteri enim homines aut ædes cupiunt, aut agros: ręges vero vrbes, prouincias, regiones, arces, quas adipisci difficilius periculosiusq; est q̃ eas res, que ab alijs cupiuntur. Et quod omniū infœlicissimū est, reges tā bonos q̃ malos, tam sapiētes q̃ insipientes formidant. Fortes quoque timēt, ne aliquid audeāt gratia libertatis. Prudentes, ne quid aduersus eos machinentur. Iustos, ne dedignentur ab eis

Iob.15. c. gubernari. Potentes & diuites verentur, ne subditorum potentia & diuitiæ eis nociua reddantur. De quibus Iob pulchre ait: sonitus terroris

semper

semper in auribus eius. Adde quod reges nunquam naturalium rerum abundantiã exoptãt, vbertatem agrorum odiũt, ne fertilitate rerum subditi difficilius iugum seruiendi patiantur. Demum, nullum regibus gaudium cum securitate est. Timent celebritates hominum, timẽt festa, timent solitudines non custoditas, timent ipsos custodes, nec inermes illos habere volunt, nec de armatis plurimum confidunt: quo fit, vt quid ipsi velint, ignorent. Nonne ista infœlicitatis signa sunt? Quod si forte magnum quis putet in regibus, & propterea beatos eos, quia facile multis prodesse, & inimicis obesse possunt, nimium in ea re fallitur. Qua enim ratione rex benefacere amicis potest, cum aperte sciat, quod quanto plura quis ab eo cœperit, tãto citius cupit effugere: nullusque sit, qui eas res quas sibi principes largiuntur, suas esse putet, nisi eo loco sint, aut ipsi tam potentes fuerint, vt etiam si rex cupiat, nullo modo possit auferre? Inimicis vero nec obesse nec prodesse audent. Accidit enim illis veluti habentibus extrenuos equos, sed feroces, quibus nec illi vti possunt propter timorem, nec alienant propter virtutem. ¶ Sed & inter alias huius regalis status infœlicitates, illa non parua est; quoniam etsi reges non ignorant statum eorum, multis miserijs, calamitatibus, & periculis plenum, tamen nec se ab eo prouidè eximi, nec inde liberari sciunt, nec spõte cedere possũt

qui semel regnum assecuti sunt. In qua re cun-ctorum principum illa omniũ miserrima cõdi tio est, vt miseriam ipsam relinquere nõ valeãt. Quo enim pacto possũt principes tot pecunias restituere, quot ipsi diripuerunt, aut tot vincula pati, quot ipsi ingesserunt, aut tot mortibus mo ri, quot ipsi necauerunt? Cæterum, q gloria, lau de, & honore, & reges cunctos mortales supe-rent, hoc vnum est, vt mihi satis videtur, quo re ges omnium hominum miseriores existant. Nã nec obseruantia, nec honoris reuerentia, illorũ presertim qui nos aut non iuuant, aut inuiti ser uiunt, grata nobis esse potest. Quinimmo quã-quàm hoc sepe fieri intelligamus, vt qui maxi-mè principes suos timent, hi eos oderunt, hi ma xime eos obseruent, colãt, venerentur, munera mittant, assurgant, & ea tamen non amor, sed timor compellit, licet hęc omnia seruitutis sint signa. Veri enim honores aliis ex causis gi-gnũtur. Et vt finem miseriis huius status im-ponam, in eo rapinas, depredationes reperiri libet, vt de eis propheta dicere videatur, in me
Eze. 22. f. dio populi principes eius quasi lupi rapientes predã: in eo iniurias, in eo vindictas, in eo spes anxias, in eo honores vanos, cupiditates, furo-res. In eo nulla est quies, nulla animi tranquil-litas, in eo paucorum est subuentio multorum oppressio, paucis gaudium, multis, opprobrium quibusdam premium, plurimis supplicium, o-mnibus labor, sibi pœna, & crux atque (vt cun-

cta

eta vno claudam verbo) rex in regno, sentina est in naui, in quam vnam omnium officinarum sordes, miseriæ, calamitates, & spurcitiæ decoquuntur, ac infœliciter reducuntur. Demum, illorum infœlicissimas miserias agnosces si de successoribus cogitabis. Nam quidam, inquit sapiens, quis potentior fuit alexandro, et tamen successisse legitur non suus, sed alterius filius. Successorem Iulio cæsari non fecit natura, sed adoptio. Imperialis domus totum relege atque reuolue progressum, reperies quia periit memoria eorum cum sonitu, transiui, & ecce non sunt, nec inuentus est locus eorũ, & ad inferos descendentes, eiusque hæredes, aut ignoti aut extranei, ne dixerim hostes successerunt. Rursus si cœlesti, ac æterna fœlicitate reges dignos putas, rectè intelligis, si qua præmio digna agant. Fœlix ille, sed quis est, & laudabimus eum. Rarus vt fenix est. Nec ab re sapiens Salomon, & rex tanta regum expertus pericula, dicebat, præter paucos omnes reges commiserunt peccatum, & reliquerunt legem potentis, gloriam perdiderunt. Vnde Isidorus: difficile est principem regredi ad melius, si vitij fuerit implicatus: quod per abruptum licentiæ in omne facinus vitiorum labitur, & quanto excelsior, tanto peccatum grauius: quia potentes potenter tormenta patientur. Omnes namque peccatores, quos sub se in vita habuit, in futuro seculo supra se pelagi pœna habebit. Vnus

Psal. 9. b.
Psal. 36. g
Eccl. 31. a
Ecc. 49. b
Sapie. 6. a

ex sanctis tractatoribus dicebat: miror si quē cōtingat saluari, ex his qui principātur in tātis ruinis, & tanta pigritia. Video tamē eos currē-tes, & spōte se in aperta pericula iactātes. Hinc
Luc.14.d in euangelio scribitur. Emi villam quam multo labore acquisiui, id est, ꝑcio animę cōparaui.

¶Hæc sunt igitur præmia status regalis, hæc gloria, hæc excellentia. Ascende igitur quicūq; es, placet ascende, sed ea lege, vt leges, naturāq; sedis patiaris.

¶Capitulum.iiij. de curialibus, & de exercitio & vita, & moribus illorum: & de aliorum potentum, ducum, comitum, & baronum, cęterorūque qui principum fauores, & officia sequūtur: & de laudibus, & commendatione huius status.

GLoriosa plurimum cæsarum atq; regum, amicitia semper fuit. vbi enim eminens est, atque excellens totius humani honoris & gloriæ mundanæ culmen, ibi ingens gloria, ibi sempiterna nominis, & honoris fama, vt comparetur, necesse est. Si itaque regis amicitia, aut fauor arridet, plerūque breui laboris, & temporis compendio, immensa præmia homines cōsequentur. Et sic cuiusque sors ea est, vt principi charus existat, æternū sibi, & tandē suæ posteritatis, familię, generique nomen: deinde honoris, & gloriæ perpetuum monumentum relinquit.

linquit. Nã vt aiũt, alibi negociari, fortunã fer re est, cũ regibus vero amicari, supra fortunã ascendere est. Pro igitur hac cõsequenda, omnis humanus animus impẽdendus est, veluti q̃ dignitates summas, quæ opes, quæ honores, q̃ deniq; famam, & perpetui nominis gloriã, laudem, & præconium, suis sectatoribus præstat. Quid enim dignitate, gloria, & honore præstãtius? Quid generosꝰ, & animo nobili auidius exoptari potest? Hinc Seneca noster, cordubẽ ꝓ immẽso munere habiturũ se gratiã, & famã apud posteros precabatur. Et Statius, præsentẽ honoris & famæ gloriã, benignum inter operibus suis ad futuros statuisse dicebat. Et Ouidiꝰ Naso, sibi nomen indebile futurũ, seq; ore populi legendũ, prędicandũq; lętabatur: dicebat deniq; nõ paruas animo dat gloria vires, & fœcũda facit pectora honoris amor. Ad quã vtique rẽ nos vehementer natura ipsa inuitat. Nã vt Policratꝰ ait: & ante vnus ex philosophis dixerat, nõ caret ministerio, ꝙ honor cũ h, litera describitur, q̃ nõ nisi quadã vehementi cordis nostri aspiratiõe ꝓnuntiari valet. Quo aperte mõstratur, naturali quodã impetu atque desiderio hoĩbus insitũ esse, ad honorẽ & gloriã aspirare. Deniq; Aristotelẽ nõ parũ honoris & laudis ꝓconiũ assecutũ legimus, ex eius ad Alexandrum amicitia. Et Senecam, nõ mediocrem amplitudinis & decoris laudem adeptũ nouimꝰ, ex Claudij Neronis ad eũ affectu.

Sed & Virgilius, ex ea apud Cæsarem familia ritate, per omnia secula se victurum præsagit. Sed quid hæc cõmemorans, cũctos certe quos sublimes, quos excellentes, quos honore, laude, & fama viros præstantes aspicimus, non nisi apud reges tales effecisse liquido cõperiemus. Nec enim ab re laudata illa in sacris literis regina Saba, beatos & fœlices dicebat, non modo eos qui Salomoni regi assistebant, sed & qui ei obsequebantur. Ex quibus liquido constat, quam honorabilis sit vitæ formula, in regũ curiis versari. Hæc & similia amici suadebant, vt hoc viuendi genus diligerem.

¶ Capitulum quartũ, de laboribus, oneribus, incommodis, ac periculis potentum curialium ac fauores, curias, seu officia principum sequẽtium. In quo capitulo, & tribus rubricellis sequentibus specialiter agit de septem vitiis, quę officiales regum & curiales comitantur. Agit etiam de calamitatibus procuratorum regum, & alia officia exercentium, & an in curiis regum acquiratur verus honor.

TRemebat stupida bona mater hæc audiens, clamabat alta voce latere sub herba anguem, nec vt dicebat, venena dantur nisi melle circumlinita. Et quãquam potentum, ac curialium vita, a prelocutoribus plurimũ laudata existat, sub eius tamen fronte plurima la-

ere incommoda, atque pericula afferebat. Verũ in primis id Suetonij sæpe a sapientibus au disse dicebat, quoniam qui carus est regibus, vñ lis est sibi anima, vilis quies, vilis securitas, ociũ atque virtus. Iunge his commune periculum omnium qui principibus seruiũt. De quo Crispus ait. Nan regibus tã boni quam mali suspe ctiores sunt. Sẽper enim, vt aiunt, principibus aliena virtus formidolosa est. Id autem quod de amicitiis priscorum principum ad quosdã cõmemoratũ est, propositũ apertissime proba re videtur. Quis carior apud Alexãdrum Aristotele? Quis apud Cesarem Claudium Neronem, Lucio Seneca? Quis apud Tiberium, Serano? Quorum ruinam nouimus. Vt enim sapiẽs quidam dicebat, melius quisque regibus incognitus foret quam amatus. Et iterum. In regibus par malum est, si quem oderint aut diligãt nisi quod odium fugat; amor detinet. Quod si laboribus, si sudore, si periculis plurimis regi carum se quis futurum putat, cogitet longe tutius erit, longeq; facilius, regis superni & conditoris omnium amicitiam tantopere quęsisse. Rursus si pro hodierna temporis malicia, quę vera sit breuis & rara amicitia est, quis tã imprudens est atque insulsus, qui sibi regum dura turas, firmasque amicitias putet; aut potius fin gat. Cogitet quid inde ad eos quos diligere simulat, quos certe fortunæ splendor, timorque animi omnium inæqualium facit contẽptores.

Adde, quia vt fortuna instabilis, sic principū voluntas varia & incōstans est, quāquam stā-te ꝑseuerātia, res ipsa, boni modicū, mali vero atque periculi multum habet. Denique bonam sibi spem promittunt, qui regibus famulantur. Quis enim tā imprudens videri cupit, qui sibi spem ponit in tanta tempestate? Sed verum est quia vt noster Quintilianus ait, velutiq; multa timentur quę optāda sunt, sic multa sperantur quæ timenda essent. Qui ergo principum fauores desiderat, quid nisi libertate, ocio, vitæ securitate, amicitia, priuari desiderat? Forte in talē quis principem sperat, a quo facile falli aut dānari potest. Mobilis est enim cuiuslibet principis animus, & tanto mobilior, quanto a pluribus concutitur. Nec enim ꝓpter rerum varietates cuncta ratione ponderat. Et quod cūctos mortales a regum amicitiis auertere iuste deberet, illud eis commune est, quia plerūque nō qui plus habent sapientiæ aut virtutis, sed qui plus ingenio aut artibꝰ modulatur, sed qui plꝰ adulatur, ille gratiæ fauoriq; proximus habetur. Sed si cætera sileam, quis nisi demens aut rerum expers, regum fauores tantopere desiderat, in quibus non nisi varios rerum motus, vrbium mutationes, pestiferas nouitates, famem, bella, discordias, in dies conspicimus. Si igitur hæc tibi placent, ad regum amicitias aspira.

De

¶ De periculo, & laboribus officialium regũ, specialiter, de eorundem principum procuratoribus.

FOrtasse dies videmus passim ad honoranda regis officia, aut rerum suarum vtiliora ministeria, omnem ferè hominem etiam podagra, & quouis articulari morbo ligatum, velocissime atque auidissime currere. Ex quibus honor vtilitas, nobilitas, libertas, status, securitas, mortalibus indubiè proueniunt. Sed nisi fallor erras grauissimè. Quid enim si regis procurator, aut rerum eius gestor existas, nunquid putas ideo ei carior, tibi vtilior eris? Volo consyderes, quia illius gerere negocia laboriosum est, cui placuisse perpetua seruitus est, displicuisse discrimen, supplicium graue, & quod graui' est, paratũ est ꝓ leui offensiõe supplicium. Adde, quia qui regis procurationẽ suscipit, necesse est multis displiceat, & tandẽ dño. Rursus periculosius deo displiceat necesse est. Nanque regis iussu, aut eius emolumẽti gratia, enormia regno mala & ingẽtia multorũ dãna, vel perpetrare, vel dissimulari eum oportet. Sed nec id puto tacendũ, quia qui regis gerit negocia, qua die id infœlix officiũ suscepit, ea die sibi viuere desiit, omnisq; libertas, omnis quies, omnis iocunditas abierunt, pro quibus innumeros labores, afflictiões, & mordaces linguas, &

vltra vires curas, sibi gratis pmutauit. Infœlix certè exercitium: nam qui vnius est procurator multorum hostis est, & dum regi placet, regno infestus est, quippe quem explere oportet, quicquid sibi iniungatur à rege, etiamsi in aliorum perniciem tendat. Et vt pauca agam, regis procuratio honorabile exilium est, honorabilis certè titulus, sed difficilis ratio. Et sub iudice ventilanda, coram quo habebis accusatores multos excusatores nullos. Et quod perniciosius est, implebis domum tuam vento, & fama falsa tum diuitiarum, alienas autem veris.

¶ De periculo & labore officialium, & dilectorum regum, & principum.

ALia præterea discute, & perquire regum officia, administrationes, curas omnes. Id idem reperies, quę etsi non ignoremus ea omnia periculis plena esse, cernimus tamē à multis sæpe esse optata, sæpe magnis empta pecuniis, quæsitaque periculis. Sicque tam cæca est mens hominum, vt periculis ematur periculum, precibus atque laboribus cōparetur discrimē. Nec enim in illis deest pecunia, sed deest virtus: non deest fastus, sed deest castus: nō deest sublimis: sed deest humilis: non deest adulator, sed deest veritatis amator: nō deest seruus fraudator, sed deest rectus consiliator.

¶ Taceo septem illa funestissima vitia, quæ pa
latinos,

latinos,regumq; officiales infallibiliter comitantur.Primum quidem,honorum dignitatūq; ambitio est.Nam teste cicerone, difficile potestatem cupienti seruare æquitatem.Et sequitur: facillimè impellitur ad res iniustas,qui fauoris & gloriæ cupidus est,locus enim aulæ lubricus est.Secundo regios fauores sequentibus, mendosa,& seductoria adulatio familiarissima est. Habet enim,vt inquit, policratus, curialium adulatio comites,dolum,fraudem,proditionem, mendacium.Hic est ille liquor olei fœdissimus, quo curiales vngunt caput regis, vt eum decipiant.Qui ad eos cum sancto rege dauid dicere debet, oleum peccatoris non impinguet caput meū.Ab his iniquissimis adulatoribus,laudatur peccator in desideriis suis.Tertium vitiū regis domesticos comitatur,videlicet,fœda atque improba munerum receptio. Quę(vt scriptura ait)excęcāt sapientes, et subuertūt verba iustorum.Sine his certè quottidianis distributionibus,qui principi assistunt, qui rerum suarum curam gerunt,vix viuere possunt.Nam teste seneca,velut canes acerrimi,non nisi oblato cibo māsuescunt, nec aliter palatini quenquam audire,minus exaudire volunt.Quinimmo,teste plinio,veluti quidam sunt homines fascinātes voce,alij qui videndo interimunt, maximè quos irati conspiciunt, sic palatini fascinantur pestilentius quos intuentur. Hi enim ad se venientes,non modo loquendo, sed vacuos vidē-

Ps.161. b. Psal. 9.d. Exo.23.a

do interimunt. Vnde policratus ait: quia curiales & medici, in eo conueniunt, quia vendunt verba suá, prope aliquando precium recipiunt, vt taceant. Mirum prodigiosumque hominum genus, in cæteris vitę modis quidá operas, nūq̃ vero verba ipsa vendunt. Hi etiã silétiũ. Alii vẽdũt quod est in rerũ natura, hi quod nihil est, magno distrahunt precio. Et vt paucis agam, palatini libera illa atq; gratuita sensuũ corporaliũ officia, aliquando etiã vt illa nõ exerceát, vẽdũt. Vt si te letè vident, aut gratè audiũt, vel loquuntur, euestigio vero si te toruo gestu cõspiciunt, vel audiunt, aut non loquantur, cogeris miser vtroque euentu propinare, vt vel augeas fauoris affectum, vel tollas amoris defectum.

¶ Adde quartum palatini vitium, videlicet improbam officiorũ venditioné. De qua policratus ait: improbitas curialiũ eo vsque innotuit, vt de testimonio conscientiæ, de venustate morum, de odore opinionis, de synceritate causæ, de torrente eloquentiæ, nisi precio interueniẽte quis frustra confidatur, secundum illud ouidij: ipse licet venias, musis comitatus homere, si nihil atuleris, ibis homere foras. Quintũ aulistarũ vitiũ nõ cæteris funestius, simulata, videlicet, amicitię fictio. Fingunt se palatini multos amare, qui õnes odiũt: quod cũ facto opus est, facile comperies. Nam vt ait iuuenalis, quantũ quisque sua nummorum seruat in arca, tantum habet & fidei: hinc tullius, veræ amicitiæ diffi-

cilli-

cillimè reperiũtur in his,qui in honoribus versantur. Et seneca, errat q in aula quærit amicũ. ¶Sextũ palatinorũ vitiũ his proximũ est,videlicet, versuta machinatio ad extorquẽdũ,& pauperes expoliandũ. Inueniũt nãq; qui principib⁹ assistũt plurimas extorquẽdi vias. Quos hiero. asserit crudeliores esse leonibus & lincibus:qui licet ore rabido deuorant,tandiu tamẽ memoriã depdãdi non pdũt,quãdiu vẽter est vacuus. Vbi vero pasta est sanguine seueritas,cũ saturitate succedit obliuio. Septimũ palatinorũ vitiũ,est comessationũ,libidinũ,& voluptatũ vacatio, quos signat Isaias:qui cõsurgũt manè ad ebrietatem sectandã, & potẽtes sunt ad bibẽdũ vinũ,& fortes ad miscendũ ebrietatẽ: de nocte diẽ faciũt,& nocte vigilãt. Hos dicit seneca: vomere vt edãt,quorũ palatus non nisi ad pciosas escas excitatur: & tãdẽ vẽter vino ęstuãs,vacet libidini. Agã ergo finẽ, & dicã cũ bernardo, ad eosq regũ amicitias sequũtur. Tu ĩ curia principũ sedes,cũ diuitib⁹ in occultis, vt interficias innocentẽ. Deniq; insidiaris vt rapias pauperẽ, ibi dextra tua repleta est munerib⁹. Ibi res pauperũ violentur rapiuntur. Ibi laudatur peccator in desideriis animæ suæ,& iniquus benedicitur. Ibi laudas quod nõ debes, operaris quod nõ licet,loqueris,quod nõ decet. Hęc igitur studia hi mores , hę artes officialiũ regũ,hæc exercitia palatinorũ,& eorũ qui regũ fauores,& amicitias sequũtur. Hac igitur lege ascẽde si pla

Esaiæ.5.e

Psal.9.e

Psal.9.c.

cet, ad tantam potentiã, aut ad tantã dementiã.

¶ An verus honor acquiratur in curiis regum & principum.

RVrsus auiditas forte consequendi honores, te trahet ad regum amicitias appetendas. Dices enim honorem esse de genere bonorum, & teste tuo philosopho, per se ab honestis viris expetendum fore. qui non nisi ex principũ amicitiis prouenire solet, veluti in quibus, & ex quibus cunctarum dignitatum, & honorum cumulus residet, atque dependet, sed & ad cæteros diriuatur. Ad quæ ego paucis respondebo: Crede itaque mihi fili mi, quia teste tuo cicerone, homo qui summa vanitate versatur, nullam effigiem veræ virtutis, sed vmbram sectatur. Est enim honor ipse & gloria, solida quædam res & expressa, non obumbrata. Ille enim verus est honor, illa vera laudis & famæ gloria, quæ ex meritis ac virtute constat, plerunq; in his, qui auram fauoris principum sectantur, familiaris est gloriæ vanitas. Quinimo nonnũquam vitiorum laudatrix est fama popularis. Vnde Socrates vt inquit Valerius, eos honorem verum consequi posse ait, qui id agunt, vt quales videri cupiunt, tales ipsi essent. Prudens enim vir, vt inquit Bernardus, laboris sui fructum, non in honore, non in fama, quam multi sępe falso acquirunt, sed in conscientia ponit.

Hinc

Hinc augustinus conscientia attendere nos iubet, non quidem honoris famam. Hic enim falli potest, conscientia nunquam. Rursus nec dignitatum maximarum culmen letari recte possunt, qui regum amicitias & fauores quæritant. Dignitas enim (vt inquit tullius) honesta, cultu, ac virtute, & honore digna est auctoritas: que cum aliunde prouenit, nō dignitas, sed dignitatis vsurpatio, appellanda est. Hinc Boetius: nunquam virtutibus, ex dignitatibus honor accedit, sed potius ex virtute dignitati honor accrescit. Nam collata improbis dignitas non modo efficit indignos, sed prodit potius & ostendit. Accedit, quia regiam vmbram sequentes, plerumque non virtute, sed vitio, non merito, sed precio, non electione, sed, adulatione, dignitates assequuntur. Quare ex eis honorē, verum eos consequi non posse, perlucidum est.

¶ Capitulum quintum, de nobilitate generis, & scientiæ, ac morum, & quomodo ortum habuit: & an a regum & principum sola voluntate, & concessione, recte acquiratur nobilitas.

PLurimum falluntur, qui generis claritatem (quam nobilitatem vocamus) ex sola principum amicitia, fauore, aut largitate quærunt. Pro cuius rei apertiori cognitione, aliqua de nobilitate non satis à modernis tacta, breuius quam rei magnitudo ex-

poscit, disseremus In primis igitur pretermitte mus de illa nobilitate dicere, quam theologicam, aut supernaturalem vocant: qua quis dei gratia acceptus est illi, sed nec de naturali nobilitate tangemus, qua aut liber, aut ingenio, vel intellectu callens, nobilis appellatur. Agemus itaque de ea carnis nobilitate, qua quis ultra plebeos homines dignior, acceptior, atque honorabilior reputatur, quam nonnulli nobilitatem politicam appellāt. Inquiremus igitur primo quid sit ea carnis nobilitas: demum quando quomodo, & per quæ, & qualia media acquiratur. Omissis itaque plurimis quę in ea re adduci possent, satis nobis est Aristotelis amplecti sententiā. Is enim in rhetoricis nobilitatem idem esse voluit, quod virtus generis. Ex eo quidem appellamus quosdam nobiles, qui ex honorabili genere ortum trahunt. Genus vero ea ratiōe honorabile dicitur, quia ab antiquo multi ex ea progenie insignes, & honorati processerunt. Et vt agamus breuius, ingenuitas ista politica, quam vulgus nobilitatem appellat, nihil aliud fore creditur, quam ex aliquo antiquo genere, & honorata prosapia processisse: in qua ab antiquo plurimi euasere insignes, & honorati viri: aut in principando, vel præsidendo, aut alios publicos & honestos actus, vel principis iussu, vel populi assensu exercendo. Nec huic sententiæ idem philosophus contradicere videtur, cui noster Seneca satis assentit.

Hi enim nobilitatem antiquatas dicunt esse diuitias, Quod putamus ideo dictum esse, quia secundum communem hominum opinionem, omnia mensurantur nummismate, vt verum sit quod sapiens ait: quia pecuniæ obediunt omnia. quo fit, vt pecunia ipsa precium esse videatur cuiusque rei. Ex hoc enim quod aliqui sunt diuites, facile reputantur digni ad principandum, seu in populis præsidendum, & eoipso creduntur esse insignes, & honore digni. Ex qua re inoleuit eundem philosophum, & sapientes dicere: nobilitatem esse antiquatas diuitias, non vtique vt solæ antiquę diuitię simpliciter nobilitatem pariát: sed vt idem philosophus in quinto politicorũ ait: exigitur quod simul cũ diuitiis assistant progenitorum virtus, & merita, eo modo quo diximus. Sunt itaque diuitię non formaliter inducentes claritudinẽ generis, sed instrumentaliter, táquam signum nobilitatis. Sed nec alio mysterio vacat, quod ipse philosophus & sapiẽtes, nobilitatem antiquatas diuitias dixerũt, vt videlicet, recẽtes diuitias, ad nobilitatem causandã minime sufficere demõstrarent. Cuius causam idẽ philosophus in rhetoricis pulchre assignat. Ait enim quia nuper ditatum esse, est quedá ineruditio diuitiarum, ea de re philosophus ipse tales nuper ditatos, fortunatos insensatos recte vocat. Recenter enim ditati, nesciunt formare, nec dirigere bona fortunę ad opa virtuosa, sicut antiquit⁹ ditati, qui insignes

Ecc. 10. d

fuerunt atque diuitiis, & potentia,& aliis bonis fortunę, virtuose & temperate vsi sunt, volentes à suis degenerare progenitoribus. Ex quo illud apertissimum videtur, quia nuper ditati, non recte nobiles dici possunt: pro eo quod non ex insigni genere, nec ex antiquis diuitib⁹, virtuose operantibus processere. Et simili modo aliqui recte nobiles esse possunt, qui ex nobili antiqua prosapia sunt geniti, licet ex aliquo infortunio non sint diuites, sicut illi qui nuper ditati sunt. Sed prædictis philosophorum sententiis, pulchrum est sacrarum scripturarum testimonia addere, a quibus omnis sapientia deriuata est. Illud enim primo roborat rex, & propheta Dauid. nam patrum merita posteros nobilitare asserit, cum ait: potens in terra erit semen eius. Et statim subiicit: gloria & diuitię in domo ei⁹, id est, posteritate, quasi dixerit: Quia

Psal. 111. a ob parentum præclara gesta, semen eius acquirit potentiam & gloriam nobilitatis, sed & diuitias quę simul præcipua sunt fundamenta, & partes substantiales nobilitatis generis, vt præ-

Eccle. 3. a. diximus. Rursus scribitur in ecclesiastico, deus honorat patrem in filios, & addit benedictio patris firmat domos filiorum, id est, merita clara parentum, quibus benedicuntur, commendantur ac honorantur, firmantque filios in vera nobilitate carnis. Et sequitur in expresso: gloria enim hominis ex honore parētum, & dedecus filij, pater sine honore. Quæ

pulchra

pulchra sententia insinuat gloriam nobilitatis quam maxime pendere ex parentum honore: veluti econtrario, ignobilitas & dedecus, filios sequitur, si illorum patres segnes, & minime honorati fuerint. Et hoc iterum idem sapiens cõfirmat, cum subiicit gloria diuitum honoratorum apprehẽdet & filios, videlicet, in gloria nobilitatis. Liquido igitur demonstratur, quia veram carnis nobilitatem non solę diuitiæ generant: quia scriptum est: non magnificauit virũ peccatorẽ diuitem. Itaque virtus, merita, & prę- Eccl.10.c clara parentum gesta, quę eos insignes & honorabiles reddiderũt, verã carnis ingenuitatẽ ad posteros transmittunt. Sed & positiua iura, ea que dicta sunt quam maxime confirmant, veluti quę si recta iura sunt, à diuino iure, moraliq; & politica doctrina, discrepare minime cõuenit. Habent enim nobilitatem ex tribus confici natalium antiquitate, honoribus, & diuitijs: licet diuerso modo, vt prędiximus, quę omnia vt notissima pertranseo. Ex quibus liquido intueri vnusquisque potest, quod non rectè dici possit princeps sua voluntate eos afficere posse nobiles, qui ex plebeis orti sunt parentibus. Requisitus quadam die, atque plurimum lacessitus sigismũdus cæsar, à quodam plebeo sibi admodum dilecto, vt illum nobilem faceret, non insulse, sed docte simul & facete respondit, diuitẽ inquit, aut exemptum te facere possum, nobilem vero minime, vt antiquatas diuitias, longe

namque ingenuitatem, non, recentem principis gratiam veros efficere nobiles demonstraret, qui plerũq; nulla obsistente virtutis ac ꝓbitatis causa, plurimos claros fecisse arbitrãtur, quos potius exẽptos, q̃ ingenuos dixerim. Politica igitur atque ista vulgata generis claritas, non alieno priuilegio, sed priscorũ probitate, & virtutis opere cõparatur. Quæ quanto antiquior, tanto nobilior, & magis relucet a parentibus relicta, quam a principe sine virtute donata, Sed teste philosopho, ideo nobilitas in antiquitate laudatur, quia in eis antiqua fuit virtus. Nec ꝓpterea illud nego, quia nobilitas carnis tẽpore incipit, & tẽpore desinit, & veluti incipit probitate parentũ, cessat & vitiis successorum: adeo vt plerũque claritatem, quam longa tẽpora produxerunt, vna dies perimat. De quibus recte dici posset, quia cũ se nobiles fingũt, tunc tales esse desinũt. Fateor etiã plurimos fore qui strẽnuitate, virtute, opera in rẽp. collata meruerunt, vt nobiles sint, cum fiunt, non cum nascuntur. Quibus etsi priscorũ suorũ clara facinora desint, iuuat propria strennuitas, & ꝓpria virtus, quia vt aiunt, nesciunt cur ad nobilitatis actus magis inuitet aliena, quã sua probitas, aut potius moueant defunctorum, quam viuorum præsentiumque exempla, vt in octauo capitulo in fine dicemus. Sed certe tales verius nobiles esse incipere, quã plene perfecteq; claros esse, dixerim. Putarunt ergo ex præmissis

sis plerique sapientes non insulse, cæsarem aut regem, plebeum hominem, verum nobilem facere non posse: cum nobilitas ipsa carnis a progenitoribus naturaliter in posteros procedere videatur. Idque in ecclesiastico sapiẽs affirmare videtur. Ait enim, quasi in eodem casu dixerit: Noli quærere ab homine dignitatem, nec a rege honorem, scilicet, nobilitatis & claritatis. Non te iustifices ante deum, quoniam agnitor cordis ipse est, & penes regem noli velle videri sapiens. Noli quærere fieri iudex nisi valeas irrumpere iniquitates, ne forte extimescas faciẽ potentis, & ponas scandalum in agilitate tua. Eccl.7.a

Accedit ad hoc: quia constat principem mutare non posse naturæ cursum, nec nostrum affirmare aut negare, aliquid mutat in re ipsa. Putamus eum distinguendum. Nam si loquimur de nobilitate ad progenitores relata, quia nat^a aliquis est de non nobili parentela, planum fore credimus talem impossibile fore per principem nobilem fieri posse, tanquã ex nobili prosapia, cum illa præsupponat iam diu factam esse, nec fieri modo potest. Cum vero loquimur de nobilitate ad seipsum relata, tunc putamus regem aut principem nobiles facere posse. Nam creabit eum militem, demum decorabit eum præfectura vel dignitate. Quo casu posteros vere nobilitabit, ipse vero nobilis esse incipiet, qui ignobilis esse desiit.

Itaque honor illius auctus est, sed conditio nõ mutatur. Habebitque quandã nobilitatis imaginem, tamen quo ad vulgi opinionẽ, aut plebeius manebit, aut præteritę ignobilitatis vestigia, non vsquequaque cessabunt. Quam quidẽ opinionem princeps mutare aut delere nequaquã potest. Nec obstare videtur quod dici potest, quia talis nobilitas per principem ex mera gratia concedentis indulgetur, non quidem ex meritis, aut antiqua prosapia parentũ: quia dicimus, licet ea nobilitas ex volũtate dependeat concedentis, terminatur tamen in illius personã, qui debet nobilis effici. Incipit ergo a ꝓgenitoribus. Quare talem appellare solemus nobilem factum, non natum.

¶ Capitulum sextum, de multiplici nobilitate, & an sola generis nobilitas in deferendis honoribus & premiis, præferatur strennuitati, aut scientię vel virtuti hominis ignobilis generis.

NObilitatis igitur generis dũ vim atque naturam inquirimus, pulchrum erit vt id inuestigemus, in quo plurimorum oberrarunt ingenia. Sæpe quidem non ab re etiam sapientes ipsi dubitarunt, quænam harũ nobilitatum alteri, in huius seculi assequendis, aut promerendis honoribus, seu deferẽdis premiis, præferat: an ea quæ solum ex genere hominibus prouenit, an altera ex virtutibus, sciẽtia & meritis, comparata. Quid enim si quis in armis

armis strennuus, fortis, prudens, non tamẽ genere nobilis. cum alio cõcurrat, qui genere clarus est, sed obscurus meritis? Aut quid si sapiens ignobilis, cum nobili super dignitate decertat? Quibusdam certe videtur nobilitati antiqui generis simpliciter deferendum, primo ob suorum in rempub. merita. Eo præsertim, quia ius naturale nobili opitulari videtur. Constat enim ingenuitatẽ naturalem potiora iura obtinere quauis accidẽtali nobilitate. Rursus vt est philosophi in ethicis sentẽtia, nõnulli sunt virtutibus præditi, tamen nobilitate priuati. Facile enim reperiri libet rũsticum, aut plebeũ fortem, prudentem, animosum, in his quæ ei congruũt, principari tamẽ, aut præsidere nesciret. Denique non videtur nobilitatem perdi posse per vitia filiorum. Nam sapiens in Ecclesiaste ait. A principe stultum positũ in sublimi dignitate. Ex quo innuit nobilem esse licet stultum. Eccl.10.a Demum eã partem philosophus tueri videtur, qui in Politi. ait: ingenuitatẽ clari generis esse opus laudabile. Constat enim ex operibus laude dignis, deberi honoris pręmium & reuerẽtiam. Postremo philosophus ipse, & alii sapientes, nobilitatem ipsam antiquatas diuitias definierunt: nec aliis virtutis ãminiculis opus esse. Econtra, quibusdam videtur ignobilem progenie, tamen actu strennuum, fortem, & prudentem, longe fortius sapientẽ nobili generis pręferendum. Vt enim ait, laureatus Petrarcha, &

ab alio sapiente didicit, quanto sit nobilior, rusticus vir fortis, quã ignauus nobilis, illud nobis aperte demonstrat, si mẽte pensamus, quanto sit melius nobilitatem fundare quam euertere. Sed & qui eam partem tuentur, aiunt, quia iuxta philosophum in Politicis, dignitas, & honor ad quam nobilitas ordinatur, præcipue distribui debet secundum proportionem, & excessum bonorum animæ, nõ secundũ excessum bonorum corporis. Cuius causam idẽ Aristoteles in primo Politicorũ assignat, videlicet, quia talib⁹ bonis corporis & fortunæ cõtingit male & bene vti. Quo fit vt non recte in eis vera possit locari nobilitas, licet organice talia bona eam ipsam ingenuitatem condecoret. Si enim in exterioribus fortunæ bonis, nobilitas consisteret, tunc quanto ditior quis foret, tanto esset nobilior. Quod asserere nihil aliud est quam illam falsam, sed facetam cuiusdam mulieris amplecti opinionẽ, quã philosophus in rhetoricis refert: quia cũ interrogaretur an optaret filiũ sapientẽ vel diuitẽ, illa respondit: optimã certe fore sapientiã, videbat tamen sapiẽtes ipsos, diuitũ ianuas frequentare, & nõ ecõtra. Cũ igitur nobilitas inter extrinseca bona cõputetur, constat nullũ ꝓpter eã solã honorandũ fore. Et hoc est quod Aristote. ipse subiicit, inquiens, potius hoĩes honorandos esse ꝓpter intrinseca, quam extrinseca bona. Adiiciẽs, quia nobilitas sola ꝓgenitorũ, nõ facit for

mali-

maliter hominẽ clarũ. Adde, quia fœlicitas ad quã omnis humanus animus suspirat, nequaq̃ cõsistit in his exterioribus bonis. nobilitatẽ vero nemo negabit esse aliq̃d fœlicitatis, q̃d ipse philosophus testatur ĩquiẽs, nobiles genere fortunatos & fœlices dici. Rursus eã p̃tẽ roborare videtur naturalis rõ. Si eñ gñe nobilis tñ vitiosus, plusq̃ virtuosus ignobilis honoraretur, absurdũ admodũ seq̃retur, videlicet, q̃ vitia p̃miarẽtur, dignaq; honore forẽt, & virtutes pellerẽtur. Quod Aristoteles in politicis dãnat, dũ regulam tradit, neminẽ debere honorari, nisi secundũ excessum virtutũ, quæ sunt bona animę, vt p̃diximus, deniq; ipsa sciẽtia hoĩes nobilitat, vt iura clamãt. Hinc lex ciuilis habet. Quia Vlpian⁹ iurisc̃õsultus recte nobilis appellatur, nõ quidẽ propter genus, sed propter sciẽtiã, & abũdãtiã meritorũ. Faciũt plurimũ p̃ hac p̃te p̃clara Salustij verba, de quibus statim in fine octaui ca. Valida certè vtrinque iacula emittuntur, dubiamque admodũ atq; ancipitẽ cõtrouersiã agũt. Pro qua diluẽda, & veritate eliciẽda, lõga discussione opus esset. Nonnulli enim sibi scioli, quædã dixerũt, quorũ principia ignorare vidẽtur, dũ solũ nudas theoricas iuris sequũtur. Ego vero fateor me ignorare, cũ eis ipsam tñ ignorantiam explicãdo, putarẽ recte dici posse, nobilem antiqui generis simpliciter præferendũ ignobili, æqualib⁹ ãbob⁹, sciẽtia aut meritis exi stẽtib⁹. Primo q̃a nobilis gradũ gradui adiicit,

vt iura testátur. si vero esset inęqualitas, nō arbitror habendam esse rationem nobilitatis. Tāta enim posset esse huius ignobilis strenuitas, & meritorum prærogatiua, & alterius nobilis tātus vitiorum excessus, quòd secundum omniū opinionem ignobilis merito deberet anteferri. Primū ipsa lex ꝓbat: ait enim quia licet qui meritis & labore vicit, præmio quoque & honore vincere debet, tamē quia proximis sacrorum scriniorum genitus reperitur, facilius antefertur: & ita consuetudo obtinet. E in hoc residere videntur nonnullæ positiones iuristarum. Licet igitur huiusmodi positio secundum præsentem iustitiam vera credatur, eam tamen insufficientē nimisque generalem dixerim. Qua de re arbitror intelligendam fore, quemadmodum philosophus in politicis subtilius explicat. Quid enim si nobilis & ignobilis virtutis & scientiæ ęqualia sint merita, tamē in eo actu aut honore de quo agitur, ignobilis nobilē excederet? Pone enim inquit philosophus, vtrunque concurrere ad officium fistulandi, aut citharizandi. nemo sanæ mentis diceret nobilem, quia talem, ignobili in ea re trito præferendum. Nec aliter in honoribus principandi aut præsidēdi, si ignobilis ad eū actū aptior putatur secūdū virtutē, licet à nobili nedū nobilitate carnis, sed in quibusdā aliis meritis excedatur, tamen rectè quo ad illum actū præferēdus est ignobilis. Cui sententiæ nonnulli iuris
diuini,

diuini,& humani interpretes annuere videtur. Aiunt enim aliquando nobilitatem carnis præferendam scientiæ,etiam in ecclesiasticis honoribus.cum per potentiam nobilium rebelles arceantur qui pacem perturbant. Nam tales nobiles longe facilius ecclesiam tueri valent:quia (vt aiunt) resp.ecclesiastica non tantum indiget oculo doctrinæ, sed & manu, vt luporum rabies comprimatur. Vbi tamen scientia ad hæreses extirpandas opus esset, præferretur sapiēs. Quo sensu intelligenda sunt sacrorum canonū decreta,& sanctorum dicta doctorum:præsertim Hieronymi dicentis,non sanguini,sed vitæ & doctrinæ honores distribuēdos. Sed & illud videlicet, cum scientia hominem nobilitet atq; illustret,merito tanquam preciosius & nobilius bonum similiter præferendum credatur carnis nobilitati,tāquam bono corporis.Itaque vtraq; nobilitas excedit, & exceditur secūdum æqualitatem,aut inæqualitatē meritorum, & naturā actus in quem concurrunt. Idque paucis, sed sapientibus verbis,grego.dicere videtur in pastorali,cum ait:quis nescit, in natura gemmarū carbunculus iacincto præfertur,cum rubei coloris iacinctus,præfertur pallenti carbunculo? Quia & illa,quod ordo naturæ subtrahit species coloris adiungit, & hunc quem naturalis ordo pretulit,coloris qualitas defert.Sic itaque intelligenda sunt quæ in oppositum adducuntur.Illa præsertim,quæ in ecclesiaste habentur.

Eccl. 9. b. dicebam inquit meliorem esse sapientiam quã vires. Et rursus, quomodo sapientia pauperis est contenta? Ex quibus facile ad vtrasque rationes respondere libet: ad eas præsertim, quæ concludere videntur. Quia si natus nobilis, tamen vitiosus, ignobilis virtuoso præferretur, tunc laudaretur atque honoraretur vitiũ. Quia dicimus eos non honorãdos, tãq̃ formaliter bonos, & virtute ꝓditos, sed tanquã bonos instrumentaliter, & vt signum bonitatis. veluti cõmẽdamus vrinam sui natura fœtidam repræsentatiõe, q̃a signat bonitatẽ, id est corp̃is sanitatẽ.

¶ Capitulũ septimũ, de laudibus, præconiis & commendatione nobilitatis generis. & de illius virtutibus & vtilitate.

Consuetum igitur ordinem sequẽtes, post præmissa quę de nobilitate adduximus, afferenda sunt breui sermone paucula ex multis laudum preconia, prærogatiuæ, & excellentiæ nobilitatis humanæ: & ilico eiusdem vanitates, incommoda, damna & pericula, afflictiones, & erumnæ subcincte recensenda. Et quanquam ex his quæ pauloante tetigimus, facile libet attingere, quanta sit huius ingenuitatis excellentia, quanta vis, ex his maxime quę ilico subiiciemus, eiusdem nobilitatis splendor, & gloria, vberius resultabit. Hæc certe est illa præclarissima gemma, humanę naturæ diuinitus missa, qua (vt cetera taceam

ceam

ceam) homo non a casu, non fortuitu, non deni que ab accidenti, sed ab ipsa rerum natura, dignior, & excellentia habetur. Caeterae quidem humanae dignitates, honores, caeteraque bona, homines subsequuntur. Nec vero generosa nobilitas vna cum homine concipitur quippe ante ab ipsa lustratur, quàm a parétibus nascatur. Quod sanctus patriarcha Iob perpulchre demonstrat, cum ait: gloria eorum a partu, ac ab vtero, & conceptu honor illius. Hinc in ecclesiastico sapiens ait, gloria hominis ex honore patris Et licet teste propheta, mortales homines natalibus aequales sumus, veluti filii excelsi omnes, adeo vt vnus fons omnium sit, ipsa tamé generosa nobilitas alios aliis praefert. Et iuxta apostolum, velut stella differt à stella, sic gloriosa ingenuitas hominem discernit ab homine: ne pari laude aut honoris premio, perfruantur, qui inaequali virtutum, & generis claritate illustrantur. Quis enim alti seminis propaginem negabit suam nobilitare posteritatem, quam potius exaltat, sicut vilis & abiectus a sua vilescit? Vnde quidam ex sapientibus in versu dicebat: Eccle.3.b Psal. 81.a

Nobilitas hominis est mens deitatis imago:
Nobilitas hominis virtutum clara propago:
Nobilitas hominis humilem reuelare iacenté:
Nobilitas hominis mentem refrenare furenté:
Nobilitas hominis est turpia nulla timere: Nobilitas hominis naturae iura tenere. Deniq; (vt I rhetoricis philosopho placuit) nobilitati ões

penè virtutes famulantur, ad quas ipsa natura parens peculiarius cæteris nobiles ipsos inclinat. Primo quidem humiles & mansueti nobiles existunt, elationem fugiunt, pro eo maxime, quia eorum progenitores potentia & diuitiis, rectè & moderate vsi fuere. Quo fit, vt non facile superbia inflentur, quemadmodum qui nuper atque recenter ditati sunt. Secundo nobilitati deseruit magnanimitas, quæ res agit, vt cõtumeliosi minime existant. Hi enim cum ad magna suspirent, parua iniuria nusquam commouentur, parcunt, indulgent, sufferunt, tanto facilius imbecillibus, quanto resistũt fortius superbis. Tertio nobilitatem conciliat temperantia. Sunt enim nobiles vt plurimum, in reip. cura occupati, ea de re assueti sunt temperate viuere. Quarto nobilitas est plurimũ honoratiua, nec aliorum despectiua: non enim reputant nobiles alia bona nisi animæ. quare virtuti deditos non despiciunt. Quinto nobilitatem ipsam prudẽtia, & industria comitatur: subtilis enim generosi inuestigant, quid eos agere oporteat: quoniam plurimi illorum opera intuentur, & quicquid agant, qualiter ve domi viuant, quid teneant, vicini omnes nouerunt, & velut exploratores eorum sunt constituti. Quo fit vt sollici ti, intenti, prudẽtes, & cuncta prouidentes existant. Sexto nobilitas affabilis est, & plurimum curialis. Communiter enim versantur in regum domibus, & principũ curiis, sicut è vestigio

gio rustici,tanquam solitarij,rudes,& siluestres, in campis viuitant,& ob eam rem,vt philosopho placuit,nequaquam sunt bene conuersatiui. Postremo nobilitas ipsa non solum viuentibus,sed & morientibus,laudes,& præconia parit,nec modo nascendo quęritur,& viuendo cōseruatur,quinimo sępe etiam (quod mirabile est)moriendo augetur. Idque gloriosus ille Machabeorum dux non negauit,de quo scriptura ait:quia elegit nobiliter mori,potius quam subditum esse peccantibus. 2. Mach. 14.f

¶ Capitulum octauum,de vanitate nobilitatis humanę,& de vitiis quæ eam comitantur:& de plurimis excessibus nobilium,& de falsa nominatione nobilitatis:& de illius incommodis,laboribus,& periculis.

Cogit iam aduersatium turba, vt huius tam laudatę,ac caducę,sed inanis carnis nobilitatis vanitatem,ignauiam inconstātiā,ceteraq; incommoda,afflictiōes erūnas,& pericula paucula ex multis attingamus. In primis itaq; illud vellē semper cū hismortalibus mēti defixū esse quod vnus ex sapiētib⁹ ait:quia si humanę naturę obscœnā fabricā, ac turpē materiā cōspicimus,de terrenę carnis nobilitate disputare nil aliud videbitur,q̄ de stercoris,aut luti claritate certare:vnde apud Machabeos scribitur:gloria eorū sterc⁹,& vermis. Quod & Esaias nō ignō 1.Macha. 2.g

Esa.41. grauit,cum ait:magistratus,& honor illius quasi lutum. Quid enim superbit terra,& cinis? vnde Chrysostomus: vana est nobilitas carnis infructuosa& pudorosa, atque nociua,nisi comitetur virtus.Et Boetius: quam (inquit) iname,& quam fictile nobilitatis nomen, quis non videat? Quare splendidum te, si tuam non habeas,aliena claritudo non efficit. Et Apuleius in honoribus(inquit) assequendis, noli aliena appetere. Aliena voco,quę parentes peperere sunt,cũ ridiculosa iactantia sit, de alieno gloriari.Et poëta petrarcha laureatus,ait,Sicut posterorũ maculę parẽtibus nõ obsunt,sic nec maiorũ splẽdor descẽdẽtes illustrat.Vnde ad quendam dicebat:mallẽ per teipsum alij:quã tu per alios nosceris.Et subdit:quia mira res est id videri cupere,quod nõ sunt.Fures,adulteri,tenebras quęrũt,sola hęc vana,& falsa nobilitas(licet vitiis obtenebrata)lucẽ quærit,agnosci appetit,cui sanũ esset consiliũ nesciri.Qui ergo veri nobiles esse cupiũt,aliquid agãt,vt sint nobiles: quia & maiores sui(nisi aliquid pręclarũ egissent)nunquã nobiles fuissent:demũ (vt Hieronymus ait:)nihil aliud video in generis nobilitate appetendũ,nisi quod appellati nobiles, quadã necessitate constringũtur,ne a progenitorũ probitate degenerẽt.Quis tamẽ nõ videt plurimos filios à suorũ claritate generasse? Quippe qui quãto patres fuere clariores,tanto ipsi euasere obscuriores,

obscuriores, vt tot labores filij perpeti videãtur in sectandis vitiis, quot patres eorũ in sectãdis virtutibus. Tot denique studia, solertias, filij in perdenda nobilitate impendant, quot illi in acquirenda habuere. Idque, vt quidam sapiẽs ait, in Africani filio libet intueri: qui licet ex patre clarissimo genitus, plurimis vitiis sorduit. Et si nobilitas per manus tradi potuisset, clarissimum illum Africanus pater effecisset. Verum illum pater potuit amare, sed non potuit illustrare, hęreditatemque vniuersam locupletem quę sua erat, ei in testamento reliquit, claritudinem dimisisse non valuit. Quę res apertissime probat, quia aut nobilitas ipsa nihil omnino erat, aut pater qui omnia reliquit, eã in bonis suis non habebat. Falso igitur asseueratur nobilitatem a parentibus suscepisse, quam ipsi libenter dimisissent, si valuissent, aut habuissent. Omnis successio etiam vilissimarum rerum, iudicio testatoris accipitur, sola nobilitas sua voluntate non transmittitur. O quot patres infinitam suæ lucis eclipsum, in filiis patiuntur: vt verum sit quod scribitur, quia dant maculam gloriæ parentum. Demum quantum discrimini, quantum periculo proximum, sit incõstãti, & volubili rei animũ dare, nemo est qui nesciat. Volubilis enim atq; incõstãs est hęc nobilitas, & omni mobilitate mobilior. Qui eñ heri arabat, hodie militat, & qui heri per vrbes

 medias

medias, aureis habenis superbus incedere, populosque regere solebat, hodie per squalentem campum pigros boues paruo pugione sollicitat. Seruorum filios in solio sepe vidimus, & filios regum in ergastulis. Quid ergo tam instabile, quid tam variabile? Quare nobilitatis assentatoribus minime assentiendum puto. Aiunt enim pro eo eam ipsam ingenuitatẽ, magni fore precij, & quia naturaliter hominibus inest. Ego vero non satis video, quo pacto verũ dixerint, quod ex eo primo patet: quia tunc omnes homines nobiles essent. Adde, quia ea vere naturalia sunt, quę semper, & vbique insunt, vt philosopho placuit. nobilitas vero tã volubilis est, vt mulier quę heri clara fuit, hodie sine eius culpa, imo recte & sancte agens, si plebeo nupserit, ignobilis efficiatur. Et idẽ in eo qui propter delictũ, nobilitatẽ perdit. Quo fiet, vt aliqua tẽporis parte infœlix homo sit nobilis, & alia ignobilis, & è vestigio. Rursus nec omni loco nobilitas inest. Sarracenus enim nobilis, à nobis captus, proculdubio ignobilis erit? quia seruus effectus, & simili modo, si catholicus ab infidelibus capiatur. Denique id ipsum, & in milite conspicimus: non enim militia vbique, & vniformiter nobilitatem efficit. Nam cum de equestri dignitate, leges & ciuilia iura loquuntur, solum milites vrbis Romæ nobiles appellat. Habent denique nobiles quędam peculiaria, sibiq; naturalia (forte dixerim indelebilia) vitia, ad

quæ

quę (teste philosopho in rhetoricis) q̄ maxime natura ipsa inclinatur, ipsi tamē actualiter operantur. Primo quidē nobiles plurimū sunt honoris appetitiui, & ambitiosi. Est enim (vt Aristoteles ait) naturale homines accumulare velle ad id quod habent: quare dum ditari incipiūt, in dies volunt fieri ditiores, & qui honorantur, cupiūt effici honorabiliores. Nobiles vero cum ex eorum genere honorabiles videantur, idcirco per optant accumulare ad ea: quę habent: conantur que fieri honorabiliores. Quo fit, vt nimiū honoris, & potētię sint appetitiui, veluti ad id proximiores. Secundo vituperabile admodū vitiū & monstro simile, nobiles ipsi naturaliter amplectuntur. Sūt enim (eodem philosopho teste) adeo elati, vt etiam progenitorum sint vt plurimum despectores. Cuius ea ratio putatur: quoniam se reputant nobiliores, atque maiores, q̄ eorum patres. Quod ideo contingit, quia (vt idē philosophus subdit) semper nobilitas longe facta maior est quam propinqua. Testis est huius detestandi facinoris, nobilis ille Alexander magnus, qui rege Philippo & patre vitiis (nescio si virtutibus) maior extitit, de quo policratus ait: Quia & si pater plurimis artibus, orbis imperij consequendi fundamenta iecisset, tantā gloriā filius ferre non valebat. Quinimo tam incontinentissime fuit inuidus paternę gloriæ, vt cū patris triumphos, virtutes, pręclaraq; gesta audiret, lachrymas prę dolore extorqueret, eas

que despiciebat, forte dixerim minuebat, ac paterna virtus omniũ à se gestorũ gloriã eriperet. Eos vero qui talia referebant, propriis plerunque manibus interficiebat, aut rapi ad pœnas iubebat. Rursus parua sunt nobilium vitia, quę tetigimus, nisi alia eis familiarissima addideris. Primo quidem deum & ecclesiam, que illos regenerauit, contemnunt: quos cum nobilitas iactura ipse comminatur inquiens? qui me
1. Re. 2. g. contemnunt non erunt nobiles. Secundo nullus est illis plerumque in delinqueddo pudor, nulla verecundia. Quippe qui falso putant licentiam peccandi, cum carnis ingenuitate impetrasse. Non attendentes, quia (iuxta Ambrosium) verecundia exercẽdi turpia ingenuos, & claros prodit natales, inuerecundia vero obscuros reddit. Nec aliena virtus a propriis facinoribus excusat. Hinc nobilis ille senator Boetius: nescio (inquit) quo pacto ex se obscurum aliena claritudo clarum reddat. Recte igitur Apuleius tales vocat sordida loca illuminata, aut vmbras deformes. Et subdit: quia ij nobilitatem ipsam quę virtutis instrumentum constituta est) vt scutum, & castrum faciunt, quo cum ea licentius se flagitiis, dedant, atque defendant. Tertio ingratitudo, & infidelitas plerumque eos comitantur. Vt enim inquit canon: non potest principi esse fidelis, qui deo est infidelis. Si igitur putantes se nobiles, deum (cuius expensis viuunt) diuersis peccatis offendunt, recte ingrati

grati quippe & proditores sunt, & merito vilissimi plebei censentur.

¶ Quarto (cum verum nobilem facit magnanimitas, qua quis bona corpis, & parua cōtēnit, & magna videlicet, bona animæ appetat) nobiles plerunque parua amplectuntur, & magna negligūt. Quinto munifica liberalitas, quæ maxime nobilibus cōgruit procul est ab eis. Nam cum beatius sit dare quám accipere, nobiles in eo se ingenuos & claros fore putant, si ab aliis extorquent, si rapiant. Interrogatus quidam sapiens à nonnullis nobilibus, quænam foret verior, maiorque nobilitas. Ille indigentibus (inquit) munifice dare: cui illi acquierunt. Rursus sapiens ipse ad eos, dicite (inquit) versa vice quam putatis viliorem ignobilitatem? Et illi oppositum (inquiunt) sententiæ tuæ. Cū enim summa sit nobilitas munificè dare, consequens erit, vt summa sit rusticitas, atque extrema ignobilitas auferre. Quibus sapiens, verum (inquit, & rectum in caput vestrum iudicium pronunciastis. Cum enim assiduo a pauperibus sua auferatis, viles, & seruilles, sed ignobiles vos ostendistis. Plurima certe detestanda sunt vitia nobilibus coniuncta, atque vnita quæ facilius ab eis committuntur, quàm scriptis quibuslibet referuntur. Et hæc paucis verbis Hiero. explicabat, inquiens, plerunque nobilitas carnis ignobilitatem perit mentis. Liquet igitur ex pmissis quāta sit hominū vanitas, tāta vaniate vexari, si Act.20.g

Eccl.23.a verum est quod scriptura ait. Quia in vanitate sua comprehenditur vir. Comprehenditur inquam homo in sua vanitate, dum plurimis sese periculis subiicit, vt vano, inani, atque nudo no
Deut. 5.b bilitatis noīe se putat decorari, quod in Deute. scriptura luculenter insinuat, inquiens, non est sine periculo, qui super re vana nomen assumpsit. Quid enim vani⁹, quid funestius, quam de meritis parentū gloriari, qui in se sordet? Quid de patrum laude prædicari, qui a suis vitiis deturpatur? Hinc pulchre Salustius in oratiōe ad Marium. Nam cum æmuli, generis ignobilitatē ei obiecissent, in eos sic inuehit. Quod si me iure, inquit, despiciunt, faciāt idem maioribus suis, quib⁹ (vti mihi) ex virtute, ac præclaris gestis, nobilitas cœpit. si inuident honori meo, ergo inuideant & labori, inuideant innocentiæ, atque periculis meis. Et rursus, nūc videte, inquit, quam inique contēnāt, quod enim sibi ex aliena virtute arrogant, id mihi ex mea nō cōcedunt. Scilicet, quia imagines non habeo, & quia mihi noua nobilitas est, quam (vt puto) lōge satius est peperisse, quam (vt illos) acceptam corrupisse. Et iterum subdit: Non possum fidei causa imagines, neque triumphos, aut consulatus maiorum meorū ostentare. At si res postulet, hastas, vexillum, faleras, alia militaria dona, præterea cicatrices in aduerso corpore, hæ sunt meæ imagines, hæc ingenuitas, non hæreditate relicta, vt illa illis, sed quæ ego meis plurimis

rimis laboribus, periculisque quæsiui. Hæc ille. Hæc paucula de nobilitate, quæ cum via quædam ad armatam militiã existat, ne tu fili charissime, qui militię inermi hucusque vacasti, armatam a te nondum expertam, tanquã virtute carentem omnino despicias. Aut ad illã veluti summam, gloria & honore refertam, indeliberatus aspires. Expediens fore puto, vt huius militaris status & vitę, primo dulcia, & prospera, deinde amara & afflictiua agnoscas.

¶ Cap. ix. de armata militia & exercitio armorum, & de laudibus & commendatione huius exercitij: & an vacantes armis sint veri ciues, et partes ciuitatis.

Plurima & laudata, pręclaraq; exercitia mortaliũ hominum adinuenit industria. Sed inter illa omnia nihil armata militia excellentius, nihil præclarius & gloriosi°. Ea enim exercitatio vtilitate, honore, cæteris præstat. Per militiam siquidẽ, & armorũ exercitium, reip. quies atque salus quæritur, ac conseruatur: & ab omni hostili vastitate liberatur. Cuius exercitij laudes, vtilitatem primo ipsa humana indigentia demonstrat & extollit: vt enim antiqui voluerunt, militia recte manibus comparatur, quæ naturæ imperio parata est ad corpus iuuandum. Sicut enim manus sunt in corpore naturaliter institutę ad repellenda nociua, ad percutienda infestantia, ad

attrahenda necessaria, & conseruanda alia mẽbra corporis, illaque augẽda, sic milites ad istã conficiendam remp. pernecessarii existunt. vnde Valerius de necessitate, ac profectu militiæ ait. Disciplina militaris acriter retenta, principatum Italiæ Romano imperio peperit, multarum vrbium, multorum regnorum validissimarum gentium regimen largita est. Præterea sunt aliæ institutionis eius causæ, ortus atq; necessaria principia, quæ illius necessitatem præclare ostendunt. Est enim homo ipse imbecillis atque natura infirmus, sibiipsi nequaquã sufficiens. Itaque societate & conuentu hominibus opus est, vt quod seorsum agẽtib⁹ singulis desit, id per mutuam opem de multitudine sociã nanciscantur. Hunc cœtum philosophus in Politicis ciuitatem vocat, cuius (vt Hippodamus scripsit) tres censuit partes fore necessarias. Primam quidem agricolarum, secundam artificũ, tertiam propulsatorum belli, & arma tenẽtiũ. Qui ergo tam præclarum militiæ & armorũ initium cernit, nusquam tam insigne exercitiũ dãnabit. Nec enim agricultores, sed nec artifices in ciuitate perstabunt absque propulsatoribus belli, quorum opera salus ciuitatis, cuncti deniq; stat⁹, & ipsa sacra tuta sũt. Plato etiã in his quos & de rep. scripsit libris, cũ ceteros status in ciuitate instituisset, vnum necessariũ genus hominũ lõge cæteris anteposuit, qui arma generẽt, ciuesq; alios ab hostibus defenderent, quibus

quibus mirifica priuilegia tribuit, honoreq; & dignitate, cæteros voluit antecellere. Quodque si minime honorãtur, pauci fortes reperiẽtur. Nã (iuxta sententiã Aristo.) apud illos inueniũtur fortes milites & tyrones, apud quos fortissimi quiq; honorãtur., & Cicero: iacent ea semp & parũ vigẽt, quę apud quosq; improbãtur. Ea ergo resp. tyrãnidẽ sapit, q̃ fortes aut sapientes minime honorat. Quis eñ clarissimos milites nõ cunctis anteponet, quorũ pietas in patriam studiosa est, & mors pro illius salute sæpe ab eis offertur? Hinc bruti, publicolæ, camilli, scipiones celebrãtur. Si enim milites in rep. deessent, virgines passim raperẽtur, matresfamilias ad libidinẽ traherẽtur[?], sacra simul & profana pollueretur, tãdẽq; cuncta cędibus & incẽdiis (misera quadã cõditione) miscerẽtur, & tandẽ quicquid prauis hoĩb9 liberet, id innoxios atque innocentes pati oporteret. Has vitę militaris & bellicę vtilitates Aristote. cõspiciẽs, in septimo Politicorũ ait. Quã merito bellicis artibus vacãtes, ꝓprie sunt partes ciuitatis, & eos veros ciues appellat. Subdit eñ ꝙ ꝑdicti bellici hoĩes, itẽ consiliatiui, iudidicatiui, ac etiã sacerdotes, sunt vere partes ciuitatis. Mercatores vero inquãtũ tales, & agricolę, ac artifices, mechanici, & mercẽnarij, quantũcũq; sint diuites, licet necessarij sint in ciuitate, non tamen sunt vere partes, nec ciues illi9. Cuius rõ est, secũdũ eũdẽ philosophũ, quia potissima causa & ratio

quare quis est ciuis, aut pars ciuitatis quærenda est ex ratione totius ciuitatis. Et ratio totius ciuitatis quærenda est ex fine, ad quē tendit omnis bene ordinata politica, quæ est fœlicitas, velut finis totius reip. Constat enim impossibile esse fœlicitatem sine virtute existere, quæ est principium eius. Itaque non facit ciuitatem, neque eam constituit, plurimos in ea simul viuere, sed debet esse communicatio bonarum actionum ad finem bene, & virtuosè viuēdi. Nec etiam constituit ciuitatem, vt ad inuicē vitant, nec iniustum sibi faciant, sed nec ciuitas noscitur īstituta gratia mercaturę, aut cōmutationū, licet sint necessariæ, sed est instituta gratia bene viuendi per se & sufficientur. Quo fit, vt partes ciuitatis, & cuiuslibet reip. determinētur ex virtute, quæ est operatio hominis virtuosa, & perfecta. Manifestum est autem mercatores, agricolas, & mechanicas artes ducentes, nō propriè esse ciues, neque per se sufficiē terfore partes ciuitatis: quia vita eorum admodum vilis, & abiecta est, cum non ad virtutem dirigit, aut ordinat homines, sed principalius ad lucrū, & ad quæstum proprium: imo contraria est virtuti, quæ fundata est in honesto: mercatura vero, & cæteræ mechanicæ fundātur in vtili. Prętérea veris ciuibus, & partibus ciuitatis necessaria est vacatio ab operationibus vilibus, & oportet aliquando intendere actibus intellectualibus, & talibus operationibus quæ generant

virtutem

virtutem: quod facere nō possunt mercatores, agricolæ, & artifices, qui omnino sunt dediti artibus suis. Sacerdotes vero secundum eundem philosophum, ac consiliatiui, bellici, & iudicatiui, vere sunt partes ciuitatis: quia non essent tales, nisi in eis esset prudentia politica. Nā exēpli gratia, in bellicis hominibus est prudentia, per quam quis est agressiuus terribilium, quādo, & quomodo expedit. Nam dicit philosophus in secundo politicorum, quòd vita militaris multas habet partes virtutis, & sic de consiliatiuis, & iudicatiuis, ac de sacerdotibus: quia determinant de virtute, ideo sunt veræ partes ciuitatis.

¶ Rursus inuestigandum est de nomine militis. Nomen itaque militiæ quidā ideo appellāt, q à malo arcere solet, quasi à malo arcendo dictos, quòd malum arceant à ciuitate. Alii vero nomen militis Græcum dicunt, quòd duritiam significat quasi eos non molles esse conueniat. Nonnulli tamen a mille numero militem dictū putant, quasi ex mille electus. Ex omni igitur militiæ nomine atque principiis causis, & effectibus facile cognoscitur, quantæ gloriæ, & excellentię sit, militiæ vacare. Taceo de dignitatibus, de honoribus tam excellentis exercitij, qui tam ingentes, tanque insignes existunt, vt eius virtute sæpe acquisita regna, cōparata culminū imperia videamus. Quo fit, vt omnis generosus animus merito ad eam aspirare debeat. De-

mum vero milites gratissimum deo holocaustum offerre possunt, & in eodē exercitio beati, saluique fieri valebunt. Vnde Augu. ad Bonifacium: noli (inq̄) extimare neminem deo placere posse, qui militaribus armis ministrat. In his erat sanctus Dauid, cui dominus tam magnum præbuit testimoniū. In his plurimi illius tēporis iusti fuere. In his erat ille Cēturio, qui

Mat. 8. b. domino dixit. Non sum dignus, vt intres sub tectum meum. Et iterum gregori. summam ait esse militiæ laudem, si quicquid imperatur vtiliter ei obtemperatur. Adeo bellandi officiū sine culpa est, vt etiam sub rege sacrilego, & pagano militare rectè possit quicunq; catholicus, si tm̄ nō sit cōtra diuinū mandatū id quod pcipitur, vel vtrū sit, certū nō est: vt diffusius cōtra manicheos Augustinus deducit: hinc igitur amici, & contribules, pluribus ad me verbis referebãt, vt militiæ, armisq; exercitio operã darē. Addebant, quoniã progenitores, & sanguine coniunctos, hanc viuendi conditionem secutus non ignorabam.

¶ Ca. x. de militię laboribus, oneribus, atq; incommodis eiusdem vitæ militaris, ac exercitu armorū: & de periculis huius status. & de causis quibus hoc exercitium dissuadetur.

A Surgit mater pia nō pigra his auditis, & vitæ hui9 militaris, & armorum exercitij damna, incommoda, atque pericula, ac armis ipsis experta,

que

eisque rebus trita fuisset. his suasionibus recolebat. Militiæ sectatores, ac arma tenentes, quod militie, quod armorum officium sit, ac qd sua professio postulat animo gerere & pensare debet. Siquidem miles primo sacramenti atque professionis sibi maximũ onus incũbere videbit, vt rẽp. tueatur, iniurias arceat. Et cũ apostolo cõtẽtus stipẽdiis suis neminẽ cõcutiat. Hæc est eius professio, hoc officiũ, quæ si ab eo recte geruntur, magna sunt laude & gloria digna. Si vero ea nõ gesserit miles, proculdudio decorat illa omnia, quæ sunt vel officio militis, vel eius ꝓfessioni cõnexa. Cũ igitur tutãdi (vt dixi) officiũ militis sit, nihil tã turpe, nil tam intolerabile, nil tã perniciosum: q̃ si ipse qui defensiõis nomen habet, vim, atque iniuriam afferat ciuibus: vt vnde salus expectatur, inde scelus nascatur. A cæteris nãque hominibus illatæ aduersus ciues iniurię detestabiles admodum sunt, a milite vero si inferantur, scelerata, impia, atque funesta sacrilegia sunt: & (vt paucis videatur, quãtum nefas sit pauperes a militibus impugnari hinc intelligi debet, quia si inopes debilesq; miles ipse despiciat, nec aliis impugnantibus resistat, merito proditionis nomen incurrit. Quis enim dubitat, quin proditor flagitiosus ille sit, qui rem custodiæ, fideique suæ commissam hostibus patefecit. aut verius ipse disrupit? Milites ergo ciuium, inopumque custodes, nõ solum officio, sed fide, sed sacramento, sed vi,

Luc.3.c.
1.Co.9.b

atque natura professionis ad hoc vnum agendum principaliter constitui noscuntur. Si ergo pauperum, ciuiumque tutamen prætermittunt (quos potius ipsi sacrilegio expilāt,conatu)summa proculdubio proditio existimanda est: sed tanto insignius facinus erit, si per se ciues impugnent, quæ omnia an à militibus armigerisque nostri temporis obseruentur facile libet agnoscere. Equidem versum est ad cōtraria modernorum studium militum. Student nanq; cui noceant, cui vim, & iniuriam afferant, & quæ sunt planè officio suo aduersa,ea exercent impune.[Nec sunt contenti militiam dedecorare atque fœdare,sed perimere eius, videlicet, naturamque videntur. Obliuiscuntur siquidem suæ professionis. Ad id solum tendunt, vt satis diuitiarum habeant,studium lucrifaciendi captēt. Mercaturam denique exercent,quæ in eis sordida atque deformis est,qui non solum mercādo,aut lucri captatandi gratia negociādo,quasi quidam apostatæ a sua religione censentur,sed quodammodo desertores atque transfugæ videntur. quia repudiata religione, turbæ se immiscent,ac pecuniæ quæstui intendunt. Taceo sordidiora plerunque ab eis experta compendia. Taceo locandi publica vectigalia passim eos assumere cæteraque vilia officia exercere. Taceo in nundinis tabellarios,atque nummularios inuerecundè plerunq; cōstitutos fore: qui tam præclarum exercitium infamare,& peni-

tus deturpare non verentur, adeo, vt indigne, falsoque insignia militaria gestent, & nitoré auri, quod deferre eorum dignitas iubet, sordido quęstu coinquinari non pudet. Quis igitur ad hoc exercitiũ aspirabit, in quo non nisi nomen omni nudatũ effectu prohdolor remansit? Sed hæc parua cuilibet intuẽti videbuntur, si crudeliora quędam alia contemplatur. Et in primis illud scipionis occurrit, quod militare volentib' dicere solitus erat: quia pauca vnicuique militiam desideranti visa sunt vitę mala, nisi militiã addiderit, quem inquietũ semper, vel ingloriũ, vel periculo expositum, aut contemptui deditũ esse oportet. Adde, quod apostolus ait: quia vita nostra militia est super terrã. Hanc igitur cum nascendo profiteamur, quid alia nouę militiæ professione opus est? Nam ibi fortissimum corpus ferro armatur, hic animus contra dolos, linguam, versutias, & fraudes præmuniri debet. Nescio igitur quid armari exterius iuuat, cum intus in anima bellum fit. Nec illud diffitear, quia plurimos militia ad amplas opes, sed & ad summos honoris status prouehit. Sed, nisi fallor, longe plures ad inopiam, ad carceres, ad seruitutem, ad violentam subitamque mortem eodem tramite perueniunt. Nam, vt laureatus inquit poeta, ex quo quis profiteri militiam animum habuit, nisi dehonestare arma voluerit, semper animam in manu pariturum habeat necesse est. Corpus vero non dicã in periculo esse, Iob. 7. a.

sed ipsum quoque periculum in corpore. Semper enim aures militis, vt Vegetius ait, vox illa regia intonat: disce ferire, intrepide mori. Et rursus breue, sed horrendum militi prouerbiũ est: vel occides vel occideris: in hoc omnè præclarum genus militię versatur. Adde rursus ad dissuasionem huius vitæ militaris, quę supra tetigimus in octauo capitulo, cum de nobilitate egimus. Has igitur piæ matris inuictas rationes contemplans, a secularium militiæ armorũ que exercitio alienum me reddere concepi. Sed ilico affinium amicorumq; turba carne & sanguine, vt arbitror reuelantibus, ad reliquum militandi genus inermen, acerbe grauiterque vrgere visi sunt. Cum enim, vt dicebant, magnam ętatis partem circa humani iuris disciplinam expenderim, congruum quinimo debitum videbatur, vt quæ in theorica profecerim, ad praxim deducerem: & que studio ipso attigeram, iam mundus ipse conspiciat. Dicebant enim q̃ habens experientiam, seu operationem, vt philosophus inquit, etiam sine arte magis laudatur, magis etiam proficit in operando, quam habens artes sine experientia. Vt igitur in ea vel alia viuendi arte vtilius agerẽ, necesse erat vxorem ducere quę firmat homines in vnoquoque viuendi modo, & discurrendi per orbem occasiones tollit. Quare ad eam coniugalem vitam infrascriptis persuasionibus commonebant.

Capitulũ

¶ Capitulū vndecimū de vita & statu coniugali in sancto & immaculato matrimonio, & de necessitate, vtilitate, laudibus, & prerogatiuis vitę coniugalis super alia viuendi genera.

Vitę coniugalis status, quam sanctus, quam immaculatus, atque necessarius existat, nemo est qui nesciat, nisi qui se hominē, ac ex viro & fœmina natum, ignorat. Hic vitæ innocentissimę status pręcipue iuuenibus admodum expedit, ne alienis, illicitisque libidinibus misceantur, & bonis castisque coniugij fructibus perfruantur. Hic status coniugalis necessarius fuit ad conseruationem speciei humanę: nam tribus euidentissimis, & necessariis causis fuit institutus. Primo, propter prolis generationem, vt habeat esse naturale: item vt possit nocuis obuiare: rursus vt habeat esse vigoratum, vt possit proles subsistere, & tandem valeat sibi similem generare. Secundo, propter concupiscentiæ refrenationem. Tertio propter viri glorificationem: quia, vt inquit apostolus, mulier est gloria viri, quia deus dedit homini adiutoriū fœminā nō ad carnalē cōcupiscentiā, sed vt haberet gloriā de fœmina, cū eū imitatur in sanctitate, & prolē ex ea generet quę gloriā deo pręstet, & sit ad gloriam viri, qui gloriatur, & quodammodo perpetuatur in filio, qui est eius imago. Ex qb' facile agnoscitur, quia hęc beata cōiugalis

vita pro aliquo tẽpore magis expediẽs, & necessaria videtur, quam continentia, siue virginitas: & ideo preeligenda: que res agit, vt eo euentu longe melius sit vacare coniugali copulæ, q̃ continentiæ, videlicet, eo tempore quo multiplicatio generis humani pernecessaria fuit, vt cõpleretur numerus electorum, quemadmodum in simili videre libet. Nam, teste philosopho in topicis, philosophari simpliciter melius est quã ditari. Veruntamẽ indigenti necessariis, melius est ditari, quam philosophari: & pro tempore illo preeligendum secundum thomã. Rursus ad hanc coniugalem vitam plurima, & presertim tria inducere, & inclinare homines videntur, scilicet, natura, recta ratio, & gratia. Natura quidem, quia propter prolẽ, & naturalẽ auiditatẽ cõseruandi speciẽ, & perpetuãdi seipsum per filios. Demũ recta ratio qua inclinatur cõiũx ad seruandũ fidẽ cõiugi: deniq; gratia, videlicet, sacramẽti. Hãc igitur viuẽdi formã beatã, & gloriosam fore, nullus sane mẽtis ignorat. Cui⁹ status necessitas, vtilitas, & sanctimonia, ex multis colligi possunt: sed precipue ex decẽ eiusdẽ status excelsis laudib⁹, & mirificis preconiis. Prima igitur eius excellẽtia instituẽtis est excelsa auctoritas. Nec eñ suũ sanctissimũ ordinẽ, aut Augu. aut Hier. aut monachorũ pater Benedictus, sed deus ipse ore factoq; instituit. Secũdũ preconiũ ex loci prerogatiua pẽdet, cũ in paradiso institutũ recta fide credamus: paradiso inquam,

quã terrena & cœlesti: qa (vt sancti tractatores aiũt) misso sopore Adã raptus est in spiritu, & (vt aiũt) curię cœlesti interfuisse creditur, ibiq; virtutes tanti sacramẽti plene cognouit: deniq; tertia dignitas erat, videlicet, institutionis eius antiquitas. Quarta excellentia est, vnitas duorũ in vno corpore, quia scriptũ est: erũt duo in carne vna. Quinta tẽporis excellẽtia: quia in statu innocẽtię, quãdo nec peccati cuiuis rubigo initiũ sumpserat. Sexta dignitas ex eo colligitur, ꝙ hũc solũ ordinẽ tanq̃ immaculatũ, deus ipse saluum fecit indignationis atq; diluuij tẽpore, quo fornicatores omnes vtriusq; sexus ęterno aquarũ voragine deleuit. Septimo gloriosam virginẽ deus delegit hũc ordinẽ assumere. Et q̃q̃ virginitatẽ nouisset, matrimonij verũ sacramentũ nõ respuit. Nec paruũ videtur pręconiũ matrimonij, cũ dei filius tãdiu distulit carnẽ suscipere humanã quousq; virgo beata sub matrimonio fieret legitime cõstituta. Octaua dignitas cõiugalis ex eo cõstat, ꝙ christus hoc matrimonij sacramentũ nõ modo sua presentia, sed miraculo illustrat, vt Iohãnes refert euangelista. Nona excellẽtia patet, quia ex eo vniuersa fit propagatio humani generis. Quinimo, vt inquit Hierony. cõtra Vigilantium, si virginitas laudatur: cur matrimoniũ nõ vehemẽter amatur, ex quo virgines procreantur? Decimũ aliud matrimonii pręconiũ nõ inferius aliis omnibus videtur. quia carnis copula, quę sine illa mortalẽ gene- Ioh.2.b.

rat culpã,eius virtute nedũ a peccato immunis quinimo plerũq; meritoria efficitur. Adde quia matrimonium non solum mundum,sed paradisum replet,vt inquit ambrosi⁹:per quod scelera pene infinita,incęstus,multa deniq; scelera vitãtur,& ingentia bona quęruntur. Ex his igitur attinentes me ad coniugalem vitã cogere quodammodo conabantur.

¶Cap.xij.de oneribus,& incommodis,& laboribus plurimis vitæ coniugalis, & de causis propter quas non expedit vxorem ducere.

FLuctuabat vbiq; animus,sed ad me versus pię matris cõsiliũ petiturus accessi: an igitur vxorẽ ducerẽ cõsulebã.illa vero q̃, vt sępe postea retulit,diuturnas ꝑ me lachrymas,& vota sua altissimo dederat, vt in suã me sortẽ traheret, tanq̃ rabida quędã leena lõge cõtrariũ suadebat: qn imo ne incautus,tã imminẽs naufragiũ subirẽ, pie rogabat,atq; seuere cõmonebat. Dicebat enim mariti nomẽ,licet dulce,plurimis tñ erũnis esse refertũ. Quis eñ,inquit,onera matrimonij facile ferre potest? Quis quarũdã vxorũ insolẽtias? Quis põpas? q̃ si pauperes sunt,facile ab hominib⁹ contẽnuntur. Si diuites,dotes eas tumidas,gen⁹ insolẽtes,forma vero suspectas reddit deformitas quoq; reddit inuisas. Quarum lingua,vt plutarchus voluit, nil perniciosi⁹,quarũ audacia nil ꝓdigiosi⁹,quarũ iprobitate nil inexæqua-

exæquabilius cogitari potest, quæ iurgiis, & cõtentionibus obtundunt viros. Semper enim cõqueruntur, semper exprobrant, semper insidiãtur. Et vt cato dicebat: quos coniunx diligit, illa odit. Eis enim cum cætera desunt, nunquam tamen lachrymæ, gemitus, atque suspiria, vt fau-ftis suis satis fiat. Ornamentorum vero ambitione adeo ardent, vt cunctas opes labefactent, miserosque cogant maritos in quæstus, in dira pdire scelera. Et (quod periculósi⁹ est omniũ) qui vxorem ducit (cum apostolo) quæ mundi sunt cogitat, & effœminatos virorum animos, & ab omni speculatione reddunt penitus alienos. Taceo tãdem quot in maritos fraudes exercẽt, quot simulationes, quot proditiones, quot plerunque suppositos partus, quot mentitas enutritiones, quot alieni seminis susceptas messes. Et (vt facete, & perpulchre quidam sapiens dicebat, & ridiculum magis est) lugent postea innocentes mariti, has sibi extinctas vxores laudant, prædicant in vrbibus quasipudicas, quarum impudicitia corda eorũ vulnerantur. Coguntur que honoris non perdendi gratia recte mentiri. Quod si dotẽ amplã quis cũ vxore assequitur, tãto supbior efficitur. Quod certe superbiæ stimuli sunt cuiuslibet vxoris, forma, & dos. Mulier enim dotata, mariti domina, vxor non est, nil sibi illicitũ putat, q̃ suas opes quotidie mariti cõparat egestati, & q̃ a viro pascitur dñam se putat nõ sociã. Vñ recte dicebat q̃dã 1. Co. 7. f.

sapiens, quia vnde dos ingreditur, inde libertas, inde verecundia, inde obedientia egreditur. Licurgus enim recte leges fecit, vt mulieres indotatæ nuberent, ne pecuniæ potius quam vxores eligerentur. At si pauperem quis vxorem ducit, non vnius diei, sed totius vitæ hospitem, forte hostem comparat. Et (vt paucis multa comprehendã) qui vxorem ducit, cum apo-
1. Co. 7. f stolo cogitat quæ mũdi sunt, & quomodo vxori complaceat, cui dum quis placet, sibi, atque aliis displiceat, inutilisque sit, oportet. Econtra, qui sine vxore est, aptior efficitur ad ea quæ dei sunt. Vnde Augusti. cum in soliloquiis non tam sibi quã nobis loqueretur: Nihil enim, inquit sentio, quod magis deiciat animum virilẽ quam blandimenta fœminæ, corporumque ille contactus, sine quo vxor haberi non potest. Hinc Hugo de sancto Victore. Non est vxor ducenda viro sapienti, & literis dedito. Primo, quia studium sapiẽtiæ impedit, nec potest quis libris, & vxori pariter seruire. Deinde multa sunt quæ matronarum vsibus necessaria sunt. Alterius enim amorem, suum suspicatur odium. Rursus attende, quod nulla est vxoris electio, sed qualis aduenerit, talis est ducẽda. Si iracunda, si fatua, si deformis, si superba, si fœtida, cuiuscũque vitij est, post nuptias dicimus: equus, asinus, canis, & vilissima mãcipia prius probãtur. Et iterum Hugo. Non est quieta vita hominis, quẽ inquietat vxoris suspitio, sollicitat ancillarum

cellarum sumptus, conturbat filiorum peruersitas. Qui igitur prudens est, vitabit ea omnia prompta pericula, quæ ex nuptiali vita prouenire solent. Et licet fatendum sit (teste Augustino) quod actus coniugalis bonus sit, continentia tamen melior. Habet enim status continentium supra statum coniugalē sex coronas preeminentię. Primo, quia continens habet maiorem dignitatem, pro eo quod per cōtinentiam homines assimilantur angelis. Secundo, maiorem puritatem, trahitur enim spiritus per actū coniugalem ad immunditiam carnis, & efficitur quasi caro. Tertio habet maiorem libertatem: quia vir non habet potestatem sui corporis, sed vxor, & conuerso, secundum apostolū. 1.Co.7.a
Quarto, habet maiorem vtilitatē: quia qui vxorē habet, sollicitus erit, quomodo placeat vxori, quare diuisus est. Quinto habet maiorē sanctitatem: quia coniugati tribulationem carnis habent, & impulsionem maiorem quam nō cōiugati. Sexto, habent maiorem vtilitatem: quia maius premiū, & maior fructus sibi debetur. Merito igitur sapiens vir continentium sanctissimū statū prælegit. Quæ omnia attendentes sapiētes, ac humani iuris interptes, non insulse cōiugio carnali spūale connubiū prætulere: vt videre libet in statu cōtinētiū, & eorū qui ī ordine ecclesiastico ī hac terrena vita militāt, vt tādē in supnis triūphēt. Aiūt em̄ idipsū spūale cōiugiū, nō solū dignius esse q̄ carnale, sed ho-

norabilius, atque fœcundius, sed & securius & fortius.

¶ His itaq; auditis, quippe a matre præsertim cum fletibus expositis, decreui a coniugio paulisper subsistere. Verum attinentes, & amici, si pro tunc matrimonij onera subire non placebat, ad publica me saltem transferrem officia. Et præsertim ad iudicandũ populos, præsidendum vrbibus his suasionibus commonebant.

¶ Cap. xiij. de magistratu iudicum, & de officio, & munere iudicandi populos, & præsidendi ciuitatibus, & de laudibus huiusmodi officiorum, & commendatione talis exercitij.

PRæfecturæ atque iudicandi munus, quam necessariũ vitæ humanæ, quam excellẽs, & præclarum sit exercitium & a cunctis mortalibus honori habitum, nemo est qui nesciat, nisi qui legibus subiici recusat, aut alienis iacturis ditari peroptat. Vt enim Hiero. ait, nisi primus homo imaginem dei in se peccando violasset, nequaquã homo homini subiectus esset, nec alius alijs iudicasset: fuisset eñ sibi vnusquisq; iudex. Nã a principio non dixit deus homini, vt præsit hoibus, sed dñamini, inquit, piscibus maris, & volatilibus cœli, ac bestiis terrę. Postquã vero peccatũ iter homines inualuit, iurgia, rixæ, bella, & semiaria discordiæ crescere cœperũt.

Fuit

Fuit igitur necessarium ad comprimendũ iniquorum cupidines & violentias, vt diuina potẽtia homo hoĩes iudicare possit: vt quos natura ipsa, aut amor ad bonũ non prouocat, saltẽ timor hominis coerceat. Et hoc est ꝙ alibi ad eundẽ sensum Augustinus ait: quia cum populi multitudo ab his qui maiores sunt opprimeretur, expediens admodum fuit ad aliquem confugere virtute, & authoritate pręstantem, qui iniurias cohiberet, & summa infimis pari æquitate coęquaret, legumq; transgressores puniret. Qui apud quosdã magistrat⁹, apud alios pręsides, alibi ꝑtores siue potestates, cõmunius vero iudices a iudicando appellati sunt. Hi apud gẽtiles plurimum honorabãtur, de quibus Valerius ait: quia Apollo requisit⁹ de iustis magistratibus, respondit se nescire, vtrũ deorũ numero, an hominum aggregari deberent: adeo enim hoc exercitiũ illustre apud eos fuit, vt illud omni potentatui præferrent. Quid eñ (teste Cicerone) pręclarius, digniusque inter mortales exercitiũ excogitari potest, quam vnum hominẽ in rep. reperiri, qui cõi vtilitati seruiat qui cõmunia ꝓ suis, sua pro cõmunib⁹ habeat qui velit, & sciat ꝑsonã ciuitatis gerere, dignitatẽ decus sustinere, legesque obseruare, iura tueri, atque exequi, & postremo cuncta quę ad rempub. pertinent, fidei suæ cõmissa meminisse? Magistratus siquidẽ, atq; ius dicendi potestatem habentes, nõ modo terrenorũ prĩcipũ, aut

populorum, sed immortalis dei auctoritate, & vice funguntur. Est enim latissima eorũ potestas, & iurisdictio: veluti qui vitę simul & necis hominum domini penitus constituti sunt. Hinc apostolus dicebat, qui me iudicat, dominus est.
1.Co.4.a Hi ergo iudices, atque prouinciarum potestates, atque rectores cum recte agũt, deo pariter & hominibus acceptissimi sunt. Scriptum est
Ps.105.a. enim: Beati qui iudicium faciũt, & iustitiam in omni tempore. Et iterum per sapientem: qui custodit & iudicat iustitiam, ipse exaltabitur. Nec modo in æterna vita eorum exaltatio erit, sed in hoc seculo sublimantur. De quo per eundẽ sapientem dicitur, iustitia eleuat agentem. Vnde & noster Isidorus. Magna est (inquit) laus recte iudicantis, qui sicut nocere ciuibus nescit, ita prodesse omnibus nouit. Aliis enim præstat cẽsuram iustitiæ, alios bonitate iudicij sine personarum acceptione suscipit, non infirmat iustitiam auaritię flamma, nec studet auferre alteri, quod cupiat. Et subdit: hi sunt veri iudices, qui sicut de iusto iudicio ditare nõ appetunt, sic æterno præmio coronantur. Demum vero iudices si locupletes fieri peroptant, id q̃ facile eis sit nemo ambigit. Nam qui ciuili auctoritate, & potentatu funguntur, paruo tẽporis compendio longas consueuere congregare diuitias.

Capi-

¶ Capitulum decimumquartum, de oneribus, & laboribus & incommodis præfecturæ, & iudicaturæ, & præsidētiæ in populis, & de periculis huiusmodi exercitij.

SEd post huius exercitij laudes videlicet iudicandi, & præsidēdi honorem, tantopere commēdatum, ilico mater bona illius status prementia onera, atque aperta pericula enarrabat, quæ tot sunt, vt vix enarrari queant. In primisq; veniebat in mentem quod scriptum sæpe audierat. Noli fieri iudex, nisi virtute valeas rumpere iniquitatem. Qui se igitur talem extimat, vanus est, aut temerarius. Denique inter cætera, quatuor pericula iudicātem comitantur, quæ omnia, vel alterum vitare difficulter quisque mortalium potest. Primum siquidem periculū ex eo maxime imminet, quia plerūque ex causarum multitudine defectus accidit solicitæ discussionis: quod vtique periculum cauens beatus Iob dicebat, causam quam nesciebam, diligentissimè inuestigabam. Super quo Grego. ad proferendas sententias videamus, ne vnquam præcipites simus, nec temere indiscussa iudicemus, & quælibet audita mala statim moueant. Secundum iudicis periculum sequitur, affectus, videlicet, atque inordinata passio, quæ tanto crebrius eos comitantur, quanto difficilius ab eis separantur. Vnde Augusti. quasi pro quodam mi

Eccl. 7. a

Iob. 29. c

raculo narrat Alipium collegam suum nullo affectu, odio, timore, atque præmio iustitiam subuertisse. Tertium iudicis periculum paratur ex obliqua intētione, aut iniusto animo. Vnde scriptum est: quod iustum est iuste exequaris, quasi dicere velit, non est satis iudici iusta decernere, sed necesse est, si periculum vitare cupit, vt iusta iuste decernat, id est, recto animo agat ea quæ leges iubent. Narrat siquidē Grego. quēdā sanctum virū vidisse iudicem, quem cognouerat in locis teterrimis magno pondere ferri ligatum, a quo cum quęreretur. quidnam hoc esset, responsum est: quia eo solo ea patiebatur, quia cum iudex esset, si quid pœne, atque vindictæ etiam secundum leges alicui viuens inferebat, plus tamen crudelitatis desiderio, quàm publico zelo mouebatur. Quartum periculum iudices cōtinue tētat, donorum, videlicet, & munerum cupiditas. Quis enim ille est, de quo vere dicere possimus, qui discutit manus suas ab omni munere, in excelsis habitabit. Ea siquidē pericula tanto iudicibus promptiora sunt, quāto difficilius euitantur. Vnde Isidorus, multi tribunal ascendunt, sed raro iudices inueneniuntur, qui populos legum moderamine regant. Et si cætera ad hoc vitandum periculum persuasioni desint, illud petrachæ occurrebat: quia iudex ipse populorum honorato quodam exilio damnatur, dum ocium domesticum cum externa sollicitudine permutatur. Amara certe & turbi-

Esa. 33. c.

turbida iudicum sors est. Habent enim domum non modo muneribus apertam, sed & litibus, silentio vacuam quærimoniis plenam iuriisq; refertam. Quicquid languidum, quicquid ęgrotum in prouincię, seu ciuitatis visceribus latet, totum sibi tractandum, curandumque reseruatur. Vnde Plautus ille comicus, durum admodum opus dicebat, multos corrigere, quod hinc patet: quia sese corrigant paucissimi. Adde illud Plutarchi præclarum exemplum, qui cum iudex eligeretur, renuit dicens: quare sic iudicabo, quasi statim ab aliis iudicandus? Nec modo ab hominibus iudex ipse iudicatur, quippe in quem totius populi oculi vertuntur, sed durius a deo summo omnium iudice iudicari timet: dicente scriptura: iudicium durissimum his qui præsunt. Postremo, pudor est, quod iudicibus & magistratibus pudor nullus sit his præesse, quibus subesse digni⁹ fuerat. Cum igitur talia docta mater recoleret, omnem iudicandi ambitum manu quadam ab animo eripere visa est. Sed dum iudicandi tribunalia tantopere abhorrerem, ad cætera reip. honesta, & publicata munera condescendere, & pręsertim officium consulum ciuitatum, quos appellamus rectores, contribules ipsi his suasionibus hortabantur. Sap. 6.a.

Ca.xv, de exercitio, & officio consiliariorum principum, & vrbium, & prouinciarum: & de vtilitate, laudibus, & præconiis huiusmodi viuendi.

Magna semper reip. consulendi auctoritas fuit. Consules enim siue consiliarij a consuleno rectè dicti sunt quorum prouidentia resp. regitur, eorũq; cõsilio aduersa ciuitatis pelluntur, quies eius atque tranquillitas eorum studio & industria comparatur. Estque eius generis officium ipsum, vt altissimo deo continuum obsequium & reip. præsidium afferat. Vnde Aug. de verbis domini: nec vtique remp. gerere criminosum est, sed tunc demum illicitũ est, si vt diuitias priuatas augeas, rẽp. administras. Vt enĩ, inquit, philosophus, nil tam vtile est ciuitatibus & regnis, quã studiosorũ habere cõsilia. Quorum officiũ, vt ait Tullius, est, vtilitatem ciuiũ sic tueri, vt quicquid agant ad remp. referant, obliti commodorũ propriorum. Quid enim est dignius, quid reip. vtilius, quid deo acceptius, q̃ remp. pacatum quietamque tenere, & consilio plerunque explere, quod armis, & multorum cędibus effici non possit? Nam vt inquit Tullius, non viribus, aut velocitatibus aut celeritate corporis res magnæ geruntur, sed consilio, & auctoritate, & scientia præsidentium. Consiliarii enim rerumpublicarum plus agunt quàm

qui

qui corpora iaculis hostium exponunt. Similes enim sunt gubernatoribus in naui, qui longe plus agunt nauem dirigendo, quam cæteri aut nauigando, aut pugnando. Vnde & in bellis parum possunt arma, vbi non est consilium, vt ait tullius. Philosophi enim, & consilio vigentes, & plus consilio in belló paceque egerunt, quam armis. Vnde sapiens ait: cum dispositione consilij initur bellum, & erit salus vbi multa consilia. Alexandrum quidem eo potissimum, tam ingentes victorias obtinuisse legimus, quia consiliariis bonis cuncta agebat, vt inquit Trogus Pompeius. Et propterea consiliarij principum, necnon consules, & rectores prouinciarum, vrbium magno semper honori fuere, & patres patriæ recte ab antiquis appellabantur. Pro.11.b.

¶ Ad hoc itaque exercitium, & viuendi formã amici, & contribules his & plurimis persuasionibus me trahere moliebantur. Addebant præterea hunc viuendi modum, genitorem meum veluti honestum, & sine crimine delegisse. Nec erat inconueniens, filium laudata, honestaque patris exercitia, ac vestigia imitari.

¶ Capi.xvj. de laboribus, oneribus, & incommodis consulum siue consiliariorum, & rectorum urbium, & prouinciarum: & de periculis huius status.

SEd vix amici verba finierant, qui officium consulendi in ciuitatibus tãtopere collaudabãt, & ecce

mater anxia occurrit, & plurima nedum onera, sed incommoda, & pericula huius vitę exercitij prudentissime recolebat. Sed inter cætera id Catonis cõmemorabat: quoniã difficillimũ est quempiã sic reipu. consulere, vt prosit simul & placeat, sed lõge difficilius est, vt illi in verbo veritas, in cõsilio fides, in cõmissis silentium in imperãdo suauitas, & tandẽ, euentũ nõ virt⁹, sed fortuna moderabitur. Iterũ illud platonis in rep. occurrebat: parua, inquit, ciuitas ęgre regitur magnę vero vrbes difficiles regimine existũt. Quare qui ad huiusmodi ministeriũ suspirãt, necesse est illud lactãtij fateantur: parũ est inquit, nobis domesticarũ curarũ, qui publicas adoptamus. Deniq; quis putat cõsules ipsos, vel cõsiliarios a principib⁹ vel populis amari, quos potius grauãt, q̃ iuuant? Quod si extrinsecus honorari a populo cernamus, labiis credo, cor autẽ singulorũ ciuium longe est ab eis, & pauperum pręsertim, quos durissimis exactionibus deuorant. Sed & si a populo pro aliquo tempore amari coliq; eos videamus, in mentẽ veniat. quis populo, Scipionibus carior fuerit, quis Camillo, quis Rutilio, & Metello, quis Solone Gręco, quis Hãnibale, quis Licurgo, ad quos amor ingẽs, atq; ardens feruor fuit popularis, sed ilico in odiũ, in cõtemptum versus est. Quorũ illa fuere pręmia, fori, videlicet, labor, iniuria, accusatio, mors, exilium, carceres. Sed cęrte illud Catonis pręclare dictũ est, quia inter ea quę prospera

spera fortuna largiri visa est,nil tam pestilens, tanque inconstans, quam populi fauor,cuius ad posteros funesta hęreditas est. Adde, quia cum ad huiusmodi consulendi munus, non nisi iurisiurandi sacramenta accedant, consiliarij & rectores,totiens deierare videntur,quotiens senatū ingrediuntur. Rursus cum iuxta Ciceronē,eos qui de republica,consultāt,ab amore,ab odio,ab ira,a timore, liberos esse oportet, vix aut raro contingit consiliarios, consules vrbium,& rectores,ab his passionibus fieri alienos.Denique quam vtiles in consulendo reipublice,existant, tristis ille euentus demonstrat: quia respublica, plurimum eorum crudelissimo, aut inertissimo consulatu, in dies pauperior;illi vero ditiores euadunt. Nec aliis opus est testimoniis, præter id quod infaustis, atque infelicibus nostris diebus cernimus: quia ea ipsa consulendi officia, atque gubernandi rempublicam munera;non vt olim inuictis data videmus,sed potius a sollicitantibus ablata.Et quod maiori mœrore refertur,ea ipsa officia quibus pauperes opprimuntur,non paruo pręcio emuntur.Difficile nāq; & perrarū intuemur,vt quę magno exoptantur affectu, & lōgo quęrūtur labore, liberaliter impēdantur. Et vt paucis agā,lōge difficilius erit,vt quę multo cōparātur auro,sine auro reddātur.Hi ergo nō tā consulunt,q̄ cōsumant, nō tā regūt,q̄ præmūt,

non tam protegant, quam ledunt: defendunt, vt ipsi inquiunt, rēpublicā sed fateor ab aliis ac non semper, sed à seipsis minime, veluti qui ciuibus grauissimas imponunt collectas, non in rempublicam exoluēdas, sed sibi imbursandas. Hi consules dicuntur a consulendo, non reipublicę, sed sibi gaudent consiliarij, & consulis nomine, a cuius re & effectu plurimum sunt alieni. Pauperum domus euertūt, vt suas construāt miserorum casellas, agros, atque prędia subhastant, vt ipsi vilius emant, culpęque proximus est, qui eos in licitatione vicerit. Hæc fili mi, inquit, mater optima exercitia, studia, desideriaque sunt consiliariorum, consulum, atque rectorum, pestiferi nostri temporis: ad quę tu ipse cōspice, si libet aspirare. Materna igitur monita adeo visceribus meis infixa fuere, vt ad huiusmodi cōsulēdi ministeriū nullo pacto aspirarē.
¶ Sed illico patrueles, atque sanguine, & amore coniuncti sese ingerunt, vt aliud vitæ genus assumerem, quod, vt dicebant, à cunctis mortalibus virtutis, honoris, & gloriæ, cupidis semper exoptatum est, videlicet, tanquam aduocatus patrocinandi exercitio versari, ad quod his suasionibus commonebant.

Capitulum

¶ Capitulum xvij. de iurisperitis, ac de aduocandi, & patrocinandi officio, in iudicio & extra: & de laudibus iuridicæ scientiæ ac necessitate & vtilitate huius scientifici & artificiosi exercitij: & quomodo supplet naturæ defectus.

PAtrocinari in causis, ac iniuris humani subtilib⁹ disceptationibus versari, semper laudabile insigneq; exercitiū fuisse nemo ambigit. Ea enim officia, vt Salustius ait, honestiora apud omnes habita sunt, quæ ingenio, quæ intellectu, quæ denique eloquentia, ac dicendi suadendique artificio constant. Sic ergo iuris disciplina honesta, sancta, & pernecessaria vitæ humanæ extitit, & ob eam rem omni tempore plurimum fuerit commendata. Eadē ratione disciplinam ipsam sectantes, qui iurisperiti seu consulti appellati sunt, vtiliter ac laudabiliter & necessario vtuntur iuribus humanis, quæ non nisi ad lites inter homines dirimēdas, amicitiam atque ipsam rempu. augendam instituta sunt. Hinc Iustinian⁹ ait, aduocati qui dirimunt ambigua facta causarum, non minus prouident humano generi, quam si præliis, armisque parētes, patriamque saluarent. Et alius sapiens magna commendatione dignos eos facit, qui quod iustum, quod bonum, quod æquū est, hominibus psuadent. Est ergo huius exerci

tij honestas, atque necessitas admodum manife sta, sed & vtilitas publica manifestior. Quantũ vero in eodem nobili exercitio priuatę sit vtili tatis, nemo est qui ambigat. Habuit tamen inui dos omni tempore hoc scientificum, & honestũ exercitium. Nonnullis enim non satis, nec re cte intelligentibus, visum est leges ipsas, atque legum interpretes, & iurisperitos, causam dare litigiis, illaque quam minime interire. In quos pulchre, Cicero in eis quos de legibus, edidit libris, inuehit. ait enim verius ignorationem legum, occasionem litigiis parare. Ignorantes enim leges, voluptates, & appetitus suos putant, & optant legibus iuuari posse, quare, inquit Cicero, cunctos consulunt, an sit lex quę suo possit suffragari appetitui, aut cupiditati. quo fit, vt ipsarum legum ignorantia, nõ iurisperiti viam litigiis pręstent. Adde, aduersus iurisperitos aliam non minorem æmulationem, nonnulli eñi persuasum habẽt id quod ex ipso exercitio lau dato comparatur, improbe atque illicite fore quęsitum. Plane non ita sentiebant antiqui philoso phi, & sapientes, sed nec catholici tractatores, qui in constituendis determinandisq; hominũ decidiis, iudices, testes, & aduocatos assistere decreuerunt: solis tamen iurisperitis licitum esse voluerunt, suum consilium iuste vendere potuisse. Cuius inter cætera illa a philosopho ratio assignatur, quia iudex ipse & testis, communes sunt personæ & pro vtraque parte constitutæ.

Aduocatus

Aduocatus vero alteram tantum fouet partem, a qua licite honesteque salarium exigit. Huius praeterea nobilis ac scientifici exercitij excellentia, ex pluribus illustratur effectibus. Est enim mortalium hominũ desyderiũ, vt ad id potissimũ tendat,(eodem philosopho teste) vt veritatẽ agnoscat. Quare ad ipsum in reb' a gibilibus auidius humana properat inquisitio, praesertim cum ob eas hominum cupiditates, quae a iure,quae a iusto plerunque diuertere cogunt,propter rerum humanarum veritates, difficulter quidem veritas ipsa,& iustitia agnosci potest.Hinc dominus per Esaiam prophetam, Esa.64.c & humana iustitia dicit: tanq̃ pannus mẽstruatae,vniuersae iustitiae vestrae, vt humanã iustitiã difficulter attingi cognosci posse liquido demõstraret. Auarus enim quam iustius, homines lites & iurgia mouent.Quia(vt inquit sapiẽs)de' fecit hominem rectum,& ipse immiscuit se infinitis quaestionibus.Fuit ergo necesse humano generi iurisperitos constituere, quorum industria & expectata iurisperitia, eas siue bellorũ fragoribus quaestiones deciderent,quas humana peruersaque auaritia attulit.Laudantur igitur plurimum,atque merito diuersis honorum titulis illustrantur iurisperiti, qui veritatem & aperiunt & inter hominum cupidines per suę scientiae coniecturas,& regulas,quid verũ,quid iustum sit,explicant,docent,atque è tenebris ad lucẽ vsq; deducũt.Quorũ tãta vis est,vt nõnũq̃

eas veritates quas vel natura, vel industria, verius astutia humana, in dãnum simul, & pœnã peccati humani generis occultas fecerit, ipsi iurisperiti sui ingenij subtilitate, ad reipu. quietẽ atque nostram commoditatem reuelent. Plurimæ siquidem veritates incognitæ, plurimę iniustitiæ impunitæ manerent, si iurisperitorum cessaret sapientia, & sua quærendarum rerum studiosa sagacitas, contemptui, aut non vsui haberetur. Denique nemo vnquam dubitauit verum & iustum multo esse meliora, quã falsum & iniustum: esset enim rationi dissonum, si verum a falso, iustũ ab iniusto vinceretur. Quod vtique funestum in repub. sæpe accideret, si iurisconsulti deessent. Quorum id præcipuũ studium est, iustum ab iniusto, falsum a vero discernant. Rursus quam necessariã humanę reipub. hoc exercitium fuerit, ex eo patet: quoniã (vt philosophus inquit in ethicis) sunt nonnulli homines pessime quidẽ persuasibiles, qui nõ facile credunt, nisi certissima videãt signa, aut fortes habeant persuasiones. Aduocati igitur plurimum sunt commendandi, qui virtute sciẽtię iuridicæ certissimas vel ꝓpinquas, imo fortissimas persuasiones eliciunt: & illa iudicibus suadent, ad iuuandam innocentiã, & reprimendas puniendasque violentias & iniustitias. Vnde Cicero hanc iuris disciplinam extollẽs, hæc inquit, ad omnes res priuatas atq; publicas tuendas instituta est. Et iterum: hæc ars tuta est,

hæc

hęc honesta, hęc illustris qua sæpe multę resp. saluæ factæ sunt. Denique, vt philosophus voluit, omnes artes inuentæ noscuntur, ad supplẽdas humanę naturæ defectus: vt libet, exempli gratia, vnum inserere. Natura enim ipsa lapides, ligna, atque ferrum, producit: sed minime domũ efficit. quare recte & necessario ars domificandi inuẽta est, quæ idipsum suppleat, quo natura deficit. Simili modo natura parens lanam & linum, sed non vestes producit, salubriter ergo atque necessario artes texendi, atque suendi inuẽtæ sunt. Natura ergo quãquam homini instrumenta loquendi dedit, nõ tamẽ virtutem tribuit persuadendi. Sed arte effectũ est vt homines studio ipso atque mirabili artificio vi quadam dicendi cõsequantur, conceptus, videlicet suos imprimere posse audientium animis, sicut natura minime dedit homini vim discernendi congruũ ab incongruo, nisi per grãmaticę scientiã, nec verum a falso, nisi per dialecticam. Licet dederit instrumentũ cognoscẽdi verum a falso, videlicet loquelam & intellectum. Oportebat ergo pro conseruatione humanę vitæ & tollẽdis inter homines dissidis, vt naturæ huius defectus suppleretur per iurisperitos, qui ipsum iustum & rectũ iudicibus persuadent, secundum traditas legislationes: & nõnunq̃ iustum & rectum distinguant, limitẽt, & moderentur, secundum particulariũ casuũ occurrentias & legislatoris mentem. Quæ omnia

perirent, nisi iurisperiti essēt, qui ea hominibus suaderent. Et vt paucis agamus, summa est excellentia huius exercitij, quo ipsa vniuersalia statuta humana, quæ generalibus atq; indeterminatis verbis statuuntur, lucidius intelliguntur. Nam per iurisperitorum subtilem & ingeniosam applicationē dictarum legum, ad causas particulares mentemq; legum interpretātur. Et tādem vero per hoc nobile aduocationis officium, insontes defenduntur, oppressi releuantur, & (vt paucis multa cōprehendamus) iustitia periret, si deesset qui iustitiam allegaret.

¶ Ex quibus facile cognoscitur, quanta sit huius exercitij honestas, quanta necessitas, quanta denique vtilitas. Sed vix affinium amicorū sollicita instantia verba finierāt, cū mater clamitans dicebat illud Sapientis: Fili mi si te lactauerint peccatores, ne acquiescas. Et tandem aduocatorum vitam, ac exercitium, eorumque aperta discrimina & pericula, sequentibus verbis dissuasit.

Prou. 1. b

¶ Ca. xviij. de incōmodis & oneribꝰ exercitij iuristarū, & artis aduocationis in causis & iudiciis, & de periculis huius status, & modi viuendi, & de dānis quę ex illo veniūt reip. & an litigia nutriantur ex aduocatorū copia, & an humana iustitia potest īpleri in iure naturali.

I Vrisperitorū eorū præsertim, qui forenses causas agunt in iudicio, quos aduocatos vel causidicos appellamus,

pellamus,quã sit dãnosum,periculosumq; exercitiũ,nemo apertius quam aduocatus ipse vnq̃ intellexit. Sed & quãtũ hoĩbus sit inutile,quippe & perniciosum,nemo rectius agnouit, quã qui pro eius infortunio aduocato indiguit. Huius exercitij dãna discrimina,atq; pericula,nõ facile enarrari possent. Ex multis autem,paucula quædam in mediũ adducenda decreuimus. In primis naturam artis,atque exercitij,considerare oportet. Est enim huius generis patrocinatio in causis, quia difficile est aduocato & causidico vnum iuuare,quin alterũ lædat. Cui pulchre Ambro.dicere videtur,qui non potest alteri subuenire,nisi alter lædatur, commodiꝰ est neutrũ iuuare,quam alterũ grauare. Vnde super illo verbo,impio præbes auxiliũ,Augusti.inquit,callidi argumentatores,& iurisperiti fallaces,dum cupiunt ditari,vix præuaricationis periculum fugiunt,controuersias actionesque causarũ,contra ipsa iura vertunt, &,vt aduersarios coerceant,iussionibus legũ ad illudẽdos iudices,exquisitis exemplis, multiplices intellectus,& cauillosas a legibus eliciunt coniecturas,quid igitur in eis laudẽ,non facile inuenio. Vendũt enim linguã suam, quæ spiritus sancti donum est. Qua de re Augusti.de seipso in lib.confessionum loquens, ait. Placuit mihi subtrahere ministerium linguæ meæ a mũdanis loquacitatis meæ,ne cæteri mei exemplo, iam non legẽ domini,sed forẽsici bella merca- 2.pa.19.a

rentur & ex ore meo arma furori suo accommodarem. Rursus non illis puto assentiendum, qui negant causidicos lites nutrire, sed potius præscindere contendunt, ex Ciceronis verbis argumentum sumentes, quæ recte intellecta, eos lædunt. Ait enim eosqui leges ignorant voluptates, & appetitus su s putant legibus iuuari posse, & inde legũ peritos consulunt, vt eis dicant appetitus suos legibus sequi posse. Sed ea verba quid aliud sonare videntur quàm aduocatos lites gignere, dum voluptuosis, & cupidis hominibus suadent legibus posse explere, q̃ leges ipsę vetant. Quis enim tam amens est, qui leges iustas asserat iurgia nutrire, quas dicit Cicero in eodem de legibus, esse vitiorum emendatrices, virtutumque commendatrices? Sed ex mente Ciceronis elici posse, non leges sed legibus abutentes, qui sunt legistæ, lites nutrire, & educare perspicuum est. Qui vt nascãtur lites, spem victoriæ victis promittunt, adducentes innumera fallaciarum repabula, & astutiarũ obstacula, secũdum policratum. Qui enim cæcus non est, liquido videbit, quia non hominũ negocia, non causæ, non controuersiæ suscitant aduocatos, quinimo vt oculis cernimus, aduocati ipsi causas gignunt, litigia suscitant, cõtrouersias fouent: imo mouent atque nutriũt. Prębeant huic veritati testimonium ea loca quæ certe beata dixerim, vbi si desunt aduocati, ibi causæ ipsa quoque litigia desunt: vbi vero ad-

uocato-

uocatorũ turba strepit, ibi litiũ anfractib⁹ tota ciuitas ardet, nec dom⁹ aliqua a litigio vacat. Vidi ergo in Germania vrbes quāplurimas populatissimas quidem, atque optima politia gaudentes, in quibus ciuis vnus iurisgnarus in decidendis causis penitus inexpertus, totius ciuitatis causas breui momento pacifice, & incredibili silentio terminabat, vbi nec assistentia erat aduocatorum, nec allegationum ingeniosa altercatio. Stupenti igitur mihi atque quærenti, cur in tanta vrbe tam paruæ atque perpaucę causæ agerentur, quidue causæ erat, q̄ nullus ibi aduocatus adesset, responsum tandem est cum faceto, modestoque risu, vltimam esse causam primi. Addebantque vt ego mihiipsi iquirendo satisfacerē, ac si aperte dixissent, pauculas ad modum causas in tribunalibus esse suis, cuius rei illa erat ratio, quia nullum qui eas proponeret aduocatum, facile admittebant. Profecto non insulsum eorum dictum puto: plurimi quidem nequaquam plerunque litigarent, quinimo aliquid forsan iniuste paterentur, nisi aduocatorum pronitas adesset, atque eorũ sollicitudo qui vincere pollicerentur. Nemo certe nisi insanus, sine armis bellũ tentat. Quippe plurimi salui fuere, quia illis arma defuere & longe plures periere armorũ fiducia, q̄ penuria. Tolle enĩ frenetico arma, præstabis & vitam, tolle cupidis litigandi ministros, simul tolles & lites. Cupit enim omnis artifex (vt philosophus in ethicis

voluit)sua laudare opera, simul & dilatare. Sic poeta sua poemata laudat, a cunctis recipi optat, sic faber (vt inquit Hieron. sua fabrilia tractat: studetque summopere vt totus orbis eis indigeat. Citharista denique omnes exoptat dies esse faustos, atque solennes, armorum & machinarum artifex, nuptiarum aut pacis tempora infesta habet, & generaliter de pace non cogitat, qui cum bello lucratur. Nec aliter agit aduocatus, alienas cupit controuersias propinquorum, & causas exagitat, qui suas nō litigat, dissidendo, litigando lucratur, qui mendicaret, si quietissime omnes viuerent. Et vt paucis dicā, desunt lites, si desunt qui lites cupiant atque sollicitent. Denique apostolus ait, seruos dei nō decet litigare. Quomodo igitur alienas opes litigando quęrere possumus licite, qui nostra proximis offerre iubemur, & iuxta dominicū cōsilium petenti clamydem, palliū non negemus? Demum vero illud ego verissimum puto, quia longe minus reip. christianę nociuum videbitur, si iudiciorum strepitus, si causarum deceptiones non habeat: si aduocatorum penuriam patiatur, q̄ si per causarum, & litigatorū atque aduocatorū copias, charitatis ordo pereat, quæ in litigando seruari minime potest. Et iterū lōge minus perniciosum arbitror, quosdam forsan iniuste opprimi ob defensionis aduocationisque defectu, quamplurimos imo ipsam rem pub. eiusque quietem tot tātisque vt cernimus, litium

2. Ti. 2. d

litium perturbationibus concuti, atque subuerti, quæ veluti quædam incendia, cunctas resp. adurunt atque confundunt. Postremo quis causarum, quis fori, aut iudicialis strepitus tã auidus est, quem non moueant, imo terreant plurimum illa Bernar. verba, qui cum ad Eugeniũ ageret, ac eum inducere conaretur, vt fideles ad diuinam legem discendam, sectandamque alliceret, & aduocatorum astutias fugiendas esse ostenderet? Quotidie, inquit, perstrepunt in tuo palatio leges, sed Iustiniani, nõ domini: iuste ne etiam istud tu videris. Nã certe lex domini immaculata conuertens animas. Ea autem non tã leges, quam lites sunt & cauillationes subuertẽtes iudiciũ. Tu ergo pastor & episcopus animarũ, qua mẽte, obsecro, sustines corã te silere illã, istas garrire? Puto quod etiã hęc peruersitas te cõpellat ad dominum dicere cum propheta, narrauerunt mihi iniqui fabulationes, sed non vt lex tua. Hæc Bernar. de humanis legibus & earũ sectatoribus. Rursus nisi fallor, fallitur quisquis qui litigandi officium assumit, & longe magis fallitur, qui artes litigandi & contendendi eligit, in quibus propter nocendi facilitatem quanto quis doctior, tanto nequior euadit vt de aleatoribus Policratus ait. Vnde Augustinus forma, inquit, in eis est litigiosa, hoc ipso laudabilior, quo fraudulentior. Fateor enim vtilis est iuris scientia, si eius professores intra eius limites agerent, & legũ terminos

Psa.18.b.

Ps.118.k.

non transgrederentur Sed plurimi illis abutun tur,& falso legum intellectu,& nouis interpretationibus sacris legibus illudunt. Quod si secus agerēt,pauperes admodū & inopes: fateor tamē fœlices viuerent. Ea de re sancti viri, periculum tam promptum imminuere hoc exercitium tenentibus cernentes merito perfectis, & deo dicatis viris, nedum forensium causarū interdicunt exercitiū, sed humanarum legum studium. Quarum inter cęteras illa est ratio, ne, videlicet, iurisperiti magnum extiment eam iustitiam quam ipsi continent,& venerantur,& quā leges humanę docent, respectu eius iustitię quā lex dei continet, & veneratur. Iustitia enim humana quam leges seculi profitentur, impleri indubie potest facultate & naturæ virib⁹. Quod ex eo maxime patet, vt alia taceam, quoniam christus in euangelio ex duobus naturalibus preceptis omnes leges,& prophetas pendere dixit, pro vt pulchre Augu. deducit in epistola ad Volusianum. diuina vero iustitia non nisi superna gratia impleri potest. Quare ad hūc sensum verius quàm pauloante Esaias dicebat de humana iustitia, pannus menstruatę, iustitię vestræ sunt. Sed nec alienum ab hoc proposito videtur, quod dominus in euangelio ait: nisi abūdauerit iustitia vestra plusquam scribarum & pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorum. Quod vtique recte dici potest de humana iustitia, quāquā iurisperiti & causidici astruere nituntur,

Esa. 64. c
Mat. 5. c

nituntur, vt Christus fidelibus suis dicere videatur, nisi abundauerit iustitia vestra plusquã scribarum & Pharisęorum, id est, legistarum, & iurisperitorum humani iuris, non intrabitis in regnum cœlorum. Nec enim hæc iustitia, quę ex humanis resultat legibus, sola ad salutem sufficit, cum illa, vt philosophus in politicis voluit, solum reipublicæ, terrenam quietudinem appetat. Cuius gratia, plurima quæ lex diuina vetat, & punit, ipsa permittit aut iubet. Vnde Augusti. hæc lex quæ de regendis vrbibus datur, multa pro temporali pace, aut permittit, aut iubet, quę lex diuina grauissime punit: vt in cõcubinatu atq; vsuris, demũ in pręscriptionibus, & multis aliis reperire libet. Denique lex ipsa humana, vt pręmissum est, virtuti humanę, & naturali innititur, quę nequaquam ad ęternã fœlicitatem sufficit, sine speciali auxilio diuinæ gratiæ: quod aliter est sentiendum de diuina iustitia, quæ tota dei, & a deo est. Dabo igitur, inquit orator, pluribus persuasionibus finem, si id solum dixerim, quia humani iuris sectatores, solo nomine iuris lætantur, cum rem ipsam non habeant, quinimo sub iuris atque iustitiæ obtentu, ipsa iura & iustitiam persequuntur. vt recte de eis dicat vera iustitia, filios enutriui & exaltaui, ipsi vero spreuerunt me. Tandẽ quis ille legista est, & laudabimus eum, qui, vt inquit Augu: dicat clientulo suo, recipe quod mihi cũ tibi adessem obtulisti, redde aduersario tuo quod Esaię. 1. a.

me iniuste patrocinante abstulisti, cuius opera decepto iudice, & circunuentis legibus vicisti.

¶ Longe satis euagatus sum in describendis aduocatorum periculis, sed expertus dixi. Turpe enim videbatur patritio ignorare ea in quibus versatus est. Suasi ergo mihi maternis his, imo diuinis commonitionibus edoctus, forensium atque ciuilium causas, & iudicia penitus deserere.

¶ Victi ergo & superati contribules, ad aliud vitæ genus innocentissimum, vt dicebant, videlicet, notariorum me trãsferre, verbis atque suasionibus sequentibus nitebantur.

¶ Capitulum decimumnonum, de notariis, tabellionibus, & scribis, & de huius artis laudibus, vtilitate, & commendatione, ac necessitate.

TAbellariorum siue notariorum ars, & viuendi formula quam honesta honorabilis & laudata sit, ex plurimis præsertim illius necessitate, & vtilitate facile cognoscitur. Perirent siquidem omnia iudiciorum tela, nisi essent notarij qui acta cõscriberẽt, periret ipsa veritas & fides in contractibus & commertiis hominum, periret omnis ordo in iudicio forensium causarũ, nisi esset aliqua fidelis publicaque persona cui iudex crederet, de his quę ab vtraq; litigã-

tium

tiũ parte, aut offeruntur, aut dicitur. Itẽ sunt in stitum notarij ad confirmationem veritatis, sed cum ipsa veritas vbicumq; sonuerit, ab illo est qui dicit, ego sum via & veritas. Recte certe ratione notariorum officium valde laudabile erit, quia in veritatis comprobatione, & confirmatione, radicem, & fundamentum suscipit. Demum huius artis laudes, & vtilitates ex eo patent, quia publicæ vtilitati deseruiunt. Hi namque nedum apud pedaneos minoresque magistratus creditum, & autoritatem obtinent, sed apud reges, & principes, & cuncta eminentia tribunalia acceptissimi, & familiarissimi existunt: quorum manibus imo admiranda fide instrumenta, priuilegia, & literæ ad perpetuæ rei memoriam conficiuntur. Et post multa temporum secula, ex horum sola notariorum subscriptione, indubitatam probationem inducunt. Hi typum tenent euangelistarum Christi, qui eius gesta, & acta euangelio, tam fideliter quam vtiliter descripserunt. Et vt cæteras huius artis cõmoditates, & laudes omittam, qui illam exercẽt magna lucra, summos honores, assequuntur, vt breui tempore, ac paruo labore, opulenta vtilitatis compendia adipiscantur, & tandem ab omnibus honorantur, quia omnes illis indigent.

Ioã. 14. a

¶ Capi.xx.de miseriis,calamitatibus,ac labori bus,& periculis tabellionum,& tabellariorum: & illorum fraudibus,& dolis.

INter ceteras vitę humanæ artes & modos,formulasque viuendi,scribarum atque notariorum artem,miseram, calamitosam,ac multis ęrūnis plenam,nemo ignorat, nisi qui tā felix fuit,vt nec lite in iudicio actor , nec reus extiterit,nec contrahendi gratia,tristi illorum ministerio eguit.Breui igitur huius artis calamitates,infœlicitates,labores,atq; pericula adducemus,pauca ex multis colligentes. In primis igitur fatemur,habent tabelliones officium publicum,sed priuatum exercent negotium,nō reipublicæ,seruiunt,sed rei familiari deseruiūt: non illam,sed istam augent:cōmunes sunt personæ,sed propria sunt lucra. Demum tabellarij ipsi se esse seruos publicos nouerint,quos in reiurando constat astrictos,vt quotiens rogari eos a quoquam in omni causa contingat , ferre eos testimonium oporteat . Nemini autem dubium existit , tam astrictos reipublicæ seruos, non esse illius dignitatis atq; fœlicitatis,vti paulo ante depictū est.Eius vero artis labores,fraudes,doli,atq; pericula,ex eo constant,quia natura ipsa impelluntur homines gratis fidē ipsam seruare,veritatē attestari, ac de illa libere vbiq; ferre testimoniū:miseri tamē tabelliones

soli

roli sunt, quæ non nisi pecunia de fide dicere ac rogari velint. Nec aliter quam precio interueniente, veritati fidem accommodent. Pauper siquidem fidem petit veritatis, ille mamona exigit iniquitatis. Turpis igitur est, qui precio turpiter accipit, qd' gratis exhibere tenetur. Quo fit, vt hanc vitę formulam exercentes, nedũ iustitiam, sed ipsam iniustitiam vendant: quare (teste Augusti.) nihil inordinatius esse potest. nam iustitiam vendere, iniquitatis est: iniustitiam vero, rabiosa insania. In cæteris enim cõtractibus, res vendita alienatur a venditore, & transit in emptorem, sed in hoc infœlici contractu, nullam iustitiam habet notarius venditor. Sic miser artifex ipsam veritatem ad quã corroborandam tuendãque creatus est, & quæ eum honoratum reddit, inhonorat atque vilificat, dum eam (vt præmissum est) precio exponit. Apud antiquos enim tabelllarij alebantur a publico, eratque gratuitum officium. Eo igitur seculo aureo certe laudabilis erat tabellionica ars, laudabile exercitium: nunc vero, quia ad preciũ exponitur, merito in sordibus cõputatur, secundũ Policratũ. Rursus notarius seruus est iustitiæ, quæ virtutum regina est, & domina: qui ergo dominã suã vendit, vt proditor iudicandus est. O quot falsa ab eis cõstituũtur instrumẽta, prece quidẽ vel precio. O quot cõtractus fabricant, rei gestæ substãtiã longe aliter scribentes, q̃ partes professæ sunt. O quot

falsas clausulas interserunt, aliasq; iustas abolẽt verba cancellãt, dictiões vitiãt, in multorum lesionẽ atq; iacturã. O quot neglect⁹, ne dixerim dolos, in iudiciis, & contractibus committunt. Annos, indictiones, diẽ, atq; locũ pretermittũt. Nec testes adhibent naturę rei necessarios, literas, scripturamq; diuersificãt. Qua de re instrumẽta suspecta, aut dubia redduntur. O quot errores, fraudes, & machinamẽta ab eis admittũtur: ob quas res innumera litigia, immortales cõtẽtiões, ibi nascũtur, vbi sopiri debuerũt. Demũ protocolla non retinẽt, & diuersa plerũque ab illis instrumẽta edũtur. Pleriq; vero literas, cõtractus, & instrumenta, super vsuris, & cõtra iuris pręcepta cõficiũt, paruifacientes, ꝙ ex ea re infames, inhabilesq; euadũt. O quot collusiones agãt in iudicio, quot deceptiões apud iudicẽ, quot falsas attestatiões, quot superfluas dilatiões, quot acta inutilia scribũt, vt crescat registrũ, ꝓcessusq; in precio augeatur. Taceo quia excessiua salaria exigũt, cõcussionis crimẽ non verẽtes, oĩa precio agũt, nec calamũ quidẽ manu capiunt, nisi pecunia assit. taxas excedunt, de quibus Grego. dicere videtur: quia multo sceleratius ille accipit, q̃ alius offert. Hi certe crudeliores sunt illis latronibus, qui insidias adhibẽt. Nam isti palã rapacitatis auaricia sęquiũt. Cęteri enim hostes in suorũ tantum hostium sanguine armantur: alij in quorundã hominũ necem pecunias accipiũt, isti vt crudelissimi carnifices,

ciuiũ

ciuium amicorum cunctorumque hominũ oppressione lętantur, & omnium litigantium vitam extingunt. Quid enim prodest iustum habere iudicem sed rapacem notarium? Hinc Isidorus: ad delictum pertinet iudicis improbos habere ministros. Ais forte quid ad rem? locupletes sunt notari, nunquam egentes, vbiq; honorati. Quod & ego fateor. Sed & illud Ciceronis semper verum esse putaui: nil fore vtile, nisi honestum iustumque sit: nil honorificum: nisi in virtutis radice quæ gratuita est fundetur. Nam vt idem Cicero subdit, nullum emolumentum est fallere, nullum commodum lucris inhiare, splendorisque nomen amittere. Adde, quia vtilitas illa familiaris non potest tantũ afferre, quantum auferre. Qua enim alia causa Iezabel, õni seculo maledicta erit, nisi quia ei⁹, non vero testimonio Achab rex vineam abstulit Naaboth? Ea de re eidem Iezabel dictũ est iussu domini, canes comedent Iezabel. Denique vt paucis multa concludam notarius cupidus remp. offendit, deum contemnit, cui se iureiurã do astrinxit, iudicem mentiẽdo decipit, partes lædit. De his August. dicere videtur: quia similes sunt locustæ animali pestifero. Nocet enĩ mordendo, consumit nocendo. Nisi ergo abundauerit nostra iustitia plusque similium scribarum, spem non habeamus cõsequendi fructum iustitiæ, quę est regnum cælorum. Mat. 5. c.

¶ Capitulum. xxi. de exercitio agriculturæ, & de laudibus & commendatione huius naturalis, & innocẽtissimimi exercitii: & de vtilitatibus generi humano ex illa prouenientibus, & quomodo deo acceptũ est.

AGriculturam optimũ esse viuendi genus nemo ambigit, nisi qui viuere nescit. Hic eñ vitæ modus primus omnium est a deo altissimo hũano generi tributus. Dictũ est enim hominī: In sudore vultus tui, vesceris pane tuo. nec dixit in sudore vultus alieni, vt in cæteris officiis, & viuendi modis liquido contingit. In quibus alieno labore, alienoq; sanguine, & sudore plurimos pasci & nutriri, quinimo & lasciuire videmus. Nequaquam enim deus homini hoc exercitium pręcepisset, nisi primum innocentissimum, deinde ei gratissimum agnosceret. Hoc denique vitæ genus veras naturalesque diuitias gignit. Alia exercitia, industriales (& vt ita dixerim) adulterinas diuitias comparãt. Igitur inter vtrasque diuitias illa est differentia, quoniam primæ humanũ genus sustinent, secundæ corrumpunt, primæ delectant, secundę cruciant, primæ satiant, secundæ angunt. Quod enim tam fœlix vitæ genus esse potest, quam naturalibus insidere laboribus, & possessiones, agrosque ad vbertatem pro communi

Gene. 3. d

muni

muni omniũ vſu deducere? Quarum rerum innocentiſſima cura, cęteras omnes noxias curas fugat, Geſſerunt agriculturæ vſum, non ſolum antiqui primæ ætatis, ſed & omnium ætatũ viri præſtantes, atque clariſſimi, nec modo publica officia, quinimo & imperia, magnaque faſtigia huius cupidine atque dulcedine dimiſerũt. Hanc cato Cẽſorinus exercuit: de quo ſcriptũ eſt, optimus ſenator, arator, optimus imperator. Quem igitur pudebit cum Catone terram colere? Quis turpe cogitabit, quod ille pulchrũ elegit, qui præter rerum geſtarũ gloriam, etiã in noſtris Hyſpaniis præclariſſime triumphauit. Denique in cæteris huius mortalis vitæ occupationibus vacant homines artibus, in hoc naturæ: in cæteris vacant ſagacitati, in hoc ſanctæ ſimplicitati: in aliis ſuperfluitati, in hoc neceſſitati: in cęteris vacatur ornatui, in hoc victui: in cæteris vacant homines paucis aut multis, in hoc omnibus. Qua ratione cæteris viuẽdi modis iuſte antefertur. Teſte enim philoſopho, quanto aliquid eſt communius, tanto eſt preclarius. Eſt ergo illud vitæ genus eligibile, quod pluribus confert, & paucioribus nocet. Demum non parum huius vitæ pręconium auget, quia ceſſant in hoc viuendi modo ea omnia diuinæ offenſionis, & peccandi incitamenta, ac promptæ actiones, quæ aliis negotiationibus ſeſe vltro offerunt. Vt enim quidam ex ſapientibus ait: inter hominum vitia viuere, &

vitia hominum vitare, nō tam præclarum quā rarum, nec tam laudabile, quam difficile est. Quis enim in agro laborans, aliena vsurpat? quis deierat? quis blasphemat? quis superbit? aut quis irascitur, aut inuidet? qui optare sibi soli bona nō potest, quin aliis eueniāt? Quis deniq; agriculturæ intendens, inimicatur? Quid aliud odit, nisi grandines? cui maledicit, nisi tempestatibus? Quid denique auare cupit, nisi ea quæ aliorum non sunt? Sed & quis fornicatur, quem non ciborum præciositas, sed fames & paupercula mensa spectat: & demum ipsa lacertorum lassitudo, & diurnus totus labor dormire potius quam lasciuire cogit. Rursus in cęteris vitæ occupationibus illud communissimum est, vt quanto homines pluris emolumenti aut census habent, tāto minus deo retributionis & honoris tribuunt: ita vt verum sit illud prophetæ quia satietas panis causa sit iniquitatis in homine: in hoc tamen viuendi modo plus omnibus deo redditur: & vt ita dixerim, plerūque plus quam quis habet deo offert. Nonnunquā enim oblatis deo decimis, expēsisque deductis, nil superest nisi labor, adeo vt plurimi anni, etiam vberrimi agricultoribus ipsis steriles sint. Rectum igitur antiquum verumque in Hispania prouerbium fuit: quia agricolæ martyres habentur: neque enim semel sanguinem fundunt, vt pinguiorem terram hominum vsibus reddant, sed dietim sudore, & cruore madent, vt

nos

nos viuere possimus:& suis tormentis, & assiduis cruciatibus foueamus.

¶ His ergo monitionib⁹ suadebat affines, agri culturę vacãdũ, etsi nõ per sonaliter per seruos saltem & colonos, vt mos est plurimorum virorum illustrium. Sed nondũ illi verba finierant, ecce mater occurrit, hunc viuendi modũ summopere dissuadens, rationibus sequentibus.

¶ Capitulum vigesimumsecundum, de agriculturæ incommodis, oneribus, difficultatibus, & laboribus: & de aculeis, & miseriis huius status & narrantur pulchra de hoc viuendi genere circa eius sollicitudines, & anxietates, & quomodo repugnat pręclariis ingeniis, & quales debẽt esse agricultores.

L Audatus satis a nobis est agriculturæ vsus, quæ certe necessarium atque delectabilẽ fore, nemo est qui ambigat: habeat tamẽ aculeos suos. Vt enim, inquit Plinius, in eo quẽ edidit de naturali histo. lib. agricultura innocentissimę atque beatissimæ vitæ quondam initiũ fuit. Hunc vero maiorib⁹, lõgis laboribus, nouisq; vitiis obnoxia est. Vt enim in Geor. Virgi. ait: & primo

a diuina scriptura didicimus, non vtique homo terræ & agris, sed terra homini seruire debuerat, Hominum ergo culpis effectum est, vt terra possessoribus suis sine labore nõ respondeat, & plerũque labor ipse fructus dulcedine careat. Mortalis ergo indigentia atque necessitas, terrã ferro sollicitare, mirisque blandiciis mollire coegit. In qua colenda, quot lobores, quot corporis quot animi sollicitudines homines perferũt, nemo nouit, nisi qui terram colit adeo, vt verum sit illud petrarchæ, qui tricum seminat, & sollicitudinem. Et iterum quod poeta dicit: quia granum plurimorum est. sed anxietas seminantis: ita vt proprie loquendo, ager, animus sit, cultura, intẽtio, semen, cura, & messis, labor. Quas res agricultor vberrime percipiet, læta, vindemia, dum tamen cum pruina & grandine pepigerit. O quot inutiles araturas, quot mortalium hominũ anxias curas, agricultura affert. & qui per anni circulum diligentias egit plurimas, vnius horæ rabida tempestas abstulit. quod si cœli tranquillitas adsit, quãto plura seminasti, tanto plures necesse est pascas grues, pluresque domi mures, volucres denique hospites hebebis inuitus. Hęc enim notiora agricolis sunt. quos nescio quid ad seminandũ cogat, nisi quia ita diuina prouidentia voluit, vt & si labores, pericula agricola experiatur laborare tamẽ nõ desinet, quem spes plerunque delectat sine fructu. Demum vero illud certissimum est multis

tamen

tamen incredibile,quia in colendis agris,ornādisque vineis,vix fertilitas sumptibus æquatur. Adde, quia vt Greg.dicebat, bonum est agros colere, si nihil melius quod fieri possit inuenitur. Agriculturę igitur hac nostra ætate operā dare, non est viri excellentis,aut præstantis ingenij,nec pro arte,nec pro officio,aut negocio, sed pro ocio,& curarum alternatione, vel ipsa cogente necessitate laudabile. Nec enim ars terram facit meliorem, non quidem intellectum meliorem vires intellectiuas non perficit, sed exteriores exercet. Qua de re iuste sapientes agriculturam inter mechanicas cōputarunt, vt inferius tangemus. Et hæc putatur causa, quare philosophus in septimo politicorum agricolas, nec mercatores,ac artifices, & mercennarios,licet sint artes necessariæ in ciuitate non tamen sunt propriæ artes ciuitatis:quare nō veros ciues aristoteles appellat, sicut consiliatiuos, sacerdotes,& bellantes,& iudicatiuos, prout latius diximus supra in capitulo quinto. Vt enim inquit vnus ex philosophis,natura studiosa parens dum multas mortalibus artes dedit, distinxit etiam ingenia, & cui quis aptissimus reperitur,illi recte insistet, Indecens nanque atque indecorum videtur,debile corpus,fragilesque lacertos,sed docilem animum habentes, colendis agris insistere debere. Pulchrum igitur est atque officiosum aliud melius agere non valentibus, agros ipsos arare, sed longe salubrius foret nō.

agros, sed animos colere. Verum est tamen quod terrena animalia terram amant. Rursus satis innocentia agricolarum exercitio verissime fore puto, si tales ipsi agricultores forent, quales antiqui illi innocentissimi, & simplicissimi erant: & quales eos debere esse legimus, non quales experimur. Illi enim cum patientia, & longanimitate labores ferebant, cum frugum abundantia deum laudãtes, cum sterilitate minime murmurantes, sed cum Iob patriarcha, dicentes, dominus dedit, dominus abstulit, sit nomen eius benedictum. Sed & tales primi illi agricultores erãt:
Iob.1.d. qui (vt cum propheta loquar) gladios vertebãt
Esa.2.a& in vomeres, & lanceas in ligones. Agricolæ ve-
Mic.4.a. ro nostri temporis aratrũ, stiuã, rastrumq; vertunt in arma, non modo defensiua, sed offensiua, deũ decimis, regem vectigalibus fraudant, fines fundorum confundunt, vel sibi applicant, ecclesiam non reuerentur, contra dominos superbiunt, foros frequentant, per seruos conducticios agros colunt, sed per seipsos in iudicio litigant, cum per alienos in agro laborant, & dũ suum deserunt officium, aliena periculosa vsurpant. Hi prohdolor auaritia, superbia, pompa, ornatu vario, ampla suppellectili, fraudibus denique, dolis, litigiis & versutiis, cunctos negociatores vincunt. Martyres autẽ quo pacto tales agricolas appellem, non video. Causa enim martyrem facit potius quam tormenta. Agricultores igitur nostri temporis marty-

res terrenæ cupiditatis, nō christi, dixerim. Et vt paucis agamus, sicut terram colunt, sic penitus terreni sunt, vt de his recte dicatur. Ipsi vero terram lingent, & terram comedent. Nec de cælestibus cogitant, qui sēper de terrenis loquūtur, & meditantur. Sibiinuicem inuident, alios abhorrent status. Sed plerunq; castigat eos deus in eo delicti genere, quo peccant. Dignū enim est, vtqui in terram quæ omnium elementorū humillima, & vberrima est, per superbiam, & auaritiam peccant, eiusdem terræ bonitate priuentur. Ideo dat illis deus terram fructiferam in salsuginem, propter malitiam habitantium in ea. Quo fit, vt terram sui natura ferrilem, illorum iniquitas faciat sterilem. Sed vix bona mater disuasionis agriculturæ verba expleuerat, & ecce fratres, consanguinei pariter, & amici, si nullum genus vitę placebat, ex illis maxime quæ supra discussa sunt, saltē mechanicas, aut liberales artes, seu alium viuendi modum, etiamsi foret aliquid exercitij genus, cui plebei homines sese conferre solent, mihi ipsi deligerem, idque sequenti persuasione agere non erubuerunt. Ps.1ōō6.d

¶ Capitulum vigesimumtertiũ de artibus mechanicis in genere,& vtilitate earum:& quot sunt artes mechanicę,& qualiter earum exercitia prosunt:& quomodo diuersæ artes sub eis comprehenduntur. Et demum deducit ꝙ in dictis artibus plures viri clari euaserunt: & quod mediocritas vitæ mechanicæ non est despicienda.

R Epudiata sũt a te,inquiũt amici, ea viuendi genera:quę nobiliora atque honoratiora in hoc seculo videntur,in quibus fere cunctos ingeniosos,& studiosos,ac nobiles viros versari conspicimus.Si igitur occultis, incognitisque nobis causis,nullum ex supra dictis eligere proponis,nos qui te plurimũ diligimus,& posteritatem ex te quammaxime peroptamus,quam vtique perderes,si ad spiritualẽ vitam transires,te plurimum non modo rogamus,sed monemus,atque hortamur:vt saltẽ artifex fias alicuius honesti aut plebei exercitij. Sunt enim præter nominatas artes, & viuendi genera,alia complura exercitia,& viuendi genera non inhonesta: quibus & si plebeos homines communiter videamus deditos, alios tamen ingenuos naturæ homines,qnibus ita sors illorum tulit,aut ita voluerunt, vel natura ipsa inclinatur.;sępe conspicimus artes exercitiaque ipsa delegisse.Præeligunt certe nõnulli sub illa mediocri vita agentes,seculi huius breuem cur

sum

sum innocentes transigere, quam sub magistratibus periclitari. Adde: quia plurimi in eis ipsis infimis artibus clari euaserunt, qui tandem ad altiora sępe vocati fuere. Non enim artes, ipsaque exercitia animos hominum virtutemque penitus immutant, nisi fœdissima sint. Elige igitur aliquam ex mechanicis artibus, quas ipsa omnium parens natura ad vsus hominum per necessarias instituit, quas nequaquam ipsa prouida gubernatrix natura nobis donasset, si non necessarias, si non vtiles, si non honestas iudicasset, & suos sectatores beatos faceret. Sunt enim, vt nosti, artes ipsę mechanicæ septem numero, ad quas cætera omnia vitæ genera corpus respicientia, teste philosopho in politicis, reducuntur: videlicet, lanificium, armatura siue fabrilis, nauigatio, agricultura, venatio, medicina, theatrica. Sub lanificio vero plurima vitę genera includuntur, puta texendi, torquendi, suendi, & que fiunt manu, acu, fuso, rota, fibula, siue aliis instrumentis: & cætera omnia quę in materia, lana, lino, pelle, pilo, & viminibus continentur. Armaturę vero adaptatur quicquid armorum est, & quicquid ferro, metallisque continetur sub qua aurifices: metallarij, monetarij, ac alchimistę militant. Vocatur autem ars ista instrumentalis, non solum quia instrumentis vtatur, sed etiam quia ex materia illa efficiat plura instrumenta, ad quam etiam pertinet omnis lapidum, lignorum, & arenarum labor. Hæc duas

ſpecies habet, Architectonicam, & fabrilem. Architectonicę partes, ſunt ſecmentaria, carpentaria. Fabrilis vero, ſunt partes, malleatoria, fuſoria, ſculptoria, & multa alia ſimilia vitę genera. Nauigatio vero continet omnem negotiationē in emendis vendendiſq; mercibus, & in illis mutandis, tam domeſticis quam peregrinis. Alij vero mercaturam ponūt ſpeciem per ſe. Sed philoſophus eam ſub nauigatione deſignat, licet mercatura multis modis accidat abſque nauigatione. Sub agricultura vero quicquid in terra laboratur, intelligitur, ad quā pertinet omnis agricultus, & quicquid ad nemora, ac paſcua & hortos pertinet. Ad venationem vero, ferarum occupatio, accupij, auiumque volatus pertinet. Et generaliter ad eam pertinet omnis piſcatura, & venandi genus in terra, mari, fluminibus vel aëre. Item ad eam pertinet omnis apparatus ciborum, ſaporum, potuum, Et generaliter omnia officia piſcatorum, carnificum, coquorum, cauponum, tabernariorum. Sub medicina vero ipſa medendi ars, & chirurgia, cōtinetur. Similiter & apothecariorum. pigmentariorum turba: quibus iunge herbiſcas, & balneorū magiſtros, raſores, & ſimiles. Sub theatrica vero aptantur omnes artes ad ludos publicos, & priuatos, ad diuerſa ſpectacula pertinentes. Cui viuendi modo, hiſtriones, buſones, repræſentatores, tragici connumerātur. Dicta eſt enim theatrica, ſecundum Iſidorum & Hugonem, a thea

tro,

tro, vbi populus ad ludos conueniebat. Fiebant autem ludi in theatro, vbi etiam gesta recitabantur. In gabellis vero choreas ducebant, & saltabant. In gymnasijs luctabãt, in amphitheatro certabant pedibus, equis vel curribus in arenis pugiles exercitabãtur. In cõuiuiis rithmis & musicis instrumentis psallebant, & alea ludebant. In phanis tempore solenni deorum laudes canebant. Antiqui namque ludos inter legitimas actiones connumerabant: quia temperato motu naturalis calor nutriebatur in corpore, & lætitia mentis reparabatur. Vel quod magis credendum est, quia necesse fuit populum aliquando ad ludum conuenire. Et voluerũt, vt inqt philosophus, determinata esse loca ludẽdi, ne in diuersoriis priuatisque locis conuenticula facientes, probrosa, & contumeliosa aliqua perpetrarent. Huiusmodi itaque artes, & viuendi genera honestissime a quolibet honesto viro valent exerceri. Nam & sacra scriptura huiusmodi necessarias artes commendat inquiens in ecclesiastico: In manu artificis omnis opera laudabitur. Vnus ex prophetis ait: in porta regis artifices negociantur.

¶ Aut si forte cæteras artes ingenio præditas peroptas, elige tibi liberales artes, præsertim quatuor vltimas, quas mathematicas vocant, quæ plerumque magno, splendore homines eas sectantes, illustrant. Legisti Sulpitium Gallũ astronomũ plurimũ honoris & vtilitatis at- Nehẽ.3.g

tulisse Romanis. Qui cum bello proximi essent contra persas, ea nocte luna eclipsata est: quo signo stupefacti Romani deliberabāt bellū nō cōmittēdū. At Sulpici⁹ gallus astronomus publicę pronuntiauit non esse malum omen, adducens rationes astronomicas, quibus suasit populum bellare, quod effectum est cum ingenti Romanorum victoria. Sic & apud Athenienses, cum sol pateretur eclipsim, plurimi, ne esset mundi finis timebant. Sed pericles mathematicus, per rationes astronomicas patriam falso timore liberauit. de cuius scientię laudibus, atque abusu latius infra agemus in trigesimosexto capitulo. Sed de mechanicis, & humilibus artibus, quamplures claros euasisse compertum est. Legisti Lisippium pictorem ita Alexandro fuisse dilectum, propter faciem & staturam eius mirifice depictam, vt eum ad magnos proueheret honores. Quid de histrionis arte dicemus? Legisti de Roscio histrione, qui tam excellens in ea arte euasit, vt Romani nunquā meliorem illo testarentur. Nam tam mira coram populo operabatur, & tam præclare ludos in theatro celebrabat, vt ingentem Romani populi dilectionem consequeretur: adeo, vt senatus nobilibus eum aggregaret. Adde Socratem ipsum fontem sapientiæ, qui artem affectauit citharizandi, in qua tam clarus euasit, vt illam nobilem artem suæ ciuitati incognitam superadderet. Quid de Tito dicam? Qui adeo pauperi, &

vili

vili officio vacabat, vt publicanus esset, & cũ gabellas præcio colligeret, tam fideliter tamen in eo officio se gessit, vt propter eius dignitatem, probitatem, & fidem, creatus a romanis consul fuerit, in quo mirifice se gessit. Quid de Varrone? qui carnificis officio fungebatur, propter suas tamen virtutes, consul a Romanis creatus est. Sed quid ista cõmemoramus? Legisti apud Strabonem regi Aegypti filium natum esse, quẽ nullo studio trahi posse ad artes militares ferunt, vel sciẽtificas, sed inclinabatur natura ipsa ad artem fabrilem, videbatque libenter fabros, & ad eos cum poterat, declinabat. Idque rex conspiciens, de sapientum consilio, eum suo arbitrio reliquit. qui tam famosus in arte fabrili euasit, & tam egregia machinarum. & ferramentorum pręsidia patri attulit, vt longe plus ei ex illa arte quam ex militia profuerit. Non est ergo despicienda vita mechanicarum artiũ, & multo minus mathematicarũ. Nam si ex electione quis mediocrem, & humilem statum assumit, hoc certe perfectionis signum est, beatus enim prędicatur, qui in magnis potuit trãsgredi, & non est transgressus. Tales enim sublimari hic, & in superna ciuitate merentur. Vnde Eccl.31.b
Grego. exponens illud Dauid: nonne cum paruulus esses in oculis tuis, caput Israel factus es: 1.Re.15.c
quia inquit paruus tibi fuisti, magnus coram me fieri meruisti. Tanto enim pręciosior quis apud deum existit, quanto sibi abiectior fit.

Hinc Cassiodorus: Laudata est virorum sentẽtia, quæ rebus modũ imponit, & nos humilius considerare docet, quam de nobis amici expectant: quia plerũque non satiat, quod bonũ putatur. Et iterum: optimum est moderata gerere quæ nullus audeat accusare. Nõ est deniq; diffidẽdum de sectatoribus humilium artiũ, quia in eo exercitio humiliter & fideliter agẽtes, facilius quã in maximis administrationibus constituti, viam salutis cõsequi possunt. Adde quoniã deest illis materia, desunt artes, desunt studia cæteros decipiendi, & malignãdi. Maiores
Hier. 4.f (vt inquit propheta) sapiẽtes sunt vt faciãt mala, bona autem facere nesciũt. Præterea alij ad alia apti nati sunt, quos forte sua naturalis inclinatio ad parua inuitat, qui si magna tentãt, deficiant necesse est. Debet ergo attẽdere vnusquisq; in se ad quod melius natura inclinatur. Vnde Ambro. Vnusquisque ingenium suum nouit, ideo ad id se applicet, quod sibi aptum videtur. Et Cicero. ad suam cuiusq; naturã consiliũ est omne reuocandum. Et Seneca: Male respondent coacta ingenia. Reluctante enim natura, virtus labor est.

¶ His & similibus amici, & consanguinei persuadent aliquam ex prædictis artibus quam citius fore eligendam.

¶ Sed pia mater timida, & ex his quæ paulo ante audiuit stupida, ilico in hæc verba prorupit.

Capi-

¶Capitulum.xxiiij.de dissuasione in genere vitæ mechanicę. & quomodo licet sint artes necessarię, tamen non est necessarium illarũ habere exercitium.

¶Item in rubricella sequẽti agit quare mechanicę artes ĩuẽtę sunt. & q̃s sit illarũ finis. & quare sic appellẽtur. & an sint vtiles ĩgeniis hoĩm. & an artifices sint veri ciues & partes ciuitatis.

FAteor fili mi, magna est vis q̃busdam hominibus in dicendo. Nam tuo Cicerone teste, tanta est copiose dicẽtis virtꝰ, vt quæ quis ait, etiã si ea ipse sciat, noua se audisse arbitretur. Quid enĩ prę̃stãtius, quã posse dicendo tenere hominum mentes, & allicere plerunque voluntates ad ea, aut quæ ignoramus, aut aliter scimus? nisi certe perspecta cognitaque res ipsa esset, super qua paulo ante locuti sunt amici, & attinentes tui, effecissent profecto intima verba sua, vt tandem illis acquiescerem: sed verum est fili mi, quia (Aristotele teste) quædam falsa probabiliora sunt quibusdam veris. Adde, quia vt sapiens ait, vbi plurima verba ibi inopia, scilicet, veritatis & iustitiæ. Quippe loquar saluo omnium honore. loquar tamen cum sapiente: quia stultus verba multiplicat. Et iterum, qui multis verbis vtitur, lædit animam suam. Vnde Gregorius super illo verbo, vir ventosus

Pro.14.c

non iustificabitur, qui multa loquitur, iustifica ri nequaquã potest, quia dum quisque per verba defluit, perdita grauitate silẽtij, mẽtis veritatis quod custodiam amittit. Habet enim hęc omnis veritas, quia non multis nec ornatis verbis eget, simplex est, & simplicibus cõtentatur sermonibus. Vnde August. satis est vt verba cõgruentia nõ oris eligantur industria, sed pectoris sequantur ardorem. Hinc pulchre Tullius ex verborum splendore, & dicendi festiuitate suspitio quædam artificiosæ apparitionis nascitur, quæ maxime orationi vim adimit. Et Seneca: Nihil tam iniquum, quam manifesta verborum præparatio: apparet enim subesse nescio quid mali. Redeo iam fili mi ad verba amicorum, plurima certe aducunt, quibus te ad plebeam, ad fœdam, ad turpemque vitam ducãt. Malunt enim, vt aiunt, vilissimis te artibus deturpatum, sed prolem habentem intueri, quam egregiis artibus, aut nobili viuendi modo imbutum, filiis carentem. Cæca est enim (nisi fallor) mens hominum, quæ prolis perituræ fœcunditatem, potius quam virtutis, & verę fœlicitatis amico peroptat. Ait igitur fili mi, ne dimittas legẽ matris tuę: & in primis illud Chrysostomi cordi semp habe, quia omnino iniquũ est, nobiliora ingenia studiis deturpare minoribus. Noui ergo vires intellectus tui, quare vt cũ tuo Seneca loquar, ad aliud te natura ædidit, quã vt sis seruus, cũ liber ex istis. Teste eñ

Prou. 1. b

philo-

philosopho, artifex artiũ mechanicarũ speciẽ quandam seruitutis patitur dum intellectu vigens qui liber est, rebus intellectu minoribus seruit. Adde, quia in eis ipsis artibus doli, fraudes, labores, & pericula non desunt. Vnde apud Machabeos legitur: omnes artifices & operarij iniquitatis contriti sunt. Cuius causam scribit sapiẽs in prouerbiis, quia opus instabile facit impius artifex. Hinc Isaias, multitudo, inqt, hominum seducta per speciem operis: opus tamen iniquitatis in manibus eorum. Sed de singulis huiusmodi artibus statim latius dicemus. Pro. 11.c.
Nec diffiteor fili mi, quia exercitia ipsa mechanica necessaria, & vtilia plurimum existãt: sed an ideo eligantur, cõsyderandum. Cloacarũ enim atque latrinarum purgandarũ vsus, quã necessarius, quanq; vtilis sit, nemo ambigit. Sed an ideo a nobili iuuene, ac bonę indolis adolescente, a docto viro eligenda sint, tuipse animaduerte, & iudicent amici tui censores. Simile videtur illud apostoli, quia quædam in nobis membra necessaria sunt, minus tamen honoratiora. Necessariæ igitur sunt artes mechanicæ ad politicam socialemque vitam, sed non ab omnibus necessario exercentur. Vnde philosophus in septimo politicorum ait: quod exercentes mechanicas artes, non proprie sunt partes ciuitatis, nec ciuiles, licet sint artes necessariæ. Principaliter enim non dirigunt ad virtutem, quæ est finis totius politiæ bene ordinatę.

Et hoc est quod pulchre ait sapiens in ecclesiastico, qui cũ mechanicas artes nominasset, ait, omnes hi in manibus suis sperauerunt, & vnusquisque in arte sua sapiens est, & sine his non ædificabitur ciuitas, sed non sedebãt super sellam iudicis, & testamentum iudicij non intelligunt, nec palam facient disciplinam & iudiciũ sed solum operationi, artis vacabunt. Hæc illæ. Quæ verba apertissime ꝓbant mechanicas artes, licet necessarias ciuitatibus, suos tamen sectatores ineptos efficere, nedum ad iudicandũ & præsidẽdum, sed & ad alios actus politicos, & cætera omnia quæ ingenij consilij aut disciplinę sunt. Sed de hoc latius supra tetigimus in quinto cap. huius libri. Artes igitur mechanicæ exercendæ sunt, tãtum ex his qui aliud melius non valent. Verum quia de mechanicis artibus primo sermo adductus est, deinde de liberalibus artibus & mathematicis, dicemus primo de mechanicis, sub quibus omnes artes ad corpus pertinentes, continentur.

¶ Quare inuentæ sunt artes mechanicæ: & quis illarum sit finis.

QVantum attinet igitur ad mechanicas, artes, dignum est vt a quadam radice cognoscas, quare ars mechanica inuenta est, & quis eius finis: & quare sic appellatum, & quot numero sint:

ro fint: igitur secundum sententiam Aristotelis & Hug. in suo didascolicon: causa inuentionis earũ fuit, vt natura subueniret, & occurreret humanis necessitatibus: & defectibus corporalibus. Ex quo elicitur finis illarũ omnium. Ergo mechanicarum artium finis est supplementum necessitatum & defectuum corporalium. Nam naturaliter nemo carnem suam odio habuit. Videns igitur humana ratio multiplicem defectum carnis & corporum humanorũ, ad occurrendum prædictis defectibus cœpit vt sollicita cogitare in singulis conuenientia subsidia. Vt igitur facilius melius & decentius valeret natura ipsa prædictis hominum necessitatibus subuenire, excogitauit multiplices artes operatiuas in rebus exterioribus ad præsidium corporis, vt artem lanificii operatiuam vestium, & operatiuam armorum de corio, ferro, & sic de aliis. Et sic patet causa inuẽtionis istarum artium mechanicarum: quia fuit ex desiderio occurrendi necessitatibus, & defectibus corporalibus. Et finis illarum est supplementũ ipsorum defectuum humanorum. Vocatur autem mechanicę secundum philosophum, & secundum Alforabium, & Hug. in didascolicon, quasi adulterinæ: quia mœchari faciunt intellectum circa ea quæ nõ sunt ꝓprie sua. Itẽ quia op⁹ artificis est segregata cõiũgere, & cõiũcta segregare: cũ igitur hoc artificis non sit natu-

tale,imitatur naturam vt poteſt: ideo mechanicum,id eſt, adulterinũ vel nõ proprie natura le vocatur. His igitur viſis, tu fili mi, tene ſemp animo tuo illam antiquorum ſapientum ſententiam,quoniam nullo ingenuo viro,aut de gloria & honore ſiue virtute certanti conuenit vti artibus mechanicis, aut ſeruilibus delectari exercitiis. Adde, quia licet neceſſariæ & vtiles ſint & loco & tempore commendandæ, habẽt tamen aculeos ſuos,habent pericula,& incommoda,quæ tanto nobilia hominum ingenia ad terram vſque perducũt, quãto vires ſolius corporis exigunt, quinimo plerunque aptiores ingenio,inepti ad illa inueniuntur. Rurſus non carent dolis,fraudibus,& deceptionibus plurimis, vt ſingulariter & de ſingulis videre libet, vbi de vniuſcuiuſque vtilitate, & laudibus, ac incommoditate, & miſeria, particulariter agemus.

¶ Capitulum vigeſimumquintum, vbi particulariter agitur de prima arte mechanica, videlicet,de lanificio,& cæteris artibus quæ ei ſubalternantur, & de illius vtilitate,& incommoditate,dulcibus & amaris:

LAnificij vero ars vt ſapientes voluerunt, prima inter mechanicas eſſe noſcitur.Sub qua textoria filatoria, quicquid lana, lino, pilis, ſericoque conficitur, & reliquæ ſimiles comprehendun-

hendantur. Harum artium necessitas atque vtilitas tam euidens est, vt nisi nudus incedere vellet, idipsum non diffitebitur. Ad tegumentū igitur humani corporis, pudendaque operienda sed & frigoris æstusque iniurias repellendas, necessariam eam artem inuenit parens natura, perutilem certe innocentissimam, ac honestis viris, nec minus fœminis consentaneam, in qua nec membra deturpantur, nec artus plurimum fatigantur. Hæc ars vitam protegit, ac vitam instruit. Docet artifices suos cūctosque mortales, quābreuis fallaxque sit huius vitæ cursus. Quia (teste propheta) transit velut a texente vita nostra. Verum si versa vice huius artis infælicitates, miserias, atque pericula complectamur, lōge aliter sentiemus. Sunt enim (nisi fallor) textorum filantium, lanificum, sutorum, & aliorū qui lanificio subaltarnantur, tot machinationum & fraudum figmēta, & deceptionum genera, quot filiorū numerosa multitudo in eorū operib⁹ reperitur. In primis igitur huius ministerii artifices deo altissimo ingrati sunt, qui dat eis niuē sicut lanā, id est, tantā abundantiam, vt ministret eis lanam vt niuem, ipsi tamen deum fraudant decima & primicia, nedum lanę, sed & hædorum. Rursus postquam deum contempserunt, facile putant proximos lædere, idque multipliciter agunt. Quis enim exprimere possit, quot sophisticatas telas conficiunt quot filorum falsas commixtiones adiiciunt, quot furta, quot ra

Esa. 38.c.

Psal. 147.b

pinas committunt. Texunt plerunque leues pãnos, bonam furantes, inutilem lanam apponentes, falso pondere librant. Taceo fallacias infilãdo, male torquendo, dolos in texendo, falsos adulterinosque colores intingendo. Taceo denique sutorum fraudes, ac furta. qui vix nisi ex furto vescuntur. Harum itaque artium fraudes, atque miserias sacra scriptura commemorat in
Esa. 30. a. quiens per prophetam, væ væ filij deserti, qui facitis ordimini telam, sed non per spiritũ meum. Et alibi, telas araneæ texuerunt. Quare alius propheta in eos vehementer exarsit. Ait enim: qui intelligit te, præcipitabit te, & telam quam orditus es fraudulẽter. Et Esaias cõfundentur, ĩquit, qui operãtur lanã & linũ plectẽtes & rete non texentes. Hi enim artifices auaritiæ seruientes, vestes conficiunt lino, lanaque contextas, dum idipsum non modo ad literam agunt, sed suis artibus non contenti, ad alienas pariter transeunt. Sunt igitur artes ipsę, & eis similes recte mæchanicę, quia mæchantur, & non perficiunt intellectum, nec viam virtutibus parant.

¶ Capitulum vigesimumsextum, de secunda arte mechanica, videlicet, fabrili, armatura aut architectonica, & de partibus eius: & de vtilitate eius, & prerogatiuis illarum, & de incommodis, miserijs, & oneribus earum.

Fabrilis

FAbrilis siue armatura secunda est ars mæchanica, sub qua carpentaria, lignaria, marmoraria, aurificum, & quicquid lignis, lapidibus, aut metallis fabricatur.

¶ Harum quidẽ artium summa est necessitas atque vtilitas. Per eas enim necessitatibus hominũ subuenitur. Nisi enim ædificia forent, nec homines subsistere possent, omnisq; politia cõuersatio, & diuinus cultus perderentur. Quid enĩ pulchrũ, quid iocundũ in orbe foret, nisi vrbes, nisi domus, nisi tẽpla essent? Nã homines velut fera aĩalia in spelũcis latitarẽt. Aurificũ vero & metallorũ, & sequatiũ studia, & artes, nõ modo honesta, sed iocunda & vtilia sunt, qui vasa ad dei cultum hominumq; ornatum atq; obsequiũ parãt. Taceo de fabrili, siue armatura, qua fidelia arma ad expellendos hostes fabricantur, & alia plurima quę explicari sermone nõ valẽt. Si igitur fideliter dictas artes exercẽt, honestissimam vitam agunt: præsertim si nõ ad lucrũ, sed ad reip. cõmune bonũ intẽdãt, & victũ, nõ q̃stũ inde q̃rãt. Tũc enim beat⁹ est talis artifex, & bene erit ei, qui laborẽ manuũ suarũ manducat.

¶ Veruntamen non desunt eas artes exercentibus miseriæ calamitates, labores, atque pericula. Plenæ enim sunt dolis, & fraudibus: fabri vero plerunque sophistica, non vera fabricant, blandos vomeres cudunt, blanda ar-

ma atque infidelia molles gladios, & plerunque toxicatos cõficiunt carius fabrilia sua vendere conãtur quam valeant. Rursus arma vendunt infidelibus, nec sua arte contenti, aliena inquirunt. De quibus ait Esaias, nunquid sculpti le conflabit faber? O quot falsas ferri fabricationes, & pro calibe commutationes, quot sophi-
Esa.40.c sticata ferramenta, quot falsas cementationes. quot lapides lignorumque sculpturæ, & picturæ falsas operationes machinantur. Aurifices vero quot metallorum falsas connexiones, quot sophisticationes, quot dealbationes, quot deceptorias alchimicasq; operationes, nec repertas transmutationes, quot metallorum, ac monetarum falsas commutationes, quot inutiles & caducas deaurationes, picturas & colorationes, auricalci, pro auro, stanni pro argento, pestiferas vẽditiones, quot mineralium falsas perscrutationes agant & conficiant, non facile dicere possemus. Sed verum est illiud Ieremiæ ad eos
Iere.10.c artifices, confusus est, inquit, omnis artifex in sculptilibus operibus suis. Fatemur igitur, artes ipsæ vtiles sunt, humana corpora nutriunt, sed animos ad virtutes nõ inducunt. Implẽtur marsurpia, sed a mente non expellunt vitia.

Capitulum

¶ Capitulum vigesimumseptimum, de tertia arte mechanica, videlicet, de nauigatoria, & artibus ei subalternatis: & de vtilitate, & laudibus earum. Demum de laboribus, miseriis, & periculis, quæ eas comitantur.

Nauigatoria siquidem tertio loco mechanicis artibus subalternatur, quę eadem cum mercatura videtur: quędam tamen singularia tam vtilia quā inutilia, tam dulcia quam amara, habere dignoscitur. Illius autem necessitas, & vtilitas ex eo patent, quoniam sine illa, tota pene hominum societas, tota conuersatio periret, & cum nulla prouincia, aut ciuitas sola sibi sufficiat, veluti ad quam omnia vitæ necessaria, & vtilia, per nauigantium suffragia facilius, & aptius res omnes deferuntur. Habetque certe altera ab altera quod ei deest: ministratque quod superfluit. Demum omnes fere insulæ perirent aut depopulatæ essent, nisi per nauigationes aditus ad eas haberetur. Adde, quia secundum Aristote. in politicis necessarium est regno aut ciuitati bene ordinatę promptā habere nauigationē, si volūt esse liberi. Nā per nauigationē sunt habiles, & parati ad lacessendas, & propulsandas iniurias piratarum, & latrūculorū. Nauigātes deniq; multa generi humano vtilia afferūt industrię & sagacitatis. Sciūt enim vētos agnoscere, portus eligere securiores, futuras tēpestates

preuident, earumque ortus, & occasus prescii. Speculantur suo studio aduentus aduersantium nauium. Demum nauigantium vita innocens atque honesta est. Nam & Christus naui culam ascendit, & transfretauit. Apostoli idipsum sæpe fecerunt: Rursus ab illis omnibus cupiditatibus, libidinibus, & voluptatibus, quem in terra, ac ciuitatibus hominibus se offerunt, segregati sunt: & tanto deo, sunt deuotiores, quanto proximiores periculis. Veruntamen habet ars ipsa non paruas miserias, calamitates, labores, atque pericula, prout vnicuique recte conspicienti facile intueri libet. Ea enim ars plena est miseriis, dolis, ac fraudibus. Taceo eius pericula. Si enim deessent qui naues fabricarent, nullus tanto periculo se exponeret. Quorum dementia sapiens miratur, inquiens, ponentes ratem in mari: committunt se & vitam suam paruo ligno, cum mare piscibus, terram autem deus dedit filiis hominum. Primus omnium, Romanis persuasit nauem conscendere Claudius Caudex: ob hoc sic appellatus, quia plurimum tabularum contextus caudex apud antiquos vocatur: de quo dicit Seneca; non vtilem artem inuenisse. In primis itaque nauicularij, seu hanc exercentes artem, naues de ineptis putridisque lignis fabricant, paruo tempore duraturas: & dum homines se illis committunt, subito dum ludunt absorbentur

tur

tur. Quod periculum ex fraude nauicularioꝛum prouenire dignoſcitur. Taceo quot latrocinia nauigantes, & piratæ in dies agunt, quot furta, quot rapinas, inter quos nulla fides, nulla veritas, nullus ad deum timor, nec ad proximum amor reperitur: ſed qui potentior eſt paruas ſcafas inuadit. In aliis viuendi modis robatores ſunt peſſimæ conditionis, in hac miſera arte qui plura deprędatur, eo amplius præmiatur, & archipirata, ac magnarum claſſium princeps conſtituitur. Nec refero quod homines in mari ſubmerguntur, aut certe interficiuntur: nec ditantur nauigantes, niſi cum aliorum ſpoliis. Piratas enim, & hoſtes fidei dimittunt, fideles peregrinantes, & mercatores inermes inſequuntur. Tandem nauigantes quos apprehendere non valent, periclitari cogunt. Miſerum certe genus hominum, in quibus nullum eſt humanitatis veſtigium. Cum enim natura ipſa impellente, naufragantibus homines compatiantur, hi tamen naues periclitantes quas tueri deberent, rapiunt, dantes afflictionem afflictis. Adde, quia vtilis, & ſecura eſſet nauigatoria ars, ſi aër, ſi venti, ſi maris fluctus, ſi ſcopuli rapidi nauigantibus obedirent. Sed longe certior eſt tempeſtas, quam tranquillitas nauigantibus. Denique parua ſunt terræ pericula, niſi maris diſcrimina experiantur. Non eñ ſolũ nauigãtibus pericula im-

minent ab hostibus, sed a mari:sed a piscibus, quibus tutius foret inter homines, quam inter delphines conuersari, qui carnes humanas sitiunt. Et vt paucis agam, nauigantes id habēt, vt periculis suis gaudeant. Scriptum est per sapiētem; qui nauigant mare: enarrāt pericula. Hinc & propheta dicebat: vlulate naues in die pauoris maris. Sunt igitur hę artes eatenus vtiles, & commendandę, quatenus earum artifices eis ita vtuntur, vt institutę noscuntur.

¶ Capitulum vigesimumoctauū, de quarta arte mechanica, videlicet, de venatoria, & artibus ei subalternatis: & de laudibus, & vtilitate earum: & de laboribus, miseriis, & periculis, quę eas comitantur.

VEnatoria quarta ars est mechanica, sub qua omnis ferarum, auiumque occupatio, & piscatura, earumque rerum paratura continetur; vt supra tetigimus: quarum artium vtilitatē nullus ignorat. Est enim in primis delectabilis, atque ad exercitationem, deductionēque temporis accōmodata, & ad modestā hominum recreationem instituta: quippe & ad salutē corporis perutilis, si debitis loco, tēpore, & fine bono eis fruantur. Adde, quia tolerāda est, si ob necessitatem pro pellibus & carnibus, nō ob voluptatem sine strepitu & clamore exercetur.

¶ Sed iam huius artis, & vitę incōmoda, labores

res atque miserias, simul & pericula commemore mus. In primis itaque quis prudens gaudium suũ in fugacissimis rebus collocauit? Deinde venatui vacans, melioris negotij diem perdit. Quid de periculis corporis dicã? Quot foueas venatores pręcipites incurrunt? Aquas, quoque stagna, syluas, non sine discrimine percurrit. Reges vero, & magnates, & si quoties armis nõ vacãt, venationi se dedant, inter cętera tamẽ incommoda, illud paruum non est, quia lassitudinem, senectutẽ, pluresq; ex ea infirmitates nasciscuntur, & vt dici solet: paruo solatio, plures mœstitiæ comparãtur. Quid dicam de temporis amissione, inutili occupatione, fructus modicitate, & tandem punibili vanitate? Quę enim maior vanitas, quam quod post paruam bestiolam, leporem, natura ipsa timidam, tot currunt reges, tot milites, tot cursores, tot buccinarũ & comitum clãgores, tot vlulãtiũ vociferatiões? Et vt paucis multa comprehendam, in scripturis sanctis neminem sanctum venatorẽ legimus. Esau enim venator erat, quoniam peccator fuerat. Rursus 86.di.ca.
inter venatores scriptura sacra nembroth com Esau.
memorat, qui robustus venator, & oppressor Gen.10.
hominum appellatur. Denique venatores syluas quęrunt, vbi venationis colore, peregrinantes spoliant, atque trucidant: hæc est eorum venatio, hæc aucupatio. Taceo de alia venationis specie oppressiua, arenaria cum bestiis decertando. Et vt paucis agamus, venatores dea-

sa nemora, & solitudines inquirunt: non vt vitam solitariam agant, cui se ineptos sciunt, sed vt feris & volucribus conuiuant, quia hominũ vitę inhabiles sunt. Huic arti subalternãtur macellariorum ars, cæterorumque coquorum, atque cauponum officinæ artes, quarum vsus potius voluptas, quam necessitas induxit. Esus enĩ carnium ante diluuium incognitus erat. Istorũ artes vilissimæ sunt, & fraudibus plenæ ac dolis, vt vnusquisque experitur. Vendũt enim carnes putridas, ouem pro castrone, hircũ p ariete, capram pro capriolo. Decipiunt in põdere, fraudãt in precio, & in rę ipsa seducunt. Quo fit, vt dum carnes vendunt, ementium corpora lædũt. De cæteris vero huius artis partib' multa dici possunt, puta de piscatura, & vinorum ciborumque apparatu, in quibus tot committuntur fraudes, vt pudor sit ea commemorare. Harum igitur artium studia, ventri, non menti seruiunt. Tolerantur itaque, quatenus sufficiunt ad vitæ humanę alimentum, & bonã corporis valitudinem.

¶ Capitulum vigesimumnonum, de quinta arte mechanica, videlicet, de agricultura, & de partibus eius: de cuius vtilitate, dulcore, & amaritudine, supradiximus in decimoquinto & decimosexto capitulis.

¶ Capitulum trigesimum, de arte pastorali, & de eius vtilitate, ac incommodis, miseriis, & laboribus.

PAstorum quidem artem non nulli agriculturæ, alij venatoriæ attribuunt, vtrunq; sit, specialis de ea agẽdus est sermo. d. 2. [illegible]
Est igitur vtilis pastorum, seu bubulcorum ars, atque ad vitæ humanæ indigentiam supplendam admodum necessaria. Hic igitur viuendi modus innocuus est, nemini officit, naturæ operi intendit, reipub. seruit, a multis est segregata facinoribus, & a peccandi occasionibus aliena, contemplationi proxima, inutilibus actionibus obuia, eamque vitę formulam sancti prophetæ sectati sunt, & sub pastoris nomine, reges & prælatos appellarũt. Quippe cuius nomine glorioso Christus nũcupari voluit inquiẽs, ego sum pastor bonus. Ioã. 10. c.

¶ Veruntamen huius artis plurima sunt incõmoda, labores, atque pericula. Primo quidẽ vt putamus, vtilius hominibus foret homines potiꝰ amare, colere, & alere q̃ pecora. Amãt enim quod nec se amari sciunt, nec amantibus vicem reddere possũt. Rursus si animalia per te paueris, occupatissimꝰ bubulcus eris: si per alios pecora, bouesque pascis, tu non pastor modo, sed pastorum seruus eris. Sed & illorum furtis,

fraudibus,& dolis necesse est credas,nunc pe-
cora mortua afferent,nūc a feris comesta, nūc
in præcipitium dedita , sed & quotidie noua,
rumoresque adducent:ex quibus dolorē, mœ
stitiamq; cōcipies.Neq; eorum fraudes vitare
valebis,vt recte de eis dicat propheta. Omnes
Hier. 2.b pastores præuaricati sunt.& iterum. Pastores
suos pascit ventus,videlicet auaritiæ . Contra
quos alibi scribitur.Væ pastorib⁹, qui dilace-
rāt gregē suū.Adde,animalia ipsa quæ tātope
re aliis, atq; custodis,multis periculis sunt ex-
posita,quæ tam crebra sunt,vt plerique totum
gregem exhauriant.

¶ Vt paucis igitur agam⁹, vtilitas incerta est,
certa sollicitudo, dubium lucrum, manifesta
pericula.

¶ Capitulum.xxxj.de sexta arte mechani-
ca,videlicet,theatrica,& eius laudibus:&
de partibus subalternatis & de diuersita
te omnium ludorum:& de illorum vtili-
tate,damnis,& periculis.

THeatrica vero ars ludos re-
spicit,dicta a theatro, vbi po
pulus conueniebat.Hec vero
vitæ formula toleranda est,si
ludis homines ad eum finem
vtuntur,quibus instituti sunt.
Teste enim philosopho propter publicam læti
tiam homines a prauis cupiditaibus, & a noci
uis voluptatibus retrahūtur,vt supra tetigim⁹.
Confe-

Conferunt denique ad ludi recreationem hu-manū corporis, vt vigorosius laboribus, & vtilibus artib᷒ vacare possint. Ludus enim moderatus (teste philosopho) cibus est animi. Nā vt inquit Seneca, Socrates ludere cum pueris non erubescebat. Et Cato laxabat animum curis paucis fatigatum. Idcirco legūm cōditores festos instituerunt dies, vt ad hilaritatem publice homines cogerentur, tanquā necessarium laboribus interponentes temperamentum.

¶ Verūtamen plurimę sunt huius artis incommoditates, vanitates, miseriæ, atq; pericula. In primis igitur considerandum est, quia vt mihi satis videtur, apud catholicos theatrica ars minime ponenda, nec nominanda præcipitur. Nā vt, inquit, Isidor᷒: spectacula crudelitatis, inspectationes sunt vanitatis, quæ non solū hominū vitiis, sed dæmonū iussionibus instituta sunt. Proinde nihil debere esse Christiano cū circensi insania, quæ dicitur theatrica, nec cū amphitheatrica crudelitate, cum atrocitate arenę, cum luxuria ludi. Deum enim negat, qui talia præsumit. Quinimo fidei christianæ præuaricator efficitur, qui id denuo appetit, quod ī baptismo iam pridem renunciauit, id est diabolo & operibus eius. Lucius Sylla, vt īquit Seneca, primus in circo leones solutos dedit. Pompei᷒ primus elephantes posuit ad spectacula: nec tamen cōmendātur bonam rem egisse, nisi bonū fuit more nouo perdere homines. Vnde subdit

Seneca, Sanctus foret ista in obliuionem ire. Preterea considerent frequentatores ludorum quod teste Chrysost. super illo verbo. Sedit populus comedere & bibere, & surrexit ludere: deus non dat ludere, sed lugere: sed diabolus dat ludere, ne lugeamus: & dum ludimus, illudimur. Adde, quia ludus nõ caret illusione, a qua nomen accepit. Vnde Sarra vidit Ismaelem ludentem cum Isaac, in quo ludo, vt inquit Augustinus, vidit illusionem, quæ significabat deceptionem. Prætorea dæmones delectantur in ludis vanis: quia vident homines eis libenter intendere, & a via virtutis deuiare. Vñ in somno fuit a dæmonibus dictum cuidam Romono: vt ludi in vrbe instaurarentur, secundum Augustinum in quarto de ciuitate dei. Denique in ludis rara est grauitas, prompta est scurrilitas vanitas, stultiloquium, verba ociosa, mendacia, vanæ inspectationes, libidinosæ tractationes, in promptu est leuitas, abest modestia, nil aliud in his locis accidit, nisi breuis lætitia paruum gaudium, magna temporis iactura, puerilis occupatio. Et, vt quidam sapiens ait, ludorum expectator vanus, lusor insanus, qui nec honeste geritur, nec honeste cernitur. adeo vt ignoremus, an sit lusor infamior, aut spectator. Rursus multi fuere quos natura mites fecerat, sed spectacula vitia docuere, crudelesq; effecere. Nil enim potentius in memoriam descendit, q̃ quod visu cõspicitur, audita facile volant, cõ-

spectæ

spectat res hærens, etiam inuitis. Fugienda ergo sunt ludorum spectacula, vbi ad horam gaudemus, vt diutius doleamus, & semper videamus, quod vidisse semper displiceat. Porro ludorum varia est genera constat, quæ docuit antiqua illusio. Alij enim aliis delectantur ludis, quidam spectaculis ferarum, quidam histrionibus, quidam palestris, quidam aleis, sed vbique vanitas. Quid enĩ tauros, quid feras publice interfici, delectationis habet? quasi non sufficiat bellorum cruor in castris, vrbibusque dietim effusus. De palestris vero atque torneamentis qd dici potest? Vbi inspector vaniloquus miles insanior. Fit enim seruus totius vrbis, in quo ludo sæpe vilior omnium victor euadit. De histrionum bufonumque vita, quid dici potest? Nescio quis insipientior euadat, an histrio vel qui de histriõe ridet: forte qui pecunias effundit, vanior est. Quotiens enim histriones de se dominos ridentes vident, totiens ipsi mirantur dementiam se mirantium. Sæpe certe histrio, aliquid fingit, quo falso audientes delectat seuere. Alearum vero & taxillorum lusores, adeo spurcissimam artem exercent, vt in ea arte quanto doctiores, tanto nequiores habeantur. De quibus philosophus in Politicis ait, quia aleatores mortuorum spoliatores, & latrones, turpes lucratores sunt. Lucri enim gratia opprobria sustinent. Vnde & Themistocles, gra-

nissimos viros, & reip. curam gerentes, a ludis leuioribusque solatiis arcendos decreuit, ne resp. ludere videretur. Ipse denique dicebat: sanctius esse ociari, quam turpiter solatiari. Ludos vero innoxios, ad recreationem, & temporis deductionem, Christianis non nego, vt musicis instrumentis, vt videbis statim, cùm de musica agemus: quæ prætermittuntur pro loco & tempore.

¶ Capitulum trigesimumsecundum, de septima arte mechanica, videlicet, medicina, & de eius necessitate, & vtilitate, & laudibus. Demum de illius abusu, laboribus, & periculis.

MEdicinæ vero ars, fateor inter mechanicas, nobilior est, tanquam a natura ipsa hominibus donata: quinimo vitę humanæ plurimum necessaria, atque a deo immortali laudata, & honorari iussa, qua corporum morbi curantur, & vitæ interstitia conseruantur. Denique ipsa huius artis naturalis inquisitio commendatissima est. Et vt paucis agam, vtilis admodum, & accommoda medicina est, quæ nedum corpora ipsa curat, sed liberiorem ad vacandum animam reddit. Nam philosopho teste, ex bona corporis valetudine crescunt vires animi, & bona corporis dispositio, animã quoque iuuat, & ad optima quæque disponit. Sed fateor,

fateor, laudanda plurimum ars medicinæ esset, si bonum subiectum, si virtuti deditum reperit, si denique idipsum sciendi genus optimum, ac naturalibus scientiis, infallibilibusque fundamētis communitum, prius medici addiscerent, quam exequerentur. Sicut enim (vt aiunt) vnusquisque id agit feliciter quod optime nouit, ita qui principia medicinæ ignorat, cuius finis sanitas existat, vt sanū ægrum reddat necesse est. Vidi ego plurimos heri aromatarios, hodie medicos, heri barbarum rasores, hodie morborū grauium censores, heri herbas cæteraque materialia in apothecis commiscentes: hodie in principum aulis morbos iudicantes. Si enim etiam sanando vix nomen boni medici quisque assumit: quonam pacto necando medicandi titulum vendicabitur? Quibusdam itaque his similibus me aliquando febricitantem visitantibus, atque remedia pollicentibus, sed & causas morbi iudicare conantibus, illud ad Philippū (vt actibus in apostolorum legimus) dicebam, putas ne intelligis quæ dicis? Quibus dicentibus, etiam, ego iterum cum eodem eunucho addebam: quomodo scire poteris, cum aliquis me nō docuerit? Mira certe res est, vt enim, inquit, Hierony. fullones, metallarij, fabri, lignorum cæsores, ipsa quoque vilia officia exercentes, absq; doctore esse non possunt, nec experiri audeant quæ non nouerunt, sola est medicādi ars, quam sibi passim vnusquisque vendicat. Alij enim & Actu. 8. f

crebro infirmantibus medicinam addiscũt. Alij a fœminis vt viros curẽt. Alij ab infidelibus, audiunt, vt fideles necent. Alij nescio quibus libellis legunt, vt in varijs corporibus vniformiter exequantur, &, vt aiunt, vno collirio ab eis incognito, omnium oculos volũt curare: quo fit, vt cæcus arte, natura videntem cæcum faciat. Hi medicinam nescientes, medicina abutuntur, & artem egregiam, quam non nouerunt profitentur. Medicinæ excellenti & illustri nomine gloriantur, quippe quæstus gratia, pecuniam vt finem quærunt. Præmium certe vero medico non modo exiguum, sed sordidum, & tanto labori impar, nec ingenio dignum. Ex quibus huius artis difficultates, & incommoda in promptu sunt, dum viris excellentibus non creditur, & hac laudatissima arte abutentibus præmia dantur. Adde, quia multa milia hominum taliũ medicorum insipientia, aut experiẽtia forte moriuntur: & dum vnum morbum curare satagũt plures inducunt. Assuefaciuntq; miseros ęgros, vt sine medicinis viuere non valeant, quas nisi alijs parandis minime ipsi tangunt nec degustant. Cætera hominum genera fœlicem aurã, bonamque temporis dispositionem optant. Medici vero aut insaniam, aut pestiferam, omnes infirmos esse præter se, & suos desyderãt. Quos quidam sapiens similes dicit eis, qui funera ad corpora hominum sepelienda deferunt. Quos Demosthenes Athenis damnauit exilio, eo solo,

lo, quia optabant plurimos mori, vt inde lucrũ caperent: quod contingere non potest sine multorum morte. Taceo quot morborum prolongationes, quot pestiferas potiones, quot infirmitatum comminationes miseris infirmis ingerunt, & quos abstinẽtia, aut simplici victu, quippe vel herba si scirent, curare poterant, sumptuosis vltra marinis quippe adulterinis materialibus, quę ipsi aut vendunt, aut illorum lucrũ participant, curare potius inficere humana corpora moliuntur. Rursus medici causas & naturas ęgritudinum dicunt subtiliter, damque sanitatem verbotenus, adeo, vt sicut quidam sapiens dicebat, cum eos audimus mortuos posse suscitare, credimus paulo tamen post cernimus inanẽ esse eandem sanitatis spem, quam ilico insperata mors intercipit. Sed quid plura? Absit, vt de medicis quicquam sinistre dicam. In manibus enim illorum sæpe meis peccatis incido. Itaque mihi cæterisque mortalibus sanum foret consilium eos non exasperare verbis, sed demulcere obsequiis. Quare nec ego sentire audeo, quod omnes clamant: latrones enim sicarij, venefici, homines inhumaniter occidunt, medici tamen humanissime, atq; officiosissime, & solẽniter interimũt. Et si qui aut diuino munere, aut naturę vigore cõualescunt, ipsam diuinã gratiã, ipsisq; beneficiũ pecunia vẽdũt, dũ sibi sanitatẽ attribuũt. Nec indignentur medici q̃ eorũ artẽ me-

chanicam dixerim. Nam dicere possunt incõgrue medicinam esse mechanicam, quia est de corpore humano, ex ea parte qua infirmatur & sanatur. Quod quidem corpus est intellectiuũ. Quibus dicendum est, secundum alfarabiũ: ꝙ hoc non probat medicinam non esse mechanicam. Primo, quia licet sit de corpore humano, non tamen operatur in eo medicina propriȩ secundum quòd est intellectiuum; sed secundum quòd est sensitiuum & vegetatiuum. Medicinae autem ad hoc valent, primo vt iuuetur vegetatiua potentia, & sensitiua in operibus suis. Fateor tamen quod aliquando accidit, vt inde iuuetur intellectiua: quia sedatis doloribus, liberius vacatur operibus intellectiuis. Secundo hoc patet: quoniam Aristo. in libro de animalibus, tradit doctrinam de humano corpore, simul cum doctrina brutorum tamẽ naturalis sciẽtia speculatiua est, medicina vero est operatiua, & mechanica.

¶ Capitulum trigesimumtertium, de arte mercandi & vendendi quae ipsa mechanica est, & sub nauigatoria continetur, & de eius necessitate & vtilitate, & demum de illius infelicitate, fraudibus, dolis, atque periculis.

Mercatura

MErcatura vero quę ad nauigatoriam pertinet, vtilis admodum est, ad supplẽdas inopias prouinciarum, & sine illa cõmertium inter homines haberi vix posset. Huius autem mercatorię artis tres sunt partes, vt philosophus ait primo politic. scilicet marelaria, id est, per maria ferẽs merces, quę nauigatoria dici potest. secũda est oneraria, tertia est assistentia, qua quis assistit mercatoribus in pecuniæ, & aliarum rerum commutationibus: quę omnes mercaturę species à Plutarcho cruribus corporis humani recte comparantur; veluti enim crura hominis huc atque illuc discurrunt pro necessariis humani corporis, sic mercatores pro necessitate corporis reipublicę. Rursus sicut coxæ, & tibię sustentant corpus, sic mercatores rempublicam suis mercibus sustinent. Ex quibus aperte conspicitur necessitas, & vtilitas huius artis: quare merito, vt ait Hugo, commendabilis est, veluti quę diuersas, ignotasque gentes conciliat, bella sedat, pacem firmat, & tandem priuata bona ad communem omnium vsum immutat. Est igitur mercatura non modo necessaria, sed accommoda, vtilisq; reipublicę &, vt inquit philosophus, non infimum viuendi genus, si ipsorum mercatorũ finis ad releuãdas indigentias communis reipublicę tendit: sed si cupiditatis gratia quis mercaturã exercet, vix erit innocens. Sunt enim

eius artis incommoda, & pericula plurima. Idque ex eo maxime constat, quoniam, secundum sententiam sanctorũ, vix mercatura sine peccato potest exerceri.

¶ Quis enim huius artis dolos, fraudes iniquitates, & scelera, narrare potest? Profecto non est dictu facile. Et si cętera taceam, quot falsæ rerum venalium laudationes, quot mentitæ rerũ emptibiliũ vituperationes, quot defectuum occultationes, quot falsæ aut diminutæ mensurationes, & ponderatiões, quot falsę mercantium commixtiones, quot mendacia, quot periuria. Contra quos inquit Ambro. O mercator seculi, comparator inferni, cur in fraudem & deceptionem conuertis naturæ industriam? Cur affectas rerum defectus? Cur optas pauperibus sterilitatem? vt domui tuæ compares dolosam fœcunditatem? Exploras quando ersit sterilior prouentus, quando rerum inopia. Hãc vocas industriam, quę potius est calliditatis, & cupiditatis astutia: & quod tu remedium dicis, commercium nequitiæ potius, & latrocinium est. Et sequitur: lucrum tuum damnum multorum est. Et, vt paucis agamus, omne huius artis officium eo tendit, vt ea vtentes lucris intendant, vilius emant, carius vendant: proximos decipiant. Hos signat Valerius, cum ait: insidiosissimam fore artem, quę inopum sanguine pascitur, & mendaciis vt veritatis instrumento iuuatur. Hac fallacia quasi preclaris ar-

tibus

tibus gaudet,quorum fraudibus,non tam alios
quam seipsos fraudant, quia teste Chrysosto-
mo, qui simpliciter negotiantur, in omnibus
prosperantur,qui versantur in dolum,eis om-
nia aduersantur,cum scriptũ sit in Ezechiele:to
tam anniuersationem vitæ vertunt ad lucrum.
Ideo non persauerabit substantia sua.Et iterum
fraudabit eum pecunia sua.Taceo de vsura,quę
vix a mercatura separatur. Cæterum de cãpso
ria fileo,&pecunię commutatiua:quę huic mer
candi arti subalternatur,in qua tot doli,tot frau
des,tot rapinæ sunt,quot nummos campsor ha
bet ipse.Harum itaque mechanicarum,atque si
milium artium sectatores, vltra alia incommo
da ,teste philosopho, inepti sunt ad politisan-
dum.Quinimo apud antiquos huiusmodi arti-
bus vacantes prohibebantur participare nedũ
principatum,sed magistratum,& cõsiliatum vt
supra deduximus.

¶ Capitulum trigesimumquartum, de artibus
liberalibus in genere,& de illarum commodi-
tate,& abusu,laudibus,& damnis dulcibus, &
amaris.

LIberales vero artes plurimum
fore vtiles ad instruendos iu-
uenes , & necessaria admo-
dum scientiarum genera,nul-
lus sanæ mentis dubitat. Nec
tu ignoras , qui in puerili

agens illis imbutus es, quę, vt nosti, septem numero sunt, & in duo genera diuiduntur, quia primæ tres primordiales artes vocantur, vel prima sciendi elementa, videlicet, grammatica, dialectica, & rhetorica. Quatuor vero sequentes, scilicet, astro. & musica, arithmetica, & geometria, mathematicæ appellantur, id est doctrinales: quia per certas demonstrationes docent, vt statim subiiciemus. Quare autem liberales appellantur, & circa mathematicas quę fuerint causæ inuentionum earum, & quę sit earum natura, vtilitas seu incommoditas subiiciam: quę & si tibi nota sint, volo illa tibi ad mentem reducere, ne illarum oblectamentis allectus, dum illis te totum exhibes, digniora, atque excellentiora ad quę illa ordinantur prętermittas. Appellantur itaque, vt nosti, septem ipsæ artes liberales triplici ex causa, Primo, vt distinguantur ab aliis illiberalibus, vt mechanicis, & cæteris seruilibus artibus: quę ideo sunt illiberales, quia ordinantur ad corpus. Animam autem & intellectum, male disponunt. Ipsæ autem liberales principaliter ordinantur ad animam, quā disponunt ad vsus, & actiones virtutum moralium, & intellectualium, vel ad vsum perfectissimæ virtutis, quę est fœlicitas. Ex quo potest elici alia propriissima causa, quare vocantur artes liberales, videlicet, quia secundum eas homo per se disponitur, secundum intellectum ad optimum finem, veluti vsum virtutum moralium,

lium,& intellectualium, vel ad vsum perfectæ fœlicitatis,quæ est speculatiua. Qui autem talia considerant,naturaliter sunt liberi : quia nõ sunt seruiles,cum intellectu vigent : ideo recte artes ipsę liberales dicuntur.Fateor tamen, secundum philosophum in octauo politicorum, quia vtile,& commendabile est participare aliquando liberales artes & mathematicas, quarum vsus ordinatur ad exercitium excellentiarum doctrinarum, vsque ad certum terminum,sed continue,& assidue exercere se in eis vsque ad quamcunque perfectionem,nonnunquam nociuum est: quia continua consideratio in illis retrahit,aut simpliciter aut pro parte ab vsu virtutis moralis. Tertia vero causa est quare liberales dicuntur,quia liberos,idest,expeditos,exercitatos animos requirunt: eo quod subtiliter de rerum causis disputant,& de illis plerumque quę a sensu remota sunt. Alia causa est, quia antiquitus tantummodo liberi,idest, nobiles,& ingenui in eis studere consueuerunt. Plebei vero & ignobiles studebant in mechanicis propter peritiam operãdi : corporalis enim operatio plus congruit plebeis, ocium autem, & studium nobilibus secundum Hugonem.

¶ Capitulum trigesimumquintum, de primis duabus liberalibus artibus, videlicet, grammatica, & dialectica, & de ortu earum & caussis, quare inuentę sunt, & de illarũ laudibus, & vtilitate: ac demum de earum abusu, & incommoditate.

POstquam egimus de liberalibus artibus in geuere, superest vt in specie eas breui sermone tangamus. Primo igitur de grammatica, & dialectica agemus. De rhetorica vero in sequenti capitulo, differemus. Vocantur itaque tres ipse artes primordiales, quia circa prima literarũ elemẽta versantur. Per eas enim aut de congruitate, aut ornatu sermonis, aut deniq; de oratiõis veritate & falsitate, principali⁹ agitur. Prima itaq; grãmatica, secundũ alfarabiũ, a literis nomẽ accepit: quę mater est aliarũ artium. Fuit aũt causa & modus inuẽtionis eius: quoniã cũ homines inordinate, atq; ad libitũ, & sine arte loquerentur, eueniebat vt minus bene conceptus suos exprimere, sed & minus apte audientes intelligere valerẽt, quo fiebat, vt tardius intelligere, & intelligi, ac difficilius sciẽtias tradere possent. Qua de re curarũt sapiẽtes, has incõmoditates tollere, tradiderumtque artificiosum loquendi modum, vniformẽ quidem ac cõgruũ vt omnis conceptus humani, demũ cũctę doctrinę per eandẽ artem aptius, & liberius significa-

rentur

rentur & addiscerentur. Verum & si vtilis, & necessaria ars grammatice sit, quo tamen pacto inter scientias aunumeretur, plurimi dubitarunt: pro eo quia grāmatica ipsa solū circa peritiā recti sermonis versatur, sermo vero trāsit: scientia autem est de permanēribus. Adde, quia hæc ars polire linguam, non animum nouit, nec intellectum dirigere, sed labia. Accedit, quia nō propter se, sed propter alias inuenta est, quare instrumentum sciendi potiusquam scientia, secundum quosdam, dici potest. Logica secunda est liberalis ars, quæ & rationalis dicitur. Ipsa enim diffinire, quærere, respondere, vera a falsis diiudicare, ac subtiliter disputare docet. Necessaria certe & vtilis ars, quia secundum Hugo. in didascolicon, per eam subtilibus obiectionibus latens veritas reperitur. Causa siquidem inuentionis eius perutilis admodum fuit, cum enim in physicis plures suborirentur opiniões, & contrarietates decreuerunt sapientes de modo altercandi artem tradere. Videbant enim, quia non posset facile perueniri ad alicuius sciētiæ certitudinem sine peritia disputandi. hanc Salo. omnium sapiētissimus, in prouerbiis addiscēdam admonet, dum nos hortatur vt intelligamus sermones prudentiæ, versutiasque verborum, necnon parabolas, & obscurum sermonem, & dicta sapientum simul & enigmata. quæ omnia, vt Hieronymus ad magnum oratorem ait, dialecticorum & oratornm sunt.

Sed & Augustinus pro eo inter cętera logicam commendat, quia exercitatiora, politioraque reddit ingenia. Sed certe si dialecticę fructus, si finis attenditur, vtique reperiemus, quia poti⁹ ingenium inaniter fatigat, quàm vtiliter perficiat. Nam & si condisputantem viceris, nō fructum, sed verborū folia consequeris. Hinc Grego. syllogistice inquit disputare quid aliud est, quam verbis contendere, audientes subuertere: Abutuntur enim ea arte plurimi, dum confidētia clamoris, verborum veritatē impugnāt. Rursus quisquis ea doctrina versaris, necesse est cōtentiosius loquaris quicquid probare nō potes, quia, vt inquit August. confirmationē sumit ab homine, quicquid non habetur ex veritate. Sed & illud verum est, quia sæpe nimium altercādo perditur, dum inquiritur veritas, qd̄ satis dolēdum est. Idipsum quod ad veritatem iuuandam institutum est, ad eam obfuscandā, occultandáq; cum hominum labore studiosissime quæritur. Vnde August. in de doctr. Christia. execrabilem dicit artem sophisticam disputandi, & libididem rixandi: quam admonet cauendam. Si enim doctrina foret pietatis, nequaquam sacræ literæ tantopere eam detestarentur, cum aiunt, qui sophistice loquitur, odibilis est. In ea certe, vt ipse August. ait, victoria verborum, & ostētatio ambitiosa quęritur, nec modo tardos, sed plerūque ingeniosos decipit.

Ecc. 37. c

Capi-

¶ Capitulũ.xxxvj.de rhetorica quæ est tertia liberalis ars,& de eius ortu & vtilitate ac laudibus. Rursus de eius abusu, & qualis debet esse orator,& ad quid valet eloquentia sine sapientia:& quomodo aliquando est mortifera.

RHetorica tertia est liberaliũ artium,sic dicta,quasi ornatus sit locutionis secundũ Alfarabium. Veluti enim per grammaticã congrue loquendi artem addiscimus, ita per rhetoricam ea ornate ꝓferre quæ didicimus: ex qua re potissima causa illius inuentionis sumitur secundum Hugo. Est igitur huius artis summa vis,ingens laus.Nam,vt inquit Seneca, magna res est eloquentia,nec adhuc vlli indulsit,vt totam contingeret, satis fœlix est, qui in aliqua eius parte receptus est.Hæc certe ornamentum est aliarum scientiarũ,quia, vt inquit Cassiodorus,quicquid in alia doctrina concipitur,ab ista sub decore profertur.Vnde in Ecclesiastico scribitur.Tuba & psalterium faciũt melodiam,& supra vtrunque lingua suauis.Et iterũ.Fauus mellis verba composita. Et rursus scriptum est: quia sapiẽs in verbis suis mõstra placauit. De laudibus vero eloquentiæ, repete quæ supra diximus in.34.cap.in princip. Sed certe hęc ars plurimos fallit,dũ suos sectatores dicere,nan scire docet,instruit dulciter verba Ecc.40.c Pro.16.d

carpere, non vtiliter sapere. Et dum verborum suauitas quæritur, vera rerum sapiẽtia amittitur, atque vtinam tantus hodie esset hominũ labor ad recte beateque viuendum, quãtus ad ornate, bene, politeque dicẽdum. Hinc Firmianus Lactan. vtinam tam multi benefacerent, q̃ bene loqui vidẽtur. Adde, quia pleriq; ea vtũtur non ad salutem, sed ad perniciem. Acerbissime quidem illud referendum, quippe & dolendum arbitror, vt videlicet, ea quæ (teste Cicerone) a natura data est ad bonorum hominũ conseruationem, in pestem, & nocumentum vertatur. Simplex em̃ veritas, & recta, splẽdore, aut verborũ lenocinio non eget. quinimo (vt quintilianus ait) suspecta est cum ornatur, fingere nescit. Nam quomodo, inquit, fabricabit figmẽtum quæ vix elimatum depromit sermonem? Ipsa vero perornata locutio plus proferre quã conferre solet. Vt verum sit quod quidã sapiẽs ait, quia garrulosa dicẽdi festiuitas plus sonat quam valet, multumque habet inanitatis, & vacui. Idque Sene. non negauit dum in declamationibus ait: quia raro hæc inter se coeũt, vt eadem vox sit dulcis & solida. Hinc Didimus ad Alexandrum: artem, inquit, bene loquendi non discimus, nec facundiæ rhetoricorũ, oratorũq; operam damus. Cuius officium est fabulantes sermonibus figmentare mendacia, & innocentiæ, fidem conferre criminibus; qui dum putãt

se alienæ

se alienæ laudis fructum per iniquam victoriam rapuisse, nesciunt se suæ conscientiæ perdidisse nitorem, vt recte experiantur illud Lactã tij: quia multis sua etiam facundia mortifera est. Rursus velut ipsa artificiosa dicédi ars suos alumnos decipit: sic & ab eis fallitur, parémque ei vituperij vicem reddunt, dum eloquentiæ, aut rhetoris falso nomine gloriãtur, eamque tanto fœdius deturpant, quanto nullã partem eloquentiæ attigerunt. Quippe nominari eloquentes delectantur, qui nondum loqui inceperunt, ne dixerim didicerunt. Est enim modernorum hominum ingens numerus, qui in es se veros rhetores perfectos, atque facundos oratores euasisse putant, si post pauculas, quibus insudarunt grammaticæ literas (posthergatis cæteris præclaris scientiis quæ ipsam eloquentiam nedum illustrant, sed conficiunt) ilicò facundiæ studiis se dedant: librosque Ciceronis (& si vis) nostri Quintiliani prælegant. Longe certe aliter idem Cicero moderna deplorãs tempora in eo libro sentiebat, quem de oratore ad Quintum fratrem edidit. Longe secus & ipse Quintilianus, cum de oratoris institutione ageret: rarum enim aut nullum fatentur optimum esse ea ætate oratoré. Cuius rei illam afferunt nõ insulsam fore causam. Nã oratorem, inquiũt, in omni sapientię genere psuadere oportere: vt q̃ alibi didicit, cũ splédore di cẽdi proferat: adeo vt qui verũ oratorem au-

dit scire, & intelligere plusquam cæteri arbitretur. Quod vtique nisi diuersis sapientiæ titulis illustretur efficere non valebit. Quo enim pacto in sacris literis ille persuadebit, qui eas nusquam legit? Quoue in naturalibus qui Aristot. non vidit? Quomodo in moribus, aut iure ciuili perorabit, qui earum scientiarum ne dixerim expers est, sed nec principia nouit. Ea de re Cicero mirari desinit paucos admodum fuisse oratores, cum eos aut omnia, aut multa scire oportet. Quæ omnia homines complecti perquam difficile est. Hinc August. in de doctrina christiana ait quendam sapientem dixisse: quia oratorem oportet non modo delectare, sed docere, nec modo persuadere, vt flectat, sed vt vincat. Constat itaque ea omnia non nudis verborum foliis, sed multiplici sapientia cōparari. Talis ergo eloquentia a sapiente prolata, omni dulcore mellis dulcior est: de qua in ecclesiastico scribitur: sapiens in verbis amabilem se reddit: vt igitur partes laudatæ eloquentiæ quis assequatur necesse est varia scientiarum suppel-
Pro. 27. b lectili constipatus existat: idque in prouerbiis salomon permonuit inquiens: stude sapientiæ, vt possis digne proferre sermonem. Qua sententia contemptibilem asserit facundiam, nisi scientia & sapientia fuerit condita. Fateor ergo hominum mens hodie deprauata, quinimmo & penitus obcæcata est: adeo, vt frondes pro fructu capiant, & fumo pascantur, dum se igni appropin-

propinquare putant. Hoc est certe illud tempus, quod apostolus ad Timotheum presignabat, cum poetarum fabulas ac figmenta pro veritate ac sana doctrina fideles accepturos in spiritu deplorabat, cum ait, veniet ergo tempus cũ sanam doctrinam non sustinebunt, sed a veritate quidem auditum auertent, ad fabulas autem conuertentur. Adde, quia (teste August.) Cicero ipse, & cæteri qui rhetoricam docuere, fassi sunt eloquẽtiam sine sapientia obesse plurimũ, & prodesse nunquam, sapientiam vero sine eloquentia plurimum profuisse. Hinc apostolus ipse vas electionis ad Corinthios de se loquens palam fatetur se imperitum esse sermone, sed non scientia, & sapientia: tantum tamen profecit, quantum mundus capere potuit, & humana ingenia sufferre valuerunt: adeo, vt plus cæteris doctrina & prædicatione proficiẽs, vnus ipse doctor gentium meruerit appellari. Ipse denique etsi rhetoricis coloribus non vsq; quaque vtebatur adeo vtiliter disputabat, vt omnes sua sapientia superaret. Non vtique (vt ipse alibi ait) vincebat in persuasibilibus humanę sapientiæ verbis, quę ad eloquentiam referuntur: quare fideles summopere admonet, ne decipiantur in sublimitate sermonis. Nouerat enim ꝙ ad eundem sensum Iob dixerat: frustra, inquit, homo aperit os suum, & absque sapientia verba multiplicat. Nec idipsum gentiles veteres, q eloquentiæ studia miro cuderunt ingenio, ne-

gare videntur. Quippe arbitrati sunt eloquentiam non debere iudicari, atque laudari verborum solo splendore, sed secundum grauissimas sententias a vera sapientia sapienter elicitas, vt explicare libet, & gratia exēpli dixerim: In cōficiēdo dyademate siue anulo, absq; proportione longe plus conferre videtur, qui carbunculum, qui gemmas, qui aurum offert, quā artifex qui modo ea auro ligat, formamque simplicē adiicit. Omnis itaque referta oratio gemmis sapientiæ, & sententiarum pondere proficit, non solis verborum flosculis: parum ergo substantiæ, vel virtutis, aut solidæ pulchritudinis orationi afferre videtur, qui solum rhetoricæ & eloquētiæ vacat, veluti qui nuda ex aliena preciosaq; materia verba ligat. Qui vero non mendicando, secundum sua diffundendo prçciosiora ministrat, longe pluris conferre visus erit. Famulatur itaque (teste Augustino.) eloquentia sapiētiæ, nec mirum (vt Hierony. ait ad magnū oratorem) si propter eloquij venustatem, & dicendi ornatum, sapientia vt domina ea vtatur: & aliquando de ancilla atque captiua propter eius venustatem faciat liberam Israelitem, quæ & tā diu honorata incedat, quandiu dominam sequitur: sitque contemptibilis, cum sola absque dominę splēdore prodire, & placere gestit. Postremo audi quid Augustinus dicat. ait enim, quia eloquentiæ solum vacantes minime ingeniosi habentur. Quid enim, inquit, prodest clauis aurea, si

rea, si aprrire nō potest? Aut quid obest lignea, si potest? Agam igitur finem, si illud vnum dixerim, quia si sine sapientia eloquentiam profitētur, vanitati inuiti fatentur. Nam nudo verborum ornatui vacantes, humanitatis studia se iactant assecutos, cum enim, teste sapiente, vana sunt studia hominum, recte oratorum exercitia studia humanitatis sunt, quippe & vanitatis dum vanitati, sermonis incumbunt. quos pulchre idem sapiens alibi digito tangit: verba inquit proferunt plurima, multaque in dicēdo, & disputando vanitatem habentia. Sed & Hieremias ad eundem sensum, doctrina, inquit, vanitatis eorum lignum est argento inuolutum. Lignum inquam siccum est atque aridum, idque vt splendeat argento inuoluitur. Nec aliter rhetorum verba arida sunt, veluti nullo sapientiæ humore, aut sententiarum splendore humectata, quare vt fulgeant argento nudæ eloquentiæ semper inuoluūtur. Quo fit, vt verissimū sit eos studia sequi humanitatis, quin potius vanitatis. Adde quæ diximus in præfatione huius libri, quæ incipit Verum vbi aliquid diximus, vsque ad medium capituli. Hie.10.b

¶ Capitulum trigesimumseptimum de mathematicis scientiis in genere, & de earū ortu, & fine.

M Athematicæ vero doctrinales vocantur, quia per certas demõstrationes quantitatis continuæ docent, vt statim subiiciemus. Has philosophus metaphisicę connumerat & cum illa conueniunt, quia vtraque consyderat de quantitate continua, sed dispariter. Metaphysicus enim consyderat de omnibus quantitatibus prout sunt entia, vt ait philosop⁹ quarto metaphy. Sed mathematicus consyderat de quantitate vt de subiecto, & de illa principaliter agit, illamque demonstrat. Et quia quantitas multiplex est, aut saltem quadruplex, ideo quatuor sunt mathemiaticæ. Prima enim & nobilior quantitas est circa dimensionem omniũ cælestium corporum in se & inter se, per distantias & dimensiones adinuicẽ, etiã respectu motus, & situs illorum: & circa istam quantitatem versatur astronomia. Alia est quãtitas respectu auditus, circa sones & voces. Nã humana curiositas videns in sonis esse delectamẽtum, quæsiuit causam eius, vt sibi posset per artem tales delectationes facere, & continuare, vt dicit Boet. in primo musicæ: vnde docuit quãtitatem vocum sub vna concordia, & consonãtia sonorum coniungere, & in vna proportione numerali deducere, & hanc proportionem, & quantitatem sonorum vocamus musicam. Tertia quantitas respectu numeri versatur, quæ dicta est arithmetica, id est, virtus nume-

ri : quia considerat quantitatem numeralem,& proprietatẽ eius,vt ait Isidorus . Hęc certe ars magnę virtutis est,quia nulla aliarũ trium indiget,alię vero hac plurimũ indigent,vt ait Boetius.Quarta vero quantitas versatur circa mensuram,quę dicta est geometria,id est mensura terræ:quę ortum habuit secundum Alforabiũ in Aegypto. Cum enim post nili inundationẽ possessiones omnes obducerentur limo ,ad hoc vt deinceps possessiones certitudinaliter distinguerentur,cœperunt terram lineis,& mensuris metiri,& partiri,vt sic certi limites ponerentur in possessionibus.A tali igitur primaria mẽsura terræ scientia mensurandi nomen accepit, quę geometria dicitur. Postea vero creuit inquisitio eius,& deuentum est ad lineas & circulos,& triangulos,& ceteras figuras ad eiusdem artis perfectionem.

¶ Capitulum trigesimumoctauum,particulariter de prima scientia mathematica, videlicet, de astronomia,& de eius laudibus, & vtilitate, demũ de illius incommoditate,incertitudine,laboribus,& damnis.

AStronomia itaque , prima est mathematica, & quam antiqui mathesim penultima breui appellabant,eamque vtilem probabileq; habuerũt:quia, vt ait Policratus,natura illã induxit ratio probat,& vtilitas,& experiẽtia appro

bat: qui hanc sequuntur, curiosiores sunt cœlestium, vt inuestigent de singulis quæ sub lunari globo continentur, vtilis certe ad naturales effectus prenoscẽdos. Illa enim de siderum motibus, magnitudine, & distantia pertractat. Euocat enim homines ab his tenebris, & grosso aëre, & in superiorem illam lucidissimamque cœli domum tot luminaribus distinctã, oculos, & animum inducit. Est enim iocundum fixas stellarum imagines discernere, & erraticas suis locis nominibusque designare, earũque coniunctiones. Demũ solis, & lunę defectus, longe ante predicere, & preuidere, ex quibus plurima commoda consequimur, & non parua pericula & incommoda vitamus. Rursus nõ est dubitandũ ex motu cœlestiũ corporũ, plurimos futuros rerũ euentus dependere, præsertim in illis quę ex nostro libero arbitrio non procedũt. Vnde, secundũ doctrinã sanctorũ, non sunt culpandi
Geñ. 1. b. qui naturales effectus stellarum, & planetarum nouerunt, & predicũt. Nam & in genesi legitur luminaria celi ad hoc producta esse, vt sint in signa, & tẽpora, & dies, & annos. Patet ex predictis excellẽtia & vtilitas huius artis. Verũ secundũ alfarabiũ hęc ars pro parte mẽdax est, & hominibus ignota. Quis enim hominũ hodie nouit omniũ, & tã diuersarũ stellarũ diuersas naturas & effectus, & postea virtutes ex omnibus mixtas, vt cũ certitudine determinet euẽtus, etiã naturales in elemẽtis & elemẽtatis cõtingẽtes?

vt absque dubio dicere possit taliũ stellarũ coniunctio facit necessario siccitatẽ, & talium coniunctio facit aquarum abundantiã,& taliũ pestilentiã,& taliũ mortẽ diuturnã,& taliũ mortẽ celerem? Indubiæ nemo nouit circa arcana ista certum dicere,sed per coniecturas fallaces asserunt aliqua ex his quę cõtigerunt,aliquando, & non accidit vniformiter sicut dicunt. Et ideo astronomia iudiciaria fatua dicitur, & infatuatiua eorum qui sibi vacant,secundũ eundẽ Alfarabiũm. Irridenda certe est talium hominũ dementia,vt scire velint,quę in cœlo aguntur,quasi consilio cœlestium interfuerint, atq; recẽter inde venerint,cum tamen quod in terra, quod in domo vxor aut soror eius egerit,ignorẽt. Noui ego quosdã astronomos vxores habere non satis pudicas,ipsi tamen de aliarum impudicitia coniectabant. Plurima itaque, incommoda humano generi ex his futurorum perscrutationibus mathematici afferunt. Sed vltra prædicta imminent alia incommoda,& pericula. Nã raro difficulter sectatores huius artis intra moderationis metas cohibentur, sed cupiditate quadam futura pręnoscendi, ad diuersa vanitatum genera eius velamento homines trahuntur,vt teste Policrato,non tam philosophię species,quam quædam impietatis disciplina sit, & tandẽ in mathesim ꝓducta penultima cõuertatur. Dilatãt eñi plurimi philaterias hui⁹ artis,vt cõstellatiõibus,& planetis nimiũ virtutis attri-

buant, & eis nescio quam auctoritatem prestẽt
Ro.12.a. in contumeliam creatoris. Et, iuxta apostolum, ad sobrietatem non sapientes, stulti facti sunt. Cœlestibus enim constellationibus attribuunt vitam, & mortem, cæterosque euentus hominũ prędicere conantur, & cętera quę pater posuit in sua potestate, non attendẽtes quę per prophetam deus ad illos irridẽs ait: dicite mihi quę vẽtura sunt, & dicam quia dii estis. Sic igitur mentes hominum futura pręnoscere cupientiũ illudũt, vt tandem liberi arbitrij perimant libertatẽ, qui pariter, & eis credentes vtinã illud considerarent, quia altissimus sideribus ac stellis tantum dedit vigoris quantum voluit: sibi tamẽ retinuit totius opificij principatũ. Quę omnia ip-
Psal.18.a si auctori deo exhibent famulatũ. Iuxta illud: cæli enarrant gloriam dei. Adeo enim hi homines diuinę prouidentię, illiusq; bonitati, & potestati detrahũt, vt asserãt aliquem faustũ, aut fortunatum esse posse ex constellatione natiuitatis suę. A quibus, vt quidam sapiens ait, quęrendum esset, an credãt ira dei quibusdam plerumque regna, & dominia ablata fuisse, simpliciter, & eius gratia & beneplacito aliis esse collata? Rursus num credunt, quod eadẽ diuina ira, vel gratia dei, aut aliquorum precibus potest placari, vt bona data non auferat, & mala merita non inferat, quę omnia in sacris literis sæpe facta esse legimus. Quod si ea vera esse credunt, necesse est illos etiam credere, quia contra voluntatem

tem creatoris huiusmodi bona hominibus non pertineant,nec eis auferantur, sed infallibiliter verum sit cuncta bona, & mala mortalibus ex dei beneplacito prouenire. Vnde doctissimus Guillermus cancellarius Parisiensis pulchre in eo quem de vniuerso libro edidit,refert facete. Quam cum vnus ex astronomis,cuidam ex illius natiuitatis constellatione magnam dignitatem polliceretur,ille ab astronomo quæsiuit,nũ si deus nollet,ille dignitatẽ assecutur9 esset? Cui respondit, nullo pacto id effici posse. Rursus quęsiuit:an si deus vellet,astra & eius natiuitas possent impediri, ne dignitatem assequeretur? Similiter respondit negatiue. Tunc ille: Cum ergo vtrumque sit in dei arbitrio,totum ei committo. Quod vero obiiciunt luminaria cęli producta esse,vt sint in signa,& tempora,fatendum est in naturalibus. Erraret enim medicus,si flebotomaret incerta lunatione, vel signo siderũ. Signãt ergo sidera futura tẽpora,an naturaliter erunt sicca, vel humida. Secus in euentibus hominum, quæ ex arbitrio procedunt, & per rationem dirigi possunt. Tales enim astris non subiiciuntur. Pendent enim ex intellectu quę, secundum philosophum, constat esse ab extra. Fatendum est tamen quia inclinatiue astra disponunt certos homines ad certos actus:pręsertim eos qui non resistunt passionibus, nec sequuntur rationem. Quo sensu dixit ptolomeus: quia solus sapiens dominatur astris. Stultorum

 autem

autem infinitus est numerus. Significant ergo astra quędam naturalia in terra, nec ad illa homines cogunt: quinimo ea facile vitare possumus, veluti, exempli gratia, eleuatio manus cũ gladio, signum est eminentis percussionis, nonnũquam tamen in iocum resoluitur. Rursus aliud exemplum succedit: si in capite alicuius vici aut stratę vrbis videmus ignem accensum, & ventum validum ex ea parte, certe coniecturamus domum ligneam, quam ignis & ventus perit comburẽdam, tamen aquarũ copia, aut aliis remediis vitari potest. O quot fœlices principes, quot viros clarissimos fefellit, atq; infœlices reddit hęc tam falsa, & auida futurorum euentuum inquisitio? Testes sunt tres inter cæteros omni seculo percelebres, & memorãdi viri, Põpeius, Crassus & Cęsar: quibus teste Cicerone Chaldęi omnes mathematici, cęterique aruspices pręclaro fine in patria morituros promisere, quod an verũ sit, mœstum est cõmemorari: ferro enim omnes cęsi, duoq; lõgissime ab italia inhumati, ferarũq; morsibus expositi fuere. Ea igitur atq; maiora, q̃ppe & deteriora his prouenire assiduo conspicimus, quos fœlices astronomi pręsagiunt. Nec tamen humana mens futurorũ auida auerti vult, ne illorum nugis credat. Mira hominũ leuitas, mira credẽdi facilitas, verius dixerim fatuitas, quam non parum Cicero miratur, qui longe magis mendacibus quã vera dicentibus credunt. Cęteris siquidem etiã pro-

bis

bis hominibus non facile fides datur, si vno tan tum notabili sunt deprehẽsi mendacio. Astronomes vero, & coniectatores, melioris conditionis dixerim quod ecõtra accidit. Mille enim illorum in grauissimis rebus mẽdaciis, vna for tuita, & alias futura veritas fidem pręstat. Quo fit, vt aliud mirabilius accidat, quia (vt Petrarcha ait) sine vlla suspitione mendacij libere mentiri possint, pro eo quia semel potuerũt nõ mentiri. Adde aliam stupendi & admirãdi cau sam. Cum enim diuina veritas, scriptura sacra teste, nos moneat, ne pręedictis coniectatoribus, etiam prophetis, & vera praedicentibus credamus, cum ait in Deuteronomio si surrexerit in medio tui prophetes, & praedixerit signum, atque portentum: & euenerit quod locutus est, nõ audias verba prophetae. Tentat enim vos deus an diligatis eum, nihilominus eis ipsis mathematicis quos non prophetas, non sanctos scimus in cunctis credimus, qui paucula dęmonum for te praesagiis praedixerunt. Huius denique exercitij pericula, & incommoda, vltra praedicta ex eo conspicies, quoniam illam artem pro fundamento, & scuto quodam suae iniquitatis multi venerantur, & colunt, scilicet diuinatores, necromantici, incantatores, arioli, aruspices, coniectatores, chiromantici. Vtcunque igitur sit, oro te fili charissime, hanc artem velut pestem fuge, nec quid astra de te inquiras, sed quid astrorum creator sanxerit, bonis

Deu. 13.a

operibus expecta, atq; vt ad salutem tuam cedant, iugiter exora: nec ab his coniectoribus veritatē spectes agnoscere, quibus veritas ipsa ignotior est, quā tibi. Fateor enim aliqua astronomiæ species laudata est, atque perutilis. Verũtamen teste Augustino, potius est scientia curiositatis, quam doctrina pietatis. Nec illam inculpamus, sed vtilius sectandā dicimus sapientiam naturalem, quæ astrorum arti hæret. Illa enim naturali intellectui consona est atque cōformis, per quam naturalium rerum animatarum & inanimatarum principia, passiones, & eorum quæ cœlo & mundo continentur, rationes & effectus cognoscimus, ac multarũ rerum possumus causas reddere, quæ mundo miranda videntur. Nec minus iocunda est inquisitio perspectiuę, & de ponderibus tradita ratio. Fatemur tamen quod in his naturalibus metaphysicis sanctis, non Christus, non prophetæ sonant, sed philosophus & commētator. De quibus ad Damasum dicit Hieronymus, quia physici perscutatores oculos in cœlum leuantes, & vltra profundum terrarum in abysso demerguntur, in vanitate sensus, in obscuritate mentis ingredientes, diebus ac noctibus perscrutantur multa vt sciant, pauca vt sapiant.

Capitulũ

Capitulum trigesimumnonum, de secunda mathematica, videlicet de musica, & de eius laudibus, & de vtilitate, ac illius incommoditate, miseriis, & laboribus.

MVsica vero altera mathematica est: quæ, vt dixi, consonam multitudinem proportionum suarum in quadam æqualitate vocum conciliat. Hæc certe ars apud Græcos magno semper honori fuit, nec putabatur quis liberaliter eruditus, nisi musicalibus cātibus instructus foret. Quantam autem virtutē Plato harmoniæ tribuit, ex his patet quę in thimæo tradit. Ait enim quia potentissima artium est musica, cuius harmonia virtus est ad mitigandos dolores animarum humanarum, ipsasque lætificandum: similiter & ad ingerendas eis omnes passiones, tantusque est musicorum in commouendis animis vigor, vt eos cogat mouere corpora sua, etiam ad gestus insolitos, quibus motus interiores alterantur. Denique per harmonias gratia contemplationis, & diuinarum scientiarum studia, nòn mediocriter iuuantur secundum Alfarabium. Adde mirabile dictum: quia & in bellis equos ipsi musicales concentus incitant, delphinos quoq; & cętera animalia lętificāt. Hāc Socrates didicit, & adolescētes erudiri in ea iussit, non ad lasciuiæ incitamētum,

sed ad motus animæ sub regula, rationeq; moderandos: sicut enim non omnis vox sed tantũ quæ bene consonat, ad soni melodiam facit: ita & motus animæ non omnis sed qui rationi cõgruunt, ad rectam vitæ harmoniam pertinent, Auget eius laudes: quia non modo delectabilis & vtilis est, qua nedum spiritus hominum viuificãtur, sed instrumẽta sunt ad rectos, bonosq; hominũ mores, cuius virtute maligni spiritus cohibentur. Sed quid plura? Animum a curis liberat, & quadã in æterna lætitia ad exultationem in deum mentes humanas prouocat. Vnde propheta exultabũt, inquit, labia mea, dum cãtauero tibi. Sed iam audi illius incommoda. primo enim eas quas diximus vtilitates qui musicam audiunt, consequuntur: non quidem ipsi artifices. Nam vt ait Arist. audibilia fortius mouent quã sensibilia, aut per se operabilia. Quinimo (teste philosopho) propter vehementiam multitudinemque vocum, læditur cerebrum, læduntur spiritus vitales cantantium: quo fit, vt ad mores male dispositi reddãtur, quos Aristoteles banausos, id est, indispositos ad res intellectus vocat. Rursus musica & vsus eius per certas melodias ad molliciem disponunt: aliquando ad iram, aliquãdo ad diuersa alia quæ distrahunt ab operibus virtutis & intellectus, quare segnibus ac magnis & studiosis viris audire, & iudicare, non exercere musicam præceptum est. Decet enim, vt sapientes aiunt, grauẽ virum

Ps. 70. d

virum nõ modo manus,sed voces cohibere ad aliornm applausum: quod proprium histrionum est. Adde, his quę tangemus infra libro.ij. capit.xv. vbi de cantoribus agetur.

¶ Capitulum.xl.de tertia & quarta mathematica, videlicet arithmetica & geometria, & de earum laudibus & vtilitate, ac de illarum incommoditate, inutilitate, & laboribus.

ARithmetica & geometria vltimæ sunt mathematicæ & admodum vtiles: quarum altera de numeris, altera de magnitudinibus, in quibus secũdum varias relationes parium vel imparium, item linearum superficierũ, aut corporum variæ species numerorum, magnitudinumq; constituuntur: quę cognitio iocũda est. Hæ quidẽ artes vtiles certe, & necessarię sunt, & in scriptura sacra plurimum commendatæ: quia scriptũ est: Omnia fecisti in numero põdere, & mensura. Sine enim numero nihil agere possumus. Vt enim, inquit Isidorus: Tolle numerum a rebus, & omnia pereunt: nec differunt homines a bestiis, cæterisque animalibus, quæ calculi rationem ignorent. Et idẽ de geometria, sine enim pondere, denique & mẽsura, nec possessiones, nec politiæ forent. Sap.11.d.

❡Sed fateor hæ artes & si vtiles & necessariæ sint, non tamen homines conducunt, nec dirigunt ad mores, nec ad fœlicitatem æternam. Quid enim prodest rerum magnitudines, ac extrinsecas quãtitates agnoscere, sui vero ipsius intrinsecas qualitates ignorare? Quid rursus quantus sit orbis intelligere, sed quantus eius
Psl.146.b creator nescire? Aut quid prodest omnium numerorum ꝓportiones attingere, quid numerare multitudinem stellarum, & omnibus eius nomina vocare, si vitia, si scelera sui ipsius non cõputat? Vera igitur geometria est quãtitatem & magnitudinem peccatorum attendere, illaque pœnitentiæ calculo diluere. Vera illa est arithmetice, dies nostros dinumerare, & in quo defe
Psa.38.a. cimus computare, dicentes, fac mihi domine notum numerum dierum meorum, vt sciam quid desit mihi: quia carpẽtarij has artes sibi vendicant, in quarum vsu pericula, fraudes, & doli non desunt. Taceo de falsis compotis, de falsis mensuris, & ponderibus. Vides fili mi huiusmodi mathematicas artes fore alienas ab artibus & scientiis pietatis, quæ ad vitã æternã conducunt, ad quã re dirigere omnia mea studia tendunt.

Capitu-

¶ Capitulum quadragesimumprimum, in quo sub breui epilogo recolligit autor cũctas alias artes, & genera viuendi in hoc seculo. In quo ostendit miserias, labores & pericula omnium statuum, & docet eas omnes plures habere aculeos, & miserias, q̃ gaudium, quietem, & securitatem, discurrens per omnes modos viuendi in hoc seculo.

CErnis iã, fili mi charissime, si ea quæ audisti, tecum ipse recolis ac discutis, explicata esse omnia vitæ genera, cuncta deniq; humana, temporaliaque exercitia: in quibus diuersa mortalium studia, tam sedulo & vehementer occupantur. Nec enim puto me falli, quoniam humanus animus in illis non tam satiatur quam cruciatur. Si enim rectæ iudicas, plus ĩ eis laboris quã quietis, plus mœroris, quam gaudii, plus luctus, quam solatii, plus difficultatis, quam facilitatis, plus periculi, quam securitatis reperies: quæ omnia opto tecum ipse consyderes. Scio enim quoniam si minimam laborum difficultatum, & afflictionum partem pro immortali deo pertuleris eorum quæ mortales subeunt, vt seculo diuersis modis seruiant, recte quidem beatus eris. Verum sub breui epilogo plurima tibi ad mentem adducam. Quis enim omnium viuendi generum, ac humanorum exercitiorum, &

officiorum labores, incommoda, pericula, frau des quoque, & dolos facile memorare posset? Sed (vt breuioribus apud te vtar verbis) a summo culmine vsque ad infimum, a Cæsare vsque ad bubulcum, a rege vsque ad pastorem, nulla quies, nulla securitas, sed omnia casibus periculis, aculeis, laboribus innumeris subiiciuntur. cuncta fraudibus, & iniquitatibus subiacēt. Regis enim aut Cæsaris clarissimum esse nomen non ambigimus, sed durissimum officiū, & magis seruare difficile. in excelsum enim & ventosum montem ascendit rex, quem facilius fulmina feriunt. Nam etsi clarus regis titulus sit, res tamen obscura: nec aliud est, quam vitreum, & periturum iocale, curis & periculis plenum. Demum reges delirant adulationibus, & (quod periculosius est) retento regis nomine, pleriq; tyranni fiunt, quorum nonnulli multo iustius sub rege iusto agerent, & tranquillius, quam reges ipsi essent. Locus certe regius nedum ignauus & petulans est, sed & periculosus, laboriosus virtutique difficilis. Quippe bonus rex, seruus publicus, & malus hostis illius. Adde, quia rex ea die qua regnare cœperit, mori cœpit. Aliis enim viuit moriens, quod difficile creditur a regis hostibus. Si quę erat olim quies regi, periit. Sed de principum miseriis hactenus in secundo huius libri capit. diximus. Simile omnino de principibus, de ducibus, & marchionibus, comitibus, baro-

mitibus,baronibus,& cæteris potentibus cogitabis:quibus illa indelebilis, atque irreparabilis mœstitia addenda est: quia & si potentes sint, posse tamen ne regi subiiciantur, nequaquam possunt. Cætera hominum officia,status, artes, & exercitia breuioribus attingam verbis, milites non defendunt, sed deprædãtur: officiales excoriãt, thesaurarij sibi nõ reip. thesaurizant. Regia domus plena superbiis, referta mendaciis,impietas in principum castris: quia,iuxta poetam,nulla fides pietasque viris qui castra sequuntur.Sed transire ad alios libet.Eques fatuosus,armiger paup depredatur, pedites, luctuosi inferni ministri,venator fessus cursitat inaniter, fraudatur auceps,piscator madid⁹ aquasnõ terrã colit, custodes latrones in syluis,iustitiarij in foris sicarij,excoriat barbitõsor,lædit chirurgicus, occidit medicus,appothecarius sophisticat aromata,iudices tribunalia vẽdũt,notarij registra falsificãt,litigiis se immiscet canonista,fraudibus ditãtur legistæ,fraudat orator, artistæ superflue curiose rimantur,theologi bona prædicant,praua agunt,mercator decipit atque deierat,venditor laudat,vituperat institor, scriptores incorrecte depingunt, pictores falsa sculpunt,carnifices putrida vendunt, tabernarij ebrios pariunt,gulam gignunt.Sed tam cæca est hominum mens,vt ad hæc omnia,& si miseriis, periculis,ærũnis plena,tamẽ vt ad quædã solatia

ingentia properant, festinant. Currunt enim & discurrunt mortales, nõ quidẽ per virentia prata, sed per scabrosas sepes, ac semitas diuersas. Quidã enim ascendunt montes, transcẽdũt colles, transuolãt rupes, transgrediũtur foueas ingrediũtur cauernas: alii rimãtur viscera terrę, alij pfunda maris penetrãt, alij opaca nemorũ transfodiunt, alii exponunt se ventis, & imbribus, & tonitruis, & maris ac fluminum fluctibus, & procellis. Alii metalla cudunt, & conflant, alii lapides sculpunt, & poliunt, alii ligna succidunt, & dolant, alii telas ordiuntur, & texunt, alii vestes incidunt, & consummunt, alii ædificant domos, alii plãtant hortos, & vineas, alii succendunt fornaces alii extruunt & cudũt molendina, alii piscantur, alii venãtur, aucupantur, & tandem alii mercantur, fœnerantur. In quibus omnibus non deficit fraus, dolus, & nequitia, ac etiã pericula plurima. Rursus alii medicantur, cogitant, consiliantur, & tandem decipiuntur. Alii contendunt, alii præliãtur, alii plurimo animo voluunt, vt diuersis artibus opes congregent, & quæstus multiplicent, lucra sectẽtur, & his labor corporis, afflictio mentis, periclitatio animæ. Quæ omnia hominum studia, atque exercitia tam vana sunt quã diuersa plena certe periculis, aculeis, & laboribus. Quod pulchre non negat sapiens Salo, inquiens. cumque me conuertissem ad vniuersa quę sub cælo sunt, & quæ fecerunt manus meæ, & ad labo-

res

res quibus frustra sudaueram, vidi in omnibus vanitatem, & afflictionem, & quod non sit nisi labor, & afflictio spiritus. Et concludit: cunctæ res difficiles, nec potest eas homo explicare sermone, prout statim particularius in sequentibus capitulis disseremus.

¶ Capitulum quadragesimumsecundum, in quo inquiritur causa, quare a prima mundi origine boni, & mali in quouis statu existentes, diuersas miserias, pœnas, cruciatus, pluri maque mala, & incommoda corporaliter passi sunt. Et breuiter enarrantur calamitates in specie omnium fere magis excellentium personarum vtriusque testamenti.

QVam cæca sit mortalium curiosa inquisitio erga vitæ formã eligendam, satis ex prædictis conspicere libet. Audita siquidem sunt non modo in genere, sed in specie eorum quę temporaliter, & in hoc seculo vitam ducunt: cuncta humanæ vitæ studia, exercitia, artes, & officia, in quibus ostensum est parum fore dulcoris, plurimum vero mœroris, & afflictionis. Superest igitur pro huius partis complemento, vt eius rei primo causas perquiramus, deinde a nascentis mundi origine, plurimum & fere omnium magis excellentium & egregiarum personarum miserias, pœnas, afflictiones, incommoda, mala, mortes teterrimas, particulari⁹, &

nominatim breui, sed compendioso sermon narremus: nec modo sceleratorum hominum sed & innocentium. Vt dum vnusquisque bonos simul, & malos ea pertulisse cognouerit, nequaquã se magis aut exẽptũ, aut priuilegiatum reputet. Quid igitur sibi vult, quod nulla viuendi formula, nulla vitę ars, nulla sors iustorũ aut iniquorum hominum, miseriis, laboribus, & anxietatibus, cruciatibus, ac pœnis careat? Certe quisquis interrogat, mecũ ignoret. Si tamen inquirendo aliquid dicere libet, illa fortassis inter cæteras causas summaque ratio assignari valebit, quoniam, teste Ieremia, oculi hominum ad auaritiam, ad sanguinem innocentium fundendum, ad calumniam, ad cursum mali operis intenti sunt. Quodq; & genesis libri proclamant: quia vidit deus q̃ multa malitia hominũ esset in terra, & cũcta cogitatio cordis intenta esset ad malum. & in prouerbiis scribitur: pedes hominũ ad malum currunt. Et iterum in Ieremia, de malo ad malum egressi sunt: quare recte eos mala sequuntur, qui mala cogitant, & operantur. Quod sensit Dauid cũ ait: comprehenderũt me mala quorum non est numerus. Hinc Greg. nulla dominabitur aduersitas, si nulla dominatur iniquitas. Nec aliud clamabat sapiens. Corda, inquit, filiorum hominum replentur malitia, & contemptu in vita sua. Et subdit: & post hæc ad inferos deducentur. Natura enim humana, tam naturaliter deprauata est, vt ex se mutari nõ valeat:

Iere.22.c
Geñ.6.a.
Pro.1. b.
Psal.39.c

leat: quare necesse est eam comitentur mala: sequátur aduersa. Hinc idem sapiens: nequam est est natio illorum, & naturalis malitia ipsorum: quoniam non poterat mutari iniquitas eorum in perpetuum: semen enim illorum erat maledictum ab initio. Sed dices iuste quidem malos mala sequuntur, bonis vero pręmia nō supplitia debentur. Sed audi quod sanctus Iob dicat: si impius fuero, vę mihi: & si iustus, non leuabo caput, saturatus afflictione, & miseria. Primis enim afflictio pœna est, secundis medicina, illis supplicium, istis exercitium, omnium tamen, vt ait sapiens, multa est afflictio. Quod apostolus non negauit inquiens ad Timotheum: omnes qui pie viuere volunt in Christo Iesu, persecutionem patiuntur. Nec aliquē idem sanctus patriarcha excepit cum ait homo natus de muliere breui viuens tempore repletus multis miseriis. Id enim hominibus summa ratione congruit. Nam cum mens humana ad eam quam creatus quietem suspiret, agit diuina prouidentia nos ad illam dirigens, vt in hac valle miseriæ nullis gaudiis, nullis prosperitatibus merito quietetur, vt tanto vehementius nos æterna illa nondum habita delectent, quanto iam ista adepta cruciant: nec aliud imperator noster verbo & exemplo docuit, inquiens: in mundo pressuras semper habebitis. Super quo verbo Grego. nemo inquit, sibi promittat, ꝙ euangelium non promittit. Quis tam demens ille est, vt sibi

Sap.13.

Iob.10.c.

Timo.3.

Iob.13.a.

Io.16.g.

in quouis huiuslibet statu quietem, & gaudia promittat. quippe tribulationes, & angustias euangelica, imo Christi vox comminatur.

¶ Superest vt exemplis factisque comprobemus, quę verbis attulimus. In primis igitur quã vera sint facile intuebimur, si cũctas huius seculi ætates discutimus, si deniq; nostrorũ priscorũ vitas, ac studia, artes, & exercitia, pscrutemur. Memores itaque simus dierum antiquorum, cogitemus generationes singulas. Interrogemus
Deu.32.a patres nostros, annuntiabunt nobis, maiores nostros, & dicent nobis. Nam a tempore quando diuidebat altissimus gentes, & quando separabat filius Adam, omnis creatura, omnis ætas, miseriis, & erumniis plena fuit. Incipere autem libet a primo nostro protoplausto. Is a dæmone seductus, quam male permutauit locum nos ipsi sentimus. Vxor vero Heua quam male versutiis dęmonum credidit, nos ipsi patimur, quibus plurimas afflictionum miserias infeliciter transmisit, quas sibi nobisq; vitasset, si voci creatoris obedisset. Per quorum transgressiones ab ipsa mundi origine omnes morti dediti, non modo mali sed boni, non peruersi sed & iusti, recti, & innocentes: non nisi sudoribus, miseriis, & laboribus, vitam duxerunt. Abel enim eorum filius innocens a nocente occiditur. Enoch iustus ab hac vita transfertur. Cain sagitta perfoditur. Lamech primus bigamus excæcatur. Tubalcaim laboribus implicatur, & faber ma

leator,

ricator, atq; in cũcta opera æris & ferri, multipliciter fatigatur. Mathusale sicut plurimis annis vixit, sic multa frigora, multaque sensit discrimina. Noe ab ea quam plantauit vinea irridetur, atque centum annis in arte fabrica desudauit, viditque tremulus cataractas cœli apertas, ruptosque abyssi fontes. Nembroth tyrannus maledicitur, & præsumptio turrim ædificantium, cum eorum supplicio reprimitur. Abraham tentatur, & circunciditur. Capitur Loth in bello. Saræ vero sterili deficiunt muliebria, Agar expellitur, Bellis sudat Ismael. Isaac immolãdus per multas miserias senuit, decipitur Esau suis primogenitis. Primogenitus ipse a fratre frustratur. Sodomiorum tabernacula vorax ignis consumpsit. Vxor Loth curiosa sciendi prohibita, salis conuertitur in statuam. Rebecca desyderio filiorum premitur. Iacob luctatur, a fratre insidias patitur. Lia licet fecunda, lipposa dolebat. Rachel pulchra, doloroso partu spirat. Dina indigne violatur. Sichem mœchatur. Ioseph a fratribus venundatur. Ruben maledicitur. Simon & Leui a patre vasa iniquitatis appellãtur. Dan vero coluber. Isachar asinus. Beniamin lupus rapax. Et vt breuius agamus, filii Iacob de scelere pessimo accusantur. Pincerna Pharaonis impie incarceratur, pistor suspẽditur. A domina carnalibus stimulis Ioseph angitur. Populus Israel in luto, palea, lateribus, ac seruilibus oneribus præmi-

tur. masculi iubentur interfici, obstetrix timore falsum dicit. Moyses cistæ aquisque committitur. Aegyptus in sabulo sepelitur. Cæteros intempestiua mors affligit. Musca percutit grauissima, ranarum multitudo, culices, brucus, lapides, grandines vexant. Tandem rotæ curruum subuertuntur, atque in profundum feruntur, & tenebrosus vorax pontus absorbet. Populus sitit, esurit, simul & murmurauit in deserto. De porta ad portam quęruntur idololatræ, iugulandi. Crematur Nadab. Murmurans populus succenditur flammis. Dathan & Abiron terra absorbuit. Core ad centrum terræ ruit. Igniti in populum sæuiunt serpentes, occiduntur cananei. Moritur Aaron in monte. Impugnatur Balaam: Moyses dilectus deo extrą patriam moritur. Hierico corruit. Lapidatur Achor. Succenditur Hay, & eius rex sub aceruo lapidum submittitur. Pugnat Iosue, senserunt de cœlo lapides Amorrhæi. Aioth in ventre pinguissimo gladium dereliquit. Sexcentos occidit vomere sangor. Perimuntur Zebee & Salmana. Abimelech septuaginta fratres super lapidẽ regnandi cupidine occidit, eiusque cerebrũ nõ inultum post mulier confregit. Iepte filiam immolat. Dicentes Cheboleth iugulantur. Philistini asini mãdibula sternuntur. Allij cum Sãsone tẽpli ruina cõsumũtur. Filij Beniamin occidũtur. Moritur Abimelech, flet Hãna. Cęsus est Israel.

Einees &

Finees & Ofni moriuntur,cecidit Heli. Golias perimitur a Dauid.Pereunt Philistei.Caduut sacerdotes.Percutitur, Nabal. pimitur Ionathas. Saulis armiger se fideliter,ne dixerim imprudẽter,necat.Trãffoditur Asael.Abneger occiditur. Miphiboseth claudus decollatur.Iosobeth percutitur.Oza vincitur.Syri perdũtur. Vrias bene seruiens luget. Thamar Amon pœnas luit. Pendet Achitophel. Lancea foditur Absalom. Dauid pater dum hostem cernit occisum filium plangit charissimum. Currit Achimas ad malũ. Decollatur Syba. Enumerati a Dauid pereunt, sine culpa ĩterficitur Adonias. Occiditur Ioab. Idolatrat Salomon,qui cunctos sapientia vincit,a mnliercula deuincitur. Spernitur Roboã. Ieroboam maledicitur.Dolet Assa.

¶ Vritur zambri. Timet Elia,occiduntur prophetæ.Micheas sagitatur,cecidit Ochozias, vruntur quinquagenarii. Irridetur caluicio Eliseus. Pueri vrsis lacerantur. Leprosus Naaman anxius medelam quærit. Punitur Giezi, corruit Ioran. Feritur Sennacherib. Egrotauit Ezechias,dies ei mortis prædicitur: eruuntur oculi Sedechiæ. Dolet Esdras. Luget Nehemias. Abiicitur vt bestia Nabuchodonosor, occiditur Balthasar. Innocens accusatur Susanna, Ionas in pelago recluditur. Thobias dolet cæcitate, præstolatur Hanna. Sara lachrymatur. In periculo Iudith constituitur.

Holophernes quē vix terra sustinebat, a fœmina capite truncatur. Vasti repellitur. Pallet Hester. Suspenditur Aman, decidit potens Alexander. Opprimitur Eleazar, Occiditur Antioch⁹. Perijt Lisias, corruit Nichanor. Iudas occubuit. Perditur Ionathas. Simeon perimitur. Eliodor⁹ flagellatur, necatur Onias, occiditur Lisimachus. Machabæi torquētur. Iob diuersis plagis percutitur, & in sterquilinio tanquam dulci lecto meditatur. Paucula ex multis sufficiāt eorū qui in veteri lege afflicti & tribulati sūt. Taceo eos annumerare qui sub euangelio, & lege gratiæ diuersis pœnis, cruciatibus, miseriis, & malis afflicti reperiuntur. Quis enī apostolorum plagas, quis martyrū ignes, gladios, quis innocentum enses, & præmaturas mortes enumerare posset? Quorum alij cæci, alij septi, alij lapidati sunt. Alij plūbatis, alij sagittis, eculeisque rubricantur, rotis lacerantur, lignoque affiguntur, alij bestiarum dentibus traduntur. Liberet illud conuiuium hic inserere, quod Cipriano nonnulli attribuunt, in quo ex scripturis sacris plurimos introducit, qui nō escas, sed corpora, membra, sanguinem, pericula, & labores ad conuiuium conferunt.

¶ Ex præmissis igitur attingere libet series, & causas malorum & dolorum quibus mortales corporaliter afficiuntur: adeo, vt apertis oculis conspiciamus nullum hominum genus ærūnis & miseriis caruisse, nullumq; tempus a doloribus

loribus & laboribus vacasse: vt recte rex & sapiens Salo. dicere ausus sit: vidi calumnias quę sub sole generantur, & lachrymas innocentum & consolatorem neminem: & laudaui magis mortuos quam viuos, & fœliciorē vtroque iudicaui, qui nondū natus est, nec vidit mala quę sub sole sunt: quoniam vniuersa vanitas & afflictio. Et rursus in ecclesiaste. Quid de vniuerso labore hominis, nisi cruciatus & afflictio? Et subdit, cuncti dies eius doloribus & erūnis pleni, nec per noctem mente requiescit. Eccl. 4. a.

¶ Capitulum. xliij. in quo ostenditur homines in quouis statu viuentes non solū pœnas exilij, cruciatus, & mortes, & cætera corporalia incommoda, assidue pati, sed alias diuersas intrinsecas mētis afflictiones: vt nusquam vita aut sorte sua contenti sint. Et breuiter tangit particulariter omnes fere huiusmodi animi querelas & molestias ad vtrāque partem.

POstremo parum est mortalibus quas paulo ante enarrauimus miserias, ne dixerim supplicia, calamitates, & pœnas corporales perpeti, nisi plurimis aliis mētis intrinsecis erūnis, & assiduis cruciatibus prēmantur. Vehemētius enim inuisibiles animorum morbos, quam corporeos aut visibiles affligere cōstat, quare

eos difficilius curari posse perspicuũ est. Quã itaque diuersis & aduersis affectibus secum pugnet mortalium animus, non alium quam se interroget, sibique ipse respondeat, quam vario, quamque reciproco mẽtis impulsu, modo huc rapitur, modo illuc, vt nusquam vnus integer existat. Quippe secum ipse dissentiens, seipsum discerpit. quatenus sine vlla requie ab ortu hominis vsque ad exitum fluctuet mortalis vita, quãcũque viuendi formulam eligat, vt recte de eo Iob dixerit, quia homo replet' multis mi-
Iob.13. a. seriis, fugit velut vmbra, & nunquam in eodẽ statu permanet. Sed vt cætera taceam, non parua mortalium miseria putanda est, nulla ratione effici posse, vt cuique suæ vitæ formula placeat, cui' plurimos habet inuidos, nulli sua ars applaudat, nullum sors lætum teneat, sed quærulus aliena peroptet, qui sua non satis meruit age, vt ea ipsa quæ maxime cupierat, assequatur. Certe cum fauorabilis incipit esse fortuna, ilico mens emolita timidior, & suæ sortis obliuiosa fieri incipit: vt nõ a casu Flaccus dixerit, bene ferre disce fortunam. Inexplicabilis certe miseria est, se miserum semper putare, nec a miseria eripi posse, atque illa calamitas (vt ita dixerim) omnium calamitosior est, quando a calamitate respirare non licet: quippe cui quicquid accidat etiam si lætum, iocundumque existat, continuo cruciet. In primis itaque vellem illud humanus consideraret animus, quod ante

oculos

oculos conspicit. Ego vero plures vidisse sum memor, qui damna, qui pauperiem, qui supplicium, qui mortem carorum, qui peiores morte, videlicet, grauissimos morbos æquo animo tulerunt, qui tamen diuitias, qui honores, qui potentias, qui faustum, qui laudes, qui famam, qui aliorum sine inuidia præconia, atque triũphos, quieta mẽte ferrent, milium. Quasi siquidem animi passiones, & si apostolus opera carnis appellet, quia tamẽ a fonte cordis profluũt: recte morbi animi censendi sunt. Quid enim aliud ambitio est, quid cupiditas, nisi superbia? vt enim Augusti. inquit, nõ est ambitio sine elatione, non est cupiditas sine superbia, quia omnis superbus cupidus est, & omnis ambitiosus elatus, quę omnia recte animi vitia sunt, veluti ex affectu & desiderio procedentes. Nam Isidoro teste, cupiditas desiderio augetur, cũ scriptum sit, insatiabilis est animus cupidi. Digne igitur imperator noster apud Mathæum ait. Quia ex corde exeunt cogitationes malę. Tange si vis simul, & discute omnium mortalium querelas, ac varias animi afflictiones. Verũ audi ilico causas atque rationes, vt liquido agnoscas tanto maiores pectoribus humanis inesse miserias, quanto magis obcæcati sint, vt cur eas patiantur aut ignorent, aut non satis intelligere velint. Quidam enim non parum animo torquentur super amplioris fœlicitatis, prosperitatis, ac fortunæ carentia, sed certe Mat.15.b.

ignorant quot periculis ac infinitis, & inexplicabilibus curis plenæ sint. Alij tristantur etiam post adeptas quas optarunt prosperas fortunas, sed forte aut eas, quod difficile est, ferre nō nouerunt, aut recte conspiciunt eas bonis moribus aduersas. Alij murmurant de aduersitate, infortunio, & calamitate, sed certe, nisi fallor, non cogitant quod incogniti hominis nota esse calamitas non potest. Alij de eius fortuna, ne dixerim inconstantia, sed fallacia, vehementius quæruntur, quæ adeo cum eis ludit, vt illos in patria sua vno prope tempore dominos esse cerit, simul & exules. Sed certe hi integram fortunæ amicitiam non amplectuntur: cum eius leges aspernantur, quæ in altum nihil diu manere statuit. Adde, indignum fore, vt mores ludosque illius respuat, cui se totum deuouit. Alij denique pœnas sentiunt in huius mortalis vitæ incolatu, ac prolongatione, sed certe hi præmaturam mortem inexperti, id optant quod venisse dolerent. Alii quæruntur se persecutiones, impugnationes, atque iniurias diuersas, tormenta denique & exilia perpeti, sed quid si aut aliis ipsi ea intulerunt, aut meruerunt? Alii lamentantur, quia tentationes flagella patiuntur, sed certe eis exercitari minime nouerunt. Alii turbantur plurimum, quia vano honore, inanique gloria non fruuntur, sed hi aut verā gloriā nō nouerfit, aut forte eos latere melius tutiusque foret. Alii quod despecti humilesque ab hominibus

bus

bus reputentur, sed forte longe plus deiicerentur, si plus, eleuarentur. Alii detractiones, infamias, & opprobria molestissime ferunt, sed hi falsis laudibus tument. Alii anguntur super temporalis potestatis, aut dignitatis, siue mundani dominij carentia, sed his virtus fortassis non superest, vt ea assequantur & ferant: vel hi corruptum habent gustum: talia falso putantes diuturna. Alij de natura conqueruntur, ob parentelę & magni generis seu nobilitatis defectũ, sed hi veram nobilitatem non satis nouerunt. Alij paupertatem & diuitiarum inopiam implacabiliter ferunt, sed certe hi falluntur, putantes diuitias ipsas possessores suos fœlicitare, non cruciare. Alij de perditione rerum, de naufragio, ruina, aut temporalium bonorum damno, & defectu plurimum agũtur, sed forte his expediẽs fuit illis carere, quę causam maioris ruinę pręstabant. Alij amicorum, vel carorum amissionẽ, vel separationem deplorant, sed certe putandũ est amicos non satis se amasse, qui a vitæ periculis euaserunt, nec perierũt. Alij de iniqua societate torquentur, sed forte eos bona non oblectauit. Alij de carentia humani fauoris queruntur, sed quid si odium eis longe plus profuisset? Alij quod ab amicis derelicti existant, sed quid si primo ipsi eos reliquerunt? Vel forte dignum fuit, vt quos virtus non fecit, fortuna dimitteret, Alij rursus similiter lamentantur, quod tam cari paulo ante hominibus visi sunt, vt certa-

tim in eorum amicitiã venire niterentur, idem tamen ipsi de nulla alia re concordes, in suum excidium quasi communicato consilio conspirarunt. Sed hi de amicitia equiuocant, aut forte cessauit vtilitas, cuius gratia amici assũpti sunt. Alij quod amicis tediosi aut onerosi existant, sed quid si grati atque beniuoli fieri voluerũt, aut renuerunt? Alii quod inimicitias sine causa patiuntur, sed quid si virtutem nõ habent recõciliantem? Alij summa tristitia afficiuntur, quia non satis voluptatibus delitescunt, sed hi falluntur, qui contumeliosos hostes amicos reputant, vel forte ociositatem illas afferentem præscindere nolunt. Alij quod refectione temperata careant, sed hi ignorant eam male digerentibus prodesse. Alii quod ieiunio & abstinẽtia vti nõ possunt, sed certe quia ne possint, volunt. Alii super famis & sitis inedia queruli sunt, sed quid si illis saturitas inimica est? Alij super amplę & delicatæ habitationis carentia tristãtur, sed his angustus forte locus virtutes donat. Alii super asperis & duris lectisterniis lamentantur, sed certe quos mollia ad luxum inertiamque prouocarent. Alii de vilibus vestibus quæruntur, sed hi in domibus regum esse cuperẽt, qui mollibus vestiuntur. Alii quod cæteris humanis solatiis careant, sed hi satis ignorant plus tristia quã læta quibusdam conferre. Alii quod cũ hominibus non conuersentur aut fabulentur, sed indubie tales ignorant sollicitudinis dona, virtutes-

tutesque silentii. Alii de omni tristabili euentu quæruntur, Sed certe quia cuncta illis ad votū successere, quibus sese experiri non licuit. Aliī nō modo turbantur, sed incōsolabiliter torquētur, quia mali in hoc seculo melius habeāt quā boni, sed hi non facile credunt, malos nihil habere in cœlis, sicut bonos parum in terris. Alii quod in seruitutem redigantur seu captiuentur & incarcerātur, sed hi ignorant quod potior pars hominis, id est, volūtas libera est, cui principes non dominantur. Alii tristātur quod oporteat eos diu iugum subiectionis portare, sed hi præesse, non subesse optant, nec obedientiæ fructum satis gustarunt. Alii quærunt de obseruantia diuersorum præceptorum: sed hi certe aperte demonstrant, quod eos transgressio delectat. Alii de reuerentia superioribus exhibendi quæruntur, sed hi illam recipere non exhibere cuperent. Alii de carentia propriæ voluntatis, sed certe hi tales ignorant quam graue malum existat propria voluntas. Alij de voti emissione, sed hi certe non satis nouerunt quod fœlix necessitas quæ ad meliora compellit. Alii quod seculum derelinquere non valeant, Sed certe his ideo volitudo deest, quia volitudo non adest. Alii quod religionem ingressi perseuerare nequeant, sed hi certe incepisse dolent. Alii quod excommunicati existant, sed hi certe ecclesiæ censuram non medicinam, sed pœnam falso putant. A lii

quod irregulares sint aut inhabiles, sed hi certe nō satis humiliari nouerunt. Alij qđ diuinis officiis, & sacramentis careant, sed his forte vtilius foret deuotione & fide suscipere. Alij quod lectio aut vsus sacræ scripturę eius auferatur, sed certe quia eis aut ad quæstum aut ecclesiæ discrimine vtebantur. Alij de exauditionis tarditate anxij sunt, sed forte non satis sciunt, quia qui differt cibum, auget esuriē. Alij de rerum tēporalium petitionis frustratione aguntur, sed certe quia aliena sunt a vera interioris sui hominis salute. Alij de impedimento cōtemplationis queruli sūt, sed quid si ad pietatis actiua opera sunt efficaces? Alij de augmento negociationis, sed forte contemplationi inepti sunt, aut illa eis per molesta est. Alij quod virtutibus careant, vitiis se dedant, sed verum est, non nisi à seipso quis læditur. Alij quod faciliter vitia sequantur, sed hi vitiis resistere nolunt. Alij difficulter virtutes amplectuntur, sed certe quia confragosa & perdifficilis ad virtutes via est, dulcis ad vitia. Alij mœstissime ferunt stimulos carnis, sed hi forte eos præueniunt. Alij de erronea, seu nimis arcta conscientia aguntur, sed certe hi supe riorum exemplis aut præceptis iuuari spernūt. aut quia suo sensu reguntur. Alij quod semper læti & iocundi & nunquam tristes, neque in aliquo conscientia stringāt, sed certe hi timorem dei abiiciunt, & latam simul & lætam vitam sequuntur vitiorum, quę ducit ad mortem. Alij ꝙ
plurimum

plurimum audaces existant. Alij quod pusillamines & timidi, sed certe hi & illi, extrema pro mediis capiunt, nec cogitant quia multa ex timiditate sunt dimissa, quæ per audaciã sunt cõmissa. Alij quod mortem, alij quod fulmina, & tempestates timeant, sed certe hi timere desinerent, si vere sperare incepissent, aut eos criminis conscientia non accusaret: quia vt sapiens ait, magna securitas est nihil inique egisse. Alij de sua prædestinatione & salute hæsitant, sed parum hi laborant, vt sua sit certa electio. Alij plusquam oportet de dei bonitate sperant, sed hi futuram dei iustitiam non satis credunt. Alij quod ob grauia ab eis commissa desperare formident, sed certe neminem grauissima peccata condemnant, si non placeant, si non vis desperare, desine peccare. Adde, quia vtrisque videlicet nimium sperantibus & desperantibus, timor deficit & spes, quare vtrisque vtrumque est necessarium, scilicet vt deum timeant: & in eum sperent. Timor enim sine spe inducit desperationem. Spes vero sine timore indissolutionem secundum Hugonem Alij de timore inuasionis hostium visibilium & inuisibilium anguntur, sed hi congrua remedia scienter aspernantur. Alij ob bonorum corporis defectus, aut deformitates queruntur, sed hi non satis cõsiderant fatuum esse qui seruum lasciuire peroptat aut ornare cupit. Alij senectutem grauiter

ter ferunt eiusque calamitates detestantur, sed hi parum fore putant cupiditates reliquisse, atque id non posse quod nolle deberent. Alii de corporis debilitate, & diuersis morbis præsertim de oculorum, auditus, odoratus, aut loquelæ carentia siue defectu, sed certe hi cuncta ad corpus referunt, ignorantes defectus ipsos plus profecisse animæ, quam offecisse corpori. Alij super vitæ breuitate, & tempestiua morte inconsolabiliter torquentur, sed his bonos actus quam multos dies congregare consultius esset, cum non multum sed bene viuere sit laudabile. Alij de eadem imminente de propinquo morte & de instanti agone spiritu anguntur, sed hoc ideo, quia non satis considerant rudem esse tyrannum, qui a pœna liberat, quem punire se putat.

¶ Hæc paucula forte, & multa de huius vitæ diuersis artibus formulisq; viuēdi, & earū ærūnis & afflictionibus a me disserta sunt. Quę quidem longiora, aut breuiora dici posse scio. Verum nec breuitati admodum studui, nec copię, sed prout ex communi omnium mortalium vita se obtulerunt, scriptis disserui, ne legentes vel inopia vel fastidio fatigarē: vt cernat vnusquisque mortalium, in quauis sorte aut arte constitutus sit, quod ad vtranq; partem valeat. Nec illos blanda resoluant, nec afflictiua conturbent. Atque vt dulcia pariter & amara despiciat, sed paratus sit semper ad omnia, promptus & ad singula.

singula.

¶ Absoluam iam fili mi hunc primũ ad te pollicitum librum, de cunctis vitæ huius temporalibus artibus & exercitiis, eorumque miseriis, & erumnis. Verum ex his quę vltimo dixi, sensi plane tuum animum non parũ titillare. Voluis enim in mente, quinimo, vt ita dixerim, inter dentes mussitas, ne dixerim, murmuras. Cũ enim audiuimus satis ruentis seculi huius calamitates, aduersitates, & supplicia, tribulationesque multas, & malas, quas passim supra tetigimus bonis & reprobis, facinorosis & innocentibus communes esse eaque prohdolor non tam legimus quam experimur, quarum rerum causas quasdam in genere deduxisti, verũ tantæ tã graui querelę specialiores, vrgentioresq; causæ congruerunt. Demũ quid remedij, quid solaminis mortalibus in tãtis erumnis, & vitæ laboribus esse possit: nondũ adduxisti. Vtinam enim tam prompta congruaq; ad eas omnes calamitates leuandas remedia attulisses, quã certa huius vitæ mœsta supplicia deplorasti. Vsq; adeo bonos virtutiq; prędiros viros absq; culpa affligi, torqueri, quippe ab immortali deo relictos putemus, sicut & malos prosperari, in altumque prouehi indigne cõspiciamus. Quo fit diuinam prouidentiam incusemus, q͓ quosdã inculpatos variis suppliciis, infortuniis, & pœnis cruciari, alios culpę noxios fœlicitate permittat. Si enĩ calamitates huiusmodi veluti supra disseruisti nõ

nisi ex culpa mortalibus prouenire contendas, indecens plurimum diuinæ iustitiæ videtur, vt innocens ab eodem fonte affligatur, quo reprobus & iniquus pœna releuatur. Nec aliud deplo-
Iere.12.a. rabat Ieremias inquiens, iustus quidẽ tu es domine, si disputo tecum, verumtamẽ iusta loquar quare via impiorũ prosperatur? Et subdit: prope es tu ori eorum & longe a renibus illorum. Prope inquam, teste August. dando eis quicquid volunt & petunt. Et longe a renibus eorum, in nullo videlicet eis displicendo, aut illorum animos conturbando. Sic & Habacuc propheta eã ipsam depromit querelam. Quare, inquit, deus non respicis contemptores? & cur taces deuorã te impio iustiorem se? Quæ omnia tanto animos hominum in maiorem ducunt admirationẽ, quãto per eundẽ Ieremiã de diuina iustitia scriptum legimus, scio domine deus quoniam malum iniustumque non libenter respicis, nec potest quis de tua iustitia dubitare. Hic est fili mi effectus murmuris tui, & cunctorum fere mortalium. Et veluti vetus querela sit, & multorum animos exagitat, sic multis egeret verbis, breui tamen sermone faciam satis veritati, qui nullis verbis humanæ opinioni respondere possem. Mirari igitur, & conqueri tu cæterique mortales desinetis, si rem ipsam altius repetitis. In primis itaque illud animo fixum teneamus, neminem absque culpa aut causa affligi, aut torqueri oportere: cum scriptum sit:

oculi

oculi domini super iustos. Et iterum. Vultus autem domini super facientes mala, vt perdat de terra memoriam eorum. Super quo verbo Cassiodorus. Errat, inquit, malus dicens, secure facio mala: sed discat quia vultus domini super facientes mala, quasi dixerit: iustos & iniustos deus respicit, sed dispariter. Iustos enim respicit vt pie eos exaudiat: sed malos, vt puniat, perdatque de terra memoriam eorum. Quam siquidem punitionem siue iacturam memoriæ vitę, & quorũuis temporalium minime absque culpa mortalibus contingere credendum est, nisi culpam non putes illis abuti, aut ea ad luxum, ad auaritiam, ad superbiam, ad pompam conuertere, quæ iustissimus deus tanquam virtutum instrumenta, hominibus cõcessit. De quibus Gregorius pulchre dicere visus est, quia summa & decora iustitia est, vt concessa perdat, qui inconcessa captat. Rursus vt est sanctorum doctorum sententia, mali non vtique impune transeunt, tum quia in fine punientur, tum quia ea temporalia bona quibus iniqui in hac vita gaudent, deus illis concedit ob paucula quæ gesserũt bona. Sed spiritualia bona quæ respectu temporalium magna bona existunt, iustis virtutique deditis reseruat, tanquam æquissimus iudex, cui maxime congruit, vt bonis det spiritualia tanquam potiora bona, de reliquis vero caducis & tẽporalibus bonis, seu pœnis & suppliciis, tantum viris bonis mini-

ſtret, quantum ſufficere conſpicit ad virtutem. Quod per alia verba pulchre Auguſtinus deducit in primo, & quinto de ciuitate dei: quia habentes politicas & humanas virtutes, iuſte rebus huius mundi præmiantur. Qui vero diuinis pollet virtutibus, præmiatur in rebus dei. Et ſubdit Auguſtinus, reſpondens quęrentibus, quibus præmiis Romani falſorum deorum cultores orbis imperium meruerunt. Ait enim: quia bonis moribus hæc temporalia meruerũt, quia veluti nullum malum impunitum, ſic nullum bonum irremuneratum. Licet idem Auguſtinus, aliam cauſam aſſignet in principio huius libri. Vt igitur ad conceptum ſermonem redeamus, aſpera plerumque & amara deus iuſtis immittit, ne in illis timeatur aduerſitas, ſed & malis, fortunę bona cõcedit, ne in iſtis quęratur fœlicitas, quę ipſi reprobi obtinent. Cęterum in hac rerũ viciſſitudine agit deus vt prudentiſſimus medicus, qui cuncta ordinat ad infirmi obedientis bonam voluntatem. Is enim ſæpe ſecat, & vrit infirmum, nec illum exaudit deprecantem, vt auertat ab eo dolorem necantem. Adde, quia ſecundum Gregorium: occulta ſunt dei iudicia, ſed occultiora ſunt, cum boni mala recipiunt & mali bona. Sed ſi curioſe cauſam inueſtigare libet, ideo malos bona recipere putandum eſt, quia cum boni hic delinquunt, iuſte hic mala recipiunt, vt ab æterna damnatione eripiantur.

eripiantur. Sed & mali bonis hic fruuntur, vt in de posterum ad tormenta trahantur. Et subdit grego. exempla præclara, scilicet, de vitulis, & infirmis.

¶ De vitulis inquam, nam veluti qui mactandi sunt vituli, liberi in pascuis relinquuntur, sic impius ad mortem currens, effrenatis voluptatibus relinquitur. Ecõtra vero. iustus a trãsitoriæ delectationis iocunditate restringitur, sicut & vitulus ad laboris vsum deputatus, sub doloroso iugo retinetur. Denique exemplo infirmorum id ipsum probatur. Negantur enim iustis in hac vita temporalia, quia ęgris quibus spes viuendi est, nequaquam a medico cuncta quæ appetunt conceduntur. Dantur autem reprobis bona quæ in hac vita appetũt, quia desperatis ægris omne quod desyderãt non negatur, Et concludit, perpendant ergo iusti mala q̃ iniquis permanent, & nequaquam eorum infœlicitati inuideant, quę percurrit. Quæ verba omnem mortalibus admirationem, & quærendi causam submouent. Cæterum secundum Augu. super canticis: quinque modis & totidem caussis calamitates & flagella mortalibus cõtingere perspicuũ est, vel vt iusti merita per patentiam augeantur, vt Iob. Vel ad custodiam virtutũ, vt apostolo Paulo. Vel ad corrigenda facinora, vt marthę lepra. Vel ad initium pœnę, vt Herodi, quatenꝰ hic incipiat, quod in inferno sequitur.

Vel ad gloriam magnificandam, vt de cæco nato. Ex quibus liquido constat, neminem in hoc sæculo sine culpa premi, vel absq; eius vtilitate affligi. Quæ omnia agunt, vt in his quæ diuina prouidētia mortalibus mittit prosperis aut aduersis, non murmur nobis sit, non querimonia, sed mens bene conscia, potius illis consoletur quam turbetur.

¶ Multis eñi variisque argumētis facile agnoscemus, quia plurimū expedientia, vtilia quippe & necessaria nobis sunt laborum, calamitatum, & pœnalitatum omnium flagella, & quęque huius mundi supplicia.

¶ Primo enim dilatat cor hominis ad magna dei dona recipienda. Nam veluti martellus fabri dilatat metallum ad id quod artifex desiderat, sic deus auri faber humanæ creaturæ, per malleum persecutionum & tribulationum cor iustorū dilatat, vt fructum ex eis percipiat, & ducat ad veriora bona, de quo dictum est.

¶ Secūdo, veluti aqua vinum temperat, sic aduersa & quæcūq; huius vitæ pœnalia, vinum temporalis lætitiæ moderatur, ne homini noceant. Quod pulchre Aristo. non tacuit in ethicis. Ait enim: quia virtute deditus moderate se habet erga hæc bona fortunæ, aut adipiscēda, vel amittenda: nec gaudiosus erit bene prosperatus, nec infortunatus tristis: quod si aqua tribulationum non temperat vinum prosperitatis, extinguit potius quam iuuat. In cuius figuram

ram scripum est in Exodo. Operuit aqua tribulantes eos, vnus ex eis non remansit.]

¶ Tertio, veluti medicina necessaria est mortalibus, sic aduersitas & afflictio. Vnde August. Intelligat homo medicum esse deum, & aduersitates medicamentum esse ad salutem, non pœnam ad dānationem. Et subdit: sub medico vreris, secaris, clamas, non audit medicus ad volūtatem, sed audit ad sanitaté. Quare fideles conqueri desinant de asperitate infortunij persecutionis aut pœnalitatis, quia ea omnia signa sūt potissima diuinæ electiōis, vt per aduersa asperum sit iter nostrum, ne vt ait Augusti. magis delectat diu pergere, quā citius peruenire. De quibus scriptum est. In paucis vexati in multis bene disponentur. Quarta vtilis est fidelibus, Quippe & necessaria aduersitas, tribulatio, & persecutio in hac vita, quia ad meliora cōpellit. Vnde Greg. mala quæ præmūt, ad deum ire compellunt: quod non ignorans rex & ꝓpheta dicebat, multiplicatę sunt infirmitates eorū, & postea accelerauerunt. Vnde August. Nullus seruus Christi sine aduersitate tutus viuit. Et subdit. Si putas sine persecutione viuere, nōdū cœpisti christianus esse. Psl.105.b. Sapié.3.a

¶ Itaque tam vtilia ex huius seculi persecutionibus & calamitatibus colligentes, gaudeamus affligi, qui speramus frui. Et vt inquit Bernardus. Non timeas nos esse derelictos, quinimò semꝑ memores simus verbi Christi ad nos di-

centis, cum ipso sum in tribulatione. Et iterum. Iuxta est dominus his qui tribulati sunt corde.
¶ Actum est fili mi de cunctis viuēdi artibus quibus mortali vita seculariter viuitur, tam nobilibus quā ignobilibus, magnificis & plebeis, publicis & priuatis, maximis & infimis. Audisti denique eorūdem vitæ, generum dulcia pariter & amara. Sed & actum est de omnibus fere malis, incōmodis, pœnis, & calamitatibus, suppliciis & afflictionib⁹, corporalibus, ac mētalibus omnium fere magis nominatarum personarum, incipiendo a nascentis mundi origine. Rursus actum est de causis & rationibus, cur nocentes pariter & innocentes, boni simul & mali, tot afflictionum & pœnalitatum genera patiuntur. Sed & audisti cōsolationes, & cōgruētia remedia ad omnes eas releuādas mœstitias, quibus mortales in hoc seculo afficiuntur. Quæ omnia fili mi opto sollerter conside res. Ex quibus tu cæteriq; mortales liquido agnoscetis, quid boni aut sinistri omnis vita temporalis obtinet.
¶ Verū quia opposita iuxta se posita teste philosopho, clarius conspiciuntur superest iuxta policitum ordinem, & cū in hoc primo libro, de secularibus officiis & humanæ vitæ artibus me audisti loquentem, te auscultem in sequenti libro de spirituali statu differentem. Ad te enim expectat de spirituali vita agere, quæ in duos diuiditur status, videlicet, in statum ecclesiasticum

siasticum episcoporum,& clericorum: deinde in statum religiosorum. Age igitur si placet de his duobus vitæ humanæ generibus,& de excellentia,& comparatione vtriusque,de dulcibus & amaris vniuscuiusque,vt tandem legentes apertis oculis veluti in lucidissimo speculo conspiciant,quid lateat sub omni vitæ humanæ genere. Quo fiet, vt securius vnusquisq; eliget quæ frequentius legit,ac maturius digessit, ad laudem dei omnipotētis,qui est benedictus in secula.

Finit liber primus,de omni statu & vita temporali.

INCIPIT LIBER SECVNDVS, DE STATV ET vita ſpirituali, eccleſiaſtica & regulari.

MIrabitur forſan ſanctitas tua beatiſſime pater ac clementiſſime domine, quod in hoc opuſculo recti ordinis rationẽ peruerterim. Et cũ iuxta gregorium, ſtatus ſpiritualis, tãto temporali ſit dignior atque excellẽtior, quanto ſolis ſplendidiſſimus fulgor tenebroſis denſitatibus, & aurũ plumbi metallo prȩſtat, prius de temporali ſtatu egerim, quam de ſpirituali. Sed certe naturæ ordo ad id compulit. Primo enim temporales naſcimur, ſed & prius in temporali ſtatu verſamur, priuſque illum experimur. Deinde temporalis ſtatus imperfectione conſpecta, tranſimus ad ſpiritualem ſtatum. Adde, quod non ſatis excellentiam, perfectionem, & internam mentis trãquillitatem ſtatus ſpiritualis agnoſceremus, niſi prius temporalem vitam, atque eius incommoda experti eſſemus.

¶ Poſtquam igitur in ſuperiori libro de cunctis tẽporalibus & terrenis ſiue ſecularibus ſtatibus, & viuendi modis, artibus, ac diuerſis hominum exercitiis actum eſt, in quo pro vtraq;

ſui

sui parte tam ad cōmendationem, quam ad reprobationem; satis disputatum est. Et quid boni, quid sinistri, quid vtilitatis, quid incommoditatis, quid quietis, quid laboris, quid securitatis, quid periculi, quid honesti, quid inhonesti, quid virtutis, quid vitii, omnis temporalis status & secularis viuendi modus habeat, plene discussum est.

¶ In hoc igitur secundo libro dimissa matris introductione, & consanguineorum altercatione, quibus de re incognita disserere non licet. Decreui ego spiritualem ordinem professus, de eodem spiritualis vitæ statu breui aliqua disserere. Faciam ego satis non tantæ rei debito, nec tuę. S. desiderio, sed conatui meo, atque vtinam tam digne, vtiliter & diserte, de eo eminentissimo statu a me agatur, quam illius maiestas atque immensitas exigit. Subalternatur itaque vitæ spirituali duplex status, quia ipsa vita spiritualis, in duos distinguitur status. Alter est episcoporum & sacerdotum, ac ecclesiastici ordinis ministrorum. Alter est monachorū, siue religiosorum. De his ergo duobus statibus & viuendi modis, hoc libro agendum est. Et quia ad dicendum campus latus est, & materiæ ipsæ nō tam diffusæ & profusæ, quam a multis tractatoribus confusæ reperiantur, quinimo propter varias scibentium opiniones, vix legentes proficere possunt, multa denique in his materiis, intacta aut non satis deserta inueniantur, decreui

ſub quodam breui compendio in hoc ſecundo libro floſculos quoſdam circa hos duos ſtatus inſerere, vbi vtriuſque ſtatus, & vitæ normam naturam ſeu efficaciam, necnon excellentiam, laudes, commendationem, & demum eorum labores, difficultates, aculeos & pericula adducam. Demum vero inter ſe, & alterius ad alterum differentias, & comparationes breuiter præſtringam. Incipiens a ſtatu eccleſiaſtico, & primo a ſummo pontifice, qui culmen & vertex eſt totius ſpiritualis ſtatus. Deinde a ſacroſanctæ romanæ eccleſiæ cardinalibus. Rurſus deſcendam ad ſtatum archiepiſcoporum, epiſcoporum, cæterorumque prælatorum, curatorũ, & clericorum, ſub eccleſiaſtico ordine degentium. In quo libro materias in tabula in principio primi libri deſcriptas diſcutiam. Diligens igitur lector ex motiuis, auctoritatibus, & rationibus quæ inſerentur, non ſtatim vincatur ad commẽdationem, vel improbationem alterius ſtatus, ſed motiua, rationes, & auctoritates, quæ pro alio ſtatu & viuendi genere adducuntur, accurrate conſideret: videbitque ꝙ ij duo perfectiſſimi, & excellẽtiſſimi ſtatus, omnium aliorum ſtatuum, & vitæ humanæ generũ ſuperant dignitatẽ. Quoniã & ſi ĩtra gremiũ fidei catholicæ exiſtẽtes, in quocũq; degãt honeſto ſtatu, ſi pie vixerĩt, ſaluari poſſint, hi tamẽ duo ſpirituales viuẽdi modi, ſingularius ſuos ſectatores deo proximiores reddunt. Et ſi vterque ſtatus ſanctus, &

ctus, & deo acceptus eſt, alius tamen alio perfectione & dignitate præſtat, ſed & alter alteris placet & conuenit ſecundum naturam, qualitatem, ac vires perſonarũ. Inter ſe tamen circa eorum perfectionem, habent ſe ſicut excedens & exceſſa, vt latius per diſcurſum eorũ quæ traduntur in hoc libro, videbitur. Ea ergo de quibus in hoc ſecundo libro agendus eſt ſermo, infra ſcripta capitula diſtinguuntur.

¶ Ca.i. de ſublimitate, & excellentia dignitatis ſummi põtificatus, & de incõprehẽſibili eius auctoritate, & poteſtate: & de illius neceſſitate, & vtilitate, & de altiſſimis eius myſteriis.

SVmmi pontificatus excellentiam, dignitatem, & autoritatẽ huiuſque ſacratiſſimi ſtatus laudes, præconia, attollere, illiuſque neceſſitatem, & vtilitatem, oſtendere, hodie munus ſuſcepi: grande quidem negocium, ſed paruum ingeniũ. Cuius tãta eſt ſublimitas & eminentia, tãta immẽſitas, vt nullus mortaliũ nedũ cõprehendere aut ſatis exprimere, ſed nec cogitare poſſet. Obtũdit enim omnem humanũ intellectũ illius ſacratiſſimi, & omniũ eminẽtiſſimi ſtat9 maieſtas & excellẽtia, quia ſcriptum eſt, ſcrutator maieſtatis opprimetur a gloria. Si enĩ, teſte Ambr. nihil i hoc ſeculo excellẽti9, atq; excelſi9 iueniri poteſt ſtatu & dignitate ſimpliciũ ſacerdo-

rum,& particulariū præsuli,qui per diuersa or bis loca in partē sollicitudinis assumuntur,quid cogitandum est de eo summo pontifice, qui vices veri dei gerit in terris, qui ad plenitudinē status,qui ad apostolicum thronum,qui ad culmen omnium dignitatū assumitur?Ex qua certi & riuuli a fonte, rami ab arbore procedunt: qui non ad humanum tantum principatum,sed ad diuinum,non ad principandum solum mortalibus,sed & immortalibus,nec modo hominibus,sed angelis, non ad iudicandum viuos, sed mortuos,non in terra solum,sed in cælo,nō ad præsidendum solis fidelibus, sed infidelibus, & vt paucis agam, qui ad eamipsam dignitatem, ad eandem iurisdictionem & coactionem, ac vniuersalem,toto orbe supremum principatum a summo deo,& eius loco super cunctos mortales institutus, & euectus est. De quo per Iob

Iob.9.b. scriptum est,quod coram eo curuātur qui portant orbem. & reges seculi atque tyranni ridiculi sunt, qui solus omnem potestatem ambit. Et sicut scriptura commemorat, vnus est,& secundum non habet.Et iterum de eo scribitur,tu solus & nullus tecum.Et rursus potens super omnes potentes. Cuius teste propheta,suæ sunt

Esa. 45.d iustitiæ potestas & imperium.Quem iterū Dauid signat inquiens, dedit ei potestatem & regnū,& omnes populi & linguæ seruient ei.Qui vt canon ait,terreni simul & cœlestis impii iura suscepit. Cuius summæ dignitatis fastigium

atque

atque maiestas, non modo apud antiquos veteris legis effulsit, ac dignius apud catholicos diuina institutione refulget atque praeminet, sed & apud gentiles summum omnium bonorum, & principatuum culmen tenebat. Nam vt ait Varro, ex ordinatissimo atque eminentissimo gradu pontificum, & sacerdotum gentilium, resultat quidam excellentissimus & sublimissimus status in vno summo pontifice. Hinc Isidorus distinctio inquit, graduum & ordinũ inter pontifices & sacerdotes, à gentilibus maxime inuecta est, quando suos sacerdotes alios simpliciter flamines, alios protoflamines appellabant, & alium qui cunctis flaminibus praesideret in summo gradu locabant: Quem vt idem Varro voluit, Iouis assumpta veste insigni curuli & regia ad ornatum diuinitatis, plurimum in eo putantes permaxime colebant. Cicero quoque sublimitatem ac excellentiam summi pontificatus gentilium ex illius ministeriis ostendit, dũ in cultu & religione suscipienda primus omniũ erat, atq; vnus ad interpretandũ, quę voluntas esset deorũ immortaliũ, vt statim in sequenti capite agemus. Huius denique summi põtificatus sublimitas, & vtilitas, atq; necessitas nõ facile explicari valeret. Sed vt cętera taceã, non satis plene recteque vniuersitati orbis a Christo prouisum foret, nec ecclesiae quam Christus sanguine redemit morem gessisset, nisi talem tanquam eminentem in terris vicarium reliquisset, qui in ea

potestate & autoritatis integritate toti orbi pręsideret, qua ipse Christus in terris manẽs, quippe qui per prophetam dixerat: quid potui facere vineæ meæ, & non feci.

¶ Accedit, quoniam solus ipse dirigit omnem humanam creaturam in finem perfectissimum. Quamobrem sibi vni Christus claues contulit regni cœlorum, ac potestatem ligandi atq; soluendi in cœlo & in terra. Rursus summi pontificatus sublimitas, & excellẽtia, atque vtilitas, & necessitas in eo conspicitur: quoniam teste philosopho: non posset hic mundus regi, nisi vnus esset summus principatus, ad quem vnum perueniendum est, ex quo singula dirigũtur & gubernantur, cuius motu & dispositiõe omnes ierarchici actus ordinantur. Et tandem huius orbis dispositio dirigatur ad instar cœlestis monarchiæ. Nã teste Dionysio, necessarius est summus ierarcha, qui quos regit, illuminet. Periret enim omnis ordo rerũ, nisi vnus summus põtifex foret, qui eum ipsum ordinẽ, vt ita dixerim, ordinet, dirigat & exequatur. Teste enim philosopho: vbi est ordo & graduũ ascẽsio, ibi necesse est cõstitui vnius excellentiã. Periret rursus & mortalium omnium hominũ cõmerciũ, nisi foret vnus pontifex vice dei in terra monarcha, in quo omnes vt in glutino quodam partium ad corpus mysticum copulentur, & in quo singuli, vt membra sub vno capite, gubernentur. Periret fidei vnitas, & ecclesię vnanimitas, & cõcor

dia

dia simul & pax, qua nihil dulcius excogitari aut inueniri potest, nisi foret vnus supremus pontifex, qui cũctos mortales ad vnius fidei & vnitatis vinculum reduceret, dicente Hieronymo, ob eam rem in remedium schismatis, actũ esse, vt vnus omnibus pręsit. Periret demque illa cunctis mortalibus necessaria ad deum meditatio. Teste enim scriptura, Romanus pontifex longe perfectior, longe dignior, & efficacior, inter deum & populum mediator existit, antiquo illo balbutiente, scilicet iusto Moyse, ac fratre eius Aaron, qui non solum in vno populo, in vna gente, sed & super terrenis meditationis officio fungebantur. Summus vero noster pontifex, teste apostolo, ex hominibus assumptus, tamen pro hominibus cõstituitur in his quę sunt ad deũ, vt offerat sacrificia & dona pro peccatis. Hic igitur dignus salubriusque mediator populi existit ad deũ. Hic sacrificia, hic holocausta, non hircorum aut vitulorum, sed veri sacratissimique corporis Christi deo patri offert, eosque in eodem mysterio instituit, qui itidem faciant in orbe vniuerso pro delictis populorum. Hic igitur peccata diluit, hic animabus fideliũ pœnas condonat, supplicia relaxat. Hic veniam lapsis impartitur, hic errãtes corrigit, delinquẽtes cum expedit, reducit, hic incorrigibiles punit, & tãdẽ peccatores summo deo cõciliat, illũque iratũ placat. De quo sapiẽs ait: ecce sacerdos magnus, q in tẽpore iracũdię factus est reconciliatio Ec. 44. b.

tio. Periret rursum iustitiæ virtus, quia eodem philosopho teste, nisi vnus in orbe foret, qui cũ cunctis ministraret, & negligentium vicem suppleret, quicquid iustũ est periclitaretur. Vnde Augusti. sine iustitia non potest regi hęc respu. humana. Neque enĩ vera aut recta potest esse respub. nisi vnus omnibus præsit, qui gubernet & regat, qui summus pontifex est immortalis dei vicarius.

¶ Periret tandem illa potissima iustitiæ pars, quam Arist. epikeiam vocat, cõmuni bono vniuersi orbis pernecessariã: per quã summus monarcha dirigit iustũ legale, & plerũq; scriptã rigidãq; iustitiã moderatur, dispensat, detrahit, prout rerũ contigentium suppetit diuersitas: & boni communis necessitudo expostulat. Periret demũ alia iustitię non infima pars, quã distributiuã vocãt, quę vnius propric est summi principatus, qua vnicuiq; secundũ eius dignitatem, & merita, certa proportione pręmia elargitur, dignitates, principatus, regna, & imperia pro meritis donat atq; instituit, pro demeritis vero trãsfert de gẽte in gentẽ. Quare & si cætera taceã, huius sacratissimi, & eminẽtissimi status summitas, maiestas, atque fœlicitas, simul & necessitas, ac vtilitas, in eo facile comprehenditur. Nam si, vt aiũt, nulla maior est fœlicitas q̃ multos fecisse fœlices, hũc statũ beatissimum tanto fœliciorẽ dixerim, quanto plures super omnes mortales facilius, & vt ita dixerim fœlicius, fœlicio-

res agere potest.

¶ Patet igitur huius sacratissimi status excellētia, dignitas, & vtilitas, atque necessitas. Patent eius laudes, & praeconia, non modo ex autoritate instituentis, ex dignissima institutione, ex causis dignissimis, sed ex fine optatissimo, ex beatis mysteriis, ex propinquitate ad deum, ex fructu desiderantissimo, ex cunctorum mortalium vtilitate, & foelicitate redundantissima.

¶ Capitulum secundum, de spiritualibus incōmodis, amaritudinibus, ministeriis, aculeis, necnon mentis afflictionibus, periculis, & laboribus summi pontificatus: vbi plurimae summorū pontificum calamitates, & spiritus perturbationes narrantur.

Stupore non paruo audita est illa omnium dignitatū suprema dignitas, & cūctarum potestatū eminētissimus principatus summi, videlicet, pontificatus: visaq; est tāti numinis celsitudo, & auscultata tātę lucis splēdidissima claritas, cuius radiorū iubare, totus orbis lustratur atq; vegetatur. Sed & ante nostrae mētis oculos contēplata est tanti culminis praerogatiua, dignitas, atq; excellentia, & tanti tribunalis suprema autoritas, cognita est illius sacratissimi atque diuinissimi status summa vtilitas atque necessitas. Demum audita sunt breui eius status laudum

præconia, discussæ sunt eiusdem culminis vtilia & commoda, dulcia & prospera. Verũ quia alternæ sunt rerum omnium vices, nec aliquid ita prosperum est, quod grauissimis aculeis nõ tangatur, idcirco iuxta policitum & consuetũ ordinẽ, eiusdem altissimi status adducẽda sunt incommoda, amaritudines, labores, & pericula atque præmenta: vt cernat quisquis, qui in ea sedet, quippe in se experiatur. Cernant rursus & cæteri mortales, qui in illo status culmine
Pro.14.b summam omnium fœlicitatem collocant, verissimum esse quod sapiens ait: quia extrema gaudij luctus occupat, & risus dolori miscebitur. Et propterea verum esse illud eiusdem sapientis, gaudium & fœlicitatem dixi errorẽ. Et fœlicitati improperabat dicens, cur frustra deciperis.

¶ In ea igitur differẽda re, bipartita erit oratio. In prima quidẽ, huius summi põtificis stat⁹ incommoda, & infœlicitates, amaritudines, & pericula, labores, & miserias spirituales, videlicet, & mentales, breui (sed amaro) calamo describemus. Secundo in loco, tẽporales siue corporales miserias eius status, labores, & incommoda, ac interna latẽtia & aperta pericula disseremus. In primis enim illud antiquũ (sed verissimum) sapientium verbum nostris mẽtibus repetendum arbitror, quia quicquid in orbe præeminet atque præcellit, multis internis doloribus suos afficit, ac premit possessores: sed & in-

& infinitis pene mentis aculeis, ac amaritudinibus excruciat, quos demulcet. Ceterum discernenda est (vt puto) dignitas a persona, accidens a subiecto, qualitas ab obiecto: dignitas certe eius est excellétię eius culminis, vti audiuimus quippe de quo sanctorum patrum habent traditiones, quia nemo sanę mentis dubitat sanctum esse, quem apex tantę dignitatis attollit, in quo si desunt bona acquisita per meritum, sufficiunt q̄ a petro loci videlicet precessore testantur. Adde, quia eaipsa dignitas teste symmacho papa, aut claros ad hęc fastigia erigit, aut qui eriguntur, illustrat. Persona vero cui tanta dignitas hęret, vtinam sic sanctitatem vitę ex ea dignitate contingeret, sicut ex loci prerogatiua nomen sanctimonię recipit. Sed prohdolor altitudo dignitatis, virtutis, personę innocentiam non inducit. Quod si illud eiusdem symmachi quis obiecerit, quia Petrus apostolus perennem meritorum dotem cum hęreditate innocentię transmisit ad posteros. Id (nisi fallor) de eis summis pontificibus plane intelligit, quos par sanctimonię splendor illuminat. Transmisit igitur Petrus sanctitatem status, non vitę: transmisit sanctimoniam cathedræ, non personæ: vt hæredes essent futuri pontifices suæ bonitatis, atque causam occasionemque bene recteque viuendi sanctæ præsidendi reciperent, & sanctitas loci, meritaq; præcessoris alium hominē facerēt, q̄ natura genuisset. Plerunq; enim teste Isidoro,

dum mutatur status, mutatur mentis affectus. Accedit, quia sicut excellentiam & dignitatem, ita dignitatis sequelas videlicet, erũnas & labores Petrus transmisit ad posteros. Quas dum inperturbata mente considero, nescio Romanos pontifices tanta miseriarum, laborum, dolorumque immensitate respersos fœlices, num potius infœlices aut miseros dixerim. Inseparabilis enim & affixus atque annexus est huic culmini cunctarum mentis afflictionũ & perturbationum aceruus grauissimus. Idque ipse Hieronymus non negauit inquiẽs, quia nõ est facile in loco Petri & Pauli tenere cathedram. Et Augustinus. Sicut nihil in hoc seculo excellẽtius, ita nihil in hac vita laboriosius, nilq; difficilius ac periculosius pontificatus officio, si eo modo non militetur, quo imperator Christus iubet. Quod an verũ sit, vnusquisque in ea sede locatus non modo experitur, sed patitur: qui plus miseriarum, mentisque amaritudinum in se conspicit, quam legat in codicibus. Quod si tam graues huius dignitatis aculeos nõ sentit, omnium eum miserrimum dixerim. Nam, vt aiunt, propriam non nosse miseriã, summa miseria est.

¶ Quis enim oro lætus, quis fœlix in tãtis miseriis esse potest, quis securus inter mille pericula non semel sed iugiter iactatus? Quis rursus fœlix appellari audebit, in quẽ vnum omnium mortalium, etiam vilissimorũ hominum

ora,

ora, linguas mordaces, cumulatissime & impune armantur, quæ vtrunque suum hominē vehementissime conturbant.

¶ Quis oro Gregorium magnum vnum inter summos pontifices post Petrum clariorem, sanctiorem, aut fœliciorem negabit? his tamē grauissimis mentis tēpestatibus, & diuersis aduersitatibus, siue infœlicitatibus, vrgebatur. Nā curarum farcina, demum æmulorum detractionibus perturbatus, in seque pene distractus, vt canones eius habent, in seipsum indignatus dicebat. Infœlix ego in ecclesia ista quid facio vbi me episcopi despiciunt & detrahunt, omni potenti deo gratias ago.

¶ Quid igitur est quod fœlicior post Petrum pontifex se infœlicem appellat? Aut quis in pōtificatu fœlix erit, qui Gregorium non habet in fœlicitate consortem? Aut cum quo rursus aliquis fœlix sit, qui cū Gregorio noscitur esse infœlix. Equidem tanta miseriarum, & perturbationum molle hic beatus summus pontifex refertus fuit, tot mētis, perturbatiōibus, & cruciatibus constrictus, vt (quemadmodum de seipso in registro ait) tedio rerum victus nullum maius supplicium, quam illam summam fœlicitatem putabat. Dicebat rursus: spinosam fore cathedram Romani pontificis, fastigiūque illud summum acutissimis vsquequaque consertum aculeis: adeo, vt corona & purpuratum frigiū non tā aurea q̄ ignea cēseatur. Idq; & Adrian⁹

papa non negabat. Referebat enim sæpe (teste Policrato) quia non iocundis, lætisq; gradibus ascēdisset, sed in incude & malleo dilatasset eū dominus, quem precabatur, vt dexteram appo neret, quo insupportabile onus, tanquam infœlicem, vt ita dixerim, fœlcitatem ferre posset.

¶ Rursus (iuxta quendam sapientem) quia duplex se offert mortalibus via qua gradiendum est, altera ad laborem, altera ad miseriam ducit: eligat igitur quā sibi vult summus pōtifex, aut eñ sese miserū, aut ex libero seruū agnoscat necesse est: quo fit, vt apud semetipsū, quietē, animiq; tranquillitatē optans, & requiē nō inueniens, descendisse, non ascendisse recte arbitrabitur. Nā curis multiplicibus implicatus, ascensiones suas, afflictiones potius, & spiritus molestias extimabit: quia teste Grego. quanto quis altior erigitur, tāto curis grauioribus oneratur, eisq; populis mēte, & cogitatione supponitur, quibus præponitur dignitate. Quo fit vt quantocūque ingenio polleat, in tāto curarum tumultu, & aduersantiū sibi rerum assiduo cōflictu, quo se ferat, ignoret. Quippe ad spiritualia reddatur imbecillior, qui sibi in terrenis videtur diligentior: quia, vt aiunt, facile cœlestia amittuntur, cum terrena diliguntur.

¶ Rursus, qui in eo fastigio sedet, dum securitatē vitæ æternæ captat, ad interitū, ad periculum currit. Quid ergo fœlicitatis habet, cui nihil est securitatis? Quis eñ securū summū pontificem

tificem

tificē arbitrabitur, qui de portu sciens fugit ad naufragiū? Si enim in parua aqua cū tēpestate periculose nauigatur, quanto periculosior erit nauigatio in mari magno & spacioso? vbi reptilia quorum non est numerus, quorum quædam blandiendo (sirenarū more) miseros decipiūt, quos dum eleuant, deiiciunt in profundum maris. Quædam reptilium genera vt glutiant, appropinquant quæ sua sunt quęrunt, non quæ salutis nauigantium. Quędā denique minus lædunt, dum aperte insidiantur. Quædam (more beluarum) sub amicitiæ colore naui appropinquant, vt illam dorso subuertant, quam rectis mēbris inuadere non valuissent. Et (vt paucis agam) quid esse potest in tanta tempestate securum? Nam, teste Gregorio, quid est aliud potestas culminis, nisi tempestas mentis? Distrahit certe tantæ dignitatis cura, tāta rerum sollicitudo, quę menti pontificis (etiam si ferrea marmoreaque sit) confusionem ingerit, & suiipsius ignorationem. Nam, iuxta Gregoriū, sæpe suscepta cura regiminis p diuersa & aduersa in seipsa colliditur, & imperfect? q̄sq; īuenitur ad singula, dū cōfusa mēte diuiditur ad multa.

¶ Demū in his q̄ diximꝰ, si illud infœlicitatis, & piculi genꝰ addideris, nihil est cur summi pōtificis fœlicitatē, īfœliciorē & miseriorē cūctis mortaliū miseriis nō cōtēdas. Obstat enī suæ supmę excellētię, suæ momētaneæ fœlicitati, in

teriori

teriorís sui hominis ignis inextinguibilis conscientiæ remorsus, assiduus vermis, qui nõ cõsumit nec consumitur, sed cruciat, quæ omnia tãto præmunt grauius, quanto quæ suo congruūt aut non egisse, aut neglexisse damnabiliter non ignorat. Denique si illum periculo proximum dicimus, qui paucarum animarum curam susce pit, quo pacto lætus, quo securus erit, qui omnium curas in se vnũ trãstulit, fortes certe illos humeros dixerim, nisi leuem putant sarcinam. Quos pulchre Bernar. tangit inquiens, grauiori & periculosiori debito tenentur astricti, qui multis animabus rationem sunt reddituri: quia (iuxta prophetã) de manu pastoris peccata populi requiruntur. Idipsum periculum summi pontificatus magnus Gregori. plangebat, atque in ipsa sua assumptione grauissime deplorabat,
Psa. 39. c. vt ex ei⁹ registro colligitur. Ait enim: Cor meũ dereliquit me. nolite vocare me noemi, filios enĩ perdidi, id est opera per terrenas curas. Prius eram super altitudines terræ, sed post curarum fluctibus & tẽpestatibus sum depressus. Et subiicit. Quis ad hoc sufficit onus. Simia vocari leo potest, sed nunquam fieri, quasi dixerit. Vocari in ecclesia possum summus pontifex, sed opere fieri non valeo talis, nisi quæ tali dignitati congruunt digne peragam.

¶ Hæc paucula inter nimia de summi pontificis spiritualibus miseriis, laboribus, curis, & mẽtis amaritudinibus a me breui disserta sũt. Ade,

de, quæ infra tangentur, cum de episcoporum & aliorum ecclesiæ ministrorum aculeis, laboribus, & periculis sermo erit.

¶ Capitulum tertium de plurimis temporalibus, & corporalibus incommodis, amaritudinibus, & miseriis, & calamitatibus Romanorum pontificum: & de illorum proprius, & ei coniunctis laboribus, & periculis, anxietatibus & inseparabilibus ærūnis.

QVi aures audiendi habet nõ sine magno mœrore audiuit eas spirituales miserias, & mentis afflictiones paucnlas quidem ex multis, sed veras atque pergraues, easque spiritus amaritudines, incommoditates ac labores, sed & pericula quæ summum pontificem comitantur. Superest, iuxta pollicitum ordinem, vt cætera incommoda, aduersa, & pericula temporalia, quę eosdem summos pontifices dum in hoc laborioso vitæ præsentis certamine militant, temporaliter siue corporaliter premunt, breuissime audiamus. In qua re magna nobis se offert ad dicendum copia, si esset qui tam grandi negocio parem dicẽdi vim accommodaret. Demum igitur atque pro constanti fateamur, quod perquã difficile contingit, & fingamus alicuius summi pontificis tantam aliquando fuisse, aut esse posse gloriam, tantam virtutem, moderationem,

atque industriam, vt ei cuncta succedant prospera, demum honoratus plurimum sit, & in omni orbis plaga laudatus, & adoratus, cui omne genu (vt debitum est) flectatur, obstant, tamen his exterioribus fœlicitatibus plurima, quæ potius cruciant, quam satiant; nec tantum delectent quam premant. primo quidē obstant domesticæ curæ, obstat rursus iniquissima auiditas, & (vt ita dixerim) rabidissima rabies propinquos exaltandi, atq; carne & sanguine reuelantibus, familiam, genus stirpem perpetuandi. Volunt enim nonnulli summi pontifices, vt a se iam nō vna, sed plurimæ insignes familiæ & nominatissimæ domus incipiant, illustres principatus nascātur, quorū desiderio nō deerūt priscorū exempla pontificum, & longe minus qui huiusmodi proposito faueāt. Nam docti pariter & indocti idipsum suadebunt, alij fabulas, alij scripturas allegabunt: autoritates retorquebunt prurientes pontificis auribus, ecce iniquiēt, nemo carnem suam odio habuit. Christus quo
Ioān.13.a que (cuius actiones summus pontifex illius vicarius imitari debet) cum dilexisset suos, vsque in finem dilexit eos, qui sibi coniunctos exaltauit, sed ad crucem dixerim. Multi multa dicēt, vt placeant, quia idipsum placere pontifici non ignorant. Plurima suadebunt. vt decipiant: fateor tamen, facile est decipere volentem. Sed plerunque decipiuntur in adinuentionibus suis, & inde punire eos diuina prouidētia ordinat,

vnde

vnde peccatum insurgit. Nonnunquam enim ingrati sunt nepotes & contribules, ingrati propinqui, vt a rege libyæ sumere exemplum libet, cui nepos aduersus fuit, & propinqui vitæ insidiatores, ac fratrum interfectores. Demum si grati erunt hæredes quidẽ pecuniæ erunt, sed dehæredes virtutis. Adde, quia si virtuti dediti si studiosi fuerint, atque merito diligendi, hi pro eorum virtute plerunque æmulos habent, tota contra eos armatur indignorum turba. Id tamen raro conspicimus, quinimo sæpius qualificatum sanguine præferunt qualificato sapiẽtia & virtute, putantes ex charitatis ordine excusatos, quam a se & suis incipere aiunt. quo fit, vt dum summus pontifex eum ipsum charitatis ordinem seruare se simulat in eum committat. Cum itaque ordinata charitas id primum exigat, vt coniunctos sanguine sapientiæ & virtuti prędìtos diligamus, eosque spiritualibus honoribus cæteris preferamus, quibus non similibus, nõ beneficia, non promotiones, sed patrimonium si egent, relinquamus naturæque, non carni subueniamus. Econtra, plerunque fit. Exaltant enim indignos, prætereũt dignos. Sed nõ diu transit multa tam improba personarum acceptio: aut enim, taliter exaltati, ditatiq; illa omnia breui consumunt tempore, quę alibi longo cruciatu pontifices luituri sunt: aut repentina morte eripiũtur, eosque in momẽto perdũt, quos longo studio, maximisq; impendiis, & ãg

periculis in altum prouexerunt? & quos exalta runt in vita seruare a morte non valent. Quippe quos heri & nudiustertius ad magna læti duxerunt fastigia hodie mœsti ad parua ducunt sepulchra. Et, vt paucis agamus, conspiciunt assiduas fratrum, nepotũ & carorum prematuras mortes, ne dixerim cædes. Taceo quod summis pontificibus hæres incertus est, successor ingratus, atque non placidus, ne dixerim æmulus.

¶ Quod si ais, quid ne id pontifici officit, qui dum viuit, super cunctos mortales gloriam & imperium obtinet, & omnes viuentes iudicans a nemine iudicatur? quippe qui in eum solum obloquuntur, sacrilegi reputantur. Quibus facile respondemus. Primo enim sublimitatem & potentatum non negamus. Sed illud attendere libet, quia quo sublimius quis sedet, eo grauius descendet. Vix enim ex alto sine periculo aut labore descenditur. Sed, vt quidam sapiens sapiẽter ait, hæc inter prudentes & ignauos interest, quia illorum descensus est, istorum vero præcipitium, atque ruina. Nam (teste Augu.) quanto gradus altior, tãto casus grauior. Et rursus, quo plus cæteris quisque potest, eo magis scit sibi esse metuendum. Quod rursus dum romanũ pontificem super mortales, gloriam honoris & laudis nomen obtinere videmus, neminemque in eo nec verbo prorumpere, in quem sinistri aliquid cogitare nephas punibile iudicatur, fatendum est, quia nõ deerunt qui laudent, & in cælum

lum

lum vsque eius nomen & gestorum suorũ facta extollant, colant, venerentur, & adorent. Et, vt quidam ex modernis dicebat, nec deerunt qui obsideant, & circunstent summo põtifici, qui demum absistant, ne dixerim resistãt. Sed nec deerunt qui serico terram sternant, cœlos apponãt mobiles, vt sub vmbra gloriosus pertrãseat. Sed versa vice non deerunt qui inter ea omnia obsequiorũ genera, in eũ vnũ oculos figant, de eo iudicent, obloquantur, actus arguãt, quos corã extollũt, verba distorqueant, quę pauloante in pręsentia tum plena sapientia, ac sensum cõsummatum dixerunt. Nec deerũt, qui famã in theatro lacerent, quã in palatio laudant, vitam seorsum carpant, quam coram illo commendant. Et quicquid mali, quicquid aduersi accidat, sibi vni vulgus attribuet. Si pacem, si concordiam, summi pontificis opera populi suscipiunt, non deerunt qui id negẽt: alias enim, vt inquiũt, futurũ erat. Si quid vero belli, si quid discordiarũ, etiã sine pontificis culpa acciderit, ipse vnus & causa, & fomentum erit.

¶ Rursus, si vis eisdẽ Romanis põtificibus cũcta eis votiua, & prospera succedãt, aliqua tamen, imo plurima eis ipsis omnia habentibus deerunt. Deest primo naturalis videlicet, libertas, qua se ex libero seruum constituit: quia merito liber esse nequit, qui seruus esse maluit. Quo enim pacto dũ cathenis quis vinctus est, liber esse potest? aut quomodo piscis liber inter hamos

erit? Aliud denique Romano pontifici deest, etiam cuncta possidēti, forte, inepte dixi. Quid enim omnia habenti deesse potest? Certe qui dicat ei verum, a minimo itaque vsque ad magnū omnes adulationi student, artificiose ei loquuntur, vt decipiant: in dolo suadent, vt vincāt: fraudulēter supplicant, vt optata pertingāt. Et, quia adulationem sine dolo esse nemo dubitat, dolose sese blanditores confœderant, ne alter alteri cōtradicat: & veluti oratoris finis est psuadere, verbo medici pharmacia curare, sic adulatoris finis est persuadere verbo doloso. Nā fistula dulce canit, dū auceps decipit aues Et, iuxta Hiero. nec venena dantur, nisi melle circumlinita. Hi pares faciunt deo pontifices, diuinos profitentur, sed, nisi fallor, in eo se pontifices plurimum diuinitatis habere comprobarentur, si tales rapi facerent ad tormenta, & in eo se dei cultores agnoscerent, si tales deceptores grauissime punirent.

¶ Capitulum quartum, de alia infelicitate, & calamitate, Romanorum pontificum, videlicet, quia diu non viuant in pontificatu, & de causis, & rationibus huius breuitatis vitæ in eisdem summis pōtificibus, potiusquam in aliis monarchis, & principatibus.

F Oelices & perbeatos sese summi pontifices arbitrarentur, si his tantum calamitatibus, miseriis, & amaritudinibus

maritudinibus, quas pauloante narrauimus, nõ præmerentur. Sed vltra cæteras, ea vna omniũ grauissima nusquam a mente decidit, quinimo continue affligit, vrget, & cruciat, cuius comparatione reliqua omnia incommoda, labores, & pericula, leuia quidem & tolerabilia, sed & dulcia ab eo reputantur. Cum enim scriptum sit: quia pellem pro pelle dabit homo, & cuncta dabit pro vita sua, eo fit vt breuis vita, & prætmatura mors, sicut vltimum est omnium terribilium, sic cunctis periculis, & laboribus grauior atque molestior existit. Cunctas enim calamitates, & captiuitatis miserias, populus Israeliticus pati voluit, vt solum viueret. Dicebat enim melius vt captiui viuentes seruiamus Nabuchodonosor regi. Est ergo summorum pontificum, vt aiunt, illa summa infœlicitas, & tanto statui coniuncta infœlicissima calamitas, quoniam & si cunctis affluant bonis, nunquam vt aiunt, diutius in pontificatu viuant, vt de eorũ quolibet scriptura dicere videatur, quia ante ruinam exaltabitur cor. Et iterum, exaltatus cito consummatus, & in breui expleuit tempora multa, supple, quibus alias viuere debuerat. Et iterum: in eoipso qui primatũ super omnes mortales tenet, illud recte impleatur, quia o͞is potẽtatus vita breuis. Rapiũtur qdẽ summi prę- Ecc.10.b. sules, & citissime post assumptionẽ moriũtur: adeo, vt post eorũ prędecessorẽ Petrũ apostolũ, q per q̃nq; circiter annorũ lustra ecclesię pręfuit

nullus post eum successor hoc spatium pontificatus æquauit. Quinimo si moderna libet tempora contemplari, vix ad Romanum sedis culmen euehitur, qui paucorum metas transcẽdat annorum. Quę siquidem breuis vitæ necessitas cum dignitate annexa videatur, merito apud homines natura ipsa viuere cupidos, præcipue sedentes in ea cathedra omnium mortalium infœliciores, & calamitosiores reputandi sunt.

¶ Verum quia hæc non recens est querela, sed antiqua concertatio, & apud maiores nostros tam monstruosa, & prodigalis calamitas non solum in stuporem adducta est, sed eius ratio, & causa sæpe quęsita, nec tamen arbitratu meo satis inuestigata reperitur, decreui succincto sermone differere, num ea res ita sit: demum an sufficiens ratio, siue causa breuitatis vitæ Romanorum pontificum potius quam aliorũ præsidentium assignari valeat.

¶ Inter scribentes igitur reperimus Petrũ Damiani, in scripturis diuinis eruditũ, ac virũ eloquentissimum, vt eius quędam habet epistola, interrogatũ fore ab Honorio summo pręsule, qd causæ tantæ esset infœlicitatis. Is igitur causas, & rationes inuestigare conatus, idcirco arbitratur diuinam prouidentiam ita disponere, vt humano generi metum mortis incutiat, & quã despicienda sit temporalis vitę gloria, in ipso glorię principatu euidenter ostendat, quatenus

dum præcipuus,& supremus omnium hominũ tam angusti tẽporis cõpendio moriatur, treme factus quisque ad prestolãdi sui obitus custodiã prouocetur. Et arbor humani generis, dũ cacumen & verticẽ suũ tam facile corruisse considerat, flatu concussa formidinis, in suis vndique ramusculis contremiscat.

¶ Sed quispiã fortassis obiiciet, cur & regibus, Cęsaribusq; hęc eadẽ viuẽdi breuitas nõ occurrat? Nã & Octouianus Augustus, quo imperante saluator mũdi de virgine nasci, & Dauid rex, de cuius stirpe dignatus est propagari, alter quinquaginta sex, alter quadraginta annorum circulis regali fastigio floruerũt. Et post Christi aduentũ Iustinianus quinquaginta fere annis imperauit. post quos & alij videlicet, vtriusq; regni principes, & si minusculo, non tamen ad instar Romanorum pontificũ breuissimo regnauerũt tẽpore. Ad quod facile Petrus damiani respondet, quia cũ vnus omni mundo papa pręsideat, reges autẽ plurimos in orbe terrarum sua cuiusque regni meta cõcludat, & quilibet imperator ad papę vestigia corruit, qui rex regũ, & princeps imperantiũ, ac cũctos in carne viuẽtes, honore, & dignitate pręcellit. Quo fit vt quolibet rege defuncto, solum regnũ eius destituatur administratione. Cum vero sedis apostolicę põtifex moritur, vniuersus, veluti communi patre, mundus orbatur. Quid enim Africa de regibus Asię, aut quid Aethiopia de Hispanię principi-

bus sentit? Nã siue moriantur, siue viuant, quia procul a se remota sunt, vtrunq; indifferenter ignorant. Est & aliud, cur mors cuiuslibet regis non magnopere sit terrori, quoniam seculares principes (qui turbis popularibus præsunt) sæpe gladiis premũtur. Nam vt de multis paucos adhibeam, Caius, Claudius, Nero, Galba, Otto, Vitellius, omnes isti imperatores per cõtinuam sunt seriem vnus post alterũ principati, & (excepto Claudio) cuncti sunt vel suis, vel hostium gladiis interempti. Postmodum quoq; (sicut Romana tradidit histo.) Antonius, Alexander magnus, Gordianus, Decius, Gallus, Volusianus, omnes hi seriatim sibimet per continuum ordinem succedentes, gladio trucidante prostrati sunt. Seculares ergo prĩcipes, quia diuersæ mortis casibus exponuntur, cor audientium eorum exitu non terretur. Papæ vero vita, quia sola naturalis obitus lege concluditur, eius ex hac vita transitus sine graui formidine non auditur. Porro quia terreni principes regni sui quisque, vt dictum est, limitibus includuntur, causa non est, cur per alienas mũdi ꝓuincias eorum obitus diffundatur. Papa vero (quia solus omniũ ecclesiarũ vniuersalis prelatus) cum luce priuatur, mors eius perampla terrarum rerum diffunditur. Et sicut sol, quia sol⁹ lucet, si ecclipsim forte sustineat, præsto necesse est, vt tenebras totus vbique mundus incurrat, sic papa cum ex hac vita recedit, ilico, quia

vnus

vnus in mundo est, longinqua regnorum spatia mortis eius fama per currit. Et consequens est, vt quos tam sublimis singularisque personæ casus obturpat, prope quoque vocationis exitum tremefactis visceribus expauescat.

¶ Vbi notandum, quam velit omnipotens deus Rom. pontificis vitam hominibus in ædificatione prodesse, cuius etiam mortem decreuit saluti gentium ministrare, quanto studio debet lucris animarum dum audiuit intendere, cuius mors prouidetur ad creatorem suum animas hominum reuocare, vt dum se patrem orbis esse considerat, ab impetranda tot filiis hæreditate desidia non torpescat.

¶ Hæc est illius sapiētis sententia, quæ & aliis persuasiuis causis, & rationibus iuuari potest. Primo quidem, quia cum diuina prouidentia nihil in orbe agat cuius legitima causa nō præcedat, pie arbitrandū est, ꝙ nō nisi ex iustis causis in diuina mente reconditis, vitam summorū pontificū abbreuiat. Et inter cæteras, vt christū imitentur in vitæ periodo, quē imitari debēt in viuēdi modo. Et vicarius patronū sequatur, qui intēpestiue & in dimidio annorū suorū ab hac luce subtractus est. Ipse enī dixit, qui mihi ministrat, me sequatur. Rursus immortalis deus iudex rect⁹ vitā donat, & adimit, secundū suā, nobis incognitam, iustissimam distributionem, sed & cum æquissimus arbiter existat, ita suis ministris & fidelibus vitam distribuit, vt nec Ioā. 12. d.

alter ex recepto beneficio supbiat, nec alii eius fœlicitati inuideant, Obliquaretur siquidē eadem diuina & æquissima distributio, si cuncta fœlicia & psperа, quæ simul singulis denegat, vni concederet. Ea igitur diuina prouidentia omnia in mensura & pondere æquās, papæ vicario suo summum omniū fœlicitatum culmē donauit, sed ne tāta fœlicitate intumescat, lōgā adimit vitam. Cæteris vero mortalibus quod illi vni negauit recte indulget, vt ille habeat, quo istos excedat, & illi obtineant, de quo ille inuideat. Accedit quoniam cum omnium mortalium studia ad viuendum tendant, ordinat iustissimus deus, vt tam vehemens studium viuendi mors præueniat, in eo præsertim qui cæteris potius quam sibi viuere optandus esset. Quare in eo tanto scelerius vitam eripit, quanto studiosius illam cupit, atque custodit: quia iuxta Grego. quanto mens humana se per desideria dilatat, tanto ad receptionem effectuum angustat. Et iterum, hæc humana vita per momenta deficit, & cum plus viuendi desiderium crescit, ipsa viuendi anxietas desiderio terminatur. Quo fit, vt ipsi Romani pōtifices omnia hebentes facile agnoscant, quod decipiūtur in cogitationibus suis, dum sibi longam vitā promittunt. Et qui non ignorant, quia non est hominis vita eius, discant ea desiderare quę prosint. Et dum per potentiam stare se putant, quā facile cadant aduertāt. Demum negat rectissimus

mus deus vicario suo,quę optat ad eius soliu^s vtilitatem, cui donat quæ sunt ad eius veriorē salutem.Nam iuxta Grego.multa incommoda incurrunt sæpe homines diu viuendo. Ex his itaque causis putarunt nonnulli sapiētes,& curiosi viri,Romanos pontifices non diu in pontificatu viuere.An autem rationes ipse vrgeāt, statim subiiciemus.

¶Capitulum.v.de verissimis causis breuitatis vitæ summorum pontificum: & an sit verum vniformiter,quod parum in papatu viuant: & an in hoc Ro. pontifices differāt a cæteris mortalibus.

Assignatæ sunt causæ & rationes breuitatis vitæ summorū pontificum, prout quibusdam sapiētibus placuit, quæ etsi veræ & exemplares,ac rationi satis consonæ videantur,pro eo maxime quod timorem mortis,ac cōtemptum culminis dignitatum persuadere videantur,& ob eam rem aures demulceant, quia tamen in mente diuina reconditæ sunt, cuius iudicia(vt abyssus multa) nobis incognita sunt,rursus nō authoritatibus sacrarum scripturarum,sed potius persuasionibus innituntur. Credimus rationes ipsas non vsq; adeo militare aut sufficere, vt fateri oporteat statui & culmini summi

pontificatus

pontificatus generaliter tributum esse, aut vni formiter inesse, vt tantum apicem ascendentes digni aut non digni, sancti aut reprobi, pro eo solum quod in pontificatus culmine sedet, vita longa, aut alias eis a diuina prouidentia destinata frustrari debent. Ne autem eos imitemur qui dum aliena refellunt, sua non comprobant altius rem ipsam repetẽtes plurimis & nostro iudicio veridicis fundamentis deducemus alienum esse à facti veritate cũctis, videlicet summis põtificibus vniformiter insitum & ꝓpriũ esse, vt parum in pontificatũ viuant. Idq; nedũ alienũ a rei veritate, sed nec recta fide fore credendum arbitramur: quinimo in eaipsa viuendi conditione, aut breui aut longæua, ipsos summos pontifices à cæteris hominibus non differre. Et si forte (vt plurimum) diutius eos in pontificatu viuere non cernamus, id non ex natura, aut infœlicitate stat⁹ siue dignitatis apostolicæ, sed aliũde veluti in cæteris mortalibus cõtingere. Deducemus igitur primo luce clarius aliunde Romanos pontifices: & ex aliis potioribus & notioribus causis, diutius non viuere. In sequenti vero capitulo, breui compendio rationes afferemus, quare summo põtificatui nõ insit vniformiter, vt illum assequentes parũ viuant. Primo igitur putamus facti præsuppositum veritate carere, quinimo si summorũ pontificum animalia, si illorum assumptionum tẽpora, si ætates animo recensemus, vtique reperiemus

riemus eosdem pontifices non modo breuiori sed longiori tempore cæteris fidelibus vixisse. Quippe cum, vt plurimũ, non nisi senes ac maturæ ætatis viri, sed & valitudinarij, ad summum eligantur pontificium, quid mirum si parum in papatu sedeât, qui diu ante illum vixerũt. Nihilominus plurimos in senectute assumptos legimus diu sedisse. Linus enim. xij. annis vixit in papatu. Cletus totidem. Leo quartus licet senex. xv. annis. Fabianus. xviij. Pascalis & Damasus, Virgilius, Innocẽtius, atque Liberius totidẽ. Leo quartus licet longæuus ætate & valitudinarius foret, cum cathedram ascẽdit. xx. tamen annis pręfuit. Alexander. xxj. Beatus vero Syluester. xxiij. annis sedit. Rursus Adrian⁹ xxiiij. vno minus mense pręsedit. Leo vero primus, xxv. fœliciter pręfuit annis, sub quo duo icomenica apud Chalcedoniam fuerunt congregata concilia. Quid igitur sibi vult illorum insulta positio, qui cũctis in cathedra Petri sedentibus vitam adimunt, cum tamen vnius hominis ad omnes proportione habita plus cæteris viuere comprobentur: nisi velimus eos solum qui Petri Cathedram tenent, longiore vita præ cæteris viuere. Aut forte velimus illos tunc naturaliter nasci, tunc viuere incipere, cũ assumuntur. Aut forte conqueramur (exempli gratia) Calixtum secundum post. lxxx. assumptum annum præmaturę raptũ, quia quadriẽnio fere

nio fere tantum præsedit, quibus illud Nico-
Iohã.3.a. demi in euangelio facete, simul & vere dici potest, quomodo enim homo potest renasci, cum sit senex, aut quomodo viuere incipiet is, cui naturaliter viuere desinendum esset? Satis igitur, vt putamus, viuunt summi pontifices, si recte viuunt longæue præsidét, si diu se viuere & pręesse arbitrantur. Sed, nisi fallimur, ideo nonnulli summi pontifices mori præmature arbitrantur, quia citius quam vellent, sed forte tardius q̃ debent, moriuntur. Mira certe res est. Volunt summi pontifices præceptũ a deo esse, vt viuãt: sed nolunt quidam viuere, vt pręceptum est. Recte igitur cum eis agit diuina prouidétia, qui in eorum vitæ cupiditatis pœnam, tanto scelerius rapiuntur, quanto (vt prędiximus) vitã cupiunt atque custodiunt: quia vt inquit Gregorius male viuunt, qui diu victuros se desiderãt. Et Socrates dicebat, viuere non meretur, cui nihil est in mente nisi vt viuat: de quo tangemus infra in capitulo septimo. Si igitur recte, si vere atque catholice in ea re loquendum est, indubie fatendum erit breuitatem aut longitudinem vitæ pontificis, sicut & cuiusuis alterius ex illius persona aut propria natura pendere, non quidem ex statu, sed ex reatu, non ex pontificatu, sed ex actu, nec ex dignitate, sed vitę qualitate, nec ex culminis excellentia, sed quietis animi indigentia.

¶ Et, vt paucis agamus, tres arbitramur potissima

ſimas atque vrgentiſſimas breuitatis vitæ quorundam pontificum cauſas rationeſq; cōmunes omnibus non plus ſummorum pontificum quam infimorum hominum. Quarum prima eſt natura diſconueniens, ſecūda culpa puniēs, tertia curarum turba vitā minuens.

¶ Prima ſiquidem cauſa naturalis diſconuenientia. Cum enim ſummus pontifex, veluti cæteri homines, ex quatuor ſit elementis compactus, natura in eis vim ſuam, æquo exercet vibramine, niſi forte ſummi pontifices contendāt a natura ipſa exemptos, idque ipſi ſummopere optarent, vt corporis doloris, & cruciatus vitarent. Conſtat autem longioris & breuioris vitæ cauſam naturalem fore. Nam (Auguſtino teſte) & ſi in manu dei ſit omnis vita & mors, ipſe tamen naturę plaſmator ſic cuncta gubernat & regit, vt naturam motus ſuos naturales exercere ſinat. Cauſa igitur naturalis, longioris aut breuioris vitę hominis, ſecundum quorundam philoſophorum ſententiam, ſpiritus, ſiue aer eſt, eo quod illum videamus inſtrumentum eſſe virtutis operatiuum, & vitæ inductiuum: quare ſecundum ſpiritus proportionem, ſic proportionatur & vita: quandoquidem paucus exiſtit, tūc debilitare vitam abbreuiet, ſicut in melancholicis: quādo vero multus, eo caſu ex ſufflando, calorem extinguit, veluti ventum videmus extinguere lampadem. Cum autem groſſus erit, vtique virtutum vitalium operationes

impedit, sicut & quando nimis exilis, tunc enim de facili spirat, quo fit vt mortem abbreuiet, & inducat.

¶ Aristotelis vero & aliorum philosophantiũ schola indubitata conclusio est, calidum & homidum, principia & causas fore lõgioris & breuioris vitæ hominum. quanto enim tempore calidum in humido non consumpto, aut non deprauato, valet subsistere, & quanto tempere humidum reduci potest, atque a calido conuerti, tanto tempore indubitantur vita cuiusuis mortalis durat. Quæ siquidem mensura circa tria potissime attenditur, videlicet, circa quantitatẽ, item qualitatem ipsius calidi & humidi, tertio secundum qualitatem membrorum atque vasorum in quibus operatur, prout latius in libro de morte & vita philosohus tradit. Quãdo igitur in humano corpore adest illa disconueniẽtia, aut cõtingit caliditatis & siccicatis excessus ipso humido radicali aut consumpto, aut deprauato, necesse est, vt vita hominis abbreuietur. Contingit autem variis ex causis excessus ipse, siue humoris deprauatio, secundum naturaliũ & medicorum traditiones. Id tamen facilius in principibus cõspicimus, qui putát se ita esse dominos stomachorum & ventrum suorum, sicut & omnium subditorum.

¶ Quotidie siquidem præciosis, atque splendidis, sapidisque cibis, variisque modis præparatis, passim vescũtur, vinorumque varietate potãtur. Et quia maiore quantitate sumitur, quod

aui-

uidius & sapidi⁹ deuoratur, necesse est ex multorum diuersorum ciborũ varietate grauetur stomachus. Quo fit, vt addendo edendi appetitus amittatur, generenturque ventositates, inflationes in ventre, tremores in membris, ac febres, & tãdem præmatura mors accidat. Hinc Aristoteles de secretis secretorum ad Alexandrum: nihil est, inquit, quod magis vitam prologet, quam cauere a supefluitate cihorum. Nec est quod magis abbreuiet, quam cõmestionem, cõmestioni superaddere Hypocrates etiã adeo dietas seruabat, vt debilitatem corporis ex industria sustineret, mallens debilis viuere, quam robustus & pinguis mori. Dicebat enim quia mallebat comedere, vt viueret, quam viuere vt comederet. Addens, quia alimenta hominibus natura dedit, propter durabilitatem, non durabilitatem propter cibum. Hinc sapiens Salomõ ait: æqua vita hominibus in sobrietate, & qui abstinens est, adiiciet & vitam. Ecc.31.d. Falsę igitur culpa personæ, dignitati attribuitur indignę summi pontificatus dignitas, propter ventris ingluuiem diffamatur. Sed rectus est deus, & rectum iudicium suum: pœna certe tenet auctores suos: quia scriptum est: anima, id est, vita, quę peccauerit, ipsa marietur. & cõsonum rationi est, vt qui peccat in vitam propriam, in ea puniatur. Psa. 118. Ridiculũ ergo videtur asserere, mortales & naturales homines, determinatũ quendam statum, aut dignitatis culmen assequentes

a legibus naturæ exemptos fore: & præsertim s̃s̃mi dei vicariũ hominem purum, & naturæ subditum, qui quãto deo proximior existit tanto legibus naturæ (vt legibus patroni sui,) astringitur. Natura enim lex dei est, qua eius vicarius ligatur.

¶ Secundam & principalem causam breuitatis vitæ summorum pontificum, sicut & cæterorũ hominum, culpam peruenientem diximus. Nihil enim magis vitam hominum abbreuiat, q̃ peccatum: idque plurimis diuinis testimoniis cõprobatur, quod in eisdẽ Romanis pontificibus facile reperiri libet. Nã ad quẽdam ex summis & veteribus sacerdotibus, qui typum pro eo tempore summorum pontificum gerebat, deum per prophetã dixisse legimus: præcepta mea, cor tuum custodiant, longitudinem enim dierum, & annos vitæ, & pacem apponent tibi. Demum in expresso alibi, summo pontifici longa a deo vita promissa est. Sqiuidem alius propheta, summum sacerdotem designans, super aspidem, inquit, & basilicum ambulabis, & conculcabis leonem, & draconem, & statim subiicit, eripiam eum & glorificabo eum, ac longitudine die adimplebo eum. Nec ab re quidem, cum enim scriptum sit, quia opus iustitiæ vita est, merito sancti, iustique pontifices longa perfruuntur vita. Vnde alibi scribitur, si in lege mea ambulaueris, longos faciam diẽs tuos. Et
Amo. 5. a iterum, quærite deum & viuetis. Iniusti vero

&

& reprobi e vestigio vita priuantur, quia ad omnes illa vox dicta est: viri iniqui non dimidiabunt dies suos. Et rursum, iniusti mox sicut honorificati fuerint: & exaltati deficient. Et alibi, vidi impium exaltatum & eleuatũ sicut cedrũ, & transiui & ecce non erat. Quæ siquidem autoritas proprie summum pontificem signat, cũ dicit exaltatum sicut cedrum, quę cunctas plantas eminentia & altitudine vincit. Talibus certe comminatur propheta dicens. Fiãt dies eius pauci, & episcopatum eius accipiat alter. Vnde vita hominis, pulchre Aug. inquit, media est inter vitam peccantium hominum, & innocentiũ & angelorũ. Si viuit homo secundum carnem peccatoribus comparatur, qui non dimidiabũt dies suos. Si viuit secundũ spiritum, per diuturnã vitã angelis cõparatur. Sed dicet quispiã plerũq; reprobi & iniusti diutius, boni vero parci viuunt, Quod & fateor, & antiqua querela est a prophetis & sanctis viris, deo soli reseruata: quãtum tamen ipsa diuina prouidentia sanctis suis intelligere, nosseque permisit, illud vtrisq; conuenit. Illis, ne amplius peccent, istis, quia id sibi expedit. Non enim eis mors ipsa pœna est, sed remediũ, vt molestiæ & mundi miserię quę eos premunt, & alias vinci non poterant, vitæ suæ breuitate vincãtur secundum Ambrosium. Vnde Seneca. quæ videtur intempestiua mors, iustis est completa vita: quia miseriarũ finis est. Quare subdit: rudis satis videtur tyrannus, cum Psa. 36. d.

potius a pœna liberat, quem punire se credit. Rapiuntur igitur boni pontifices, vt requiescāt a laboribus suis: & ne malitia mutet intellectū illorum. Adde, quia secundum Gregorium papam de se loquentem: quosdam magis delectet pergere, quam manere: magis citius preuenire, quam morari: nedum oblectentur in via, obliuiscantur quod desiderant in patria. Et iterum idem Gregor. aliquando secreto iudicio agitur, vt electorum vita abbreuietur, ne viam pro patria diligamus. Vt igitur paucis agamus, tunc summi pontifices summi erunt, tunc fœlices, tunc vere beati, tunc gloriam, tunc famam dilatant, tunc nomen perpetuant, tunc longos & incolumes videbunt dies, si ecclesiæ, cui præsunt, promouent honorem, si fidem, quam exaltare professi sunt, augere conantur: si religionis dilatant cultum, si mores emendant, si superbos humiliant, si exaltant humiles, si sunt munifici in egenos, si in copiosos frugaliores, si sapientiā, si virtutes, præmio, si vitia ęqua pœnarum lance compensant, si iustitia vsquequaque ambulat ante eos, & imponunt in via prudentiæ cūctos gressus suos, si tyrannidem viriliter reprimant, si ad pacem orbis inuigilant, si ab omnibus extremis æquo spacio discedūt, si cessat in eis prodigalitas, abest omnis auaritia: quia illa ecclesiam vastat, hæc gloriam metiri veritatis non

Pro. 28. c potest, Scriptum est, qui odit auaritiam, longe fient dies eius.

¶ Tertiam

¶ Tertiam causam breuitatis vitæ summorum pontificum, non quidem ipsum pontificatum dixerim, sed vrgentium atque pręmentium turbam curarum, ac assiduam mentis agitationē, quia scriptum est: tristis spiritus exsiccat ossa. Et iterum deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem. Hinc Augustinus, super illo verbo Iacobi quarto (vita nostra vapor est admodum parens) ait: curę & assiduæ cogitationes corpus extenuant, & mentis fatigationes rerum inextricabilesque quæstiones, humores omnium membrorum exsiccant, frequentia hominum morbidant, tristitiæ consumunt, negotiorumque sollicitudo coartat. Hinc & Cassiodorus, nihil est quod vitæ hominis magis officiat, & dies eius abbreuiet, quam tristitia mentis, languor animi, & rerum sollicitudo multarum. Nam sicut, teste sapiente, lætus animus floridam reddit faciem, & sicut iocunditas cordis, vita est consummata hominis, ita anxius & curis fatigatus animus corpus macerat, & vires minuit, humidum consumit, caliditatem auget vna cum siccitate. Ex qua re appetitus perditur, & tandem mors acceleratur, vt pauloante in prima naturali causa deduximus.

¶ Has igitur putamus causas verissimas, has rationes, hęc fundamenta breuitatis vitæ summorum pontificum, non quidem ipsius culminis statum & eminentiam, quæ sancta est, & in nullo peccauit, sed qui ea abutitur.

¶ Capitulum sextum, in quo assignantur causæ, & rationes, quare illorum opinio non sit tenenda, qui putarunt summis pontificibus bonis, & reprobis, vniformiter insitū & proprium esse, vt in pontificatu parum viuant.

CAeterum, vt huic articulo finē demus, ne de illorum simus numero, qui ab aliis maturæ tradita, leuiter refellunt, nec caussas reddunt, breui rationes & motiua adducemus, quibus apertissime probatur opinionem non esse ferendam, nec recta fide tenendam, videlicet, summis pontificibus vniformiter insitum esse, vt parum in pontificatu viuant.

¶ Primo igitur idipsum probant ea quæ supra tetigimus. Secundo quidem, quia facti veritas longe aliter rem demonstrat. Tertio ea vitę breuitas, quatenus nostram tenet notitiam, in nulla alia totius orbis monarchia, imperio, aut principatu ecclesiastico, aut mūdano reperitur. quin imo si veteris legis summos pōtifices, reges siue monarchas recolere libet, nō eos tali lege, talique censura constrictos reperiemus, veluti de Melchisedech, Moyse, Aarō, Heli, Heleazaro, & plurimis qui longo admodum tempore in summo sacerdotio vixerunt, vt præcedenti capitulo tactum est. Quarto, quia, nisi fallimur, qui vitæ breuis necessitatem summis pontificibus imponunt,

ponunt,deum arguunt acceptorem personarũ. Nam omnium hominum, vt scriptum est, vita est in voluntate dei,in quo omnes viuimus, mouemur,& sumus.& ita iudicat magnũ sicut paruum,quia scriptum est,pusillum & magnum ipse fecit,& æqualiter cura est deo de omnibus: quinimo de hominis vita loquens propheta ait non accipit personam principis.Et iterum:non subtrahit personam cuiusq̃ dominus,qui est omniũ dominator.Subtraheret itaq; personam, si prçmaturç vitç eius præsidentẽ,citius q̃ alios vita priuaret,atq; a terra subtraheret. Quinto, nõ est veresimile,sed a veritate alienũ,deũ,cui⁹ est cura de ecclesia sua,de qua per prophetã dixerat,quid potui facere vineç meç,& non feci, velle quouis modo parare occasione schismatibus & periculis,atque eam diffidiis & diuisionibus patenter exponere:quod esset,si lege çterna,& vniformiter ordinasset vicarios eius in terris,præ cæteris hominibus parum victuros. Ex crebris enim huius sedis vacationibus schismata pleraque pericula ecclesiæ imminere, & sçpe accidere perspicuũ est. Absit enim a diuina bonitate , vt hoc fastigium apostolicæ sedis ab eo pro communi ecclesiæ vtilitate, eiusque vnitate institutũ,in eis diffidiũ, periculum,& detrimẽtũ cõuerteret,& ex eo statu necessario schismata prouenriunt,& in quo sedentes necessario breui viuendũ est.Nã,vt ait Hieron.in remediũ schismatis actum est, vt vnus omnibus præsit.

Et ob eam rem, sanctorum virorum traditiones, & sacri canones, vacationes huius sedis, & obitus summorum pontificum plurimum formidarunt. Sexto, absit quod ecclesia dei in traditionibus, & consuetudinibus suis quouismodo erret, quę spiritusancto regitur. Ipsa tamen per totum mundum diffusa, sine intermissione pro vita & incolumitate Romani pontificis ad deū assidue orat. Nam vt pulchre cōtinet canon sancti Bonifacij martyris, pro Romani pontificis vita atque perpetuo statu vniuersitas fidelium tanto instantius orat, quanto suam salutem post deum ex illius incolumitate animaduertit propensius pendere: hec sunt verba canonis. Ecce formalia, que omnē dubitationē tollunt, erraret vtiq; ecclesia, & improuide ageret, atq; deo cōtradiceret orādo, pro illius lōga vita & incolumitate, qui ex diuina dispositiōe, quę eū voluit, & pręsciuit parū viuere, & sic necessario breui moriturus est. Septimo, ex ea breui & certa necessitate moriendi, aufertur summo pōtifici magna vtilitas, sed & grāde meritū, quod ex incertitudine tēporis mortis cūctis fidelibus puenit. Nā, vt inquit, Grego. super illo verbo, qua hora non putabis & cætera, tempus mortis ideo dominus voluit nobis esse ignotum, vt semper possit esse suspectum: & dum illud tempus præuidere non possumus, ad mortē sine intermissiōe præparemur. Si ergo papa parū se viuere sciret per consequēs mortē puidere posset: quo fieret, vt

frustraretur

frustraretur tanto bono videlicet timore mortis: quia secundum Greg. tanto plus mors timetur, quanto minus præuideri potest. Præterea cum papa sit in statu omnium perfectissimo, indignum est, vt propter eandem perfectionem alio proximo bono priuetur, videlicet, grandi merito, quod ex lõga vita iustis prouenit. Quãto enim iustis viris magnis prolongatur vita corporalis, tanto fœlicior redditur in effectu præmij salutaris. Nam teste Aug. hæc vallis miseriæ, fit eis vallis vbertatis bonorum spiritualium. Et etiam campus certaminis & pugnæ victoriosæ. Est enim vita nostra secundum Ber. locus lucratiuus. Ea de re Paulus longam vitam optauit simul & procurauit cum submissus in sporta per murum persecutoris insidias declinauit. Denique ipse christus dulcissimæ matri suæ post eius passionem longam vitam promisit & donauit. Sed & iohanni euangelistæ, quem christus plurimum diligebat, & ad apostolatum vocauit, non tamen sine suo & plurimorum profectu ad centesimum vsque annum vno minus vitam prolongauit: quod ergo christus dilectis suis promisit, donauit, & laudauit, idipsum vicario suo negare non debet, pro illius ampliori merito, & ecclesiæ suę vtilitate. Octauo, hæc pontificis mors, quam præmaturam dicunt, aut est in illius pœnam, aut in præmium, aut est proprium cathedræ, non quippe in pœnã, quia nullus sine culpa punitur. Scriptum est enim

absit a te domine, vt perdas iustũ cum impio.
Iustus ergo & rectus pontifex, si parum in põtificatu viueret, puniretur sine culpa, qđ est inconueniẽs. Sed & alia ratione hæc breuitas vitæ, nec in pœnam, nec in premium esse potest, quia ex eo quod necessario futurum est, quia quod quis vitare non valet, non consequitur, nec pœnã nec premiũ secundũ Augu.. Si vero sedi annexũ est, tũc sequatur absurdũ necesse est, vt videlicet aliũde quã ex volũtate propria quis mereatur aut demereatur, cõsequatur pœnam aut premium. Adde, quia Christus Romanam ecclesiam instituit duraturam vsque in finem seculi. Indignum itaq; videtur, vt in sede perpetua sedens breuius viueret, quã in cæteris prophanis & temporalibus cathedris sedẽtissimo cõgruum esset, vt longioris essent vitæ & quod eis a natura prouenit, deus (cuius est vicarius) non auferat. Inconueniens enim videtur, vt præsidens in sanctissima cathedra diminutionẽ vitæ suscipiat a cathedra, quam bene viuendo honorat, & in ea viuens fidelibus ꝓficit. Sed neq; est largitati diuinæ cõsentaneũ, vt abbreuiata sit man⁹ eius in vicario & ministro suo. De quo, vt supra tetigimus, per prophetam promissum est, quia si in præceptis suis ambularet, eriperet eum, & glorificaret eum, & lõgitudine dierum impleret illum. Confirmantur
Ps. 90. d. prædicta: quia si pontificatus esset propriũ parum viuere, papa (dei vicari⁹ & minister) esset
peioris

peioris & durioris conditionis q̃ cæteri homines, & hoc in duobus. Primo, cũ cæteris, imo omnibus hoĩbus a deo dictũ sit, ecce dedi ante faciem tuam vitam & mortẽ, bonũ & malum, si vniformiter breuis esset mora papæ, auferretur ei illud beneficium & istud bonũ, vt sit ante faciem eius vita & mors. Secũdo, cũ deus in dicta authoritate appellet vitã bonum, & mortem malũ, tũc ea sola ratione, quia eius est vicarius & minister, reciperet ab eo odia & mala, cũ potius bona sumere deberet, quia scriptũ est: qui ei ministrat, vita viuet. Et iterum, ministros eius non derelinquet. Absit enim vt deus reddat pro bono malum.

¶ Cap. vij. In quo respondetur motiuis illorũ qui dixerunt, papam parum viuere in papatu, & quo sensu sit intelligenda prædicta opinio, & quomodo cum veritate possit saluari.

POstremo vt de statu Romani põtificis nos absoluamus, quãquam ex supradictis luculenter responsum sit rationibus & motiuis in principio adductis quibus aliqui sapientes & contẽplatiui persuadere potius q̃ pbare visi sunt. Romanis pontificibus vniformiter datum esse vt parum in papatu viuant, nihilominus particularius satisfaciemus prædictis rationibus.

Deinde vt morem prædictis sapientibus geramus, qui positionẽ huiusmodi affirmarunt, deducemus breuissime quo intellectu, quo sensu eadem positio intelligenda sit, videlicet Romanos pontifices nõ diu in papatu viuere. Primo igitur dicimus rationes, persuasiones, & motiua prædictorum scribentium ad vnum tantũ fundamentum referri. Aiunt enim vtile esse fidelibus, Romanorum pontificum breuem habere vitam: pro eo maxime, quia illius breuis periodus, cæteris fidelibus terror est, vt sese ad mortem parent, agantque de commissis pœnitẽtiã. Rursus vt dignitatum culmina facilius contẽnant, quæ omnia vnico verbo soluuntur. Dicimus enim quia hac vtilitate ex tali verisimili timore prouenienti non eget ecclesia, præsertim cum illius expresso dispendio, & vnitatis incõmodo, ac capitis nostri crebra periculosaque subtractione, longe siquidẽ magis terroris atque timoris mortalibus ex multorũ, quã vnius interitu incutitur. Plusq; mœroris & plurimorum florentiũ iuuenum prẹmatura morte cõcipimus, quam ex senis vnius naturali morte, maximis curis & solicitudinibus constipati, ad cõtẽptum vero dignitatum, alia nobis sunt tradita efficaciora documenta. Adde quia illarum natura potius quam possidentium mors ad eorum contẽptum inducere videtur. Cuius illa, teste Boetio, contẽnendi summa ratio est, quia recte separanda est dignitas quam maligni plerũque

runque assequuntur, & quamplurima pericula committātur. Cæteræ vero rationes, persuàsiones verius sunt, quæ cōtrariis & potioribus persuasionibus tolluntur.

¶ Accedamus ad secundum quod policiti sumus, videlicet, discutere, & declarare quo sensu intelligenda sit prædicta conclusio eorum qui dixerunt Romanos pontifices vniformiter parū viuere in papatu. Dicimus igitur quod multipliciter prædicta positio ad verū sensum reduci posset. Pro quorū intelligentia inferimus breuissimas duas conclusiones. Prima est, quod Roma. pontifex recte & pie pręsidēs, licet paucis annis post papatum in mundo fuerit, longo tamen tempore viuit: cuius ratio est, quia totum tempus sui pontificatus sibi lucratus est, fuitque sibi idem tempus viuum. Secunda conclusio est, quod si Romanus pontifex nō recte nec pie in papatu vixerit, licet centum annis in eodem pontificatu fuerit, tamen non diu imo breuissimo tempore censendus est præsidere. Cuius ratio est, quia residuū, imo totū sui pontificatus mortuum est. Vixit ergo mundo longo tempore, sed deo, sed fidelibus, sed sibi breuissimo respectu fructuosæ pręsidentiæ. Est ergo intellegenda positio prædictorum scribentium secundum hanc vltimā cōclusionē, videlicet, quia verissimū est ꝙ Rom. pōtifex non pie nec recte, sed inutiliter pſidēs, quātocūq; tēpore in papatu fuerit, parū tamē in effectu viuit.

Nam primo sibi modicum vixit, cùm totá pe-
ne vitam inutilibus occupationibus perdidit:
parum etiam deo vixit, quo ad spiritualem fru
ctum. Probandus igitur, ac roborandus est hu-
iusmodi articulus. Primo igitur dicimus, quod
Romanus põtifex licet longissimo tempore in
papatu pręfuerit, si tamen plurimis occupatio-
nibus inutilibus, & curis, & sollicitudinibus ter
renis tentus sit, parum viuere dicendus sit. Pro
cuius declaratione præsupponimus, quia secũ-
dum nostrum Senecam non accepimus breuem
vitam, sed fecimus, nec inopes eius sumus, sed
prodigi. Nam veluti amplæ & regiæ opes, si ad
malum dominum venerunt, in momento dissi-
pantur, si vero, licet paucæ, bono custodi tradi-
tæ sunt, vsu crescunt, ita ætas nostra bene dispo
nenti longa est, imo si ea vti scimus, longissi-
ma est. si vero nescimus, breuẽ vitam fecimus.
Papa igitur si inutiliter, & reprehẽsibiliter in pa
patu viuit, parum viuit. Nam vt aiunt iuristę, ni
Iob.21.a hil & inutile æquiparãtur, & præsidere nõ dici
tur, qui inutiliter præsidet. Ait enim scriptura,
quia conquerebatur sanctus Iob, quare impij
diu viuunt, sed statim subiicit, veruntamen nõ
sunt in manu eius bona illius, & numerus die-
rũ illius dimidiatur: quasi dixerit, nõ repugnat
quod diu viuant & modicum viuant. Nam non
diu viuunt, qui diu in sua impietate viuũt. quia
scriptum est, abominatio est deo vita impij.
Itaque quo ad deum & effectualiter, paruo tẽ-

pore

pore viuit. Et hoc est quod sub paucis, sed elegãtibus, verbis refert sapiens Salomon. Ait enim, si quid ĩpiorũ lõgę vitę fuerit, in nihilũ cõputabitur. Ex quo patet quod vita eius, licet longa, breuissima reputatur. quod idem sapiens confirmat, ait enim, ætas senectutis vita immaculata: quia vita longa quæ per senectutem designatur proprie est vita immaculata. Ex quo sequitur, ꝙ non viuere, aut parum viuere censetur, qui inutiliter aut maculate viuit. Cæterum parum viuit papa, qui terrenis occupationibus transigit tempus. Si enim papa ad memoriam reducit, quantum vitæ sibi auferunt lites inutiles, causarum strepitus, quantum illa officiosa omnium rerum quæ in orbe sunt notitia, quantum morbi quos manu sibi facit, videbit quod paucissimos annos sibi habuit, & parum ac breuiter vsus seipso fuit. Quomodo enim lõgo tempore viuit, qui non sapientiæ non laudatis studiis, non paci, non quieti christiani populi vacat, cum scriptum sit, eruditio & sapientia veram vitam tribuit? Nõ ergo diu viuit, cui districtus animus est, qui nihil speculatiuum, nihil intellectuale recipit, sed quicquid admittit, actiuum & terrenum est, omnia velut inculcata conspicit, quinimo, vt quidem sapiens ait, viro occupatissimo nihil minus est quam viuere. Sapi.3.d. Eclc.7.b.

¶ Si vero papa nihil ex suo tempore inutiliter labi permittit, sibique vacat, eius vita longe

gissima est, licet paucis sit annis computata. Itaque vt putamus, hic est sensus illius elongatissimæ Salo. sententiæ. senectus, inquit, venerabilis est, non diuturna nec numero annorum computata. Ecce, īquit, senectus venerabilis est nō diuturna diu viuendo, sed sibi vacando, non diuturnà plurimis annis, sed actionibus sanis, nec numero annorum cōputata, sed virtute & ocio adornata. Itaque longissimo tempore viuit, qui breui tēpore, tamen sibi vacans, viuit: quia quātumcunque viuit, id sibi totum tribuit. Romano vero pōtifici qui populorum curis angitur, necesse est tempus deficere, quia illius vitam populus tollit & eripit. quo fit, vt parum ille viuere censendus sit, quia nullum aut modicum tēpus in suos vsus conuertit. Et hoc est quod idē Seneca dicit: quia decipitur, qui propter canos & rugas in fronte putat diu vixisse. Non enim nauigasse putandum est, quem sæua tempestas a portu huc atque illuc tulit, totumque orbem egit: de quo dicere verum est, quia ille nō multum fuit peregrinatus, sed plurimum iactatus. Itaque cum Romano pontifici non desint, vt dictum est, infœlices, & miseræ sollicitudinis causæ; adeo vt per tot occupationes, non solum vita non geratur; sed occupetur ad negociandum, merito tam inutilibus occupationibus pressus, breuissimo tempore viuit: quia qui omne tempus perdidit, paruissimo tempore viuit. Adde quia omne tempus aut fuit, aut est, aut futurum

Sap. 4. b.

futurum est. Papa enim si pie non regit, si terrenis occupationibus deditus, nec spiritualibus intentus sit, non vacat respicere præterita, & si vacat, molesta est recordatio. Quomodo enim iocunde recordabitur, si ambitose concupiuit? si superbe præfuit? si arroganter cæteros contépsit, si auare congragauit, prodige effudit, necesse est vt harum rerum memoriam teneat. Nam omnis ætas aut præteritorum obliuiscitur, aut illorum cum molestia recordatur. Constat tamen quia præteritum certior est pars nostri téporis, præsens vero tempus perbreue est, ante definit quam incipiat, solum tamē hoc tempus papa habet, quod tam breue est, vt teneri non possit, futurum vero dubium est. Quo fit, vt Romano pontifici omne tempus perbreue sit. Nā præsens tempus propter sui breuitatem, aut nō sentit, aut negligit, futura timet, præterita cruciant, sic omne tempus breue est. Rursus alio sensu papa non diu viuit, quia parum viuit, qui assiduo timore mortis astringitur. Facit enim ipse timor Romanū pōtificē vitā pdere, qđ est non viuere: quia iuxta catonē, qui metuit mortē, quod viuit perdit idipsum. Nō sic apostolus 1.Co.4.a
Paulus timebat mortē, sed plerūque optabat. Ille enim quia pie & iuste præfuit, quia nihil sibi conscius erat, intrepide dicebat, cupio dissolui, & esse cum christo: mori non timebat mundo, qui optabat christo viuere, sed & alibi

vitam pœnam putabat, & mori lucrum. Ad hũc sensum dicebat sapiens, quia iustus cito perit, impius autem multo viuit tempore in malitia sua.

¶ Iustus inquam cito moritur, quia quanquam paucis diebus in seculo manserit, multo præmiorum cumulo floruit. Itaque quo ad numerum dierũ breuis eius fuit vita, sed quo ad fructũ & meritum, longissima. Nam, vt inquit Ciprianus, iustus magis lætatur quod breuem, sed bonam, vitam egerit, quam quod longam non viderit. Impius vero longo tempore viuit in malitia sua, quia licet multis annis in seculo vitam egerit, paruum tamen fructum peregit: qua de re in effectu breuissimo tempore viuere iudicãdus est. Vel alio modo impius longo tempore viuit, quia cum cogitationes suas in longum ordinat, diesque sibi multos promittit meditatione & desiderio suo longo tempore viuit. Vel alio modo, impius longo viuit tempore, id est, toto vitæ suæ tempore viuit in malitia sua. Totũ enim tempus vitæ alicuius, licet breue sit, multũ dicitur sibi, veluti alias dicitur, quod multum dat qui totum dat. Nec intelligenda verba sunt vt sonant, quod impius longo annorum tempore viuat, ne contradicat prophetę sententiæ, qui ait, viri impij non dimidiabunt dies suos. Denique alio sensu, papa non diu viuit, quia qui diu viuere cupit, diu viuere nõ videtur. Vnde Chry-
Psa. 54. d. sostomus maximum vitæ impedimentum est viuendi

uendi cupiditas. Et ciprianus: illius est in mũdo remanere velle, quem mundus oblectat. Et vt sũ pra diximus cum Gregorio male viuunt, qui diu se victuros desiderant. Desideranti enim diu viuere, omnis ætas breuis videtur, quippe qui nullam mortis diem videre vellet. Non sic vitam concupiuit rex & propheta Dauid, quia enim pie & iuste præfuit, non desiderabat diu viuere, quinimo dolebat quod incolatus suus prolongatus esset. Cum ergo Romanus pontifex pie regit, semper in eius meditatione mortem præstolatur, illamque exoptat: quare recte parum viuit, quia parum vitam extimat. Non sic de impio, de quo ait sapiens: o mors q̃ amara est memoria tua homini iniusto habẽti pacẽ cum substãtia sua. Et, vt paucis agamus, sancti prophetæ & qui pie populis prefuerunt, clamabant desiderantes liberari de carcere mortis huius, & tanquam inuiti detinerentur, voluntarie moriebantur: quo fiebat, vt iuxta eorum desiderium parum viuerent in seculo. Romani vero põtifices econtrario mori timentes, clamant desiderantes viuere, quãquam plurimis annis viuant, cum tamen præter eorum mentẽ moriuntur, non tanquam exeãt de vita sed tanquã extrahantur, clamant parum vixisse, quia nunquã mori vellent. Fatemur tamẽ, quia si papa ad fructum spiritualem, & ad lucrum animarum, ac sidei incremẽta occupationes recipit, longissime viuit, licet breuissimis diebus præfuerit. Idque

Ps.119.b.

Eccl.41.a

aget, ſi, iuxta quendam ſapientem, totius orbis rationes adminiſtrat, tam parce quam alienas, tam diligenter quã ſuas, tã religioſe q̃ publicas.

¶ Longe diffuſius, q̃ putauimus egimus de Romani pótificis ſtatu, illiuſq; ſublimitate & excellentia, necnon de eius infœlicitate, proſperis, & aduerſis, dulcibus, & amaris.

¶ Supereſt vt trãſeamus ad ſtatũ ſequenté perfectum & excellenté, videlicet, dominorũ cardinalium. Deinde ad omnes alios gradus, & ordines eccleſiaſtici & ſpiritualis ſtatus.

¶ Capitulum octauum, de excellentia & prærogatiua ſtatus & dignitatis cardinalatus: & laudibus & præconiis eius.

CArdinalatus ſiquidé dignitas excellentia, poſt ſummum pontificatum vltra omnes eccleſiæ dignitates ſupereminet, ac culmen, gloriam, & potentiam obtinet: quippe qui eodé ſummi pontificij ſplendore corruſcat. Quis enim radios ſplendidiſſimi ſolis, ab eius lucis claritate, a gloriæ & laudis immenſitate diuellere conabitur? Aut quis membra a corpore, ramos ab arbore ſeparabit. Niſi forte quis dicat, quia plurimum inter hos & illos intereſt. Truncata ſiquidem altiſſima cedro, rami areſcunt, eclipſato ſole, radij denſantur: mortificato corpore, mébra

motu

motu frustrâtur. Sed in cardinalib⁹ mystici cor poris ecclesiæ eclipsato morte pontifice, illorum officium non decrescit, sed dignitas virescit, non confunditur, sed magis diffunditur: quinimo in seipsis tota pene ecclesiæ autoritas refunditur. Dum tamen agit in humanis, illius & illorum tanquam capitis & membrorũ vna est laus: quorum vna est virtus, vna excellentiæ gloria, eadem inseparabilis vnitas. Tanta est enim inter Romanum pontificem & cardinales communio, tanta vnio, vt omnis summi pontificatus excellentia, & culminis eminẽtia, illorum esse videatur, vt vnum corpus reputentur. nec modo vnio inter eos vnitissima cõsistit, quinimo, vt ita dixerim, eadem identitas: adeo, vt quod vel fauore vel odio illã sedem concernit, & cœtum cardinalium veluti partes corporis sui, tangere censendum sit. Hinc sapientes voluerunt ex eaipsa identitate, cardinales summo præsuli fidelitatem, aut obedientiam iuuare, vel præstare non oportere, veluti nec a seipso quis fidelitatẽ requirit, cum inter petẽtẽ & dantẽ debeat esse distinctio. Ea igitur de re Roman⁹ põtifex in numero cardinaliũ se cõnumerat, sicut imperatorẽ legimus in senatorum numero cõputari. Hi sunt præclara ecclesiæ luminaria & candelabra splendore lucis, & decore excellentiæ radiantia. de quibus scriptum est: quia luminaria cardinũ dederũt lucẽ. Hi sunt de quibus Zacharias ꝓpheta ait: quia tanq̃ filij splẽdoris. zac. 4. d.

assistunt dominatori vniuersę terrę. Hi sunt bases & columnæ ecclesiæ sacrosanctę, vtpote qui suorum virtutibus meritorū, vicarij Iesu Christi latera tenēt, & illius amplissimi ostij sunt firmissimi cardines, quibus totus voluitur orbis. Hi sunt sacerdotes Leuitici generis, qui excellentiore iure quam Leuitico, id est, diuina auctoritate, in executione pontificalis officij Romani præsulis, & apostolici throni coadiutores existunt. Hi sunt qui vt nubes volant per altitudinem status, & eminentiam dignitatis, & quasi columbę per puritatem, ad fenestras suas id est, ad sensuum corporalium coertionem. Hi sunt magni consiliarij summi pontificis: quorum sapientia mundus regitur, qui ex obscuris aperta faciunt, ex paruis magna, ex partibus tota, qui in priuato publicum agunt negotium, & plus vacando vtilitatis afferunt, quam alij actiones exercēdo: veluti nauem gubernantes, licet, quieti sedeant in puppi, tamen multa maiora & meliora agunt cęteris nauigantibus, & cuncta corporis membra mouentibus. Hi ex toto orbe terrarum, pauci ex multis, singulares ex omnibus assumuntur: atque a vulgaribus officiis educti, ad ipsius orbis regimen euehuntur, & in marcido corpore exercent mentis vires, eo sapientiæ, & prudentiæ magis apti negotiis, quo in exercitiis corporis minus possint. Hos gentilitas præsignabat, quos protoflamines appellabat. Nam istorum typum ge-
rētes,

rentes magno honoris cumulo fungebantur. Et nedum actu,sed habitu & ornatu à cæteris reipublicę,ducibus differebant, quippe qui eorum nomina aureis merito literis scripta erãt, apud quos erat autoritas omnium gerendorũ. Hi,sunt principes nominati in orbe, principes leuitarum offerentes sacrificia. Hi sunt principes qui congregati sunt cum deo Abraham,dei vicario patre multarum gentium. Hi sub nostro Christo optimo imperatore principes sunt constituti super omnem terram, non vtique in hac vel illa ciuitate siue prouincia,sed super omnem terram.Quæ res agit, vt non de episcopis principatus ipse intelligi debeat,qui determinatas habent prouincias. Si igitur vnius vrbis rectores in summa gloria habentur, quanto erit gloriosi⁹,totius orbis principes fieri?Hi ad statum perfectum assumpti Christi vicario assistunt,in quo assistentiæ genere, Apostolorum typum repræsentant,atque assistendo sanctitatem participant,quia scriptũ est: quos elegit appropinquabunt ei, & sanctificatur in his qui sibi assistunt.Et veluti in cœlesti ierarchia cherubin atq; seraphin cæteraque cœlestiũ spirituũ agmina,singulari quadam assistentiæ prę rogatiua cæteris angelis missis excellentiora sunt.Nec aliter in ecclesiastica ierarchia cardinales statum assistentium tenentes, cæteris episcopis,& ecclesiæ prelatis,qui missorũ statũ gerunt,dignitate & gradu merito pręcedunt. Cõ

gruum enim atque dignũ videtur, ut velnti Romana ecclesia prior digniorq; omnium existit, tanq̃ domina & magistra, sic & illius ministri singulari quadã prerogatiua honoris, & dignitatis excellẽtia ceteris prefulgeat. Hi certe a cardine nomẽ ducũt, quia veluti in materiali ostio templi, duplex esse cardinum genus, superius, videlicet, & inferius, sic in viuis cardinibus duplex consistit ministerium superius & inferius, spiritualiũ videlicet & temporalium sedula administratio. Vtrumque igitur in iis cardinibus voluitur, quia vtrunq; ecclesie expedire agnoscitur, diuerso tamen calle. Alterũ quidẽ, vt instrumentũ admittitur, alterũ, vt fructus queritur, Deseruit ancilla domine, & illã sequitur, & obsequitur. Per eosdem certe ostij cardines, domina intrat & serua, sed finito ancillæ ministerio, aut forte vt altera Hagar superbiente, eiicitur ancilla foras, & recũbit domina cum spõso, serua non expellitur dum ministrat, sed festinatur: quia seruit, ideo seruatur: quia decorat statum domine. de qua scriptum est, cum ancillis gloriosior apparebo. Absit tamen vt filius ancillæ sit hæres cum filio liberæ dominæ. Diuersus est vtrisque finis modesta temporalium occupatio dum exteriora sine culpa sollicitat, durabiliora ornatioraque spiritualia facit. Sacra enim cum auro splendent, sordescunt sine gẽmis. Nec tamen ea teporaliũ cura, excellẽtiã aut status perfectionẽ in cardinalibus minuit, dum

dum non sit affectanda pro libito, sed vtilis, sed officiosa pro mysterio, quinimo plerunq; perfectionem auget, dum per eadem temporalia proximorum saluti prouidetur. Paulus siquidē aliquando ad tempus contemplatione caruit, vt per extrinsecas actiones plurimorum prodesset vtilitatibus. Hi sunt alii seraphin, qui ardentes interpretantur, siue sustinentes, quia eorum assiduo obtuitu, & familiari conseruatione frequētibus obsequiis sponsi ecclesiæ ardentissime intendunt: & super eorum humeros non modo Roma. vrbis, sed orbis vniuersitas, & totius ei⁹ machinę pondus insident: de quibus scriptū est, quia domini sunt cardines terræ, & posuit super eos orbem. Hi sunt vigiles hi custodes pro omnium salute: quia dormientibus nobis, ipsi peruigilant, quasi rationem pro nobis reddituri. Dum enim dormitare eos putamus, vigilant animo, hostium insidias, infideliū machinamēta, & persequētiū ecclesiā fraudes explorāt sagaciter. Hi anticipant consiliā malignantiū, deprehēdūt laqueos, elidunt tendiculas, retiacula dissipant, iniqua impiorum consilia frustrātur. Hi tandē omnia tolerant, orātes pro populo & sancta ciuitate. Verū quia ecclesia ciuitas est ꝑpter collectionem, sponsa propter dilectionem, grex propter pascua, cardinales ecclesiæ recte custodiæ & concordiæ inuigilant, quia ciuitas est, inuigilāt pastui, quia grex est, inuigilant ornatui, quia sponsa est. De quibus propheta

ait. Super muros tuos constitui custodes. Et iterum. Cardines ostiorum domus domini interioris sancti sanctorum, & ostiorum domus tẽpli ex auro erant purissimo. Ex his igitur apertissime noscitur huius spiritualis status eminentia, sublimitas, & excellẽtia, illiusque necessitas & summa vtilitas. Colligitur denique quanta sit huius status fœlicitas, & commoditas.

¶ Superest tandem, vt illius calamitates & miserias, infœlicitates, atque pericula, breuissime audiamus.

¶ Capitulum nonum, de pluribus anxietatibus & aculeis, laboribus, & periculis, status & dignitatis cardinalatus, & de oneribus quæ incumbunt huic dignitati.

FOelix certe & totius prosperitatis honoratior, atque beatior esset cardinea dignitas, nisi plures longe miseriæ atque calamitates illam prȩmerẽt, quam fœlicitatis & dulcȩdinis cumulus demulceret. Quo fit, vt qui rectus, qui iustus, qui æquus huius rei censor extiterit, vtiq; reperiet statum illum multis calamitatibus, & amaritudinibus respersum esse: vt de eisipsis in hoc status culmine sedentibus Augusti. dicere videatur, quia summis fœlicitatibus deus amaritudines immiscet, vt alia quæratur fœlicitas,

cuius

cuius dulcedo non est fallax. Fallax certe illius status sublimitas est, fallax gloria, si se falli permiserit, nisi illius dulcia vt amara consideret. Illa enim si mente reuoluerit, experietur vtique quia potius grauat, quam subleuet: plus præmat, quam præmiet. Cuius est proprium, teste Crysostomo, vt sic suis applaudat, vt noceat, sic in via fortunatos demulceat, vt in fine perniciem operetur, ab initio siquidé propinat dulcia, vt cum inebriati fuerint, lętale virus commisceat. In primis itaque fatemur hũc statum cardineum sublimé fore, atque gloriosum: si bene in eo voluitur orbis, si ita ecclesiæ status voluitur vt non potius inuoluatur, si in eo iustitiæ rectitudo immobiliter voluitur, & constanter fertur, vt cum expedit volubiliter permaneat. Vnde Hieronymus qui eodem decore fulgebat, de se & illis dicere videtur, grãdis est, inquit, dignitas, grande officium, si quæ illo digna sunt, perficimus. Et rursus, Lætamur de ascensu, sed non timemus lapsum. Et subdit. Non enim tãti est gaudij excelsa tenuisse, quãti mœroris dignitatis onera nõ impleuisse. Itaque vt putamus, qui in hoc statu lætabundi sedent, lætari desinent, si illius sarcinas, si onera, si miserias recta mẽte pẽsauerint: idque si quadam supina aut affectata ignorantia ignorare voluerint, in ea tempestate eos periclitari necesse est. Vt enim inquit Aug. ęger eo morti ꝓpinquior est, quo a proprij morbi cognitione

est remotior. Agnoscat ergo qui hoc culmẽ tenent, dignitatis naturam, quæ plerũque possessorũ animos per abrupta elatiõis rapit. Et quia eo quisque extollitur, quo se supra alios videt, in superbiam & abusionem erigitur, non curat prodesse, sed gloriatur preesse: presumit se meliorem, quia se cernit superiorem· priores dedignatur amicos, notos ignorat, cõtẽnit antiquos vultum auertit, ceruicem erigit, grandia loquitur, cum exigua operetur, sublimia meditatur, subesse non patitur, qui preesse molitur. Vtinã ex cõsideratione veri dominij decresceret tu-
Psl. 130.a mor suæ dominatiõis, vt diceret posset, nec ambulaui in magnis, nec in mirabilib[9] super me. Rursus gloriari desinet, si pondus seruitutis, si molem solicitudinum, si turbam curarũ, & anxietatum ad mentem adduxerint. De quibus ait Iob, Ecce gigantes gemunt sub aquis. Vbi Grego. quanto quis altior erigitur, tanto curis grauioribus oneratur. Et sequitur. Homo in sublime positus, tantos supra se sustinet, quãtos dignitate præcellit. Ideo gigãtes in ecclesia potentes, videlicet cardines, recte gemunt sub aquis, id est, sub populis: quia scriptum est: aquæ multe, populi multi, sub quibus contremiscunt, quia illorum assidua cura grauantur, & illorũ peccatis damnantur. Denique non glorientur cardines ipsi, quia spõso ecclesiæ assistũt, eiusque adiutores atque consultores instituti sunt. Si enim ad mentis aciem reduxerint, quantis la

boribus

boribus plena sit ac erũnis ea Roma. põtificis
assistentia, ea consulendi atque iuuandi necessi
tudo, quãtisq; periculis referta sit illa desidera
ta ad papã ꝓximitas, cithara gaudij vertetur
in luctũ. Quãto enĩ lucifer fuit deo ꝓpinquior
tãto, grauius peccauit, atq; ruit. Nimia plerũq;
propinquitas nocet, nec ignis lædit nisi appro
ximantem. Cognoscant igitur, quia assistentes
sunt non insistentes, ne dixerim obsistentes, co
adiutores, non impeditores, assistentes bono, re
sistentes malo: applaudentes bonis, impugnan-
tes peruersos: vt sint de quib⁹ scriptura ait, qui
assistit assistat, quasi Gyon in die vindemiæ.
Gyon, cõflictus vel lucta dicitur. In vindemia
vero mali fructũ rapiũt. Qui igitur sũmo põti
fici assistit, conflictũ aggreditur cõtra eos qui
fidẽ & ecclesiã impugnãt. Assistere ergo quip-
pe & resistere, iuuareq; omni tẽpore sint cardi
nes parati, nõ modo in ꝓsperis, sed aduersis: ne
de illis Ro. põtifex recte cõqratur: quia ei assi-
stũt, nõ autẽ in opportunitatib⁹, nõ in tribula-
tione. Cũ aũt tribulatio ꝓxima est, nõ est q ad
iuuet. Demũ ꝓpinqui sint vt cõsulãt, nõ vt con
sumãt, sicut scriptũ est: quos elegit appropĩqua
bũt ei, nec derelinquẽt eũ. Vtinã q tã ꝓximi sũt Ps.21.c.
in dignitate, ꝓpinqui sint in sãctitate, vt de eis
Rom. põtifex recte dicere possit, qđ in Leuiti.
ad Leuitas dicebat summus sacerdos, sanctifi-
cabor (inquit) in his qui appropinquant mihi.

Sed prohdolor ferendum est potius, ne nimia propinquitate ipsi dracones sint iuxta arcã domini: ne de illis dicat ecclesię sponsus, aduersus
Psa. 37.c me appropinquauerunt. Videãt rursus quia difficillima res est tanto tribunali existere, difficilius sic consulere, vt simul prosint & placeãt, & longe omnium difficillimum, vt in assistendo sit animus, in consulendo liber, non odio affectui, non passioni obnoxius. Nam, iuxta quendam sapientem, apud magnum tribunal difficile est sic consiliari, vt sit in verbo veritas, in consilio fides, in commisso silentium. Ille siquidem, teste Ambro. recte consulit, qui vtiliter assistit, qui se ipsum formam & exemplum exhibet in doctrina, in grauitate, vt sit eius sermo salubris, consilium vtile, vita honesta, sententia decora. Denique quantum curæ, quantum sollicitudinis, quãtumcunque miseriæ, laboris, atque periculi in ea assistentia vertitur, illud aperte indicat, quia quicquid ęgrũ q̃cquid marcidũ, quicquid turbulẽtũ, aut ĩquietũ in orbe erit, totũ eis curãdũ tribuitur. Quicquid deformationis, aut morũ corruptiõis in mũdo erit, summo põtifici simul & cardinalibus imputatur. Si pestis, si fames, si in deum & proximos fideles peccauerĩt, si vitia excreuerint, eis imputabitur, qui, vt scriptura ait, comedunt peccata populorum. Nam iuxta Ambro. cum populus indisciplinatus reperitur, signum est quia sacerdotiũ non est sanum. Vnde Greg. in quadam homilia: vbi subiectus ex

sua culpa moritur, ibi is qui præest, mortis cau sa inuenitur. Et, vt paucis agamus, tot sunt cardinalium miseriæ & calamitates, tot mentis cõscientiæ remorsiones, quot sunt præceptorum, & rerum eis incumbentium transgressiones. Quæ omnia enumerare perquam difficile foret. Cæterum congruit gradui, congruit ordini cardinalium, expedit honori, conuenit oneri, & periculo, vt considerent se cardines fore atque custodes ostiorum domus dei, per quæ nemo facile intrat, nisi per cardinum ministeria. At eos igitur circunspicere pertinet, quis ingreditur & egreditur. Conentur itaque, vt intrent habentes vestes nuptiales, & qui digni reputẽtur, claudantque indignis. Clausa erat Ierico, vbi positi erant principes vt viderent intrantes & egredientes. Et in libris iudicum, custodes vigilabãt clausis diligentissime ostiis domus dei. Sed caueant ne claudant ostia his qui intrare deberent, percutientes eos qui foris sunt. Quos scriptura commemorat, quia claudunt ostium cum intrinsecus fuerint. Rursus inuigilent custodiæ cardines ipsi. Duo enim Simones eis occurrent assidue inuicem contendentes, quos non æqua lance amplectantur, alterum sequãtur, alterum persequantur. Simonem magum corrumpere nitentem expellant, Simonem Petrum ei maledicentem admittant. Simonem magum & filiam eius eiiciant, quia ad eosdem cardines scriptura ait, claudite ostia, ne sinatis eam ĩtrare. Et iterũ

in libris regum eiice eam & claude ostiũ. Vterque Simon negociatur vt intret, sed longe dispariter Simon Petrus iniqua domus dei commercia damnat, alter Simon admittit. Ille terrena vendit, vt cælestia assequatur: iste spiritualia emit, vt temporalia adipiscatur. Ille dum gratis accipit, gratis dat: iste in precio vẽdit, quod precio emit. Simon magus ait, accipe nummos, vt
Act. u. 8. d habeam gratiæ dei largitionem, Simon Petrus ait, pecunia tua tecum sit in perditionem. Ille nihil habens terreni, multum diuini muneris elargitur, cum ait: quicquid habeo tibi do. iste plurima habens nihil dat virtutis quia extimauit donum dei posse pecunia cõparari. Intret deniq; Simon Petrus, cuncta visitet & operetur. Pellatur Simon mag ,qui vulnerat nec medetur. Ille claudos sanat, & ægrotantes, iste sanos efficit claudicantes. Ille curat aliorum oculos, iste implet suorum loculos. Ille intret qui ait, surge & ambula. alter expellatur dicens, qui venerit ad me non eiiciam foras. Ille in nomine Iesu Nazareni suscitat mortuos, hic in nomine zabuli mortificat viuos. Demũ expedit cardinalibus, iactantiam & ornatum exteriorem fugere. Nõ sicut de illorum numero, in quibus cernitur vestium cultus plurimus, virtutum autem nullus aut exiguus. Pompa enim vestium toleranda pro tempore, non affectanda pro libito. permittenda pro status decentia, dimittenda pro scandalo.

dalo. Auaritiam vt scorpionẽ, cardines fugiãt: quia de illis scribitur, percute cardinem & commoueantur superliminaria: quia auaritia in capite & plateis eorum. propterea nouissima eorũ consumam. Post aurum non eant. Christum nõ quæsitum sequantur, affluentiam rerum non quærant, nisi virtutum & donorum spiritualiũ. Vitent mensarum luxuriem, congeriem vasorũ quia hoc non est ornare ecclesiam, sed spoliare: non est decorem maiestatemque custodire, sed perdere, non est defendere, sed exponere. Rursus exponant se murum pro domo domini. Exeant ex aduerso potentibus seculi. Regibus se exhibeant imperterritos, vt Iohannem, iniustis, vt Moysen, egyptiis, fornicãtib9, vt Finees, idololatris, vt Heliam, auaris, vt Elizeum, vt Petrum, blasphemantibus, vt Paulum, persequentibus vulgum non spernant, sed instruant: diuitem nõ palpent, sed terreant, pauperem non grauent, sed foueant: dignos promoueant, indignos expellant. Et (vt inquit canon) quærant eos in ecclesia columbas erigere, quos plus cognoscunt prodesse, non quos vel ipsi amant, vel quorum sunt precibus & seruitio deliniti, vel pro quibus vt prelati fiant, muneribus impetrarunt. Et cum apostolorum typum teneant, distribuatur dignitas pro meritis nõ pro volitis, distribuãt vnicuique prout opus est, non sibi sed populo. Iuuenes doceant, non exaltent, minas principum non paueant, sed contemnant: ecclesias

Amos.9.a

non spolient, sed ornent: marsupia non exhauriant, sed corda reficiant & crimina corrigant, studiosos diligant, ignorantes ignorent: quia scriptum est, ignorans ignorabitur. De dote viduæ & patrimonio crucifixi pauperes pascāt, non in conspectu hominum, sed dei. Nec reprehendimus quosdam qui pauculas escas egenis erogant, quæ de sua & suorum superstent mensa, sed eos inculpamus, qui præciosiora recondunt, more illorū de quibus Matthæus ait, quia decimant mētam & anetum ac ciminū, & relinquunt quæ grauiora sunt: quoniam hæc oportet facere, & illa non omittere. Iubentur deniq; cardines viriliter stare pro afflictis, & iudicare æquitatem pro mansuetis terræ. Iubentur denique vacare morum correctioni, insistere concordiæ, inuigilare paci, infidelium expugnationi, & fidei argumento intendere, eamque vsque ad sanguinem tueri, in cuius typo rubei pilei insigniis decorantur. Sint denique in loquendo modesti, in aduersitate securi, in prosperitate deuoti, in hospitio non dissoluti, in conuiuio nō effusi. Demum sint pontifici fideles, infidelibus comportabiles, sint ad petendum verecundi, ad negandum iusta, difficiles. Sint grati postquam acceperunt, Sint largissimi exhibitores, & parcissimi promissores. Et vt finem verbis, sed non mentis dolori, imponamus, tales interius exterinsque cardines ecclesiæ existant, quales se velle esse professi sunt. Tales sibi appareant, qua-

es ab hominibus reputari cupiunt, hoc sit illis pudor, alios esse, & alios apparere. Fuere quidem multi quibus expediens minime fuit apparere & conspici. Sed prohdolor in omni statu experimur alios esse, alios apparere, vt illud anticlaudiani, apud onmes verũ sit, quia aliquando non sunt homines, quod videntur. Sepe vero pluris sunt, quã appareant, vt gloriæ eis sit ascẽdisse. Postremo id vellem cardinaliũ cordibus semper defixum sit, quia si tãdem diuersis illecebris delitescunt, nec eis onera incumbentia pertimescunt⁹, vereor ne illud Amos prophetę audiant. Stridebunt, inquit, cardines domus dei in illa die: Et iterũ illud Esaię: super muros tuos constitui custodes, ipsi vero sicut locustæ vineã depasti sunt. Amos. 8 a

¶ Capitulum decimum, de sublimitate, excellentia, & dignitate status patriarcharum, archiepiscoporum, episcoporum, prælatorũ presbyterorum, & ministrorum ecclesiæ: & de perfectione status eorum.

COgit ordo pollicit⁹ vt attingamus cęteros status ierarchicos vitæ spiritualis, videlicet, patriarcharũ, archiepiscoporũ, episcoporum, archidiaconorũ, curatorũ, & aliorum clericorũ sub ecclesiastico ordine degentiũ. Cuius status, dignitas, & excellẽtia, nõ satis a mortalibus lau

dari,extolli,& cōmendari poteſt. Cōficeremus quidē magna volumina,ſi ea omnia adduceremus,quę illorū excellentiā,& ſublimitatem demonſtrant. Paucula tamen ſub quodā breui epilogo perſtringemus quantū pręſertim ad propoſiti rationē pertinet: quoniā latius excellētiā huius ſtatus deduximus in libro defenſorij ſtatus eccleſiaſtici: vbi prędicta cōprobamus, non ſolū ex fundamentis iuris naturalis,ſed teſtimonis & exemplis veteris legis,ac etiā ex ipſa gētilium obſeruantia,necnon teſtimoniis nouę & euangelicæ legis, & demum auctoritatibus, & fundamentis iuris humani. Nam vt cætera taceam,quis dubitat pontificalem ac ſacerdotalē dignitatem principium ſumpſiſſe ex ipſo naturali iure?quo vt inquit philoſophus in politicis, homines naturaliter inclinantur ad ſacrificia: quę nō niſi per pōtifices & ſacerdotes: etiā ipſa antiquitas inſtituēda,celebrādaq; duxit. Sed & illa gentilitas naturali iuri innitēs,hāc pōtificū & ſacerdotū ſummā ſuper omnes mortales dignitatem & excellentiā nedū inſtitutis,ſed humili ac deuota obſeruatione profeſſa eſt. Nā,vt Plutarcho placuit,& Policratus refert,apud gētiles eos,qui religionis cultui pręerant,quos pōtifices appellabāt,quaſi typū animę,in corpore humano tenētes, ſuper omnes mortales venerabantur,eiſq; ſubiiciebātur. Sicut itaq; anima totius corporis habet principatū: cūctaq; mēbra vegetat,eiq; obſequuntur,& illorū gerit principatum,

patum,ita pontificesquos ipse Plutarchus etiam præfectos diuino cultui vocat,toti corporis cõmunitati presint oportet.Subdens,quia & Augustus Cæsar sacrorum pontificibus eousq; subiectus fuit,donec & ipse, ne cui mortaliũ subesset,vestalis creatus est pontifex.Demum in ipsa veteri lege hic excellentissimus ordo inchoatus est, & in noua plenius confirmatus, vt inquit Isidorus. Nam sancti doctores sacrificium, & per consequens sacerdotium ab Abel & Cayn, incœpisse aiunt,qui primo sacrificauerunt deo. Vnde creditur Adam in spiritu & iussu domini docuisse filios sacrificare deo:quare dicunt ordinem sacerdotij tunc incœpisse primo. Sed putamus vtrumque recte stare posse, qm̃ ante legẽ sacerdotiũ & sacrificiũ incœpit ab Adam & filiis eius,videlicet implicite & sub quadam figura.Sub lege vero explicite, & expresse iussu domini incœpit ab Aaron. Alij a Melchisedech, iuxta illud:tu es sacerdos ineternum secundum ordinem mel.Sed,vt diximus, sub lege Aaron primus iubente domino, victimas obtulit, vt inquit Isidorus. Quocunque modo sit, ex ipsa temporis primitate, & diuturnitate, ac instituentis excellentia, & sancti status sanctitas atque sublimitas apertissime comprobatur.Demum vero ipsa pontificalis & sacerdotalis excellentia & sanctimonia ex hoc agnoscitur,quoniã sublimiori nomine q̃ cogitari põt, in sacra scriptura epi,sacerdotes,& ecclesiæ ministri no

Exo.22.d minantur. Appellantur enim dij. Vnde in exodo scribitur: diis non detrahes per deos, episcopos, & sacerdotes intelligẽs, vt ait quidã canon. Rursus ordo ac status ipse in eo eminẽtissimus atq; sanctissimus est, quia typum tenet cœlestis ierarchię. Nam ipsi ecclesiæ ministri ecclesiasticam conficiunt ierarchiam. Ipsi quoque in sortem dei electi sunt, & ipse sors illorum est. Ipsi denique tantæ excellentiæ & dignitatis existũt, vt merito a cunctis seculi principibus, & Christianę fidei cultoribus patres appellentur. Vnde Gregor. quis dubitet ecclesiastici ordinis viros venerandos fore, quos regum & principum omniumque fidelium patres & magistros cẽseri compertum est. Et sequitur: nõne miserabilis insanię esse videtur, si filius patrẽ, discipulus magistrũ nõ honorẽt, & iniquis obligatiõibus illum potestati suæ subiicere, a quo credit, nõ solũ in terram, sed in cœlis ligari posse & solui? Et iterũ idẽ Greg. circa principium pastoralis inquit: honor & sublimitas nullis poterit comparatiõibus adęquari. Si regum fulgori cõpares, & principum diademati, longe inferius erit, q̃ si plumbi metallum & auri fulgorẽ compares. Quippe cum videamus regũ colla & principũ submitti genibus sacerdotum, & osculata eorum dextra, orationibus eorũ credãt se cõtineri. Et Ambro. in pastora. magna est excellentia & sublimitas episcoporũ: q̃ sicut maxima est, ita maximã debet habere cautelã: qa honor grandis grãdiorẽ debet

debet solicitudine circũuallari. Et rursus idem Ambrosius, nihil in seculo excellentius sacerdotibus, nihil episcopis sublimius reperiri potest, vt cũ dignitatẽ eorũ oculis demõstram[9] digne noscamus quod sumus & qđ fuimus ꝓfessione actione etiam demõstramus, ne sit gradus excelsus, & deformis excessus. Deniq; Ioã. Chrysosto. huius status gradum & excellentiam signans, ait: sacerdotibus ecclesiæ deus cunctos voluit esse subiectos: ad quos vniuersa quæ in ecclesia occurrunt, voluit pertinere. Et August. clericorum statum, & ecclesiastici ordinis sublimitatem, & sanctimoniam designans, ait ad Mauricium: sacerdotibus & leuitis ecclesię nõ extrema potestate dominus noster: sed excellẽti potentia propter eum cuius serui sunt, ita eis dominatur, vt debitam eis cuncti reuerentiam impendant. Et subdit: nam in diuinis eloquiis ecclesiastici ordinis clerici & sacerdotes aliquãdo dii, aliquando angeli vocantur. Nam & ad Moysen (de eo qui ad iura deducẽdus erat) dicitur: applica eum ad deos, videlicet ad sacerdotes. Et rursus scriptum est: diis non detrahas & seculi sacerdotibus. Et iterum: ego dixi dij estis. Et propheta ait: labia sacerdotum custodiunt scientiam, & legem de ore eius requirãt, quia angelus domini exercituum est. Quid ergo mirum si reges, si principes, si cuncti fideles eos honorent, quibus in suo eloquio honorem tribuens, aut angelos aut Christos, aut deos, Ex.22.d.

deus ipse appellat? Grandis ergo est excellentia status & ordinis presbyterorum & pontificum, veluti qui eius locum tenent super terram, qui cœlum & terram condidit, & omnia quę in eis sunt, quibus tantam tribuit potestatem, vt quos ipsi absoluunt vel ligant super terram, ipse ligatos, solutosq; habet in cælis, dicente eis saluatore: quorum peccata remiseritis, remittuntur
Ioã.20.f. eis. Sed quid de huius ecclesiastici status dignitate & excellentia dicere fas est, potius certe tẽpus quam dicendi materia deesset.

¶ Capitulum vndecimum, de differentia & cõparatione ecclesiasticorum, videlicet episcoporum, & aliorum inferiorum prelatorum, & clericorum inter se adinuicem: & quis gradus altero sit dignior & perfectior.

EXigit ergo idẽ ordo pollicitus, vt ecclesiasticorum siue clericorũ ordinẽ inter se inuicẽ discernamus, & cõparemus, quod breuissime tanq̃ manifesta absoluemus. Aliqui enim in minoribus ordinibus sunt constituti, aliqui subdiaconi, alij diaconi, alij præsbyteri, alij episcopi, alij archiepiscopi, & patriarchæ. Inter quos longa valde differentia est. Nam etiam ex Christi institutione, maiorum & minorum sacerdotũ discretio facta est, quando apostolos tanquam maiores, & .lxxij. discipulos quasi minores sacerdotes

tes instituit, v patet Luce.x. vbi glosa q sicut in apostolis forma episcoporũ, sic in. lxxij. forma presbyterorum, quasi secundi ordinis est præscripta. Postea autem apostoli hãc formam secuti sunt, & in singulis ciuitatibus episcopos, ĩ parrochiis presbyteros ordinarunt. Procedente vero tempore & crescente messe domini, apostoli ordinarunt diaconos, quorũ maximus fuit Stephanus, subdiaconos vero & alios minores ordines ecclesia per temporis discursum sibi cõstituit, quanuis nonnulli dicant subdiaconatum ab apostolis fuisse institutum, sed per eos inter sacros nõ numeratum, postea ab ecclesia aggregatum. Veruntamen Dionysius, qui Pauli discipulus fuit, in ecclesiastica hierarchia tres tantũ ordines describit, episcoporum, presbyterorũ, & diaconorum. Episcoporum ordinem dicit maximum & perfectiuum, presbyterorum vero illuminatiuum, diaconorum purgatiuum. Nec solum distinguitur quo ad sublimitatem, & excellentiam dignitatis, sed etiam quantum ad perfectionem status, non pro excellentia & prærogatiua dignitatis, sed prout inducit quãdam seruitutem propter deum oppositam statui libertatis. Nam secundũ sententiam doctorum, circa istos gradus tria possunt cõsiderari, sicut tribus modis perfectio status aut vitę sanctitas acquiritur. Primo perfectio status sumitur cõmuniter & large per actus dilectionẽ. Secũdo, magis proprie, per officij administrationem.

Tertio propriissime, per voti perpetuam obligationem. Primo igitur modo, omnes in charitate existentes sunt in pefectionis statu: quia vt apostolus ait, sola charitas vinculum est perfectionis. Et hoc modo perfectio opponitur ruinæ peccati, & culpæ, secundum quē modum dicit apostolus. Qui existimat se stare, videat ne cadat. Secundo vero modo, omnes qui assumūtur ad officia ecclesiastica, possunt dici esse in statu perfectionis respectu laicorum. Sunt enim ipsi quasi medij inter deum & populum. Vnde quanto deo sunt propinquiores ratione officij quod ministrant, tanto perfectiores. Vnde in canone scribitur: non solum episcopi, sed presbyteri & diaconi debent magnopere prouidere, vt cunctum populum cui præsident, obseruatione, vita & doctrina excedant. Id etiam agere debēt inferiores gradus, puta exorcistę, lectores, & alij. Sed tertio modo, solum episcopi, archiepiscopi, & patriarchæ, ac etiam religiosi illi, videlicet qui per votum in perpetuam seruitutem sese tradunt ad seruiendum Christo & hominibus, ꝑpter ipsum in his quę sunt circa opera perfectionis, tales propriissime in perfectionis statu. Et hoc modo in hac parte accipitur status, vt videlicet sonet ad quandam seruitutem oppositam statui libertatis, quia per talem statū fit mutatio status libertatis in perpetuam Christi seruitutē, vt supra diximus. Et hic propriissime est status pfectionis vitæ apostolicæ

1. Co. 10. c

stolicæ

ftolicæ in hac parte,fecundum quem modum accipitur ftatns.ij.q.vj.fi quando in caufa capi tali vel ftatus interpellatum fuerit,non,inquit, per curatores,fed per feipfos eft agendum.Cæ teri ergo miniftri ecclefiæ indubiæ funt in fta tu perfectionis,propter officij adminiftratio-nem,talis tamen perfectio ftatus magis accipi tur comparatiue quam proprie.Nam canones inferiorum clericorum ftatum magis appellãt gradum quam ftatum. Vnde dicitur in quodã canone:pro gradu officij vnumquẽque ftude-re oportet ad meliora.Et hoc dictum fit quan-tum ad epifcopos & miniftros ecclefię,inter fe ipfos comparatos.

¶Capitulum.xij.de plurimis difficultatibus & aculeis,laboribus, & periculis, ftatus archiepifcoporum,epifcoporum,& cæte-rorum clericorum: & de malis miniftris ecclefię,ac de multis abufibus,vitiis,& in ordinationibus illorum, in genere & in communi.

VIfa excellentia, dignitate, & fublimitate ftatus ecclefiaftici in genere,ac differentia, & cõ paratione inter fe,fupereft a-gere in communi de eius peri culo,aculeis,& difficultate.Et adducentur in medium authoritates & ratio-nes,quibus non inepte videntur probari huius ftatus difficultates, pericula,& incommoda.

Dignũ enim videtur, vt si quos episcopos, aut clericos huius status sublimia, & dulcia delectant, amara & aspera moderentur. Nec in eo statu securos se reputantes, plurimum extollantur, qui tam proximi ruinę insistunt.

¶ In primis itaque nemo sibi blãdiatur ex sanctimonia huius eminentis status ecclesiastici, nemo certe de eius excellẽtia extollatur, nemo de illius dignitate confidat. Cogitet enim quia (vt inquit canon) nõ loca, non dignitates, non cathedra statũ faciunt, sed vita & mores. Vnde ex officio & dignitate nõ licentiam peccandi, sed necessitatem bene viuendi ecclesiastici viri se nouerint assecutos: nec ex eminentia status audaciam delinquendi sibi sumat, pro eo maxime, quia (vt in pręcedentibus diximus) nullum sanctum dubitare debet, quem apex tantæ dignitatis attollit. In quo si desunt bona acquisita per meritum, sufficiunt quę a loco & cathedra testãtur. Et iterum: cathedra aut claros ad hæc fastigia erigit, aut qui eriguntur, illustrat. Ad quæ dicimus plurimum falli eos, qui de loci dignitate lætãtur. Nam Symachus papa seipsum declarãs, prædicta de illis intelligit, qui per bonos actus sanctos prædecessores imitantur. Vñ subdit quod ea quæ de cathedræ sanctitate dixerat, ad illos pertinet, quos cõuersationis splẽdor illuminat. Sed pro tãto sanctos vocat, quia propter loci & cathedræ sanctitatem boni & sancti præsumuntur. Vnde Hieronymus, Non

sanctorum filij sunt qui tenent loca sanctorũ, sed qui exercent opera sanctorum. Itaque non reddat ecclesiasticos viros securos dignitatis fastigium, sed potius reprimat aut humiliet imminens ecclesiastici status periculum. Vnde Grego. nos qui præsumus, non cathedræ, nõ dignitatis, non ordinis, vel gentis prærogatiua, sed moribus cõfidere debemus: quia (vt inquit Canon) nõ dignitates aut ordines creatori ꝓximos faciunt, sed nos aut propria merita coniungunt, aut mala disiungunt. Non ergo lætentur episcopi ex sanctitate cathedræ, non sacerdotes confidant ex sacerdotij dignitate, sed potius cõtremiscant ex imminenti calamitate, & periculi pronitate. Quid enim dignitas affert, si vita obest? Nam teste Grego. Quid paradiso altius, tutius, atque iocundius? Quid cœlo securius? Et tamen homo de paradiso peccando, angeli de cœlo ceciderunt: vt posteris cederet in exemplum, quia non loci, nec dignitatis amplitudo, securitatem tribuat, sed vitæ innocentia. Quia vt idem Gregorius subiicit. Iustum quippe est vt nobilitate loci ac dignitate officii nõ iuuetur, qui dignitatem dei a se abiicit. Vnde Chrysosto. ad episcopos, de dignitate, excellentia se efferẽtes, nec illius imminentia pericula præuidentes, pulchre ait, Videte inquã fratres, ꝙ nõ sedeatis supra cathedram, quia nõ cathedra facit sacerdotem, sed sacerdos facit cathedrã: nõ locus sanctificat hominẽ, sed homo lo-

cum,nec omnis sacerdos sanctus est, sed omnis sanctus sacerdos. Et sequitur qui bene sederit super cathedram, honorem accipit cathedræ. Et iterum,malus sacerdos ex sacerdotio suo crimen acquirit,non dignitatem.

¶ Secundo ecclesiastici statu incommoda, & onera,difficultates & aculeos, erumnas atque pericula,ex ipso nomine satis comprehẽdere possumus.Si enim episcopi, sacerdotis, aut clerici nomen solum perterret, quanto amplius ipsius rei defectus,quam nomen importat? Episcopus enim superintendens, aut speculator dicitur.Sacerdos vero dictus,quod sacra det,aut doceat. Clericus ideo appellatus,quod in dei sortem electus sit.Qui ergo non superintendit, qui nõ speculatur,qui a longe non prospicit incommoda subditorum,nonne episcopi falsum nomen vsurpant?Sed & qui sacra nec dat, nec docet, nonne falsum sacerdotis titulum sumit? Clericus vero quomodo sors dei dictus est,quem mũdus, quẽ seculum,quem denique ipse infernus de illo verius sortiuntur?hos itaque pulchre Bernard. describit. mirum est,inquit,quod clerici aliud videri cupiunt,quam sint: videlicet habitu milites,quæstu clerici,actu neutrum exhibent.Non enim pugnant vt milites,nec euangelizantur vt clerici,nec laborent vt ministri.Cuius igitur ordinis sint cum vtrisque esse cupiunt, & vtrunq;
1.Co,15.c deserunt & confundunt·Et sequitur:vnusquisq; (inquit apostolus in ordine suo resurget,sed isti

in quo

in quo? Sed certe quia nullum tenent ordinem, sine ordine peribunt: Et cum sapiens deus, vt veraciter creditur, a summo vsque deorsum, nihil inordinate relinquerit, vereor certe non alibi esse ordinādos, quā ibi vbi nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat. Ad hos præterea sic nominatos pastores, & pastoralem curam deserentes, per prophetam deus acerbissime cōminatur. Ait enim: si non fueris locutus vt se custodiat impius a via sua, & ille iniquitate sua morietur, sanguinem eius de manu tua exquiram. Quod ergo maius periculum cogitari potest, q̄ aliorum iniquitate damnari? In cæteris siquidē statibus, seu viuendi modis, culpa tenet autores suos, quilibet proprio suo peccato punitur: quia scriptum est, anima quæ peccauerit, ipsa morietur. In hoc tamen periculoso viuendi genere, nedum suo, sed aliorū scelere pastor plectitur. Damnantur enim pastores, populorum iniquitate. Quis ergo sanæ mentis ad illud vitæ genus aspirat, vt animam suam teneri, obligarique baratro eligat, si alij peccauerīt? In exordio humani generis Cayn ipse, licet reprobus, tantæ tamen intelligentiæ fuit, vt vitę alienæ curā abiiceret, inquiens, nunquid ego custos fratris mei sum? Repellebat ille a se caute fratris curam, ne incautius pro fratre teneretur. Ille etiā vterini fratris curam recusabat, nunc prohdolor ad extraneorum curam cum aperto periculo properamus. Quis, oro, tam sibi impius? quis tam sibi

oblitus existit, quis sponsorem, seu alienæ vitæ se cõstitui fideiussorẽ optat, q vitã propriã vix tueri potest? Aut quid tã insanũ, qd tã inconside ratum, q̃ alienarum culparum strictam rationẽ sese redditurum promittere, qui sua, aut non videt, aut non intelligit? Quid tam dementiæ pro ximum, quam alienorum facinorum fieri diligens indagator, qui suorum est negligẽtissimus inquisitor? aut qs aliena peccata portare se pollicetur, qui suis præmitur? Quis purgandi alios onus suscipit, qui purgatore indiget, aut illuminandi plurimos officium accipit, qui cæcus est? & qui se non videt, quomodo alios considerat? Periculosa certe atque grauis sarcina, est cura pastoris. Nam cuiuslibet ouis deperditio, illius periculum est, ad quem propheta ait, & erit anima tua pro anima illius. Demum illius status periculum in eo conspicitur, quoniam teste Greg. prælati tot mortibus digni sunt, quot ad suos subditos perditionis exempla transmittunt. Inter cætera vero detestanda exempla, vnum illud est, quoniam & si scriptum sit, seruos dei nõ oportet litigare, episcopi tamẽ & clerici q spirituales sunt, & lites ac contentiones vitare specialius iubẽtur, proh pudor tam acerbe, tã impie, tam crebro litigant, vt omnes vincant in cõtẽdẽdo laicos & sub colore iustitiæ obrepit impietas. Iam non modo pro episcopatu litigatur, sed bellatur, non modo pro sacerdotio contenditur, sed pugnatur. Et plerunque nõ sine orbis

&

& vrbis periculo bellatur in ecclesia, quæ pacē filiis vt pia mater, promittit. Aiunt enim, gloriā nostram non damus alteri. qui dum vanam retinent, veram & æternam amittunt, ad gloriam currunt, sed gloria eorum in confusione erit. Christus iubet tunicam proximo dimitti, quippe & in facie percuti, ne litigent, isti eligunt percutere, quam parcere, malunt periclitari ecclesias, quam non honorari.

¶ Tertio, ille hominum status nedum difficilis & laboriosus, sed & periculos⁹ videtur, ex quo plures seductores, & schismatum seminatores, in ecclesia oriuntur, quos certe ex sacerdotum & episcoporum statu prodiisse cōperimus. Vnde Hierony. veteres perscrutans historias reperire non valeo, alios ecclesiam dei scidisse, populos seduxisse, præter eos qui sacerdotes appellati sunt. Accidit, quoniam ille videtur periculosior, difficilior atque incommodior viuendi modus, de quo plures cadunt, & plures periclitantur. Constat autem plures cadere in via salutis, & longe plures ex statu ecclesiastico periclitari, propter plurima, & præsertim propter temporalium affluentiā. Sicut certe plures deuiant in prosperis, quam in aduersis, de quibus putādū est prophetam dixisse, cadent a latere tuo mille, & decē milia a dextris tuis. Dexteram quidē honoratiorē partē, episcopi & prelati in ecclesia tenent, cęteri sinistrā. Si igitur de cęteris statib⁹ ad sinistrā cadēt mille, pfecto de Psa.90.c.

ftis cadent decem milia.
¶ Quarto, eligere curã animarum nihil aliud est, quam exponere se ad manifesta, & indubitata pericula: quia, vt inquit Greg. talia appetere, est mentis tempestas. Nam nihil aliud est potestas culminis, quam tempestas mentis. Quis enim tam audax, aut verius quis tam temerarius est, qui in alto & tempestuoso mari nauigare peroptat? Quis illius nauis cupit fieri gubernator, quam perituram de proximo conspicit? Teste Greg. quieto mari imperitus nauta nauẽ dirigere potest, turbato autem tempestatis fluctibus, etiam peritus nauta se confundit atque perturbat. Profecto nil aliud est curam animarum suscipere, sacerdotium aut pontificatum sumere, quam scienter se naufragiis mergere. Solent homines de tempestate in portum fugere, qui vero animarum pastores fieri desiderant, de portu in tempestatem libenter fugiunt. De quibus propheta dicere videtur, qui descendũt mare in nauibus, facientes operationes in aquis multis & descendunt vsque ad abyssum, quo-
Psa. 106. C niam anima in eis tabescit propter negociorũ multipliciũ procellã, quare turbati sunt & moti sunt sicut ebrius, & tandem omnis sapientia eorũ deuorata est. Mirum certe videtur, vt non satis difficile aut graue videatur, vni episcopo vnius animæ curam sumere, nisi omnium curas in se suscipiat. Vnde quidam sapiens de tam graui sarcina dicebat, fortes humeri qui talia susti
nent,

nent, aut fortis ambitio ad id animos cogens, vbi futurum periculum sciunt. Quod si pontifex in altum se locatū gaudeat, consideret, quia tanto erit ei casus grauior. Vix enim ex alto sine labore aut periculo descenditur. Sed vt paucis concludam, cura animarum si recte geritur summus est honor: sed summus labor, summū onus, summa seruitus. Si vero male agitur, summum animę periculum summum malum: quia anceps ex omni parte negocium est.

¶ Quinto, non est proposito alienū considerare, quoniā, vt ait Chryso. in canone, homo Christianus fortiter cadit in peccatum propter duas causas: aut propter magnitudinem peccati, aut propter altitudinē dignitatis. Hę igitur duę periclitandi causę ecclesiasticos viros fortiter ruere cogūt. Primo, magnitudo peccati: scienter enim & ex contentu peccant. Nā qui scit voluntatē domini, & nō facit, iuxta verba saluatoris, vapulabit plagis multis. Secundo, altitudo dignitatis: quia quantū dignitas altior, tāto causus grauior. Et teste Greg. quanto quis in sede superiori locatus est, tāto in maiori periculo versatur. Et Aug. sublimitas honorū, magnitudo scelerū est. Et Hiero. in maiori gradu, maior est sine dubio pœna. Et iterū Chrysost. in canone, honoris magnitudo his qui indigne viuunt honore, maximus cumulus incipit esse pœnarū. Et iterū Augu. clerici officiū si perfunctorie geritur, nil apud deum miserius, tristius, & damnabilius,

¶ Sexto, ex episcoporum & clericorum admi-
nistratione, pericula, difficultates, & incommo-
da apertissime demonstrantur. Nō enim episco
pi & clerici domini sunt bonorum ecclesiæ, sed
vt Hieronymus ait: procuratores seu dispensa
tores rerum alienarū, & velut sacrilegos plectē
dos esse, si quod pauperibus est erogandū, sibi
retinent plusquā eius statui sufficit. Quomodo
ergo securi sunt clerici, qui non solum ex mala
aut desidiosa administratione, sed ex cupida re
tētiōe dānātur? Vnde pulchre de se & cęteris psē-
byteris dicebat Hier. quomodo possumus! alie
na fideliter distribuere, qui nostra timide reser
uamus? Hinc Aug. ad episcopos & præsbyteros
ait: esurientiū panis est, quē tu detines: nudorū
vestimentum, quod tu recludis: miserorum re-
demptio est pecunia, quam tu refodis: infirmo-
rum solatia sunt delitiæ, quibus tu lasciuis: tan-
torum ergo scias bona te inuadere, quantis pos
sis præstare quod velis. Sed & Bernardus in e-
pistola ad Sulconem ait: ne tibi o pontifex, o sa
cerdos, blandiaris, quo tuis contentus, alia non
arripias. Rapis enim cum luxurias, vt de alta-
rio superbias: de quibus quod præter necessa-
rium, ac simplicem victum retines, tuum non
est, rapina est, & sacrilegium: habētes, inquit a-
postolus, victum & vestitum, non victum & or
1. Ti. 6. b. natum, non delitias, non vestes, quibus lasciuia-
mus. Et iterum idem Bernard. ad Senonensem
archiepiscopum, clamāt nudi, clamāt famelici,
conque-

conqueruntur pauperes,dicũt:dicite pontifices in templo quid facit aurũ,nobis fame,frigore, miserabiliter laborantibus? Quid conferũt tot mutatoria,vel extensa in porticis,vel plicata in manicis? nostrum est quod effunditis,nobis crudeliter subtrahitur,quod immaniter expẽditis. Hinc & Hierony.pontifices & clericos comminans ait: ecclesiæ principes qui deliciis affluũt, propheticus sermo describit,quod eiiciẽdi sunt de spaciosis domibus,lautisque conuiuiis. Et sequitur, si vis scire quo eiiciẽdi sunt,in tenebras videlicet,exteriores,vbi erit fletus,& stridor dẽtium. Item idem Bernard.ad clericos ait,multiplica præbendas,habe archidiaconatum, aspira ad episcopatum,gradatim asceude,& in puncto ad inferos sine omni gradu descendes.

¶ Septimo,pericula,incommoda,aculei,& difficultates huius status ecclesiastici ex eo euidẽtius apparent:quoniam si prophetarũ,si patriarcharũ totius sacrę scripturę repetuntur animalia, nullum reperiemus genus hominum, quos deus vehementius arguat, & seuerius comminetur,& crudelius puniat, quam pontifices, pastores,& sacerdotes. Discurre per prophetas, & scripturam lege, quid audis nisi pastores populi mei præuaricati sunt in me? Propterea adhuc in iudicio contendam vobiscum. Et iterum: stulte egerunt pastores. Et sequitur:propterea euellam eos de terra. Rursus ad eos: omnes pastores meos pascis ventus. Iere.2.b.

Et alibi, vę pastoribus qui dispergunt gregem
Eze.34.a meum. Et iterum, vę pastoribus Israel, qui pascunt seipsos. Et sequitur. colligam in te pastorem & gregem. Denique ad Ioelem prophetam transi, quid nisi comminationis pœnas, quid ni
Ioel.1: c. si clamores plangentium sacerdotum, & pontificum audis? Ait enim: plangite sacerdotes, vlulate ministri altaris. Ausculta Ezechielem. væ pastoribus Israel qui pascunt seipsos. Et iterum.
Mal.1. b. super pastores iratus est furor meus. Malachias quoque non tacet eorum exterminium. Ad vos, inquit, sacerdotes qui despicitis nomen meum, ad vos est mandatum. O sacerdotes, ecce ego proiiciam vobis brachium iræ meæ, & dispergam super vultum vestrum stercus. Et iterum. dedi vos contēptibiles omnibus populis. Sed & Amos propheta, quamdure prælatos & pastores ecclesiæ comminetur, audiamus. Ait enim: vę vobis qui opulenti estis in Sion, & confiditis in monte Samariæ, optimates capita populorum, ingredientes pompatice domum dei: qui dormitis in lectis eburneis, & lasciuitis in stratis vestris. Deinde contra huius status & vitæ homines scriptum est: quicunque desiderauerit primatum in terra, inueniet confusionem in cœlis. Et iterum. inter seruos dei non computabitur, qui de primatu tractauerit. Sed & Christus in euangelio has illis pœnas & comminationes confirmat. Ait enim: vę vobis qui diligitis primas cathedras. Sed quid hæc commemoramus?

sam⁹? Plena est sacra scriptura huiusmodi increpationibus, & comminatiõibus. Quis ergo dubitat periculosum, difficilem, & cunctis aculeis, miseriis refertum esse illum hominum statum, cui tot maledictionum, & anathematum, tot comminationum genera, tot pœnarũ & suppliciorum mala, prophetę, patriarchæ, sancti, ipse quoque deus in scripturis sanctis imprecãtur? Vnde Chrysostomus super illud, Obedite præpositis vestris. O pontifex, o prælate, cõspice quanto igni supponis caput tuum. Et subdit Miror si quẽ contingat saluari de his qui principantur & præsunt in tantis minis: & in tanta pigritia, in tantis increpationibus, & in tãta desidia. Video tamen currẽtes, & sponte se submittentes in pericula, contra quos durissimum iudicium his qui præsunt scilicet male. De bonis vero scribitur Prouerbiorum duodecimo. Nouit iustus animas iumentorum suorum. Sed Pro.12.a quid de periculo & incommoditate, & aculeis ecclesiastici status dicam, cum episcopis & clericis ipsa simonia (quę hæresis appellatur) tam familiaris & cara sit, vt vix sine illa in domo domini incedant? Quibus etiam inuidia domestica, auaritia annexa, libido, ira, & superbia in rerum abundãtia videtur. Sunt in hoc statu patriarchę, põposi, episcopi negligẽtes, decanus timidus, archidiacon⁹ elatus, canonici extra chorum vacantes, vicarius in litibus, tabellio falsus presbyter imprudẽs, curatus ignarus, cõfessor

leuis, diaconus euangelia nesciens, subdiaconus epistolã ignorat, cantor latrat, thesaurarius fabricas defraudat, sacerdos sacramenta vendit, capellanus venalis, vt statim latius tangemus in capitulis sequentibus, vbi singulariter de quolibet gradu & officio ecclesiastici status succincte agemus.

¶ Capitulum decimũtertium, de dignitate, & prærogatiua officij decanatus, in ecclesia: & de illius honore, & veneratione, & de his quę ei cõpetunt. Demum de pluribus oneribus, & afflictionibus, ac defectibus, & periculis decanorum.

Audita sunt præconia, laudes, necnon excellentia, prę eminẽtia, ac sanctimonia status ecclesiastici in genere & communi. Auditę sunt denique eius vitæ formulę, incommoda, calamitates, & miserię, afflictiões, & pericula. Quo fit, vt facile eiusdẽ status dulcia & amara cuilibet recte intuenti patere possunt. Verũ quanquã ea quę in ea re breui differta sunt, ad oẽs ecclesiæ status secundũ ordinum, & officiorũ differẽtias applicari possunt, qui oẽs clericorũ nomẽ, & ministrorũ officiũ, in ecclesia sortiti sunt, quia tamen purticularius epos & plątos respicere vidẽtur, superest vt ad cæteros inferiores ecclesiæ status, gradus, & ordines, breuis, & singularis

sermo decurrat. Consuetum igitur ordines sequentes, vnumquenque inferiorum clericorũ gradum siue statum tangemus, & quid laudis, quid excellentiæ, quid vtilitatis, demum quid calamitatis, afflictionis, & periculi habeat, sed & quot defectus in eos damnabiliter committantur, succincte afferemus.

¶ Primo igitur post episcopum decanus siue præpositus existit, nec id ratione caret, quia, vt inquit canon Calixti papæ & martyris, decanorum dignitas recte maior post pontificalem appellatur. Nam decano post pontificem maior ac principalior cura, & collegij administratio cõgruit. Cui sus proximior est episcopo dignitate & honore, cui propinquior est in consilio & assistentia. Ipse collegium, necnon personas ac res collegii iudicat, & tuetur. Hinc in exodo, inter iudicantes vniuersitatem decanus constitui iubetur. quare sacri canones veneranda[illegible] eam dignitatem decreuerunt. Est enim decanus collegij caput, de quo scriptum est, constituit eũ dominus in caput non in caudã, quod cæteris corporis membris auctoritate, & iudicio præcellit, idque primitias loci in ecclesia indicat. Habet denique decanus in capitulo, & collegio primam vocem, primas salutationes, primos recubitus.

¶ Sed iam audi huius dignitatis onera, huius status calamitates: miserias, defectus & pericula. Imprimis igitur fateor grandis est huius

status prærogatiua. Sed vtinam tam bene huius dignitatis onera agnoscerentur, quam ipsa appetitur. Dicam verius, tam vtiliter ei incumbentia implerentur, quã ab omnibus sciuntur. Gaudent certe decani, & prępositi de honoris excellentia, sed vtinam dignitatẽ virtus sequeretur. Virtus enim (vt quidam ait sapiens) non solet esse iactatrix aut sui mirattrix, sed alieni imitatrix, non de extrinseco honore, sed de cõsciẽtiæ onere cogitat: si illud delectat, istud cruciat. Virtus de se non confidit, non arrogat, scit hoc esse tempus militiæ & laboris, non delectationis, non pompæ, non fastus. Fateor denique decanus collegij & capituli caput existit, sed vide ne dignitas ipsa qua tãtopere delectaris, cõteret caput tuũ. Sic age, ne de te ecclesia dicat quod scriptum est: caput meum doleo. Videat decanus qui se collegij caput iactat, ne cęteri de improuido capite capita sua moueant. Cernat si eius facta ingerunt commotionem capitis in populis, quia omne caput lãguidum a pede vsque ad verticem non est in eo sanitas. Ca-
Iob.1.c ueat decanus, ne sit illud caput de quo scriptũ est. Facti sunt hostes ei⁹ in caput eius. Aduertat decanus ne caput serpentis sit cętera membra, nedum vegetãs, sed inficiens: quia deus confringet capita draconum in aquis. Verendum est plurimum, ne sint illa capita de quibus scriptũ est, in vniuersis capitibus eius caluitium, id est, deformitatis vitium. Decanus siquidem si re-

&c agat ego odiosus sit necesse est. adeo vt illi sit hostis, si collegij amicus esse cupit. Si vero a presule amatur, a capitulo odietur. Pro eo enim caput capituli est constitutus, vt nonnunquam cupiditatibus, aut episcopi insolentiis resistat: qui priuilegia, qui libertates, qui bona, q reddit ecclesię plerũque vsurpat. Ideo certe decanus caput est, vt collapsa collegij erigat, sparsa colligat, recuperet perdita, deformia reformet. Caput tũc esse definit, cum singulorum de collegio crimina palpat, ne corũ fauores perdat, atque vt eum eligant, honorent, & venerẽtur. Sed fateor labiis honorabunt, non animo: cor autem longe est ab eis. Collegium rursum regendum decanus suscipit. imo verius ferã in domitam gubernandam. Parua enim domus egre & difficulter regitur. Magna collegia, prę sertim sine sapientia, aut virtute, tanto regũtur difficilius, quanto quot sunt singuli, tot singula ribus feruntur opinionibus. Si igitur decanus letatur de honoris dignitate, metuat onera, metuat pericula, quę sũt vt enarrari facile nõ possunt. Quis enim est decanus qui episcopo non sit grauis & contumax, quin potius contra eũ conspiret, qui in eius contemptum nõ abstinet a diuinis, qui sigillat litteras sine capituli assensu, qui sibi communia ecclesiæ appropriat, qui non residentes agit vt percipiant fructus, licet nõ faciẽtes seruitium, qui grauat subditos, qui

eos non

eos non defendit, qui eos tolerat pro pecunia in peccatis, qui inhoneste incedũt, inhonestius viuunt.

¶ Paucula huius dignitatis onera, pericula, & afflictiones, atque defectus enarrauimus: quia in sequentibus ecclesię officiis & gradibus, plurima adducemus, quæ merito eidem dignitati aptari possunt. Qui igitur aures habet audiendi audiat, & inter tot periculorum anfractus, sit cautus. Facile enim vitabit cruciatum, si velit vitare reatum.

¶ Capitulum decimumquartum, de dignitate & pręrogatiua officij archidiaconorũ, ac de honore & veneratione ei debitis, & de his quæ ad eum spectant. Demũ de plurimis oneribus, & afflictionibus, defectibus, & de periculis archidiaconorum.

ARchidiaconi dignitas nõ paruam in ecclesia militandi prærogatiuam, nec infimũ honoris gradum habere dignoscitur. Ipse enim præcipuus oculus episcopi dicitur, pro eo ꝙ cuncta ad episcopum expectãtia videre, ac solerter prouidere tenetur: veluti qui a canonibus vicarius est illius constitutus. Ad archidiaconum siquidem præ cæteris ecclesiæ gradibus

bus pro singulari quadam excellentia exami-nare pertinet ordinandos, idoneosq; admittere, inhabibiles vero repellere. Qui vt canones aiunt, prælatus merito existit, quia post episcopum præeminentiam, iurisdictionem, & autho ritatem obtinet, præsertim coersiuam & contensiosam. Rursus, illi corrigendi atque visitandi non tam clerum, quam populum fas est. Ipse denique præsidere debet, cum archipresbyter eligitur. Ipsumq; instituit, & pro meritis destituit, si contraria non extet consuetudo. Ipse tandem tantæ dignitatis est, vt coadiutor episcopi ecclesiæ principis recte dicatur. Sed & ad eum pertinet vacantes custodire ecclesias. Ex quibus, præfatæ dignitatis eximius honor, simul & vtilitas, facile comprehenditur.

¶ Verum audi amara huius status, tu qui dulcia degustasti, atque imprimis ea repete, quæ supra proxime attulimus, signanter in præcedentibus capitulis, vbi de episcopis & clericis in genere egim⁹. Sed & illa hic insere, quę paulo ante de decanis diximus. Adde, quia fateor archidiaconi ampla, sed & honorãda est dignitas, si tu ea dignus existis, non parua est præeminentia, si quos potestate regis, virtute præemines. Honoris est prærogatiua, si cæteros humilitate præcellit'. Quod si secus agis, vtique experieris illud sapiẽtis senatoris: quia dignitas ipsa parem vicem improbis reddit, quæ non tam a possidente deturpatur, quam ipsum

deturpat, denique non parum eos cruciat ipsa assidua, diraque ambientium crux. Quis enim est archidiaconus, qui non præpositus aut decanus, ille episcopus, aut archiepiscopus, ille patriarcha, ille cardinalis, ille tandem Romanus pōtifex assumi nō velit. Quis archidiacon⁹ prę ficitur, nisi vt potentior aut ditior fit, & contra iustitiæ præcepta præesse quærat, qui prodesse nescit, & magnę classis gubernacula q̄rat, qui paruam scaffam dirigere non nouit. Taceo intrinsecas eorum calamitates, qui plerunquē spē emunt dignitatum, & vt quidam sapiens dicebat, vertigo est omnium pessima, vt ad eā nunc currant certatim homines, quæ fugere iubentur, ab hisque retrahi non velint, quæ olim aspernari consueuerunt, quippe & debuerunt. Fateor rursus, archidiaconus oculus episcopi describitur, nonnunquam tamen tales ipsi præsules sunt, talesque eorum oculi, vt alter alteri orbari vellet: adeo, vt episcopus de eisipsis oculis dicere cogatur, contenebrati sunt oculi mei. Et iterum cum alio propheta, nihil respiciunt oculi mei, nisi mala. Quibus alius propheta ait, dedit tibi dominus deficientes oculos. Et Hieremi. oculi corū pleni sunt puluere, qui apertis palpebris nihil videant, quia oculos habent & non videbūt. Quis enim episcopus de his oculis gratias agit, vt dicere valeat, nec elati sunt oculi
Psa. 130. a mei, qui ita episcopi sui negligentias suppleant, vt de eis dicat, imperfectum meum viderunt

oculi

oculi mei, id est, archidiaconi: hi certe sunt oculi de quibus ait propheta, ponam oculos eorum super malum, & non super bonum. Quid enim aliud vident archidiaconi nisi munera. Conferunt beneficia, non meritorum, sed pecuniarum cumulo, nõ virtuti, sed sanguini, qui ad sacros ordines deordinandos ordinant, implẽt inutilibus atque ignaris ministris ecclesias, vt bursas repleant. Hi propter obseqmia, delicta non impuniunt, arcas, non personas visitãt, nec ad lucrum animarum, sed quęstum & grauamẽ visitandi officium vertunt. Hi res pauperũ pauperibus non erogant, sese secularibus exhibẽt, qui contemnunt presbyteros, qui principum curias sequuntur, vt ad cathedram pestilentiæ pestilenter ascendant. Hi certe, vt cum propheta loquar, viuificant morituros, vt mortificant victuros excommunicant sine cognitione, absoluunt excommunicandos. Hi magis lauta conuiuia, quam diuina sequuntur officia. Adde, quia quæ ad eos pertinent, negligunt, aliena vero vsurpant, & cum eorum tota pene iurisdictio ex consuetudine pendeat, contra episcopum præscribunt, in eius ordinariam messem, extra ordinariam falcem mittunt. Taceo eorum pudicitiam, quę tanta est, vt subditos agat impudicos, Bar.6.a. qui facile imitantur eorum exempla. Ad quos Hieremias in threnis ait, subtrahũt ministri domus dei a templo aurum & argentum, & erogãt illud in semetipsos, Et sequitur. dant autem

ex illo prostitutis,& meretrices ornant: hi non
Mal.2.b. liberantur ab erugine & tinea. Illos certe signat Malachias recessistis,inquit,a via vestra,scandalizatis plurimos in lege; propterea dedi vos contemptibiles,& humiles omnibus populis.

¶ Pauculas certe ex multis huius officij calamitates,& afflictiones,miserias,defectus,atque pericula enarrauimus,cum longe plura sint,quam scribere libeat, quæ cum quis in eo constitutus ordine,secum ipse considerat, nihil est cur non intus plurimum crucietur, cuius aptissimi sunt defectus,& paucissimi profectus. Quare qui habet aures audiendi,audiat, & in tãtis periculis constitutus sit cautus,non enim timebit supplicia,si studebit fugare vitia.

¶ Capitulum decimumquintum,de dignitate & prærogatiua officij cantoris,& primicerij:& de honore & veneratione ei debitis,& de his quę ad eum pertinent. Demũ de plurimis oneribus, & calamitatibus, defectibus,& periculis cantorum.

CAntor siue primicerius singulari honoris & dignitatis prærogatiua in ecclesia fungitur,cuius ministeriũ ad cœlestes laudes,ad cultus diuini augmentũ principalius ordinatur. Hic, vt canonica tradit institutio,ac colitos,& cæteros eccle-

ecclesiæ inferiores gradus, ac ministros, ad diui na dirigit officia canendi, legendi, hymnos & psalmodiam prævidet, atq; instituit. Sed & quic quid diuinæ laudis in communi choro decantatur: per eum sollicite præordinatur, psallendi ordinem, orandi modum, ipse committit, negli gentes aut discolos punit. Et vt paucis agamus, eius oneri incumbit, vt diuina officia gnauiter & ordinate altissimo persoluantur, vt iuxta apo stolum, omnia secundum ordinem fiant in ecclesia. 1.co.14.g
Tanto igitur cantoris dignitas apud deũ dignior, acceptiorque est, quanto principalius cœlestibus laudibus occupatur. Nemo enim du bitat quantum deo nostro sit iocunda, decoraque laudatio. Hinc amico dei Moysi pro speciali quadam excellentia dictum est, elige ad iu dicandũ populum viros qui oderũt auaritiam, tu autem insiste in his quæ ad deum sunt, vt lau des & cerimonias offeras deo tuo. Sed & Esaias super cuncta quę in ecclesia dei geri præsignabat, modernis ministris dei ait, tu (inquit) bene canta. frequenta canticum. Et iterum scriptura ait vociferabuntur leuitæ, & ego exaudiã eos. Verum, heu heu dixerim, cecidit corona de ca pite eorum, & cantus illorum versus est in luctum, quia carmen lugubre in ore eorum. Cantores siquidem moderni in ecclesia nec canunt deo laudes, nec vt alij eos persoluant, efficiunt. Quos comminatur scriptura inquiẽs, nõ

claudas

claudas ora canentium, deo enim gratum est
Ester.13.d obsequium eorum. Hi ex officio canere debent
Ps.12.b. domino, quia bona tribuit sibi. Hi nequaquam
dicere possunt, exultabūt labia mea cū cātaue
ro tibi. Quomodo enim taceāt qui cantare iubē
tur, quibus propheta ait, psallite domino in vo-
ciferatione. Cantant plerunque, sed non cum
grauitate & modestia. Qui vtinā ex eorum nu
mero essent qui dicere possent, in populo graui
Ps.34.c laudabo te. Non enim cātat domino qui ex cor
de non psallit, cuius viæ impiæ sunt, & ad secu-
Pro.15.c. laria debacchantur. Quem & similes alius pro
pheta signat inquiens, voces & victimę impio-
rum non placent domino. Et iterum cantica eo
rum quasi panis lugentium. Et rursum alibi, nō
psallebant ad me in corde suo ministri altaris,
Ps.118.x sed vlulabant in cubilibus suis Quomodo enim
ecclesiæ cantores septies in die laudem dicunt
domino, qui vtinam semel chorum ingrederen
tur. Quippe verecundum hodie putant canere
domino, qui cantores appellari gestiunt. Opposi
tum apponunt in obiecto, & monstro simile tē
tant, cum cantores esse volunt, & cantare dedi-
gnantur. Non igitur canentes aut psallentes, sed
potius silentes dicantur, quare nec vt canentes
manducent, quippe vt silentes mandicent. Ma-
gna itaque mysteria, magna calamitas, sed &
magnū periculum est id negligere quod sunt,
& ita agere, ne nomē consonet rebus. Canebāt
enim antiqui ecclesię ministri, sed diuerso calle.
Non

Nonnulli enim psallebant cum gaudio, quia suũ persoluebant ministeriũ, quos rex & propheta signat inquiens, exultate iusti in domino, quia rectos decet decantatio. Alij vero cantabãt domino corde & voce, nec eos tenebat psallendi fastidium, quos delectabat perueniendi desiderium. Sic canebat Dauid inquiens, cantabiles mihi erant iustificationes tuę in omni tempore. Hos certe cantores laudat, extollit, & commendat ecclesia: non vtique eos, qui totum psallendi finem in vocis dulcedine collocant. Qua de re sancti viri & sapientes, diuersas circa ecclesiæ cantũ, tulere sententias. Athanasius enim meditans cantilenas, animos hominum plerũq; inanes, vanosq; efficere posse, cauendum canendi vsum in ecclesia interdixit. Meminerat enim sanctus vir canendi delectationem vanos nonnunquam gignere conceptus, memor multorũ nominatorum principum, qui incredibilem curam vocis habuere, velut de Caio Cæsare legimus. Taceo de Nerone, qui vltima vitæ suæ hora prima, inter querelas quas propinqua mors afferebat, illa fuit, non quod tãtus princeps, sed quod tantus musicus periret. Verumtamen beatissimus præsul Ambrosius, pietatis appetens, diuinique cultus auctor & institutor, vt in ecclesia caneretur instituit. Aurelius vero Augustinus, vtrumque se passum ait, difficileque negocium iudicauit, vt in libro confessionum asseritur. Adde, quę dicemus cum de canonicis age

Psal.32.a.

Psal.118.g.

X

mus. Qui igitur aures habet audiendi audiat, ac si inter tanta pericula constitutus secure incedere cupit, agat iuxta præcepta sui gradus, nec vsquam erit ei finis paruus.

¶ Capitulum decimumsextum, de dignitate & honore officij thesaurarij vel custodis ecclesię, & de his quę ad eum pertinent. Demum de plurimis oneribus, & calamitatibus, afflictionibus defectibus, & periculis illorum qui talia officia habent

THesaurarius siue custos præcipua quadã prętogatiua ac honoris pręeminẽtia in sacrosancta ecclesia fulget. Illorũ enim dignitati, & officio basilicarũ primo incũbit custodia & ministerio, ostiariorum institutio, luminarium incẽsio, & pręparatio. Cura deniq; cõficiẽdi, cõseruãdique baptismatis, dirigẽdi baptisterij. Vasorum quoque sanctorũ ac sacerdotaliũ vestiũ, necnõ sacrarũ reliquiarũ, & tandẽ totius ecclesiæ thesauri ad eum principalius pertinet custodia: sed & inter ecclesiæ ministros pro modo obsequij & personarũ differẽtiis, redditus & oblationes diuidit. Merito igitur sancta synodus idipsum dignitatis officiũ, vt vnã ecclesię colũnã summo studio eligendã honoriq; habendã decreuit, vt nullus in ea nisi sanctior, & melior ordinetur.

¶ Sed

¶ Sed ordo exigit pollicitus, vt huius dignitatis onera, afflictiones, & pericula, breuissime audiamus. Imprimis igitur sacristę siue thesaurarij ecclesię, aut cuiusuis reip. recte stomacho corporis naturalis comparantur. Veluti enim stomachus recipit, quippe & conseruat summa diligentia alimenta humano corpori necessaria: quę tamen refundit virtualiter & effectualiter in membra singula, nec aliter thesaurarius conseruat ecclesiæ thesauros, & sua dispositione expensarum subsidia infunduntur, aut in ęrarium ecclesiæ, aut in singulorum necessitates, principis aut communitatis iussu. Et veluti stomachus pestifer est qui multa recipit, & recepta minime refundit in membra pro eorum nutrimento, sic thesaurarius aut ecclesiæ custos multa ab ecclesia recipiens, & non conseruans, nec æqualiter pro singulorum vtilitate distribuēs, pestifer est, multosque morbos in corpore ecclesię generans. Et de talibus ait Ieremias ventrē meū doleo. Et iterum Esaias trāsgressorē ex vētre vocaui te. Si vero fideliter conseruat, atq; pro mēbrorū & personarū ecclesię qualitate, & pręsidentis dispositione vtiliter distribuit, tanq̄ saluberrimus commendandus est. Hinc Policratus, recitat fictam sed facetam ac vtilem fabulam, de altercatione, & discordia inter membra & stomachum, eo quod ille deuorabat oēs labores eorum: nam, vt ait ecclesiastes, omnis la-

Iere. 4. c.
Esa. 40 b
Eccl. 6. c.

bor hominis in ore ipsius. Tandem cum venissent ad iudicium coram ratione, quæ erat iudex, & ratio iudicasset, membra nihil debere dare stomacho, ilico membra debilitata sunt, & tremores in cũctis membris aderant: quare eisdem membris conquerentibus, iterum ratio iudicauit, vt alimenta stomacho a membris ministrarẽtur. Quo facto, membra refocillata sunt, & pax cõfirmata est. Et ob eam rem Policratus subdit: quod thesaurarij ecclesiarũ, & q principum tenent æraria, nõ sibi sed communitati, & totius corporis reipu. coaceruare debẽt thesauros ipsos, & ecclesię reditus. Si enim aut sibi tenaciter conseruat, aut nimia largitate exinanitus fuerit, nihil habebit quod ministris & ecclesię membris distribuat.

¶ Sed iam specialius ad huius officij labores, difficultates, incommoda, atq; pericula descendamus. Thesaurarij itaq; siue custodis dignitas fateor, perdulcis est. Idque eius nomen indicat, ab auro dictum: nec mirum si nomen delectet, cuius rem mortales tam auide perquirimus. Delectantia certe nomina, sed difficillima officia, si recte gerantur, alioquin periculosa plurimũ atq; mortifera. Iocundũ nomẽ, sed mœstus effectus, atq; promptum periculũ, si reddẽda est aliquando de receptis ratio. Taceo de neglectu, cũ scriptum sit, maledictus homo qui agit opus domini desidiose. Basilicarũ igitur sacrorũq; vtẽsilium, ac vniuersi ecclesię thesauri custodia atq;

cura

cura illius vnius prohpudor tuitioni vereciide cõmittitur:qui plerũq; sui nõ rectã gerit custodiã,qui aut puer est,aut minus ad hoc idoneus, nec satis notus.Et quod periculosius est,cui nec ætas nec ingenium, nec mores, nec industria, ad paruæ domus custodiam satis sufficeret, matricis principalisq; ecclesiæ templa, non modo turribus munita, sed sacris præciosisque iocalibus ditissima,illorumque conseruatio, intrepide demandatur. Mira confidentia, aut magna demẽtia,miranda facilitas, aut stulta securitas, Vereor ne hi sint illi custodes, quos Daniel signat,inquiens:custodes tui quasi locustæ. Sed oro,quo pacto luminaria in ecclesia accendent ne lucis in domo dei desit splendor, qui semper obscuri existunt? aut quomodo qui dormiunt in tenebris, & vmbra mortis, aliis lucebunt? Quomodo rursus sacra tuetur, qui prophana intuetur? Quomodo reliquiarum sanctarum præciosa pingnora venerabitur, qui titulum non vidit,nec eius auris audiuit,nec in cor ascẽdit,de reliquiis & veneratione sanctorum?Quomodo dominicum corpus reuerenter tenet, qui spurcitiis adhæret?Quomodo solerter præstabit exactam custodiam cæterarum rerum spiritualium,cui assidua est cura rerum seculariũ? Adde,cui sacrarium carcer est, altare exiliũ. Iubentur siquidem custodes,vt in libris numerorũ legitur, excubare in custodiis tabernaculi, quippe custodiam cõtra custodiã diligẽtissime

adhibere. Sed hi (vt alij filij Heli) concubinas mittunt ad custodiam domus dei. Denique reditus ac oblationes thesaurarius recipit, quas vtinam æqua lance diuideret. Sed forte male dixerim, diuidunt inquam, sed non vt apostoli prout vnicuique opus est, sed habẽti dant, & non habenti subtrahũt id quod habere debeat, nonnunquam vero non seruiẽti, sed absenti tribuunt. Diuidit inquam a fratribus, non a se: tũc partes distribuunt, vt totum retineant, expẽsas graues defalcat, qui lucra sensit: non parua dãna supputat, qui vltra sortem extorsit: & more proditoris dispensatoris sacrum de sacro eripit, atque dignitatis emolumentum in sacrilegium vertit.

¶ Ex quibus huius officij defectus, calamitates, & pericula facile conspicies. Si igitur aures habes audiendi audias, & inter tot discrimina, & pericula versatus, sis prouidus. Tutus enim in hac via gradieris, si quod ordo requirit, sequeris.

¶ Capitulum decimumseptimum, de dignitate, & prærogatiua officij scholastici in ecclesia, & de his quæ ad hoc officiũ spectant. Demum de plurimis oneribus, afflictionibus, & calamitatibus, ac defectius, & periculis scholasticorum.

Scholastici

SCholastici officium siue dignitas, non modo honoranda, sed summe necessaria in ecclesia fore dignoscitur. Vt enim ait Honorius in canone scholarũ magistri velut stellæ in perpetuas eternitates, doctrinæ lumen infundit. Hos merito ecclesia honorat atque præbendis atque redditibus non modo præmiat, sed ditat, vt in vnaquaque cathedrali ecclesia clericos, & cæteros scholares pauperes gratis instruant. Quare illis ea de re tã opulẽter prouidet, vt & docentis releuetur necessitas, & via pateat discentibus ad doctrinam.

¶ Sed huius officij calamitas, defect⁹, afflictio, & periculum, breui audire libet. Atque imprimis scholasticus qui a sapiente schola, nomen trahit, nequaquam (vt puto) tam fastuoso nomine oblectaretur, si vera sapientia fulgeret. Vt enim inquit, laureatus poeta, non eget titulis sapientia solida, per seipsam clara est. Quis lucernã vt videatur, soli adhibet? Plurimi scholastici doctoris aut magistri dignitate insigniti, cum his titulis obscuri, & absque illis clarissimi euasere. Sed verum est, quia hodie mortales titulos quærunt, non rẽ laudẽ petunt præmiũ certe inane, exiguum atque sordidũ. Quæ res egentis ingenij signũ est, quia vmbris gloriri, ac opinione non veritate duci volunt. Rursus necesse est vt illud noscat qui scholastici

dignitatē assumit, quia docendi non lasciuiendi, nomen assumit. Docere enim eum oportet non nuda literarum instrumēta, sed morū pręclara documēta, vt quod docet, in se teneat. Sed prohdolor, assumuntur quidem scholastici in hac temporis tēpestate ad huiusmodi ecclesiæ officium, vt honoris assequantur dignitatem, licet nullam scientię habeant facultatem. Appellantur quod non sunt, nec nunquam didicerūt, quod docere contendunt, & quod verecundius dicam, & periculosius est, qui nusquam scholas viderunt, scholas regere profitentur. Magistri vocantur, qui nondum fuerunt discipuli, aut (si velis) magistri sunt erroris, qui nunquā fuerunt discipuli veritatis. Peritiam docendi pollicentur, qui aperte ignorantiam confitentur. Facundiam dicendi hoc officiū exigit, qui barbarismis vtuntur. Subtilitatem denique sacras interpretandi scripturas ea dignitas exquirit, qui vtinam simplicem intelligerent literā. Magna certe miseria, magna est magistri confusio id ignorare quod vocari delectat, vt recte ei apostolus dicat: qui alium doces, tepisum non doces. Hos quidem ignorātiæ præceptores mo-
Eccl.18.c net sapiens cum ait: antequam loquaris & doceas, disce audiēdo. Quid enim tam turpe, quā profiteri artem, quam nūquam nouit? Et in eā cōmittere, quę eum decorat? Taceo eorū mores omni sanæ doctrinæ aduersos, cum dicat Boetius. Vas putridum corrumpit aquas, & omnis

mnis doctrina vilescit ex ignominiosa vita do centis. Sed vtinam quod per se non valent, per doctos probosque viros explerent. Sed verum est, quia hoc habet omnis ignorans, vt tales cæteros appetat, doctosque persequatur, quia nō facile per cæteros explet, quod ipse oderit.

¶ Qui igitur habet aures audiendi, audiat, atque inter tot calamitatum & defectuū pericula constitutus, sit cautus: quia nulla ei nocebit aduersitas, si nulla dominatur iniquitas.

¶ Capitulum. xviij. de præeminentia & vtilitate officij archipresbyteri: & quantæ sit venerationis & de his quæ ei competunt. Demum de plurimis oneribus & afflictionibus, defectibus, & promptis periculis archipresbyterorum.

ARchipresbyter non paruū honoris & prærogatiuæ gradum in dei ecclesia obtinet. Hic enī maior presbyterorū dicitur quia illis præest, & in eos iurisdictionem & coertionem exercet: cui visitatio (vt sacri habent canones) aliquando personarum, regulariter vero ecclesiarum, ac fabricę, competit. Sed & qua deuotione, quo ve ordine, baptismus, cęteraque a presbyteris conferantur sacramenta, cura ei pertinet: hic ex singulari pręrogatiua, absente epō

missas solénes in ciuitatibus celebrat, sacerdotesque ad missas, & diuina officia decantanda deputat. Hinc largo nomine prelatus, licet ruralis nuncupetur, magna certe dignitas, cui magna committuntur.

¶ Verum quanta sit huius officij, & status calamitas, quanta afflictio, quantum periculum ex eo cõspicere libet, quia ipse archipresbyter qui maior presbyteris nominatur, nomen solũ retinet, rem autem ipsam diu perdidit: atque vtinam cæteris presbyteris non minor esset vita & idoneitate, ipse qui gaudet nominis maioritate. Maiores sunt vt potestatem exerceant, nõ quidem in rectitudine & humilitate, sed in rapinis, superbia, & abusione. Sacrum est archipresbyteri nomen, sed exercens profanus, clarus titulus, obscura res. Magna certe calamitas est, ex dulci fauo amaritudinem fundere. Visitat archipresbyter, qui plerũque visitandus esset, corrigere contendit, qui ad vitia tendit, ecclesias visitat, vt eas spoliet, non vt ornet, fabricę curam gerit, sed domus suæ non murorũ tẽ

Zac.11.d pli. Hi sunt quos propheta commemorat, suscitabo pastorem qui delicta non visitet. Adde, quia si visitãt non quidem in virga iniquitatis subditorum, aut in verberibus peccata eorum,

Ps.88.c nec ea visitatione qua scriptum est: Requiram oues meas, & visitabo eas sicut pastor visitat oues suas, sed visitant bursas, palpant delicta, qui merito audiẽt, vos dispersistis gregem, de-

iecistis

iecistis eos & non visitastis: quod crassum est, cōmedistis: quod infirmum non visitastis: quare, inquit propheta, visitabo præuaricationes e.4.1
sion. Et iterum. Visitabo super viros defixos fecibus voluptatis, videlicet, & auaritię.

¶ Qui igitur habet aures audiendi audiat, & in tantis periculis constitutus, sit cautus: agat iuxta eius officio incumbentia, & vitabit cuncta discrimina nocentia:

¶ Capitulum decimūnonum, de prærogatiua & magna vtilitate officij canonicorū & quantum sit honoris & reputationis, & quid eis congruat. Demum de innumeris huius status oneribus & afflictionibꝰ, defectibus, & periculis.

Canonicus sicut honestum habet nomen, sic saluberrimum in ecclesia ministerium gerit. Dictus est enim a canone vel regula, quæ cuncta ordinat & dirigit. Canonici itaque regulatiꝰ & disciplinati dicuntur: quippe sua electione, regulatione, ac dispositione episcopus eligitur, qui est vertex & norma cuiuslibet ecclesiæ qui est secundum sacros canones, cunctorū est pordinator. Nec ab re sancti patres, canonicos cōsiliarios ep̄i fore decreuerūt, quare ī corpe

reip.cordi recte comparātur. Nam veluti a corde in corpore naturali est vita & regimen, sic a canonicis episcopum eligentibus, & ei consulētibus, & omnium pene in ecclesia agendorum, regimen & directio procedit. Quæ res agit, vt non parua sit canonicorum honoris & tituli prærogatiua: qui primum in ecclesia gradū eligunt, simul & dirigunt, quare huiusmodi status & vita, forma non modo honoris, sed & emolumenti in dei ecclesia plurimum habet. Demum hic viuendi modus tranquillus atque securus admodum est, nullam curæ animarum sarcinā habens, quo fit, vt minor doctrinæ atque ætatis idoneitas eis sufficere videatur. Adde, quia libertatis obtinet satis, nec ad sacros artatur ordines quippe quibus ad seculum redire, & sub sancto viuere matrimonio liber.

Verum huius vitæ miserias, cruciatus, & defectus, calamitates, & pericula tu ipse audi, qui tam libenter huius status dulcia auscultasti. Imprimis itaque canonicus, qui, vt ais, nomen a regula traxit, an sub regula viuat oro considera, atque hic repete quæ supra de episcopis & cæteris clericis in communi diximus, duodecimo huius libri ca. Demum, quo pacto canonicus a regula dicatur ignoro, qui canonice, & sub regula non viuit: qui (vt cætera taceam) contra regulas canonū, plures præbendas obtinet, & vnus ipse plurimorum forsan meliorum loca occupat, quippe cum non satis est vt vnus seruiat

dam-

damnabiliter multorum seruitia intercipit. Demum quanto liberiores sunt canonici, tanto licentius in plurima debachantur vitia. Nec vna vni sufficit muliercula, nisi retentam in domo habeat vxorem, concubinas vero & adolescentulas, quarum non est numerus. Sed & quomodo sub regula viuant non video, qui episcopis non obediunt, sed resistunt, sepeque in eos cóspirant, armaque mouent, atque ne iuste ab ecclesiæ princibus puniantur, iniuste se principibus seculi fœderantur, sed & famulantur. Et (vt paucis agam) in tribus locis versatur canonici officium, in altari, in choro, videlicet, & in capitulo. In altari, inquam, reuerentia exquiritur. In choro honestas, & diuinorum deuota decãtatio. In capitulo morum correctio, ac agendorum vnitas, & vtilitas. Pro his canonici in altari irreuerentiam vendicant, in choro dissolutionem, in capitulo lites.

¶ Ad altare inquam irreuerenter accedunt, qui vt ait Hugo, licet ablutis manib᷒, lota facie, albis vestibus appropinquent, tamen peruerso opere, polluto ore, immundo corde christi corpus, sacra vasa pertingere non erubescunt. Denique ad altare accedit elatus ad humilem, iratus ad mitem, crudelis ad clementem. Accedit seruus ad dominum, non charitatis supernæ amore, sed perdendi corporalis stipendij timore, non deuotione, sed coactione. Accedit rursus turbatus ab aliquo aut alios turbans: acce-

dit,inquam canonicus ad altare vanus, curiosus, voluptati subditus, accedit ad mẽsam Christi nõ nisi aliquid temporaliter accepturus. Sed verum est quia accessit ad Iesum Petrus, tamen accessit & Iudas. Sed quo pacto deuote accedent, qui legem domini nec sciunt nec discunt? Vacant enim ocio, & commessationibus, non libris, non contemplationi, non vtili actioni student, terrenis inhiant, temporalia sapiunt, assidui in plateis, in ecclesia rari, tardi ad prædicãdum, parati ad leporis vestigia inuestigandum, velociores ad congregandos canes, quam ad alendos pauperes, plures illis ad mensam seruiunt, ad missam nullus. Cyphus eorum calice
Eccl.35.b pręciosior, equus missali carior, cappa eorum casula pulchrior, camisia delicatior alba. Non igitur eorum sacrificiis deus placatur, sed indi-
Thre.2.c gnatur: quia scriptũ est, oratio iusti impinguat altare, deprecatio impij non liberabit eum. Et iterum sprenit dominus altare suum propter iniquitatem ministrantium.

¶ Rursus qualiter id choro versentur discutiẽdum est, vbi tanto deteriores, inhonestioresque canonici degunt, quanto honestiores esse deberent, vbi mente vagi, atoniti oculis, habituque dissoluti, prospiciunt per cancellos non pauperculas, sed mulierculas, aliud cantant, aliud cogitant. In choro sunt corpore, in foro sunt mente mane in theatro, sero in ecclesia, vbiq; nũc in-

tus

tus,nunc foris exeunt inquieti,psalmorum verba non pronunciant, quibus cātare pudori exi stimant,quod si verba aliquando proferunt, eorum sensum non attendunt,nesciētes illud Gre. vox psalmodiæ,cum ex cordis deuotione agitur , deo per intentionem mentis coniungitur. Alij cantant,sed non quod libri habeant, sed cātant vt placeant populo magis quam deo, tanta quibusdam est leuitas vocis , quanta & mentis, frangit vocem qui non frangit voluntatem,seruat cōsonantiam vocum,non morum. Quibus ait Greg.quid prodest dulcedo vocis,si adest asperitas mentis?Tandem cantant,non cum Dauid iuxta arcam domini,sed in palatio cum Herodiade,vt placeat discumbentibus. Merito igitur chorus eorum non exultationis, sed deplorationis effectus est, vt dicere cogantur cū Hieremia,versus est, inquit, in luctum chorus noster. Thre.5.c Sed quid hæc?Vereor ne verum sit, canonicos nostri temporis fructus non facere suos, cum plurimi chorum non essent ingressuri, nisi aliquid extorquerent. Alij vnice interessentes horæ,totius diei emolumenta rapiūt.Alij sterilibus officiis sterile exhibent obsequiū , pinguiora vero officia frequentant.Alij falso infirmātur,vt distributiones percipiāt,& in domib' delitescant.Alij,vt ita dixerim,infortunata hora qua intersunt nō diuinorū decātationi,sed secularium negociatiōi,nec diuinis officiis,sed hūanis

commerciis

commerciis, nec orationi, sed vanæ confabulationi vacant.

¶ Denique ad capitulum canonici accedunt, sed vt litigent, vt prohdolor vbi litigia sopiri deberent, ibi nascantur, ibi culpa augeatur, vbi deleri debuit, ibi discordias gignunt, partes cōstituunt. Et (vt paucis agam) quotiens canonicus capitulum ingreditur, totiens domum periurus redit. Prece enim, aut precio, odio, fauore, aut timore, longe aliud consulit, quam aut consciētiæ aut ecclesiæ vtilitas exposcunt, ibi non modesta discussio, sed clamorosa confusio, fitq; capitulum officina discordiæ, cum esse debuit mater concordiæ. Congregantur non vt se corrigant, sed detrahant, nec fit de animabus sermo sed ipsi loquuntur de extrinsecis, ducunt ad capitulum oues & boues. Et ibi, (vt paucis concludam) nec maria locum habet, nec martha compescitur, quia nec bona actio vētilatur, nec mariæ silētium custoditur. Taceo de electione episcoporum, in qua caro, & sanguis, ac mammona iniquitatis, longe plus possunt, quam ordo iustitiæ & vnitatis. Cum vero capitulū canonicos creat, aut cætera confert beneficia, nō ad merita, sed ad volita dirigunt vota sua, nec ad longiora obsequia, sed propinquiora trahuntur commerita. Veluti vnus ex sanctis ecclesiæ doctoribus non tam eleganter, quam facete, in ecclesia argentina accidisse refert. In ea enim cū de conferendis certis in ea ecclesia vacantibus præben-

prebendis, canonici discordarent, altero nepotem puerum, altero filium, altero fratrem ignobilem nominantibus, quidam Romanus inibi canonicus, asellũ qui plusquam.xx.annis ei seruierat, nominatur, asserens in conscientia: quia propter diuturna seruitia, quę asinus ecclesiæ fecerat dignior cunctis nominatis erat. Quis igitur ea omnia recolens, iocundus, tranquillus, aut securus esse potest? Et, vt inquit Bernar. quis in tantis periculis constitutus, ac tãtis bonis destitutus, non intra vrgetur, nõ vritur, non cruciatur? Qui igitur habet aures audiendi audiat, & inter tot miserias, laqueos, & pericula sit cautus, viuatque sub regula, qui a regula nomẽ accepit, non enim timebit æterna supplicia, si studebit vitare seculi vitia.

¶ Capitulum vigesimum, de præeminentia, necessitate, & vtilitate officij sacerdotum curatorum, rectorum curam animarum habentium. Demum de plurimis huius status laboribus, & calamitatibus, defectibus & periculis.

R Ectoris, curatiq; sacerdotis, eximia est dignitas, atq; pernecessarium, saluberrimũq; ministerium. Habet enim in primis illum familiarissimũ atq; salutiferũ ad veri corporis Christi accessum assiduũ, in quo est redemptio, vita, & salus nostra. Deinde

de quanti honoris, & emolumenti temporalis hoc ecclesiæ officium existat, beatus Augustinus, patenter insinuat. Nam illud apostoli expo
1. Ti. 5. c. nens, presbyteri qui bene præsunt duplici honore digni habentur, sic ait: presbyteri qui bene præsunt vita & doctrina, digni certe habentur a subditis duplici honore, scilicet vt spiritualiter eis obediãt, & exteriora bõa ministrẽt. Nec solũ honore sublimi p̃miari debẽt, sed & terreno, vt nõ contristentur indigẽtia sumptuũ tẽporalium, & gaudeãt obediẽtia spiritualiũ. Demũ ex eo rectoris & curati dignitas honor & vtilitas comprehenditur, quoniã, vt inquit Greg. Nazianzenus, spirituale est eius officiũ, mediatorẽ esse populi apud deum. Vnde Rabanus: nõ qualiscũq; dignitas sacerdotũ est. Huic enim sorte datũ est, vt mediator sit inter deum & hominẽ vt per eos genus humanum creatori reconcilietur. Adde, hic pro populo orat, hic sordes eius abluit, hic vice Christi peccata cõdonat, hic claues regni cœlorum pœnitentibus aperit, hic baptismũ quo Christi nomine censemur, & ei cõiũgimur, cęteraq; ministrat saluberrima sacramẽta: vt merito de illo dici posset quod scriptũ est: quia ipse comedit peccata populorum.
Osee. 4. b ¶ Superest vt huius officij calamitates, afflictiones, defectus, & pericula succincte narremus: quorum plurima in duodecimo huius secundi libri capitulo, disseruimus, cũ in communi clericorũ omniũ miserias, onera, & labores,

teti-

tetigimus:sed & illis nonnulla addēda sunt,quę inesse cęteris ecclesiasticis officiis diximus, pręsertim cum de canonicis egimus. Parua tamen ex multis singularius eis congruentia afferemus,vt vnusquisque, nisi mente obcęcatus existat,facile huius vitæ formulæ, calamitates, & pericula conspiciat.Fateor igitur, summa est dignitas,summus honor,curam animarū habere: quod ex eo facile cōspicitur, quoniā summa est honoris,prærogatiua corporū,rerumq; quibus non parum animę præstant,regimē gerere.Sed oro,consideret rector qualis ipse debeat esse, qui cęteros regēdos imo corrigēdos suscipit,q̄ tanto est periculosius, quanto pauci sese corrigant.Attendat curatus vires suas, qui animarū sarcinam super humeros portat. Nō enim,teste Chryso.dignitas,non officiū facit sacerdotem, sed sacerdos officiū: nec locus sanctificat hominem,sed homo locū. Ideo subdit:quia malus sacerdos,aut rector de suo ministerio crimē acquirit,nō dignitatem. Qui enim alios purgādi curā suscipit,aliis sanctior purgatiorq; esse debet.Vnde idē Chrysost:magna est cōfusio,magnū periculū sacerdotū,quādo laici inueniūtur fideliores eis,atq; iustiores.Quomodo aūt non erit confusio,illos esse inferiores subditis, quos etiā ęquales esse cōfusio est?Sed inter cetera in eo sacerdotū curatorū imminēs periculū versatur,qa nō modo sua,sed,vt ait Isidor⁹,populorū iniquitate dānatur, si eos aut ignorātes non

erudiunt, aut peccantes non corrigunt. Quod & beatus Gregorius testatur. Ait enim, quia sacerdos causa est ruinæ populi. Quis enim se pro populi peccatis intercessor obiiciet, si sacerdotes, qui eam curam habent, grauiora committant? Quare merito grauissimo supplicio sunt destinati. Sunt enim, eodem teste Gregorio, veluti aquę sacri baptismatis: quę peccata baptizatorum diluens, illos ad regnũ cœlorum mittit, & ipsa in cloacam descendit. Qui enim aliorũ delicta in se suscipiunt, non tam suá quam aliorum vitam inspicere debent: quia quorum sudoribus viuunt, quorum sanguine laute pascũtur, dignum est vt eorum culpis plectãtur. Hinc idem Gregorius, qui de oblationibus fideliũ viuunt, quas illi pro peccatis suis obtulerũt, si comedunt & tacent, eorum procuidubio peccata manducant. Quare non tam rectorum dignitas extollenda est, quã illorũ periculũ deplorandũ. Quod Bernar. summis eiulatibus lachrymatur inquiens: egressa est iniquitas a sacerdotibus tuis domine, qui videntur regere populum tu-
Esa.24.a um. Non est iam differẽtia, vt populus, sic & sacerdos. Heu heu domine deus, quia ipsi sunt in persecutione tua primi, qui videntur in ecclesia tua populum regere. Quis enim animarum rector intus nõ affligitur, cũ sciat curã subditorũ suo periculo suscepisse? De quo scribit sapiens,
Pro.6.a. defixisti extraneum manum tuã, illaqueatus ex verbis oris tui. Quis est curatus aut rector, qui infir-

infirmatur cũ infirmo subdito? Quis cũ scãdalizato vritur? Quis cupit fieri pro fratre anathema, & subdito? Quis ponat animam suam pro subditis? Quis curatus est samaritanus, qui ligat vulnera subditi? Quis facit secum misericordiam? Quis ducit eum in stabulum, ecclesiam dei? Quis reddit quæ vltra ei necessaria sunt, qui vt nam vitæ necessaria non auferret? Quis curatus hodie est alter Ioseph, qui frumẽta in Aegypto diuidat, cum sint prõptuaria eorum plena? Quis liberet pauperẽ a potẽte, & inopẽ cui nõ est adiutor. Quis rector est hodie mœrentium consolator? Quis, vt alter Iob, de velleribus ouium suarum imo ecclesiæ, calefacit pauperes? Quis viatoribus ostia aperit? Quis curatorum dicere potuit cum Moyse: tu scis bene quia nec asellum, nec quid aliud acceperim ab eis, nec quenquam afflixerim. Quis cum Samuele audaci animo dicet subditis, loquimini coram domino & coram Christo eius, vtrum bouem cuiusquam tulerim aut asinum, si quempiam calumniatus sum, si oppressi aliquem, si de manu cuiusquam munus accepi, illudque restituam vobis. Quis cum Ambrosio vasa sua conflat, & dat captiuis & pauperibus. Quis cum Paulino Nolano episcopo, vt inquit Gregorius, pro redimendo filio parrochianæ viduæ, mitram, baculum, & indumenta pontificalia vendit. Sed certe iam mutatus est color optimus, & dispersi

Psal. 71.c

Nu.16.c.

1.Re.12.a

 sunt

sunt lapides sanctuarij, qui merito sunt ecclesiarum rectores, qui dispersi sunt, non solum in plateis, sed in capite plateaȓu: quia publice honorari volũt de imagine sanctitatis, in quibus non est virtutis existentia, nec veritatis. Sũt ẽm
Mat.16.a fermento pharisæorum (quod est hypocrisis) saginati: qui mœsto vultu cum fletu ad altaria domini virtutum accedunt, in quibus spiritus sanctus nõ habitat, qui, vt inquit scriptura, effugiet fictum, merito repellit eũ dominus & munera eius, quia non vero corde accedũt. Quos pulchre Malachias signat, operiebatis, inquit, lachrymis altare domini, & fletu, & mugitu gemebatis, vt vos populus sacrificaret. Et (vt paucis multa pertingam) solum eis curati & rectoris nomen relictũ est, cura ipsa atque regimen periit. Deficit eis pietas, mansit authoritas, qui galli erant, castrati effecti sunt, canes non valẽ
Esa. 56.d tes latrare, rectores plebium vaccæ Samariæ sunt, & ditati non mugiunt, nec via regia gradiuntur. Hi (vt dicit Bernard.) Non tam facile optarent honores, si curæ considerarent labores. Nec modo ea quæ diximus pericula, rectores & sacerdotes comittantur, sed alia contra ordinis & officij sui naturam dãnabiliter amplectuntur. Sunt enim inuidi & inobedientes superioribus, quibus inuidẽt & detrahũt. Rursus nouum curati facinus cõmittunt. Nõ enim contẽtantur cæteris rectoribus viuos, sed mortuos subtrahere parochianos, procurant enim

sibi

ſibi in teſtamentis aliquid relinqui. Taceo quod ſacramentum pœnitentiæ miniſtrãtes, in ipſum ſacramentum committunt. Imponunt enim pœnitentibus miſſas, quas ipſi pecunia ſe celebraturos pollicentur, pœnitentias non diſcretas imponunt, nulli ſunt illis caſus reſeruati, certatim omnes de omnibus abſoluunt, miſſas, & cætera eis incumbentia, pro defunctis onera, non perſoluunt, celebrant non reconciliati, vocati confeſſiones non audiunt, plerunque ſine ſacramẽtis ſubditi eorum negligentia moriuntur, admittunt excommunicatos ad diuina, non prædicãt populo, ſed a populo prædicantur. Quo enim pacto prædicabunt, qui literis operam non dederunt. Aut quomodo alios docebit, quem nullus docuit. Sed verum eſt illud cœleſtini, in quadam epiſtola, quod ante Hieronymus dixerat, quia abiectiſſimæ artes addiſcũtur, ſolum ſacerdotium vilius eſt, quod ante ſumitur quam addiſcitur, auidius quæritur, quam cognoſcitur, facilius tribuitur, cum tamen difficilius impleatur. Denique rectores animarum facti ſunt corporum ſuorũ craſſatores. Impinguati enim, dilatati, & incraſſati, buccas rubentes habentes, diuerſis epulis ſaginati, facile, vt inquit Hieronymus, ſpumant in libidines. Sed quid tam perfunctorie loquimur de vinolẽtia, de crapula, ac cæteris gulæ irritamentis ſacerdotum, & aliorum qui eccleſiaſtico nomine cenſentur. Qui aiũt comedamus bibamus & moriamur, qui viuunt Deu.32.b

vt comedant, quorum deus venter est, quia vẽtri vacant, & ad ventrem (vt ad eorum summã foelicitatem & finem) cuncta ordinant: nec eis satis est vti cibis qui in ea qua degunt patria nascuntur, sed deum & naturam emendant. Nã vltramarinis & forensibus vinis, ac cum magnis impensis adductis ferculis saginãtur, quibus non vna sufficit prouincia, diuersitate vinorum lætantur, non considerãtes, quia vnius vini potus patriarcham Noe per sexcentos annos sobrium, temulentum fecit. Et vt Hierony. ait: Loth per ebrietatem insciens, libidini miscuit incestum: & quod dictu mirabile est, quẽ Sodoma non vicit, vina vicerunt.

Gene. 9. d

¶ Sacerdotibus enim lex prohibet vini vsum. Sed & cæteris qui præsunt, ne obliuiscantur iudiciorum dei, modernis vero sacerdotibus, & ecclesiæ ministris longe magis mera abhorrenda forent, quibus dignitas honorabilior est, & operatio sanctior, qui vinolentia, ac ipsa exquisita epularum auiditas ministerium vilificant, personas dehonestant, conuersationem deturpant, & postremo cæteris lasciuiendi causam præbent. Teste enim Grego. cum maiores voluptati deseruiũt, nimirum minoribus lasciuiæ frena laxãtur. Taceo commemorari dilectam ab eis philargiam, id est, amorem pecuniæ; plurimi certe eorum aurum sitiunt, aurum bibũt, vt conseruent carni & sanguini. Rectores moderni non pastores, sed raptores, ouiumque tõ-

sores, non ad viridia pascua ductores, nō piscatores, sed negociatores: non dispēsatores bonorum crucifixi, sed voratores: sic sua falso quærunt, vt quæ vera sua sunt, perdant, ꝑ pecuniis celebrant, corpus Christi vendunt cum Iuda, de mammona iniquitatis sacramēta ministrāt. Vereor satis an rem sacramenti conferāt, sacra emunt, sacra vendunt, sed gratiā nō infundunt quam non habent, aiūt nihil accipimus gratis, nil damus gratis, dicentes quod cōparauimus, vendimus: quia mercatores parati sunt vendere, quæ carius ipsis emerunt: sed his lucrum est in bursa, damnum in conscientia, nulla in eis grauitas, & (vt ait canon) nihil in eis defendit industria. Sed audi quam acerbe eos cōminatur ecclesia, quam offendunt. Ipsa enim clamās ad spōsum ait. Dupluci contritione contere eos domine deus noster, quia tanta rapacitas, tanta proteruitas, tanta segnities, duplici eos pœna conterit, anima & corpore, dum hic egere, & in labore inutili viuere, & bonis suis gaudere non finit, tandem gehennem vsque perducit. Ier.17.d.

¶ Qui ergo aures habet audiendi audiat, & inter tot pericula positus, viam quærat securitatis, qui tam propinquus est discrimini tempestatis, narrata pericula non pauebit, si curā subditorum digne tenebit. Paucula certe de cunctis ecclesiastici status dignitatibus, officiis, & ordinibus enarrauimus: dulcia pariter & amara tangentes. Quare iam faciemus finem, quia

finis non esset, si quis conaretur plene narrare cuncta miserias & labores, aculeos, & pericula huius status, videlicet, pontificalis, & sacerdotalis.

¶ Verũtamen ne quis ista legens ex tanta multitudine laborum & pronitate periculorũ statum ecclesiasticum perfectum & dignũ, aut reprobet, aut dãnet, intelligat sane prædicta vera esse de illis episcopis & clericis, qui male, negligenter, & perfunctorie curam pastoralem gerunt, quibus prædicta & maiora pericula parata sunt. Si tamen digne administrant, eo maiora gloriæ præmia habent destinata. Et hoc est qđ paucis verbis dicit Aug. quia nihil periculosius, aut dãnabilius in hoc seculo episcopi & presbyteri officio, si perfunctorie agatur: sicut nec beatius, & deo acceptius, quam si eo modo militetur, quo imperator noster iubet. Itaque nõ est periculum in statu, sed abeũtibus statu, nec est reprobatio in dignitate, sed in deturpãtibus dignitatem, in qua nimirum si sit multitudo laborum, vbi est excellentia honorũ & præmiornm.

¶ Capitulum. xxj. de secũdo statu spirituali videlicet religiosorum, & de motiuis, & auctoritatibus, ad probandum statũ ecclesiastici ordinis simpliciter pręferendũ esse statui religionis, & per cõsequens ecclesiasticum ordinem esse pręeligendum.

Superest

SVpereſt agere de ſecundo ſtatu ſpirituali, videlicet religioſorum: & primo adducũtur rationes & motiua ad probandũ ſtatum eccleſiaſticum ſimpliciter præferendũ eſſe ſtatuti religionis, & per cõſequens videtur quod epiſcopi & miniſtri eccleſię in dignitate & perfectione ſtatus ſint religioſis præferẽdi. Primo enim illud aperte probare videtur Hieron. Nam & adRuſticum monachum ſic inquit: Viue in monaſterio, vt clericus eſſe merearis. Et iterũ alı° ſapiẽs, vix bonus monachus mediocrẽ clericũ facit. Et iterũ ad Heliodo. alia eſt cauſa clerici, alia monachi. Clerici oues paſcunt, ego paſcor. illi de altari viuunt, ego vt ſecuris quę ad radicem arboris fructuoſę ponitur, ſi munus ad altare non offero. Et iterum: mihi ante presbyterũ ſedere nõ licet. Illi: ſi peccauero licet me tradere ſatanę. Vides ergo dignitatẽ, & excellentiã clericorũ ſuper monaſticã vitã. Deniq; quis dubitat bonũ publicũ pręferẽdũ eſſe priuato? Cõſtat aũt clericorũ & platorũ vitã magis populo fructuoſã fore q̃ religioſorũ. Vt eñ dicit Greg. nullũ deo magis acceptabile eſt ſacrificiũ, q̃ zelus aĩarũ. Clerici ergo cũ magis fructificẽt, merito ergo eorũ ſtat⁹ monaſticæ vitę proferẽdus eſt, qui ꝓprie dũtaxat ſaluti intẽdit. Demũ nemo hęſitat, quin Helias lõge pfectior fuerit quocũq; monaſtico viro, q̃d ex eo

maxime constat, quia Christus Iohannem (quo inter natos mulierum alius non fuit maior) in perfectione inducit, dicens in euangelio Lucæ, ipse peribit ante illum in spiritu & virtute He-
Mat. 11.b lia. Ed iterum, in Matthæo dicit: Si vultis scire ipse est Helias. Super quo verbo Chrysostomus pulchre ad propositum loquens, si talem aliquã do mihi adducas monachum, qualis, vt exaggerationem dicam, Helias fuit, non tamen illi comparandus est, qui traditus populis & multorum peccata ferre compulsus, immobilis perseuerauerit & fortis. Hi autem sunt ecclesiastici & prælati, qui populorum saluti continuo student. Sed nec illud obmittendum est, quoniam cui amplius committitur, ille magis meretur, si bene ministrat, quam ille cui minus cõmissum est. Constat tamen quod viris ecclesiasticis & prælatis amplius est commissum, quam monasticis viris. Accedit, quoniam perfectio seu su-
1.Co.13.a blimitas alicuius status non acquiritur sine charitate, iuxta illud, si habuero omnẽ sciẽtiã & fidem, ita vt montes transferã, charitatem aũt nõ habeam, nihil sum. Constat tamen charitatem proximorũ magis inesse clericorum statui, propter animarum curam quam habent. Præterea si meritum vtriusque status considerare libet, illud verissimum est, quoniam meritum hominis consistit in liberando innocentes de manibus fortiorum & tyrannorum, in quorum persona dicebat Iob, conterebam malos ab iniquo & de

& de dentibus illius auferebam prædã. Quod magis fit per statum clericorum &, prælatorũ, quam monachorum. Vnde Hiero. ad Paulinum ait, quod sancta simplicitas solum sibi prodest: & quanto plus ędificat ecclesiã dei ex vitæ merito, tanto plus nocet, si contradicentibus nõ resistit. Demum magnitudo meriti cõsistit in magnitudine conatus, ad vincendum magnã prõptitudinem, & incitamentum ad peccatũ, quia inquit ecclesiasticus, perfectus & beatus est, qui potuit transgredi, & nõ est transgressus, facere mala, & nõ fecit. Talis ergo magnitudo conatus potius est in statu ecclesiasticorum quam religiosorum. Ecc. 31.b

¶ Possent in hac re plurima adduci, sed breuitatis gratia prædictis rationibus contentor: quibus quidam probare videntur episcopos, & cæteros ministros ecclesiæ, in status & dignitatis eminentia, & perfectione præferendos esse religiosis, & per consequens ecclesiasticum statum esse præeligendum. Veruntamen quid tenendũ sit, in sequentibus capitulis explicabitur.

¶ Capitulum vigesimumsecundum de prima comparatione horum duorum statuum, videlicet, qualiter hi duo status clericorum & monachorum se habẽt alter ad alterum comparatus, & quis eorum sit simpliciter eligibilior, quantũ ad eminentiam, & perfectionem status, ac etiã vitæ & sanctitatis.

COnsiderandum rursus occurrit
atque descutiēdum, qualiter hi
duo stat⁹, seu viuendi modi, ec
clesiasticorum videlicet, & reli
giosorum, inuicem se habent, al
ter ad alterum comparatus, res
pectu eminentioris vitæ & perfectioris status.
In quo articulo licet plurima dici possent, bre-
uissime tamen, & sub quodam epilogo dicēdū
est, secundum sanctorum doctorum sententias,
illud esse verissimum, videlicet episcopos non
solum cæteros omnes ordines, & ministros ec-
clesiæ militantis, sed & cunctos religiosos, & re
gulares viros perfectiori modo repræsentare
apostolos, & ideo super omnes eminentiores, &
in perfectiori statu fore. Nam manifestum est,
quod episcopi succedunt apostolis in regimine
ecclesiæ. Vnde Paulus ad eos ait, attendite vo-
bis, & vniuerso gregi, in quo spiritussanctus po
Act.20.f. suit vos episcopos regere ecclesiam dei, quam
acquisiuit sanguine suo. Pro qua re apertius de
claranda, præsupponēdum duximus, quod quā
tuor singulariter, & principaliter fuerūt collatā
apostolis a christo, & episcopis eorum successo
ribus, quæ magnam in eis excellentiā, & status
perfectionem designant. & in quibus episcopi
apostolis succedunt, & eos præ cæteris imitan-
tur. Primo, virga potestatiua in susceptione tē-
Mar.6.b poralium stipendiorum. Vnde in Marco legi-
mus, præcepit eis ne quid tollerēt in via, nisi vir
gam,

gam, vt nomine virgæ potestatem a christo receptam de recipiendo temporalia stipendia intelligamus, secundum Augu. Secundo claues in iurisdictione administrationis sacramẽtorum. Vnde ait Christus Petro, tibi dabo claues regni cœlorum. Tertio, data est insufflatio spiritus, in remissionem peccatorum. Vnde apud Iohannẽ legimus, insufflauit & dixit, accipite spiritũ sanctum, quorum peccata remiseritis, & cætera. Super quo verbo Greg. inquit, licet intueri inquãtum culmen gloriæ perducti sunt apostoli, vt vice dei quibusdam peccata relaxent, quibusdam retineant, quorum nunc in ecclesia episcopi locum tenent. Quarto, data est dispartitio linguarum in prædicatione verbi dei, vt in actibus apostolorũ legimus, quia apparuerũt apostolis dispitæ linguæ ad pdicãdũ verbũ dei. In his ergo quatuor epi apostolos excellẽtiori mõ repręsentãt, q̃ quicũq; religiosi, & ideo sunt in pfectiori statu. Adde quintũ, propter votũ ppetuæ curæ ouiũ suarũ, vsq; ad animã & sanguinẽ. In qua re perfectiori modo apostolos repręsentant, quam omnes religiosi. Quod votũ curę animarum in cõsecratione sua fecerũt vouẽtes animas suas ponere pro ouibus suis, in quo voto tam excelsæ charitatis omnes religiosos excedunt: quia teste redẽptore, maiorẽ charitatẽ nemo habet, q̃ vt animã suã ponat quis pro amicis suis. Summus ergo gradus perfectiõis est in epis, quia eorũ dignitas perfectã charitatem

Ioã.20.e.

Ioã.15.b.

iam acquisitam requirit, non acquirendam.

¶ Si vero, seclusis episcopis, presbyteros, & cæteros ministros ecclesiæ ad religiosos comparare volumus, hoc tripliciter considerare, & intelligere possumus Primo, quantum ad humani conatus voluntatem. Secundo, quantum ad operis qualitatem. Tertio, quantum ad vtriusque status quidditatem seu primitatem.

¶ Primo modo præfertur opus operi, vel status statui ex voluntate operantis. Qui enim promptiori voluntate, & cum maiori conatu facit opus ad quod tenetur maioris perfectionis, & maioris meriti est. Si ergo isto modo opera religiosorũ, & presbyterorũ adinuicem comperẽtur, incertum est, quæ opera sint maioris meriti, & maioris perfectionis: quia planũ est, quod illorum opera maioris meriti, & perfectionis sunt, qui cum promptiori voluntate, & cum maiori conatu ipsa operantur.

¶ Secundo vero modo quantum ad operis qualitatem, virginitas præponitur coniugali, vel viduali continentiæ in bono. In malo vero, homicidium præponitur furto. Similiter vita actiua præponitur contemplatiuæ, quia fructuosior. Contẽplatiua vero pręponitur actiuę, quia merito maior & perfectior, secundũ quem modum comparando, aliqua opera particularia quæ faciunt presbyteri, sunt perfectiora aliquibus operibus particularibus, quæ religiosi faciunt: sicut magis est intendere saluti animarũ, quam

quam ieiunare,quam silentiū tenere. Et aliqua opera quę faciūt religiosi, perfectiora sunt quibusdam operibus,quę faciunt presbyteri:& isto modo habent se sicut excedentia & excessa.

¶ Sed tertio modo,comparando opera religiosorum ad opera presbyterorum, in ordine ad primam quidditatem & radicem a qua pregrediuntur,puta in ordine ad radicem illā qua religiosi totam eorum vitam deo vouere,& se, & sua in Christi obsequium perpetuo tradiderūt, longe sunt perfectiora quocunque singulari opere presbyterorum.Et eodem modo in perfectione,vita religiosorum ad vitā presbyterorū comparatur:sicut infinitum ad finitum, vt dicit Anselmus in libro de similitudinibus. Quamuis enim in bono abstinentia sumptiōi cibi preferatur,sumere tamen cibo cū aliquo propter charitatem,prefertur abstinētię.In malo vero,q̄uis adulteriū pręferatur furto,furari tamē gladiū ad occidendū,est grauius quā adulteriū. Sic q̄uis presbyteri in aliquo particulari opere possint pręferre religiosis,ex adiuncta tamen radice perpetuę obligationis,qua se in Christi obsequiū religiosi tradiderunt,simpliciter in perfectionis statu pręferēdi sunt. Et hāc opinionē aliqui eximij doctores tenēt. Alii vero affirmāt archidiaconos,& curatos,& alios inferiores ecclesię ministros esse in excellentiori perfectiōis statu & maxime propter tria, quę eis specialiter conueniunt. Primo, propter potestatē. Secūdo,

propter administrationem officij. Tertio, propter honoris pręconiũ. Potestatem enim recepe runt a Christo in persona discipulorũ, quando
Luc.10.c. dictum est eis Luce.x. ecce dedi vobis potestatẽ calcādi super serpẽtes & scorpiões, & super omnẽ virtutẽ inimici, & nihil vobis nocebit. ac si diceret. Dedi vobis potestatẽ eiciẽdi omne genus immũdorum spirituum ab obsessis corporibus, ne putaretur esse dictũ de bestiis, vt Chrysosto. exponit. Istud autẽ repręsentant presbyteri in sacramentorũ administratiõe. Administrationis vero officium receperũt, quando dictum est: in quācunque domum intraueritis, primum
Luc.9. a. dicite: pax huic domui. Quia enim bonorũ omniũ pax mater est, sine qua cętera inania sunt ideo Christus discipulos primo iussit pacem offere, tanquam bonorum omnium initium, quorũ ministros eos faciebat, vt Chrysosto. dicit. Hos autem repręsentant presbyteri in euāgelij prędicatione, in quo primo nuncianda est pax,
Ro.10.c. iuxta illud ad Rom.x. quā speciosi pedes euangelizantiũ pacem, euāgelizantiũ bona. Istud autem repręsentāt presbyteri in plebis curę susceptione: pro qua donec ipsam tenent animam, & vitā propriam tenentur exponere. Sed honoris præconium receperunt, quando reuersi cũ gaudio dixerunt domino: dæmones etiā subiiciuntur nobis in nomine tuo. Gaudebant enĩ, vt glo. dicit: quod quasi sublimes effecti, terribiles hominibus & dęmonibus erant. Hoc autem repr

ſentant preſbyteri in ſubditorum iuriſdictione & coertione: a quibus ſi bene eis preſunt, duplici honore debent haberi, vt dicit Apoſtolus. j. Timo. v.

¶ Per hæc igitur que proxime dicta ſunt, concludunt aliqui doctores, etiam inferiores miniſtros eccleſiæ, in eminentia & in perfectiõe ſtatus, religioſis præferẽdos eſſe, vel ſaltẽ eos fore in perfectionis ſtatu. Hanc itaque opinionẽ predicti doctores roborare videntur per rationes & auctoritates ſuperius allegatas, cum de excellentia & perfectione epiſcoporum & miniſtrorum eccleſiæ actum eſt: ad quas qui religioſos inferioribus eccleſie miniſtris præferunt, reſpõdẽt, ꝑut in vigeſimoquarto capitulo videbitur.

¶ Capitulum vigeſimumtertium de alia cõparatiõe illorum duorum ſtatuum, clericorum & religioſorum inter ſe ad inuicem, videlicet, quis ſit eligibilior tanquam ſimpliciter humanior, & tolerabilior.

POſt predictam cõparationẽ horũ duorũ ſtatuũ, videlicet, eccleſiaſticorũ & religioſorũ, quantũ ad perfectionẽ ſtatus, alia cõparatio ſuccedit, quis videlicet, horum ſtatuum clericalis, vel regularis eligibilior ſit, tanquam ſimpliciter humanior, & tolerabilior. In qua re, vt mihi ſane videtur, queſtio ipſa facti eſt. Vterque enim viuendi modus excellentiſſimus, atque

sanctissimus est, in quorũ quolibet diuersæ viæ ad salutem reperiri possunt. Nec enim Christus sponsus ecclesiæ plene illi prouidisset, nisi secundum diuersas infirmitates, seu vires suorum fidelium; sic diuersos viuendi modos, ad vnum tamen dei cultum tendentes instituisset. Hinc ipse ait, in domo patris mei mãsiones multę sunt. Et iterum scribitur, in via domini alius sic, alius sic ibat: omnes tamen non ad diuersos fines, sed ad vnum properantes, & vt deo diuersis tamen gressibus famulentur, & si alius currat, alius plane vadens ei non inuideat, cum vterq; metã attingat: quę diuersitas vnitas est, quia ad vnũ dei cultum diuinitus ordinata. Ea igitur decora diuersitate, atq; fulgida vnitate floret atq; splẽdet dei ecclesia, tam pulchra fideliũ suorũ vnanimi varietate. Nihilominus tamen inter istos status seu viuẽdi modus, vt supra tactum est ex diuersis casibus & respectibus, alter istis, alter illis eligibilior est. Vnde ait Dionysi. nonnulli sunt in via perficiendorum, & ad perfectionis acquisitionẽ aliquo indigẽt, quod aliis nõ expedit. Nã ad deprimendas passiones, arta vita, videlicet; per abstinentiam, ac exercitia vigiliarum expediret. Aliis vero non habentibus illas passiones, non congrueret. qui forte defectus suos alio exercitio, vel diuinæ gratiæ auxilio supplere possent. Nam veluti secundum doctrinam apostoli, in vno corpore multa sunt membra, non idem officium habentia, & quod vni congruit, alteri

alteri plerumque est nociuum, sine offensione corporis, sic plerumque vna viuendi forma, quę aliquibus est ad salutem, aliis cedit in perniciē, & econtra. Profecerunt certe sibi & multis in ordine ecclesiastico, cōplures quos numerare operosum foret. adeo, vt dicere mihi recte posset aliquis tanquam de stellis cœli: numera si potes: sic Nicolaus fulsit, sic Gregorius summus ipse pontifex, sic Paulinus episcopus Nolanus, scilicet opulentissimus, sed & in regulari & monastica vita effulsit. Item Basilius, Benedictus, Hieronymus, Dominicus, atque Franciscus: & plurimi quibus domus domini referta est. Inter quos nonnulli aut diuino motu supernaque inspiratione vocati, aut variis ex caussis ex altero statu ad alterum expirarunt: in quo beati euasere, sine tamen prioris status diminutione. Hinc Benedictus, hinc Dominicus, & quamplures strictiore feruore deo famulari cupientes, & seculi consortia fugientes, ex clericorum ordine ad regularem vitam transierunt. Hinc rursus Augustinus, Gregoriusque eadem vocati inspiratione & proficiendi fidelibus vberibus zelo succensi, ex monastica religione ad ecclesiasticum episcopalis ordinis gradum sancte & meritorie commearunt. Vnusquisque igitur, prout secundum apostolū destinauit in corde suo, sic hanc vel illam viā eligit, vires suas cōsiderās, secundū finē sibi intentū. Est enim vterque status, vt tactū est, nō præcepti, sed consilij,

& supererogatiõis, nec imperatur, sed suadetur. Et veluti de virginibus apostolus ait: qui potest capere capiat: & de matrimonio secundum eundem apostolum, plerumque melius est nubere quam mori. Ita in his statibus dicendum est. In quibusdam forte vtilius foret, vt per spirituale ma[...]moniũ ecclesię nubant, quam vltra vires inexpertas sub stricta regulari vita retro respicientes, vitam deserant incœptam. Itaque inexpertis, imbecillibus, & infirmis putamus, quod status ecclesiastici ordinis tanquam humanior, & tolerabilior est præeligendus, nisi altiori inspiratione quis de super ad aliam vitam vocatus, aut spirituali & corporali adiumento roboratus fuerit. Accedit ad hoc, quia eligere actus est voluntatis & virtutis, virtus ergo ipsa considerenda est, iuxta philosophum, secundum electionem medij, quod in recta ratione consistit. Ecclesiasticus itaque status attenta humana fragilitate, & promptitudine peccandi, quandam viam mediam, & rationabilem viuendi habere videtur. Habet enim religiositatis satis, habet & aliqd humanitatis, seu laxitatis. Quod si forte dicatur religionis : vitam etiã eodẽ respectu simpliciter fore eligendam, pro eo quod habet tolerantias, & moderationes suas ad iudicium prælatorum, nec vltra pręcipitur, quam rationabiliter supportari possit, & quod dato ꝙ quis in religiõe cadat, habet resurgẽdi remedia propter intentionẽ ad deũ erectã, habet deniq; fratres

Matt.19.b
1.Co.7.a

fratres a quibus iuuari potest. Fateor illud verū si fore, tamen illud idem quod eisdem religiosis ex permissione fit, seu indulgētia, clericis fit ex iure communi. Quod enim toleratur aut indulgetur, constat legi derogare, atque aliquando prohibitum esse, & si aliquando sine causa indulgeatur, conscientia vrgetur, & intus bellum nascitur, vbi quietari speratur, maxime propter instituta, & artissimas cuiusque religionis cōstitutiones, quibus se artari vouerunt, & ad multa alia quorum transgressio, aut contemptus mortale plerūque inducit peccatum, quæ omnia nō ita acriter clericis contingunt. Demum eaipsa remedia, quæ religiosis competunt ex tolerantia, vel fratrum præsidio, etiam clericis communia esse possunt.

¶ Circa secundum vero quis status, seu viuēdi modus prædictorum pręeligendus sit tanquam sanctior & perfectior, dictum est in præcedenti capitulo.

¶ Capitulum vigesimumquartum, assignantur responsiones ad obiecta contra religiosos pro tuenda illorum opinione, qui sentiunt religiosos esse in perfectiori statu, quam sint decani, archidiaconi, & alij inferiores clerici post episcopum, vbi discutitur, quæ sit perfectior vita, actiua, vel contemplatiua, & de earum adinuicem comparatione: & de aliis hanc materiam tangētibus.

Liber igitur pro tuenda illa opinione quæ habet inferiores ministros ecclesiæ post episcopos, nõ æquari religiosis quo ad statum perfectionis respõdere ad nonnulla obiecta superius adducta, quæ probare videntur archidiaconos, curatos, & prædictos iferiores ministros, ad religiosos comparatos perfectiorem, aut saltem æqualem statum in ecclesia obtinere. Et quanquam per ea quæ dicta sunt, satis rationes ipsæ solutę videantur, particularius tamen ad singulas, singulæ fiẽt satisfactiones. Primo igitur dicebatur, quia monachis licitum est transire ad statum presbyterorum, tãquam ad perfectiorem: quia, vt inquit Hierony. & transsumptiue in canone, xxiij. q. j. dicitur. Sic viue in monasterio, vt clericus esse merearis. Respõdetur enim ꝙ monachus tanquam monachus non habet officium clerici exercere, verũtamẽ inquantum literati & docti sunt, licite possunt promoueri ad presbyteratum, & curam monachalem aliorum habere, perfectionem tamen status nõ habet ex illo trãsitu, sed ex prepetua obligatione voti. Et ita licet fiat presbyter, non dimittit perfectionẽ monachalẽ: ideo subditur in præfato decreto: Multo tempore disce, quæ postmodũ doceas, & inter bonos, semper meliores sectare. Deinde adducebat illud Hiero. ad Heliodo. vbi dicebat Hiero. mihi scilicet

mona-

monacho ante presbyterum sedere non licet. Illi si peccauero, licet me tradere satanæ. Ex quo videtur, curam animarũ habentes in perfectiori esse statu quibusuis religiosis contemplationi vacantibus, aut saltem in statu perfectionis esse. Sed dicẽdum est omnes ministros ecclesię esse in perfectionis statu, modo quo supra dictũ est, videlicet propter officij administrationẽ. Sed talis perfectio status secũdũ eos qui hanc opinionẽ tenent, magis accipitur cõparatiue quam proprie. Vnde canones appellant statum clericorum gradum quendam, vt inferius latius tangetur. Postea vero dicebatur: bonum publicum præferendum esse bono priuato: & cũ curati gerãt officium publicum, quia curam animarum, quo zelo seu officio secundum Grego. nullum est deo acceptabilius, vt religiosi solum intendant proprię saluti, videtur curatos esse in perfectiori statu. Quibus respondetur quod quãuis absolute intẽdere bono publico, sit maioris perfectionis quam intẽdere bono priuato, hoc est ĩ genere operis perfectio, intendere tamen perfecte bono priuato vel saluti proprię, prefertur illi qui imperfecte intẽdit bono publico. zelus eñ animarũ sacrificium est acceptum deo, si ordinate fit: qui ordo est, vt quis primo habeat curam salutis suæ, & postmodũ aliorũ, quia vt scribitur Matt. 16. & trãsumptiue in canone. Quid prodest homi- Mat. 16. d
ni si vniuersum mũdum lucretur, animæ vero

suæ detrimentum patiatur? Denique respondet alio modo, videlicet, quod ea, quæ dicta sunt, bene probant curatos, & inferiores ministros ecclesię si recte agãt, posse esse in pfectionis opere, sed non in perfectionis statu. Quia prædicti ministri ecclesiæ nõ suscipiũt plebis aut parochiæ suæ curã cũ perpetuo obligationis voto: qđ ex eo patet, quia eã deserere possunt, aut renũtiando, aut per religionis ingressum: soli ergo episcopi cũ voto perpetuo suscipiunt curã animarũ, & ideo sine licẽtia apostolicę sedis illã desecere possunt. Rursus qđ obiicitur de Helia, de quo Chrys. dicit. si talem aliquẽ adducas mihi monachum, qualis Helias fuit, nõ tamẽ illi cõparãdus est, qui traditus est curæ populorũ, & cætera. Ad quod dicitur quod Chrys. nõ intellexit de simplici presbytero, sed de episcopo. Quod si loquatur de simplici presbytero, non intendit præferre statũ presbyteri statui religionis, sed intẽdit quod periculosior est status habẽtis curã animarũ, quã religiosi in cõtẽplatiõe viuẽtes & per cõsequẽs seruare se innocẽtẽ ĩ maiori periculo: iudiciũ est maioris virtutis. Sed quamuis maior virtus requiratur ad hoc quod aliquis se pseruet immunẽ a peccato inter populos, quã in religione: maioris tamen virtutis est vitare pericula religionẽ intrãdo, quã nõ vitare pericula inter populos viuẽdo. Itẽ obiiciebatur: quia presbyteris & ministris ecclesiæ magis cõmittitur, videlicet cura animarũ, quã religiosis, & per cõsequẽs

sequens status est maioris perfectionis & meriti. Ad quod dicitur ꝙ aliquē agere vel administrare dupliciter cōtingit. Si enim ille cui plus est cōmissum maiora faciat, aut plus seruiat, indubie plus meretur, q̄ ille cui min⁹ cōmittitur, & minus faciat. Sd si ille cui minus cōmittitur, maiora & perfectiora faciat & pl⁹ seruiat, magis meretur, q̄ ille cui magis est commissum & minus seruit. In vtroque igitur statu clericorū & religiosorum ista duo reperiri possunt, per quæ vis argumenti soluitur. Ad aliud autē qđ dicebatur de merito & perfectione, quod cōsistit in cura animarū, supra responsum est in solutione ad argumentū, qđ fiebat de publico & communi bono priuato pręferendo.

¶ Subsequēter, nō obstat quod dicebatur, quia liberare innocentes de manu pfidorū maximę pfectionis & meriti est, adducētes etiam illud Hier. quia sancta simplicitas solū sibi prodest, sed tāto plus nocet, si cōtradicētibus nō resistit. Dicendū est, ꝙ illa magnitudo meriti intelligitur ex parte mētis, qñ quis tñ ꝓficit in cōtēplatione, vt ꝓpter deū velit intēdere saluti ꝓximorū: etiā cū aliquo detrimēto cōtēplationis. Hoc enim modo certū est, ꝙ ad maiorē pfectionē charitatis pertinet, q̄ simpliciter vacare cōtemplationi. Et hoc est qđ Isido. in li. de sum. bono. ait. Bonū est igitur corporaliter remotū esse a mūdo, meli⁹ tñ remotū esse a volūtate. Optimū autē & perfecti meriti est, vtroq; esse remotū.

Quod etiam dicebatur, quia magnitudo meriti consistit in magnitudine conatus ad vincẽdum
.ccl.31.b promptitudinem peccandi, quia beatus est qui potuit transgredi & non transgressus est, quæ promptitudo magis inest ministris ecclesiæ q̃ in religiosis. Dicendum est quod magnitudo meriti hominis erga deum ex tribus potest insurgere. Primo, ex parte merentis. Secũdo, ex parte principij formalis quo quis meretur. Tertio, ex parte operis meritorij. Si igitur magnitudo meriti pensetur ex parte merentis, quando aliquis contemplatione dei, & in christi amore tãtum crenit, vt ad tempus cupit detrimentum pati suæ fruitionis propter christi gloriã, ad procurandam proximorum salutem modo quo di-
Ro.9.a. cebat apostolus ad Ro.ix. cupiebã ego esse anathema a christo ꝓ fratribus meis. de quo Chrysost. dicit in libello de laudibus eius, quod sicut ferrũ in ignem missum nõ est aliud quam ignis, sic anima Pauli diuina charitate incensa, nõ erat aliud quam charitas. Talis ergo puto magis meretur in vita actiua saluti proximorum intendens, quam in vita contemplatiua, contemplationi vacans. Vnde Paulus hoc elegit tanquã maioris charitatis, & maioris meriti. Electio enim non est nisi de maiori bono. Vnde dicit ad
Phili.1.c. Phil.j. coartor enim ex duobus desiderium habens dissolui & esse cum christo, quod mihi multo melius est, permauere autem in charitate, necessarium propter vos. Et hoc confidens scio, q̃a

perma

permanebo omnibus vobis ad profectum vestrum. Super quo verbo dicit glos. quod elegit Paulus nõ quod sibi melius erat, sed quod multis expediebat propter charitatem quæ supereminet omnibus. Si vero consideretur principium formale quo quis meretur, putant aliquí quod maioris meriti est contemplatiua vita, q̃ actiua. Cum enim principium formale merendi sit charitas, sicut magis meritorium est diligere deum secundum se, quam dilgere proximum, sic maioris meriti est vita contemplatiua, quæ directe de suo genere ordinatur ad dilectionem dei, secundum quem modum intelligitur illud greg. vj. moral. vlt. ca. marthę cura nõ reprehenditur. Marię vero contemplatio etiã laudatur, quia magna sunt vitæ actiuæ merita, sed contemplatiuæ sunt potiora. Verum si cõsideratur opus meritorũ, videntur se habere sicut excellẽtia & excessa, quia respectu meriti accidẽtalis, cũ tale meritũ detur secundũ genus operis, maioris meriti potest esse actiua vita, potior quam contemplatiua. Et isto modo nedum episcopi, sed presbyteri & sacerdotes curam animarum habentes, in excellentiore, & perfectiore statu sunt, quam religiosi. Et de istis loquitur August. Valerio, nihil est in hac vita difficilius, periculosius, laboriosius, episcopi, presbyteri, aut diaconi officio, si perfunctorie agatur. Sed apud deum nihil beatius, si eo modo militetur, quo noster imperator iubet. Si vero vtrunque

ſeu vtranque vitam ſumimus reſpectu meriti eſſentialis quod reſpondet charitati tanquã radici merẽdi, putãt aliqui ſimpliciter maioris meriti eſſe cõtẽplatiuã q̃ actiuã. Alij vero famoſi, & moderni doctores cõparãdo iſtas duas vitas adinuicẽ, diſtingunt: quia quantum ad eorum ſubſtantiam ſimpliciter potior, & per cõſequẽs præferẽda eſt contẽplatio vt dicitur in cap. niſi cũ pridẽ. de renuntiatione. Ipſa eſt enim ſecurior, & magis ſuauis, pauciſſimis indigẽs, & propter ſe eligẽda tanq̃ quietiſſima. quorũ cõraria cõtingũt operibus actiuæ, & ſecũdũ hũc modũ cõparandi cõtẽplatiua ſimpliciter eſt melior, & præferenda actiuæ. Si vero comparãtur quãtũ ad eorũ vſum, tunc diſtinguũt. Nã quia vſus reſpicit operis executionẽ, executio autẽ actionis duo reſpicit, ſcilicet ipſos ad quos'ẽ, ſcilicet ſubditos, & ipſum exequẽtẽ ſcilicet prælatũ. Si primo mõ cõparentur, ſic actiua præferẽda eſt cõtẽplationi, quia pluribus vtilis eſt, & magis fructuoſa, vt dicitur in dicto decretali, licet illa ſit ſecurior & magis ſuauis: quia infecũditate ſobolis, lippitudo Liæ Rachelis pulchritudini eſt prælata vt dicit Greg. ſuper Ezechielẽ exponẽs illud erat Lia lippa, ſed fœcunda. Si vero cõparentur ſecũdo modo, aut eſt ad illud diſpoſitus & idoneus, aut nõ, ſi nõ tunc melior eſt ſibi vſus cõtemplatiuę, quia ſibi poteſt ibi proficere, ſed ĩ actiua, nec ſibi nec aliis. Si vero eſt idone⁹, aut accedit vocatus & neceſſitatus, aut propria

volunta-

voluntate.Si secundo modo contemplatio præcellit,quia actiua non præcellit nisi proueniat ex coactione, & necessitate, si vero coactus, tunc simpliciter actiua præcellit quo ad vsum eius, & sic siue cogatur ab homine,vel ex charitate, vel propter necessitatem proximorum, & talibus melior est actiua, quam contemplatiua. Nam per talem actionem augetur charitas,& ad præferendũ aduersa,& cõtemplandũ optima,& sic sua actio est melior aliis, quã sua contemplatio:est etiam maioris meriti. Et sic patet ꝙ quo ad vsum vitæ pſentis talis actiua est simpliciter melior, et status eius, & etiã opera magis meritoria. Fatemur tñ ꝙ cõtemplatio est realiter præeligenda,'quia plures inueniuntur ad hoc idonei,qui in actione deficerent. Si tamẽ homo esset assecuratus,ꝙ popul⁹ indigeret, & quod bene gereret illam curã ,etiam sine periculo peccati posset illam desiderare & se ingere,& velle magis hoc fieri per se, quã per alium.neque hoc esset præsumptuosum, quia licitum est appetere maius meritum, sicut fecit Esaias.Itaque talis vita tanquam bona simpliciter est præeligenda.Ex quibus aperte monstratur,quomodo intelligendæ sunt rationes adductæ pro parte illorum,qui putant statum clericorum inferiorum ab episcopo, perfectiorem esse statui religionis.

¶ Capitulum vigesimumquintum, de excellentia & laudibus vitæ monasticæ & religiosæ. Et de plurimis causis propter quas præeligēda sit, quam alius viuendi modus.

MOnasticam religiosamque vitam, pręconiis laudibusque efferre, non puto aliud fore, q̄ lucem ipsam, facibus adiuuare. Habet enim hoc vitæ gen⁹ ea omnia quę ad bene, beateque viuendum conferunt, quæ ad veram fœlicitatem conducunt, & vt paucis omnia comprehendam, id habet proprium religiosorum vita,
1.cor.6.d vt deo propinquior, acceptior que cęteris esse videatur. Qui enim, īquit apo olus, adhæret deo, vnus spiritus est cum eo. Nam & Hiero. fatetur meliores non posse inueniri quam qui in monasteriis profecerunt. Vnde & Aug. in libro de operibus monachorum, illos sanctiores esse testatur, qui a conspectu hominum separati, paucis ad se præbent accessum, sed deo contemplantur. Quis enim dubitat quin deserentes mundū & tumultum seculi, & se a seculi oblectamentis segregantes, christo conformentur, & ab eo facilius confortentur. Quod latius ipse Augusti. prosequitur super illud apoc. mulier fugit in so
Apo.12.b litudine, sed neque illud permittendum est, quoniam in cæteris huius vitæ occupationibus, & viuendi modis, illud hominibus commune est,

vt

vt tempora trãseãt & nõ redeãt. Religiosi tamẽ viri illud facile agere possunt, nõ tantũ ne tempus fugiat, sed ne pereat. Occupantur quidẽ religiosi aliquãdo lectiõe, plerũq; oratiõe, nec altera alterã impedit, sed auget. Succedit demũ diuini verbi prędicatio, qua deo nulla grauior occupatio esse potest. Demum itur ad bonarũ artiũ studia. Discũt enim aut docẽt scribũtq; posteris doctrinã ad erudiẽdos saluãdosq; homines: nullũq; illis tẽpus vacuũ est. Et cũ, teste Cicerone, nihil dulcius bene impẽsi tẽporis memoria hac locupletissimi sunt religiosi. In cęteris siquidem viuẽdi modis cõsideremus hominũ tẽpora. Primo infantiã ipsam siue pueritiã in vanos ludos, adolescentiã & iuuentutẽ in libidinem & auaritiã. Senectã vero & senium in quęrelas, in cruciatus & dolores corporis, in suspira, in lamenta consumimus. Religiosi vero infantiã in artibus addiscendis, in diuino cultu imprimendo, adolescentiam vero in altioribus studiis, senectutem vero in docendo, prædicando, deoq; vacando, & contemplãdo, fructuose expendũt. Et vt paucis agamus inter monasticã vitam, & cæteras viuendi formulas, illud interest, quia quo magis illi nituntur vt salui fiant, tantum isti conantur vt pereant. Quinimo quãtum illi nos ad saluandum inuitant, adiuuant, atque cogũt, tantum nosipsos præpedimus.

¶ Cęterũ, religiosorũ vita ex quinq; causis excellẽtior atq; perfectior cęteris videtur. Primo

quidē quia dignior, veluti quam Christus elige re visus est, & apostoli secuti sunt. Secūdo, quia securior: nam vt inquit August. pro mille cadētibus in religione, cadent decem milia in seculari vita.

Sapi. 8. b.

¶ Tertio, excellentior est vita monastica: quia dulcior atq; iocūdior: nō enī habet amaritudinē cōuersatio eius, nec tediū cōuictus illius, sed gaudiū & lętitiā. Quarto, quia sanctior, & deo proximior per adhęsionē cōtemplatiōis. Vnde quidā sapiēs religiosorū vitā recte per dexterā designat, secularē vero vitā per sinistram. Vnde super illo, leua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me, recte inquit, secularis vita sub leua ecclesię ponitur, quia iuuat ad sustentationem. Sed dextera id est, vita religiosa, Christū spōsum ecclesię amplexatur, dū eius innocētię & cōtēplatiōis amplexibus delectatur.

Cāti. 2. a.

¶ Sed & his alia quinque addēda sunt, propter quę monastica vita perfectissima, atq; excellētissima habetur. Primo, quia temporalium sollicitudinis minus habet. Secundo, quia ad spiritualem adhæsionem maiorem habet aptitudinem. Tertio, quia maiorem recompensationem ab ea sperat. Quarto, quia in ea maiorem vnusquisque habet sui potestatem & fruitionem. Quinto, quia in ea vnusquisq; facilius vitat humanorum periculorum prōptitudines. Rursus monastici viri nedū in his, sed plurimis aliis cū ctis vitæ modis præferuntur. Alibi enim negotiantes

stantes foris quietem quęrunt, quā religiosi intra se habent. Illi temporalibus studēt, secularibus implicantur, vanitatibus inuoluuntur, & dū inferiores plurimos habere delectantur, ab interioribus & senioribus elongantur. Distrahuntur alibi homines propter ea quę foris sunt, & infœliciter amittunt præciosiora quæ intra se sunt, vt recte cum Bernard. dicant: q̃to magis ad mūdum accedimus, tanto magis a deo recedimus. Desiderant enim qui extra religionem degunt videri sapientes, dum operum bonarum penuria, & vera sapientia stulti efficiuntur. Credunt foris lucrari, dum seipsos perdūt, cœlestia appetere videntur, dum carnei eis oculi sunt. Quanto magis in temporalibus redduntur solliciti, tanto magis a spiritualibus efficiuntur mē dici. Cæci quippe sunt, & duces cæcorum. Omnia enim disponere, ordinare, & scire præsumunt, dum seipsos distrahunt. Mat.15.B Illa præterea differentia inter seculares & religiosos apertissima est: quoniam, vt inquit Hugo de sancto Victore, in illis vigilat spiritus dei, dum in cæteris dormit: viget in illis ratio, in istis sensus, in his ratio extinguitur: feruet in illis amor dei, in istis amor mundi: hi mundum diligunt, dum illi relinquūt: illi omniū obliuiscūtur, & vnusq̄sq; vnicę matris suę cōtinuo recordatur, isti vero oīm q̄ sunt mūdi recordātur, & se obliuiscūtur. Illi caduca, hęc & terrena āplectūtur & ad ea sū

mopere aspirant, dum isti ea quę supra terram sunt desiderãt. Hi gressu proprio currũt ad interitum, dũ monastici ad salutẽ festinãt. Religiosi omnia propter deũ dimittunt, dũ tẽporales viri deũ relinquũt propter omnia. Sed certe nõ fallũtur: ea enim funesta cęcitas vicẽ eis reddit: q̃a cũ propter eos omnia deus fecerit, isti propter illa deũ dimittũt: quare iuste eos omnia dimittũt. Seculares deniq; prudentiores videntur: in qua re huius seculi se homines cõprobãt: quia, vt scriptũ est, filij huius seculi prudẽtiores sunt filiis lucis. Isti ad ea quę dei sunt tardi, pigri, tepidi atq; inertes sunt: nec cogitãt quo tẽdere debeãt, viam sciunt, sed sciẽter deuiant: & si qui eã nesciũt, illã nõ inquirunt. Quinimo religiosorũ vitã, quia humilẽ, quia seculo abiectã, quia mollibus indutã, abiiciunt, & vitã eorũ putãt insaniã. Qui paulopost videbũt quomodo cõputati sunt in numero sanctorũ, & sors illorũ in ęternum. Patet ergo huius regularis, & monasticæ summa excellentia, & perfectio, super cæteros temporales status.

¶ Ca. xxvj. de difficultatibus vitę religiosæ, & de laboribus, & aculeis religiosorũ in genere.

Religiosam atq; monasticam vitã laudabilẽ atq; perfectam, & deo acceptam esse nemo est qui ambigat. Verum alia aliis congruunt, & diuersi ad diuersa aptiores sũt.

Denique

Denique aliud est religiosum esse, aliud religio se viuere. Multi nomine religiosi sunt, pauci re. Plurimi religiose viuere cœperũt, qui superstitiosa vita finierunt: & vt quidam ait sapiẽs: dulce negocium, iocundum nomen religionis est, sed progressus difficilis, veluti in quo vitæ statu homini libertas, voluntas, ac voluptas, & affluẽtia admittitur, & vt breuibus dicam, ipsa quoq; quę natura concedit, sancta religio prohibet. Fateor, in monasteriis deus ipse noscitur, ibi dei notitia, amor, & cultus habentur, ea tamen in cęteris vitæ statibus impleri possunt: & vtinam tã digne, tam recte implerentur ab hominibus, q̃ sciuntur. Scit enim vnusquisque quomodo placere deo possit, idque si agat, vere religiosus est. Se enim deo ille religat, qui in pietate & humilitate deum colit, & insolentias stirpat. Fateor, ea commodius in monasteriis fieri, si facultas corporis, animique vires suppetũt. Deniq; quietem animi in religiõe monastica inueniri aiũt. Quibus ego dicere possem, si quietem animi speras, aut optas, cur ergo in bello stas? Quocunque igitur in statu viuas, quis tibi bellum infert, nisi tu vnus? Quod ergo tu tibi aufers, quare in alio statu speras? Denique considera illud Isidori: quoniam ad dei quietudinem non acceditur passibus corporis, sed mentis speculationibus. Vidisti tu plurimos religioso habitu indutos, per inquietudines discurrentes, apostatantes, & alios propter inopiã rerum neces-

fariarum ab incœpto opere cadentes. De quibus scriptum est: quoniam propter inopiá multi deliquerunt. Quanquam illud fateor non sacræ religioni, sed eorum improbitati imputandum est: veruntamen deliberatione, & consilio non paruo opus est. Quare, vt ego puto, monastica, religiosaque vita ab illis potissime eligenda est, qui causam non timẽt. Imperfectis enim & fragilibus, & nondum vitiorũ mortificationẽ superátibus, experiendum dixerim, nõ profitendũ, aut verius differendũ. Preterea religiosi nõnulli huius tẽporis ab vtero regulę suæ aberrantes: quo enim modo conuersentur, quo væ obedientię paupertatis & castitatis tramite religionẽ obseruẽt, tu ipse nosti. In quibus, vt mihi videtur, maior est periculi timor, quã spes proficiendi. Hinc quidam sapiens illud threnorum
Thre. 4 a expones lapides sanctuarij dispersi sunt. Plangunt, inquit, religiosi implicati tẽporalibus negotiis, quia non est actio secularis vitę, quã hodie nõ administrẽt religiosi: discurre singulorũ occupationes & officia, religiosos adesse videbis. Secularia enim negotia seculariter pertractãt, ad quę vtinã proficiendi gratia, aut vocati accederent. Sed prohdolor sese ingerunt cupiditatis, vel adipiscendæ dignitatis gratia, aut forte lasciuitatis, & habendæ exemptionis, vt excutiant collum ab obedientia suorum prælatorum, agentes contra principalia eorũ vota, ꝑ quorũ obligationẽ positi sũt ĩ statu ꝑfectiõis
Et

Et quãq̃ prauorũ hominũ facta, bonos a bono nõ retrahãt, quinimo ſicut pœna ſuos actores, ſic innocentia ſuos tenet ſectatores. Nihilominus hæc quorundam religioſorum praua exẽpla, & ſi aliquos a religione penitus nõ arceãt, cogunt tamen vt differant quouſque ſe experiãtur. Quibus colligitur hunc ſtatum non parum laboris, & difficultatis habere.

¶ Capitulum. xxvij. particularius, & latius de promptitudine periculorum huiuſmodi ſtatus ĩ ſpecie, & de malis religioſis, & abuſib⁹ illorũ.

POſt difficultates, & labores p̃dictos, quos nõnulli in genere adducunt, circa monaſticam vitã afferũt & alia particularius de promptitudnine periculi huius ſtatus. Aiunt enim quia pericula monaſticæ vitæ ex plurimis cõſpicere libet, eo præſertim, quia cũ peccata effugere vix poſſimus, coſtat in eodem genere peccandi longe grauius religioſos peccare quã cæteros homines. Quis enim dubitat (vt ſanctus Thomas refert) religioſum grauius peccare fornicando cõtra votum continentiæ, grauius peccare contra votum paupertatis, grauius denique peccare, inobediendo contra votum obedientiæ? Deinde quis dubitat religioſum grauius peccare ex cõtemptu, quia vt ſancti aiunt doctores, per cõtemptũ videtur ingratus beneficij recepti, cum

per religionem sublimatus fit ad perfectionis statum, quinimo & dei filium conculcat, atque vituperat per contẽptum. Contra quos Hiero. conqueri videtur, inquiens illud sapiẽtis: quid
Iere. 11. c. est ꝙ dilectus meus in domo mea facit scelera multa? Deniq; grauius peccat ꝓpter prõpta scã dala, cũ multi eius vitam vt speculũ respiciũt. Quos idẽ Hiero. signat. Ait enim cũ propheta Ieremia. Vidi similitudinẽ adulterii, & iter mẽ dacij, & confortauerunt manus pessimorũ, nõ vt conuerteretur vnusquisq; a malitia sua. Cõfortauerunt inquã manus pessimorũ, quia malo eorum exẽplo mali quodãmodo confortari videntur eos videlicet sequendo in sceleribus, quos sequi debuerũt pie & sancte viuendo. Est igitur periculosus contẽptus in religioso: quia (vt tho m. ait) cum religiosus venit in cõtemptum, incorrigibilis efficitur, & omniũ est pessimus: adducens illud Ieremiæ. Confregisti
Iere. 2. d. iugum & dirupisti vincula mea. Vnde Bernardus ad Eugenium: quę maior peruersitas, qui maior contẽptus, quam post perfectionis votiuam ꝓmissionẽ, voluntariam obligationem, post sacri habitus susceptionẽ, post exemplorũ virtuosorum patrũ multitudinem & perfectionem, redire ad peccata sicut canis ad vomitũ? Illorũ præcepta contẽnere, quos totius vitæ & actiõis suę iudices loco dei eligit. Et subdit, Magna monachi dignitas, sed magna eius dãnatio si quæ sunt monachi, agere prætermittit.

Cæterum

¶ Cęterũ huius status labores, & difficultates non negauit August. ad Vincentiũ Donatistã. Ait enim: Fateor charitati vestrę corã domino deo nostro, qui testis est super animã meã, ex quo deo seruire cœpi, quoniã difficile sum expertus meliores posse inuenire, q̃ qui in monasteriis profecerunt, ita nec peiores q̃ qui in monasteriis defecerunt, vt hinc arbitror in Apoc. esse dictũ. Iustus iustificetur adhuc, & qui in sordibus est, sordescet adhuc. Attendenda ergo sunt August. verba. Fatetur enim meliores non reperiri q̃ qui in monasterio ꝓfecerũt, sed nec peiores q̃ qui defecerũt. Cõstat enim lõge plures deficere, quã proficere. Nã, vt Hier. inquit, rara est virtus atque difficilis, & a paucis appetitur. Sed & philosophus in Ethicis ait: Difficile admodum fore tenere mediũ virtutis, quare longe plures deficiunt, q̃ attingũt: veluti sagittantes ad signum medium, plures deficiunt quã signum tangãt. Vnde quidã sapiẽs nõ miratur quare plures hoĩes sint vitiosi quã virtuosi, maxime quia peccare multis modis contingit, & vnico defectu quis redditur vitiosus: sed nequaq̃ quis virtuosus & innocens erit, nisi omni concurrẽte virtute quę inuicẽ cõnexę noscũtur. Vnde saluator multos fore vocatos ait, sed paucos electos. Et propheta clamat: quia multi quoq; defecerũt. Et iterũ, omnes simul inutiles facti sunt, nõ est qui faciat bonũ, vt bonorũ raritatẽ atq; parcitatẽ designaret. Cũ ergo in oĩ Apo.22.b

ſtatu plures deficere arbitrandum ſit, religioſos grauius deficere non eſt ambiguum. Quis enim non cernit religioſorum tam copioſam numeroſitatem, ſed quis non videt paucorum ſanctitatem? Quis nõ cernit multorum religioſorum ſuperbiam & elationem, ſed quis non videt paucorũ humiliationẽ? Plurimi certe ſunt religioſi, ſed prohdolor tales (vt cum Bernar. loquar) ſub habitu religionis animum ſecularẽ & ſub pannis conuerſationis habere inueniantur cor altũ in ſeculo, & peruerſum ad religionis opera. De quibus idem Bernar. ait: doleo de multis, qui poſt ſpretam populi põpam cõuerſari deberent in ſchola humilitatis, grauius inſoleſcere, & impatientes amplius fieri in clauſtro, q̃ fuiſſent in ſeculo. Et quod magis periculoſum eſt, pleriq; in religiõe nõ patiũtur haberi ſe contẽptui, qui in domo ſua ſeculariter viuentes, nõ niſi contẽptibiles eſſe potuerũt. Pręterea in eo verſatur q̃maxime religioſorũ periculum, quia cum ſint religati deo, dum ſe ligatos fore dolent, ſe amittunt ſolutos, non conſiderantes, quod bene ligata ſecurius cuſtodiuntur, ſoluta vero facile perdũtur. Multis rurſus aculeis & laboribus, ſtatus religiõis eſt refert⁹ & plurimis periculis expoſit⁹. Quis eñ dubitat, teſte Ber. grauiſſimũ eſſe inter aſſuetas epulas eſurire, ĩter delitias p̃teritas macerari, inter veſtes p̃cioſas & multas algere, & ĩter diuitias quas oſtẽdit mũd⁹, offert diabol⁹, deſiderat noſter

ster appetitus, eas contẽnere? Profecto hęc gra uiora existũt, quãto greui⁹ a paucioribus tole rantur. Fateor certe, quia (vt Ber. ait) nõ desunt religiosi in claustro, q̄ hoc pacto volũt esse pau peres, vt nihil eis desit. Deniq; volo religiosi ca sti sint & pauperes. Quid tñ dices de periculo arrogãtię, vanę gloriæ, q̄ nõ nisi meliores ten tãt? Vñ Hiero. pl⁹ est disposuisse animũ, q̄ cul tũ, difficilius arrogãtia, q̄ auro carem⁹ & gem mis. His eñ abiectis gloriosi interdũ tumemus sordibus, & vendibilẽ pauptatẽ populari auræ offerimus. Sed ad alia transeamus. Quis talis religiosus est, quẽ Ber. ipse describit, q̄ in nullo prorsus aut resistit priorib⁹, aut inuideat pari bus, aut subiectis plene obsequatur, sociis con gruẽs, subiectis vtiliter oĩbus cõdescendẽs, fu gax voluptatis, appetitor laboris, patiens ab iectionis, impatiẽs honoris, pauper in pecunia diues in scientia, humilis ad merita, superb⁹ ad vitia, qui ita huic mũdo moritur, vt soli deo vi uere delectetur? De his Eusebius dicebat: quo niã taliter in monasterio viuere, perfectio est, sed aliter conuersari magna dãnatio est. Sed certe potius eos imitantur, de quibus idẽ Ber. ait, quoniam superbiæ, inobediẽtię, & auaritiæ studẽt, quarũ primę culpę cas⁹ attulit & labor, tertię lapsus timetur. His tribus periculis, tres claustraliũ ordines subiiciuntur, scilicet, qui se dem prælationis quęrunt, & pręesse nõ valent. Alij qui nec obediũt, nec obedire volũt. Tertij

familiares Iudæ loculos portãtes, & in occulto detrahẽtes. Sed vt paucis multa cõprehendã, si studia, si mores, si vitam plurimorum religiosorũ cognoscere vis, cõsidera, quia illis capitulũ hostis est, extra murmur & inuidia, ĩ nocte nullas vigilias habent, nec in die labores. Laborat monachus, vt fiat abbas. Abbas vẽtrosus. Prior incrassatur, Mẽdicãs blãditur potẽtib⁹, terrena diligit, Suspitiosus claustralis, Bursari⁹ pecuniosus, Infirmarius cõcubinarius, Capitosus sacrista, Sine oratione cõuersi, Fratres ad quęstũ p̄dicãt, Gardianus equitat, Prouincialis proclamat, Generalis generat. ¶ Præterea de huius status piculo vide qđ Ber. dicat in quadã epistola, moriens vix vnq̃ aliquis in cella ad infernũ descẽdit, quia vix vnq̃ in cœlo p̄destinatus in ea vsq; ad mortẽ psistit. Itẽ labores & pericula hui⁹ status apertissime demonstrat Grego. in registro, inquiens, vos qui viã vitæ extra hominũ frequẽtiã ducitis, tanto maiora certamina pati necesse est, quoniã ad vos magister ipse tẽtationum accedit. Cęterũ ex multitudine præceptorũ, & onerum religionũ, periculum & difficultas hui⁹ status cõprehẽditur. Nam, vt dicit Aug. vbi sunt multę præceptiones, ibi multæ sunt trãsgressiones. Habẽt enim religiosi lõge plura præcepta, q̃ quicunque homines aliorũ statuũ, imo plerũque vt supra dixi, quod aliis meritũ, sibi ad peccatum & periculũ est. Nec iuuat si dicas, non omnia pręcepta obligãt. Quibus Hiero. respõdet

in

in quadam epistola, non ideo putet qui se deo obtulit aliqua contemnenda esse mandata, quia leuia sunt. Tā enim maxima illa quā minima imperata sunt. & contēptus vnius praecepti ꝑcipienti iniuria est. Et sequitur, in quocūq; enim statu in quouis gradu aequale peccatū est, vel prohibita demittere, vel iussa nō facere. Et Ber. ait, iussa sine culpa non negliguntur, & sine crimine non contemnuntur. O quā multa sunt hodie in religionibus praecepta. O quot vincula multiplicata. O quā pauca & tarda remedia. De quibus christus dicere videtur, alligant onera grauia & importabilia, & imponūt ea in humeris hominū. Cōtra hos multiplicantes ꝑcepta cōminatur deus duas maledictiones. Prima est, vae vobis scribae & Pharisaei hypocritę, q clauditis regnū cęlorū ante homines vbi nō itratis, nec permittitis alios intrare. Secūda est, vae vobis scribae & Pharisaei, qui decimatis mētā & anetū, & relinquitis quae grauia sunt, scilicet legis iudiciū, misericordiā, & fidē. Forte dicet qspiā fatendū esse, plurima esse religionū praecepta, plurima onera, ex quibus necesse est plurima sequantur peccata. Fatendū etiā plurima esse in religione pericula, incōmoda, plures difficultates, & labores. Verūtamē ex plurimis bonis quae religiosi agunt facilius creditur absorbi posse, sed & prōptius ab eis resurgere valebunt, praesertim propter intētionē quā habēt ad deum erectam. Accedit, quia habent socios a Mat.23.b

quibus inuentur, ad quos dici possunt, q̃ tetigi supra in.24.c. Demũ fateor, possibile illud est, sed difficile dixerim. Pręcepta enĩ aperta sunt, impletiones dubiæ, mãdata certa trãsgressiones certiores, vitia non occulta sunt, bona non vidẽtur: pericula manifesta existunt, nec sine discrimine incurruntur, remedia vero dubia, nec sine magnis laboribus quæruntur. Facilius cadimus q̃ resurgamus, socij vero an iuuẽt eũ qui se ledere vult vnusquisq; cõsideret, de quibus quidã sapiẽs ait, quid iuuat amicus si animus amicitior lædit. Fateor tamen bonis, & deo dicatis religiosis, pericula difficultates, labores hmõi q̃dã certamina, quædã exercitationes existunt, quæ religiose viuentes eo magis coronant, atque vt supra dixi, cum de periculis & laboribus status ecclesiastici egi, non est in culpa religio, sed abutentes religione. Nec est improbatio in religione, sed deturpantibus religionem, in qua non est mirum si sit multitudo periculorum, vbi violentibus, & bene militantibus est cumulus donorum. Nam, vt ait Hug. de sancto victore, omni statui benigna est religio abundãs pauperi, mediocribus sufficiens, tolerabilis diuiti, infirmis larga, dedicatis cõpatiẽs, pœnitentibus miserans, peruersis seuera, bonis optima. Et Chryso. religio nunquã se nescit, fatigationem non sentit. Ex quibus omnibus aperte monstratur huius vitæ & status periculum, labor, & difficultas, simul & necessitas.

Capitulũ

¶ Capitulum vigesimumoctauum, de inclinatione, & dispositione naturali, & diuersitate cōplexionum, & habilitatum hominum quantum ad religionem, & de consilio in talibus.

VLtra prædicta nōnulli cautos agūt & attentos religionē ingredi volētes, vt inclinationes suas ac dispositiōes naturales, & cōplexiones attēdāt, viresq; suas discutiāt. Tādē qdā illis circa pdicta cōsilia prębēt. Aiūt enim q a secūdū antiquorū sapiētū sentētias, diuersi ad diuersos pœnitus viuēdi modos, aut inclinātur, aut disponūtur. Diuersitas autē & dissimilitudo, aut disparitas viuēdi vnius ad alterū, inquit philosophus in politicis, ex triplici radice procedit. Primo ex natura, siue qualitate diuersa nonnullos ex diuersitate cōplexionis, loci quoq; in quo viuitur, naturaliter ad diuersa ferri videmus, nonnullos enim inclinari conspicimus ad bene polizandum in rep. alios ad militandum, alios ad artificia, alios ad sacrificia, & cultum diuinum. nec solum ad hæc exercitia, sed animæ passiones diuersimode disponuntur: quoniā aliqui ad verecūdiā, alij ad irā alij ad tristitiā inclinātur. Cōplexionis ergo diuersitas, & regionis qualitas, ad diuersa penitus inclinat, etiā quo ad mores. Quāto enim humana cōplexio simplicior & purior est, tanto sensus exteriores viuaciores potentiores, atque subtiliores redduntur. Quo

ſit, vt per conſequens intellectus hominis eo m
gis ſit purior & ſubtilior. Idque ex eo patet eſſ
manifeſtũ, quoniã quãdiu ſenſus ipſi exterio-
res viuatiores exiſtunt, tanto magis intellectu
deſeruire poſſunt. Quoniã intellectus ipſe nihi
agit aut intelligit, quãdiu in hoĩe exiſtit, niſi cũ
miniſterio ſenſus. Quare recte Ariſtoteles in-
quit, quia animæ ſequuntur corpa. Et alibi in l
bris de anima ait, molles carnẽ aptos mẽte dic
mus. Anima ergo ſiue intellectus humanus, noi
exercet operationes ſuas, niſi mendiãtibus or-
ganis corporis, quia eodẽ philoſopho teſte, nihi
eſt in intellectu, quin prius fuerit in ſenſu. Ex
qua radice ꝓcedit illa cauſa a multis ignorata
quare intellectus humanus quãdoq; fatigatur.
quod licet improprie dictũ ſit tamẽ intellectum
fatigari dicimus non ſecundũ ſe, ſed ſecũdũ ſen
ſus exteriori ores, cũ quibus agere debet intelle
ctus ipſe. Ex quibus omnibus cõſtat, ꝙ habilitã
tur ſeu diſponũtur homines ad hũc vel illũ mo
dũ viuẽdi, ſecũdũ ꝙ peius vel melius cõplexio
illorũ eſt diſpoſita. Et quanquã anima ipſa æque
perfecta exiſtat, tamen aliquando eligit vnum
viuendi modũ ſibi accõmodũ, & in eo facilius
bene operatur, ſi organa corporis melius habet
diſpoſita & cõplexionata, quæ inclinatiue non
cõpletiue ad hoc vel illud diſponunt. Secundo,
diuerſitas modi viuendi contingit plerunq; ex
diuerſa conſuetudine, quæ naturam imitatur, &
illa ad vnum modum videndi trahit alios, alios

ad